

Kent, Afet ve Siyaset

Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent

Türkiye sıkça doğal afetlerle (özellikle depremlerle) karşı karşıya olan bir ülke olarak afetlerin yarattığı toplumsal ve ekonomik sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Öyle ki deprem ülke gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır. Olası İstanbul depremi üzerine kurgulanan felaket senaryoları bir taraftan ülkenin yaşayacağı ekonomik ve toplumsal yıkıma odaklanmakta diğer taraftan kentleşme ve konut politikasının nasıl olması gerektiğini tartışmaya açmaktadır. Deprem sadece tektonik bir hareket değil aynı zamanda bireylerin hayatlarını uzun süre etkileyecek ve bu açıdan “toplumsal felaketin” ortaya çıkmasına neden olacak çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle doğal felaketler yerleşim yerlerinden uzak bölgelerde meydana geldiklerinde ve bireylerin hayatlarını etkilemediklerinde bir doğa olayı olarak görülebilir. Buna karşın kentsel nüfusun hızla arttığı bir dünyada doğal felaketler büyük nüfus kitlelerinin hayatını doğrudan etkileyen kentsel toplumsal felaket örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal afetlerin toplumsal felaketlere dönüşmemesi ancak ülkelerin kentleşme, konut politikası, afet yönetimi, gecekondü sorunu konusunda geliştirecekleri politikaların başarısıyla ve toplumun doğal afetlere karşı kapasitelerini arttıracak siyasaların geliştirilmesiyle mümkün olabilir. Bu kitap, 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van kentinde meydana gelen iki depremin yarattığı ekonomik, politik, mekânsal kırılmalıkların ve kapasite yoksunlaşmasının felaket kapitalizmi araçlarının uygulanmasında yarattığı fırsatlara odaklanmaktadır. Kitap doğal afetleri bir anda olup biten bir olgu olarak değil, toplulukların uzun zaman dilimlerini etkileyen toplumsal felaket süreci olarak ele almaktadır.

Kent, Afet ve Siyaset

Aykut Aykutalp



Kent, Afet ve Siyaset

Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent

Aykut Aykutalp

Kent, Afet ve Siyaset

**Felaket Kapitalizmi, Kapasite
Yoksunluğu ve Kent**

Aykut AYKUTALP

 **EFEAKADEMI
YAYINLARI**

Kent, Afet ve Siyaset – Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent
Aykut AYKUTALP

ISBN: 978-605-2308-75-2

1. Baskı: Ekim 2019

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları EFE AKADEMİ YAYINLARI'na aittir. EFE AKADEMİ YAYINLARI bir OFİS 2005 kuruluşudur.

KÜTÜPHANE KARTI

AYKUTALP, Aykut

Kent, Afet ve Siyaset – Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent

1. Basım, VIII + 298 s., 135 x 210 mm.

Kaynakça var, Dizin yok.

Anahtar kelimeler:

1. Afet Sosyolojisi 2. Doğal Afetler 3. Kent

Dizgi / Mizanpaj: SRA Grafik Tasarım Dizgi Merkezi

Strazburg Cad. 45/13 Sıhhiye Ankara

0530 972 32 42 www.dizgimerkezi.com

Sertifika No: 21318

Matbaa Sertifika No: 21318

Efe Akademi Yayınevi

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Yemekhane Binası

Güngören / Esenler / İSTANBUL 0212 482 22 00 www.efekademi.com

Matbaa Adres:

Ofis2005 Fotokopi ve Büro Makineleri San. Tic. Ltd. Şti.

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Yemekhane Binası

Güngören / Esenler / İSTANBUL 0212 483 13 13 www.ofis2005.com

Doğu Deniz'e

AYKUT AYKUTALP

1984 yılında Kars'ta doğdu. İlk, Orta ve Lise eğitimini İzmir'de tamamladı. Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden 2007 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2012 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, Doktora eğitimini 2016 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Halen Kafkas Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problematiği	10
1.2. Alan Araştırmasının Yöntem ve Tekniği	13
1.3. Türkiye’de Deprem ve Afet Literatürüne Toplu Bakış	16
1.3.1. Van Deprem Çalışmaları	25
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	32
2.1. Neoliberal Hegemonya	32
2.2. Türkiye’nin Neoliberalleşmesi	36
2.3. Neoliberal Hegemonyanın Kurucu Araçları Olarak Şok ve Felaket	43
2.4. Kapasite Yoksunluğu Olarak Doğal Felaketler	48
3. VAN DEPREMİ VE KENT	52
3.1. Deprem Öncesi Van Kenti	52
3.1.1. Van Kenti ve Afet Yönetimi	60
3.2. Van Depremi Sonrası Kent	73
3.3. Yardım: Kamusal Panik	78
3.4. Barınma Sorunu: “Herkes Bir Çadır Kapma Peşindeydi”	90
3.5. Göç Mekanı: Hayalet Kent	101
3.6. Sınıfsal ve Toplumsal Felaket	107
3.7. Sonuç	112
4. DEPREM SONRASI VAN’DA MEKANSAL DÜZENLEMELER VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ..	114
4.1. Kentsel Mekanın Yeniden Yapılanması	114
4.1.1. Planlamada Merkezileşme: Kent Planlanırken	116

4.2. Mekanda Kurucu Projeler.....	128
4.2.1. “2023 Van Dünya Kenti Vizyonu”	129
4.2.2. Yeni Gelişme Dinamiği: Turizm Kenti.....	142
4.2.3. Tüketim Mekanları: AVM’leşme	156
4.3. Konut Alanlarının Yeniden Yapılanması	164
4.3.1. Konut Ekonomisi ve Borçlanma: Depremzededen TOKİ-zedeye.....	164
4.3.2. Konut Alanında Mekansal ve Sınıfsal Ayrışma.....	170
4.4. Toplumsalın Yeniden Yapılanması.....	173
4.4.1. El Koyma Süreci: Mülkiyet ve Mülksüzleşme	173
4.4.2. Depremzedeler ve Depremzadeler	177
4.5. Van Konteyner Kent Direnişi	189
4.6. Sonuç	201
5. DEPREMİN BEŞİNCİ YILINDA VAN KENTİ: KAPASİTELERİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ.....	204
5.1. Ekonomik Hayat.....	205
5.1.1. Gelir ve İşsizlik: Kapasitenin Düşüşü	209
5.2. Psikolojik Süreç: Bireysel Kapasiteler	213
5.3. Toplumsal ve Mekansal Değişim: Kolektif Kapasiteler.....	216
5.4. Politik Mobilizasyon ve Kent.....	222
5.5. Sonuç	228
SONUÇ.....	231
EKLER.....	239
KAYNAKÇA.....	283

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı kapsamında hazırladığım ve 2016 yılında kabul edilen “Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği” adlı tezimin gözden geçirilmiş halidir. Bu çalışma, Türkiye’de yıllardır tartışılan doğal afetlerin sosyolojik sonuçlarına odaklanmaktadır. Türkiye doğal afetlerle (özellikle depremlerle) karşı karşıya olan bir ülke olarak afetlerin yarattığı toplumsal ve ekonomik sorunları sıkça yaşamaktadır. Deprem ülke gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır. Öyle ki olası İstanbul depremi üzerine kurgulanan felaket senaryoları bir taraftan ülkenin yaşayacağı ekonomik ve toplumsal yıkımı dile getirmekte diğer taraftan kentleşme ve konut politikasının seyrini belirlemektedir. Doğal afetin ülke gündeminde bu denli yer almasına karşın afet sosyoloji alanında yapılan akademik çalışmaların sınırlı sayıda olması oldukça düşündürücüdür. Özellikle 1999 Marmara depremi sonrası hız kazanan afet sosyolojisi çalışmaları bu alana ilişkin çağdaş tartışmaları ülke akademisinin gündemine getirmiş, boşluğu doldurma çabasını gütmüştür. Fakat doğal afetlerin çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle farklı disiplinlerin çalışmalarını bir araya getirecek bütüncül bir yaklaşım ortaya koymak önemli ve acil bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu kitap doğal afetlerin sosyolojik boyutunu ele almakla birlikte farklı disiplinlerden akademisyenlerin ve öğrencilerin çalışmalarına yardımcı olabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde yardımlarını esirgemeyen, tartışmaları ve önerileriyle yol gösteren değerli hocalarıma, dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmaya yaptığı katkıları, eleştirileri ve yol göstericiliği nedeniyle danışmanım Doç. Dr. Begüm Özden Fırat’a teşekkür ederim. Tez izleme jüriliği dönemi boyunca her zaman yanımda olduklarını hissettiğim, metinleri kılı kırk yararak

okuma ve düzeltme nezaketi gösteren Doç. Dr. Yıldırım Şentürk'e ve Prof. Dr. Murat Cemal Yalçın'tan'a teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda uzun konuşmalarla saha konusundaki deneyimlerinden faydalandığım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Güler'e çok teşekkür ederim. Teze yaptığı katkılardan dolayı Doç. Dr. Egemen Yılığür'e müteşekkirim. Elbette doktora dönemi boyunca beni her zaman destekleyen, yarattığı çalışma ortamıyla işleri kolaylaştıran Doç. Dr. Nazım Kartal'a minnettarım.

Bu çalışmanın ortaya çıkması elbette tek bir kişinin ürünü değildir. Lisans hayatımdan beri entelektüel tartışmalar yürüttüğümüz ve dostluğunu her zaman hissettiğim Adem Çelik ve Olkan Senemoğlu'na teşekkür ederim. Pınar'a, Sevinç'e, Abdulsamet'e, Emrullah'a, Can'a, Barbaros'a ve Dilan'a ayrıca teşekkür ederim. Elbette sevgili aileme; annem, babam ve kardeşlerime destekleri için minnettarım. Son olarak, sevgili eşim Ceylan Karaca'ya dostluğu, yoldaşlığı ve yardımları için çok teşekkür ederim.

Kars/2019

1. GİRİŞ

Bu çalışma 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van Merkezine bağlı Tabanlı köyü merkez üssü olmak üzere 7,2 büyüklüğündeki ve merkez üssü Edremit ilçesi olan 5,7 büyüklüğündeki iki depremin yarattığı ekonomik, politik ve psikolojik kırılmalıkları ve bu kırılmaların kolektif kapasitelerde meydana getirdiği düşüğe bağlı olarak neoliberal politikaların uygulanmasına olanak sağlayan mekansal düzenlemeleri konu edinmektedir. Deprem 48.000 konutun etkilendiği, 644 kişinin hayatını kaybettiği yaklaşık 170.000 kişinin kenti terk etmek zorunda kaldığı ve bir milyona yakın insanın dolaylı veya dolaysız etkilendiği toplumsal bir felakete neden olmuştur. Depremi salt tektonik bir hareket olarak değil aynı zamanda bireylerin hayatlarını uzun süre etkileyecek ve bu açıdan “toplumsal felaketin” ortaya çıkmasına neden olacak çok boyutlu bir olgu olarak ele almak gerekir. Doğal felaketler yerleşim yerlerinden uzak bölgelerde meydana geldiklerinde ve bireylerin hayatlarını etkilemediklerinde bir doğa olayı olarak görülebilir. Buna karşın kentsel nüfusun hızla arttığı bir dünyada doğal felaketler büyük nüfus kitlelerinin hayatını doğrudan etkileyen kentsel toplumsal felaket örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda kürenin farklı coğrafyalarında meydana gelen deprem, sel, tsunami, toprak kayması vb. doğal felaketlerin sayısındaki artış “toplumsal felaketlere” hangi politik araçlarla yaklaşılması gerektiğini tartışmaya açmıştır. Dünya ölçeğinde hem küresel ısınmaya ve iklim krizine yönelik politika oluşturma çabaları hem de afetlere nasıl ve hangi araçlarla müdahale edileceği sorunu gündeme gelmiş, uluslararası kuruluşlar 1980'lere kadar hakim olan ve afet sonrası döneme odaklanan “yara sarma” stratejisinde politika değişimine gitmiştir.¹

1 Bu amaçla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1990-2000 yılları arasında doğal afetlerin etkilerinin azaltılması on yılı ilan etmiş, 1994 yılında Yokohama Konferansı ile yeni stratejiler geliştirilmiş, 2000 yılından itibaren ise BM bünyesinde International Strategy for Disaster Reduction (ISDR) organı kurulmuş ve bu organ 2005 yılında Kobe Konferansı gerçekleştirerek “Hyogo

Yeni politikalar bu çerçevede afet sonrası dönemden afet öncesi döneme odaklanarak “risk” kavramını merkeze koymuştur. Risk, gelecekte olması muhtemel olayların kontrol altına alınmasını olanaklı kılan bir stratejidir. Risk eksenli bir strateji felaketlerin olası kayıplarını azaltmak için planlı kentleşme, konut stokunun iyileştirilmesi, topluluğun felakete hazırlanması, kamu ve sivil toplumun etkin işbirliği gibi süreçleri kapsamaktadır. Afet yönetiminin dört aşaması olan risk ve zararların azaltılması, hazırlık aşaması, müdahale ve iyileştirme süreçleri bir bütün olarak düşünüldüğünde daha önceki dönemlerde müdahale ve iyileştirme aşamalarına yoğunlaştığını söylemek mümkün. Felaketlerin yönetimindeki dönüşümü insan-doğa arasındaki ilişkinin dönüşümüyle ve insanın doğa üzerinde hakimiyet kurma sürecindeki değişimle açıklamak mümkün. Afet yönetimine ilişkin bakış açısı 1960’lardan itibaren “çevresel determinizm” yaklaşımının teorik egemenliği altında yürütülmekteydi. Bu yaklaşım afet sorunsalını fiziksel bir yıkım meselesi olarak ele almaktaydı ve afetlere müdahale sürecinin doğanın teknolojik araçlarla egemenlik altına alınmasıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktaydı. 1980’lerden itibaren ise kırılabilirlik yaklaşımı sorunu salt fiziksel olarak değil belirli bir toplumun ekonomik, politik, kentsel örgütlenme düzeylerine bağlı olarak bireylerin afet karşısında kırılabilirlik düzeylerini dikkate alan bir teorik çerçeve çizmektedir.² Kırılabilirlik yaklaşımı afet sorunsalını doğal bir olay değil farklı tarihsel coğrafyalarda farklı sonuçları olan toplumsal bir olgu olarak ele almaktadır. Son yıllarda farklı bir ajanda sunan kültürel yaklaşım ise afetin kültürden kültüre değişen özellikleriyle ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım doğal afetlere müdahale biçiminin etkinliğinin yerel dinamiklerin özelliklerini dikkate almaktan geçtiğini vurgulamaktadır. Bütün bu zihinsel dönüşüme rağmen neden

Eylem Çerçevesi” ekseninde 2005-2015 yıllarını yeni bir etkinlik on yılı olarak planlamıştır. Murat BALAMİR Afet Politikası, Risk ve Planlama, 32.

2 Evren BALTA ve Murat PAKER, Afet: Doğal mı, Toplumsal mı?, 40.

afetlerde büyük kayıplar meydana geliyor? Ya da küresel ölçekte doğal afetler neden toplumsal felaket örnekleri olarak karşımıza çıkıyor?

Bu çalışmanın sınırları dahilinde Türkiye’de meydana gelen doğal afetlerin toplumsal felaketlere dönüşme potansiyeli ve topluluğun uzun zaman dilimlerini kapsayan ekonomik, psikolojik vb. kırılganlıklarına neden olan süreçlerin ekonomik ve politik temelleri tartışmaya açılmaktadır. Çalışma Amartya Sen’in “kapasite yoksunluğu” ve Naomi Klein’in “felaket kapitalizmi” kavramını bir arada okumayı önermektedir.³ Felaket kapitalizmi; belirli bir zamanda ortaya çıkan felaketlerin “heyecan verici piyasa fırsatları” olarak görülmesidir.⁴ Felaket anının toplumsal dönüşüm ve piyasa koşullarının değişimi için bir fırsat olduğu anlayışına dayanan felaket kapitalizmi, krizi toplumsal yenilenmenin bir aracı olarak görmektedir. Örneğin; New Orleans’ın kasırga felaketi sonrasında yıkımıyla kentsel mimarinin ya da eğitim sisteminin değiştirilmesinin önünün açılacağı düşünülmesi, 2010 Haiti depremi sonrasında IMF, Dünya Bankası, ABD’nin başını çektiği yeniden yapılanma komisyonları aracılığıyla Haiti’nin neoliberal politikalar eşliğinde yeniden yapılanması⁵, Sandy kasırgası sonrası devlet ve özel sektör temsilcilerinin yaraların kapatılması için borç-alacak ilişkisini olanaklı kılacak (“borç kasırgası”) araçlarla konut ve yerleşim alanlarını düzenlemeye çalışması⁶ ve 1999 Marmara depremi sonrasında ülke genelindeki konut üretimi ve artan kentsel rantların yerinden ettiği mahalle sakinlerinin azımsanmayacak sayısı, felaketi

3 Felaket tartışmaları için bakınız Robert FLETCHER, *Capitalizing on Chaos: Climate Change and Disaster Capitalism*. 97-112. Kenneth J. SALTMAN, *Schooling in Disaster Capitalism: How The Political Right Is Using Disaster To Privatize Public Schooling*. Nidhi SRİNİVAS, *Disaster Capitalism And Disaster Managerialism: What Recent Earthquakes Tell Us About Management*. Nandini GUNWARDENA ve Mark SCHULLER, *Capitalizing on Catastrophe: Neoliberal Strategies in Disaster Reconstruction*.

4 Naomi KLEİN, *Şok Doktrini Felaket Kapitalizminin Yükselişi*, 5.

5 Alex DUPUY, *Disaster Capitalism to Rescue: The International Community and Haiti After Eartquake*.

6 Andrew ROSS, *Creditocracy*, 205.

piyasanın çıkarları doğrultusunda kara dönüştürme, mülkiyet koşullarını değiştirme ve piyasa toplumunun daha etkin işlemlerini sağlayacak yasal düzenlemelerin önünü açmada olağan dönemlerden farklı olarak “doğal felaketleri” sermaye birikiminin asli ögesi haline getirdi.

Türkiye tarihi de farklı bölgelerde meydana gelen bir dizi doğal felaketlerle doludur. Özellikle 1999 Marmara depremi ülkenin en büyük sanayi tesislerini⁷ içerisinde barındıran Kocaeli ilini yıkıma uğrattığında devletin ve halkın doğal felaketlere bakış açısında önemli değişimler meydana geldi. Kocaeli depremi etkileri ve yıkıcılığı sadece o gün o kentte yaşayanların değil aynı zamanda uzun yıllar alacak olan kamu politikalarının değişmesinde de etkili bir araç olarak kullanıldı. Deprem sonrası yerel kuruluşlar, kamu otoriteleri, basın-yayın kuruluşları, piyasa aktörleri hep bir ağızdan Kocaeli depremi sonrasında Marmara bölgesinde yaşanacağı tahmin edilen büyük depremin yaratacağı yıkıma odaklandı. Özellikle Türkiye nüfusunun beşte birini bünyesinde barındıran İstanbul’un olası depremle yaşayacağı kayıpları hesaplama yoluna gidildi.⁸ Deprem sadece bir doğal afete değil hükümet politikalarını çok boyutlu etkileyen “politika yapıcı bir araca” dönüştü. Deprem sonrasında çıkarılan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) hayatın tüm

7 Sanayi Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu.

8 Deprem sonrası olası hasarları tespit etmek ve kentsel dönüşümü deprem üzerinden meşrulaştırmak amacıyla “İstanbul İçin Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm Seferberliği” projesiyle Yıldız Teknik, İstanbul Aydın ve İstanbul Üniversitesi ortaklığıyla bir proje süreci ortaya koyulmuştur. Bu projenin temel hedefi İstanbul’da kentsel dönüşümü kentin tamamını kapsayacak biçimde genişletmek olmuştur. İstanbul’un deprem riskini ele alan bölümde İstanbul’da yaklaşık 1.200.000 adet bina bulunduğu, olası 7 büyüklüğündeki depremde 40.000 binanın ağır hasar, 150.000 binanın ise orta hasar göreceği belirtilmektedir. Deprem sonrası olası can kayıplarının ortalama nüfusun (binde iki) %0.2’si (%0.1 - %0.3) olarak tahmin edilmektedir. Hastanede tedavi edilecek yaralı sayısının nüfusun % 1’ine tekabül ettiği ve ortalama 400.000 ailenin deprem sonrası acil barınma ihtiyacıyla karşı karşıya kalacağı belirtilmektedir. Mustafa ERDİK, İstanbul’da Deprem Riski. <http://www.yi.yildiz.edu.tr/kentsel/1.doc> Erişim: 03.05.2015.

alanında geçerli olan bir vergi türü haline geldi. Zorunlu Deprem Sigortası (DASK) uygulaması ile finansal alanı güçlendirecek önemli bir enstrümanı hayata geçirdi. Bu bakımdan doğal bir afet olarak nitelendirilebilecek deprem koşulları, devletin kamusal kaynakları özelleştirme konusunda politikalar ürettiği ekonomik ve toplumsal değişimin meşrulaştırıcı zemini haline dönüştü. Aynı zamanda devletin mekan ve konut üretimine yönelik söylemlerini güçlendirecek, yasal ve kurumsal dönüşümlerin yolunu açacak düzeyde toplumsal rıza üretimini sağladı. Amacı yoksullar için konut üretmek olan TOKİ'nin kurumsal kimliği değiştirilerek ülkedeki konut üretiminin merkezi aktörü haline getirildi.

2001 krizi sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) belirli bir şok durumu (ekonomik felaket) üzerinden kamusal varlıkların özelleştirilmesini olanaklı kılabacak politikalara hız verdi. 2001 krizi ve öncesindeki 1999 Marmara depremi devletin olağanüstü koşullarda başarısız olduğu gerçeğini tartışmaya açtığı gibi devletin vatandaşlarını koruyacak olanaklardan ve beceriden yoksun olduğunu da gündeme getirdi. Devletin yerini sivil toplumun ve piyasa güçlerinin dolduracağı anlayışı toplumda daha fazla yer edindi. Bu dönemde gerçekleştirilen özelleştirmeler de kamu kurum ve kuruluşlarının hantal ve verimsiz olduğu üzerine temellendirildi. Özelleştirmeler 1980 sonrası ortaya çıkan neoliberal ekonomi politikalarıyla uyumlu bir biçimde devletin piyasa-
dan “çekilmesi” (ya da kimi durumda piyasanın etkin bir aktörü olarak özellikle konut ve mekan üretiminde etkinleşmesi) anlayışına dayalı olarak başarılı bir biçimde uygulandı. Asıl mesele bu özelleştirme sürecini olanaklı kılabacak toplumsal meşruiyet araçlarının nasıl ve hangi koşullarda inşa edildiğinde yatmaktadır. Krizler en nihayetinde kapitalizm için toplumsal koşulların değişmesini olanaklı kılabacak atmosferi yaratmada olağan zamanlardan daha fazla bir manevra alanı açmaktadır. 2001 krizi sonrası medya kuruluşlarında yapılan çeşitli haber başlıklarında batık bankalar, zarar eden KİT'ler, iflas eden iş adamı ve esnaf temsilcileri, işsizliğin olağanüstü yaygınlaşması piyasa kapitalizmi için neoliberal politikaların hayata geçirileceği bir fırsat anını ortaya çıkardı.

Aynı eğilimin dünyanın geriye kalan bölgelerinde de etkili siyasa olarak kullanılması neoliberal projenin küresel ölçekte işleyen “krizi fırsata çevirme” mantığını açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin; İngiltere’de kamuya ait konutların özelleştirilmesi başlangıçta altsınıfların konut sahipliğini arttırıcı bir fırsat gibi görünse de daha sonrasında ortaya çıkan emlak spekülasyonları ile bu özelleştirme, alt sınıfların yerleşim alanlarından kovulmaları ve konut alanının karlı yatırım alanı olarak düzenlenmesiyle sonuçlandı. Afrika’da kamunun su, elektrik vb. altyapı yatırımlarını özelleştirmesi ve bu özelleştirme sonrasında kamu gelirlerinin artacağı varsayımının en nihayetinde kentlerde yaşayanların kolera salgınıyla karşılaşmalarına neden olması (Harvey, 2008: 132); 2014 yılında ortaya çıkan Ebola virüsü sonrasında Liberya hükümeti ve ilaç firmaları arasındaki anlaşmayla deneme aşamasındaki ilaçların ne tür sonuçlar doğuracağı belirlenmeden ülke genelinde halkın kobay olarak kullanılması⁹; neoliberal politikaların, piyasa fırsatları söylemiyle sermayeye karlı alanlar yaratmada ve birikim krizlerini aşmaya yönelik olarak her türlü söylemi ve politikayı hayata geçirmede geri kalmayacağını göstermektedir.

Naomi Klien’in “felaket kapitalizmi” kavramsallaştırması neoliberal politikaların hayata geçirilmesini olanaklı kılacak ve restorasyonunu sağlayacak “felaket kapitalizmin” araçları ve söylemlerine odaklanmaktadır. Buna karşın biz neoliberal politikaların etkinlik kazandığı küresel dünyada neoliberalizmi sadece sınıf restorasyonu ve kaynakların yoksullardan zenginlere dağıtımını olarak değil aynı zamanda topluluğun “özüçülenme¹⁰” potansiyelini yıkıma uğratan “kapasite yoksunluğuna” neden olan bir süreç olarak ele alıyoruz. Bu nedenle çalışma Amartya Sen’in “kapasite yaklaşımı” ile Naomi Klein’in “felaketi

9 http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140812_ebola_ilac Erişim: 07.05.2016.

10 özüçülenme; yaşadığımız çağın ekonomik örgütlenmesinin yarattığı parçalanma ve güç yitimine karşılık gelen kolektif örgütlenme olanaklarının tümünü nitelendirmektedir.

kapitalizmi” kavramlarını bir arada okumayı önermektedir. Kapasite yaklaşımı gelirlerinden bağımsız olarak bireylerin eyleme yeteneklerini merkeze koymaktadır. Bu yaklaşım neoklasik iktisadın bireyi gelirlerinin toplamı olarak gören anlayışa karşıt olarak bireyin yapabilme olanaklarının varlığı ya da yokluğuna odaklanmaktadır. Bireylerin eyleme yeteneklerindeki azalma gelirden bağımsız olarak bireyleri geriye dönüşü mümkün olmayan yoksunluk koşullarına itebilir. Kısıtlıklar, savaşlar veya doğal felaketler bireylerin ve toplulukların kapasitelerinde olağanüstü düşümlere neden olabilir.¹¹ Kapasitelerindeki azalma ise piyasa koşullarına karşı bireyleri daha savunmasız hale getirir. Bireylerin kapasitelerinde ortaya çıkan ani azalma (şok doktrini) tam da “felaket kapitalizmi”nin araçlarını hayata geçirmede bir fırsat anı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan çalışma, doğal felaketler sonrası belirli bir şok anının (Şok doktrini) yarattığı toplumsal atmosferde yerel topluluğun ekonomik, psikolojik vb. kırılmalıklarının neden olduğu kapasite yoksunluğunun, felaket kapitalizminin nasıl bir aracı haline getirildiği ve neoliberal süreçlerin politik bir strateji olarak nasıl hayata geçirilmeye çalışıldığı sorusuna cevap aramaktadır. Nasıl oluyor da ekonomik krizler veya doğal felaketler piyasa fırsatları yaratma konusunda olağan zamanlardan daha fazla olanak sağlıyor?

Çalışma yukarıda dikkat çekilmek istenen perspektifi 2011 Van depremi üzerinden ele almayı planlamakta ve deprem sonrası Van kentinin mekansal ve ekonomik inşası sürecine ilişkin bütünsel bir tartışma yürütmeyi hedeflemektedir. Hem kentin özgün siyasal atmosferi hem de depremi yaşayan topluluğun ekonomik, politik, psikolojik kırılmalık düzeyleri ile kentin yeniden yapılanması sürecinde bu savunmasızlık halinin hangi kesimlere avantaj/dezavantaj sağladığı sorusuna cevap aranmıştır. Deprem hangi toplumsal kesimler için toplumsal felakete dönüşmüştür? Ya da hangi toplumsal gruplar belirli kapasiteleri üzerinden kaynaklara ulaşma konusunda diğerlerine göre ayrıcalıklı bir yere sahiptir?

11 Amartya, SEN, Özgürlükle Kalkınma.

Çalışma, doğal felaketler sonrası topluluğun kapasitelerinde meydana gelen ani yoksunlaşmanın bir tür şok etkisi yarattığı gerçeğini dikkate alarak felaket kapitalizmi araçlarının nasıl bir meşru zemine kavuştuğu sorunsalını merkeze koymaktadır. Çalışma bu açıdan topluluğun kapasitelerinin nasıl artırılması gerektiği konusunda oluşturulacak politikardan daha çok kapasite yoksunlaşmasına neden olan siyasalara odaklanmaktadır. Bu açıdan doğal afeti şok anı olarak görmekte ve topluluğun bu şok etkisiyle kapasitelerinde meydana gelen azalmayı Van depremi üzerinden tartışmaya açmaktadır. Van örneğinde afet sürecinin yönetiminden kentsel alanlarının planlanmasına, konut politikasına ve ekonomik süreçlere kadar topluluğun yaşadığı kapasite yoksunlaşması koşullarının tamda felaket kapitalizmi araçlarının hayata geçirilmesinde yarattığı fırsat ve olanaklar tartışılmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın her bir bölümü afet yönetiminin bir aşamasına denk düşmektedir.¹² Bu açıdan son bölüm olası bir doğal afetin maddi zeminini oluşturmaktadır. Giriş yazısını içine alan birinci bölümde çalışmanın amacı, problematiği ve metodolojisi ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’deki afet çalışmalarının bir dökümü yapılarak çalışmanın özgünlüğü ortaya çıkarılmıştır.

İkinci bölümde, “Kavramsal Çerçeve” başlığı altında çalışmanın kavramları tanımlanmıştır. İlk olarak, neoliberal hegemonya kavramı tartışılmıştır. Neoliberal hegemonya kavramı, 1980 sonrası dünya ölçeğinde yeni-sağ politikaların hayata geçirilmesine koşut olarak devletin piyasadan çekilmesini öneren ekonomi politikalarını ve ideolojik tutumu nitelendirmektedir. Neoliberal hegemonyayı devletin geri çekilmesinden daha çok devletin piyasa üzerindeki artan denetim ve düzenleme pratikleri olarak okumak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu açıdan kavramsal olarak teoride devletin geri çekilmesine ilişkin bir tutum olarak görülen neoliberal politikalar pratikte devletin piyasa üzerindeki artan et-

12 Bu aşamalar: 1) risk ve zarar azaltma, 2) hazırlık aşaması, 3) müdahale aşaması, 4) iyileştirme aşamasıdır.

kinliği olarak ele alınmıştır. İkinci olarak, Türkiye'nin neoliberalleşme hikayesine değinilmiştir. Üçüncü olarak, felaket kapitalizmi kavramı çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Felaket kapitalizmi belirli bir şok anının piyasada yaratmış olduğu fırsatlara ve neoliberal politikaların hayata geçirilmesinde yarattığı değişime vurgu yapmaktadır. Dördüncü olarak, kapasite yoksunluğu kavramı ele alınmıştır. Çalışmada “felaket kapitalizmi” ve “kapasite yoksunluğu” kavramları bir arada okunmaktadır.

Üçüncü bölüm; 2011 Van depremi sonrası koşullara odaklanmaktadır. İlk olarak Van kentinin deprem öncesi afet planlaması, kentleşme ve konut stoku gibi konulara değinilmiş; yerel ve merkezi yönetimlerin afet planlamasına ilişkin tutumları tartışılmıştır. İkinci olarak deprem sonrası dönemde yapılan yardımlar, gıda dağıtımı, barınma ve göç etme pratiğine ilişkin yaşanan süreçler dikkate alınarak belirli siyasal kapasitelere sahip bireylerin ve afet sürecinde hangi toplumsal kesimlerin avantajlı/dezavantajlı koşullarla karşı karşıya oluşu ele alınmıştır. Bu bağlamda depremin bir doğal afet olarak başlayıp deprem sonrası süreçte toplumsal felakete dönüşmesine neden olan maddi koşullara dikkat çekilmiştir.

Dördüncü bölümde; deprem sonrası yeniden yapılanma, kent planlaması ve kentsel gelişim projeleri, deprem sonrası konut alanlarının inşa edilmesi ve kentsel arazilerin el değiştirme pratikleri tartışılmıştır. İlk olarak, deprem sonrası kent planlamasında merkezi yönetimin etkinliğinde kentin planlanması ve yerel aktörlerin dışarıda bırakılması süreçleri tartışılmıştır. İkinci olarak, kentin mekansal ve ekonomik değişimini öngören gelişim projeleri, yerel aktörlerin belirli konularda uzlaşma ve çatışma noktaları ele alınmış; kentsel gelişimi öngören büyüme koalisyonlarına dikkat çekilmiştir. Üçüncü olarak, deprem sonrası inşa edilen afet konutlarının deprem mağdurlarına satışı ve bu yolla borçlandırılmaları konusu ele alınmıştır. Daha sonrasında kentsel arazilerin el değiştirmesi ve bu araziler üzerinde geliştirilmek istenen projelere değinilmiştir. Son olarak, konutların satışına karşı örgütle-

nen ve kamuoyunda “konteyner kent direnişii” olarak bilinen toplumsal mücadele süreci tartişılmıştır.

Beşinci bölümde, 2011 Van depreminin ardından geçen beş yıldı kentin nasıl bir değişim geçirdiği tartişılmıştır. Bu bölümde bir bakıma Van’da meydana gelebilecek olası bir depremde nasıl bir toplumsal felaketle karşı karşıya kalınacağı sorusuna cevap aranmıştır. Kentin ve toplulukların kapasitelerinin nasıl bir değişim geçirdiği ele alınmıştır. İlk olarak, Van kentinin son beş yıldaki makro ekonomik değişimlerine ve istatistik verilerine değinilmiş; ardından bu makro değişime karşı topluluğun kapasitelerinde meydana gelen artış veya azalışlar tartişılmıştır. İkinci olarak, depremin topluluk üzerinde yarattığı psikolojik etkiler ve bu psikolojik etkilerin toplumsal kapasiteler üzerinde yarattığı değişim ele alınmıştır. Üçüncü olarak, deprem sonrası kentin mekansal değişiminin kolektif kapasiteler üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu soruna cevap aranmıştır. Son olarak, deprem sonrası kentin politik atmosferinde yaşanan değişim ve politik mobilizasyona neden olan süreçler üzerinde deprem gibi olağanüstü koşulların etkisi tartişılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak afet yönetimin nasıl işlediğine ve doğal afetler konusunun toplumsal felaketlere dönüşmesine neden olan süreçlere değinilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problematiği

Bu alışma 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van kentinde meydana gelen iki depremin yarattığı ekonomik, politik ve mekansal kırılmalıkların ve kapasite yoksunlaşmasının felaket kapitalizmi araçlarının uygulanmasında yarattığı olanaklara odaklanmaktadır. Ayrıca alışma, 2000 sonrası Türkiye kentlerinde gözlemlenen neoliberal kentleşme sürecinin ve devletin mekana müdahale biçiminin Van depremi sonrası süreçte nasıl bir değişim geçirdiği konusunu ele almaktadır. 2011 Van depremi sonrasında iktidarın depremi merkeze alan hegemonya inşasını ve doğal afetlerin neoliberal kentleşme politikala-

rını hayata geçirmede yarattığı fırsatları temel almaktadır. Neoliberal ideolojinin doğal felaketleri fırsata çevirme stratejisi ve kapitalizmin yaratıcı yıkımı Van depremi üzerinden Türkiye’deki konut politikalarını etkileyecek bir sürecin önünü açmıştır. Bu amaçla deprem sonrası çıkarılan “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” ile TOKİ’ye kamulaştırma, kentsel dönüşüm alanlarını belirleme yetkisi verilmiştir. Deprem gibi doğal felaketlerin “neoliberalizmin kentleşmesi” için yarattığı ideolojik hegemonya, bu hegemonyanın kurulmasında devletin rolü ve felaketin inşaat piyasası için yarattığı olanaklar tartışma konusu yapılmaktadır. Bu bağlamda belirli bir “şok anının” piyasa fırsatı yaratmada ne denli etkili bir araç olarak kullanıldığı, doğal felaketler ile kapitalizmin “yaratıcı yıkım” mantığı ve bunun mekan politikalarıyla ilişkisi tartışılacaktır. Van depremiyle birlikte kentte nasıl bir dönüşüm yaşandığı mekansal, kültürel, kurumsal ve ideolojik bağlamda tartışılacak; neoliberal politikaların hayata geçirilmesinde ve hegemonik hale getirilmesinde kullanılan araçlara odaklanılacaktır.

Çalışma, depremin salt fiziksel bir yıkım olmaktan çok psikolojik ve sosyo-ekonomik bir olgu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Deprem aynı zamanda barınma sorununu ortaya çıkarmış, yaklaşık bir milyon nüfuslu kentin büyük bir çoğunluğu çadır ve konteyner kentlerde yaşamak zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda deprem sosyo-mekansal bir travma olarak kentte yaşayanları bütün boyutlarıyla etkileyecek bir “şok mekanı” ortaya çıkarmıştır. Bütün bu süreçte en temel dinamik bireylerin eyleme kapasitelerinin onların bu süreçle baş etme olanaklarını arttıran veya azaltan bir sonuca neden olmuş olmasıdır. Temelde belirli bir şok anının yarattığı bireysel ve toplumsal kapasite yoksunlaşmasının piyasa fırsatı olarak kurgulanmasına neden olan süreçlere dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmanın konusu bağlamında Van kentinin seçilmesinin temel nedeni Van depreminin son yıllarda Türkiye’de yaşanan en büyük doğal

afet niteliği taşıyor olmasıdır. Diğer bir neden ise 2011 yılında Van kentinde meydana gelen iki büyük deprem sonrası süreçte araştırmanın teorik çerçevesinde de ele aldığımız “felaket kapitalizmi” araçlarının ve “kapasite yoksunluğunun” hayat bulduğu özgün bir mekan niteliği taşıyor olmasıdır. Bu amaçla çalışma Van’ın deprem öncesi kentleşme düzeyi, konut stoku, afet planlaması ve sonrasında kentin yeniden yapılanma süreçlerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda deprem, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında “rıza üretici” ve “hegemonya kurucu” bir araca dönüşmüştür. Bu bakımdan Van merkez ve Erciş ilçesinde kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri geliştirilmiş; kentte yaşayanların kentsel dönüşüme karşı direniş olanaklarını kıracak bir söylem üretimiyle projeler hayata geçirilmiştir. Bu açıdan belirli bir “şok anı” piyasa koşullarının genişlemesinde ve toprakta yaratıcı yıkım koşullarını olanaklı kılacak bir araca dönüşmüştür. Çalışma bu nedenle belirli bir “şok anını” kentsel, mekansal ve toplumsal dönüşüm için fırsat olarak gören ve bu amaçla kentin sosyo-mekansal durumunu değiştiren politikaları anlama hedefi taşımaktadır. İktidarın hem kentsel dönüşüm projeleriyle kentsel mekanı sermaye birikimi için alan olarak görmesi, hem de bu iktidarın mekan üretimi yoluyla hegemonya kurma ve bu hegemonya kurma sürecinde “doğal felaketleri” meşruluk aracı olarak kullanma stratejisi ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmanın amacı bağlamında Deprem öncesi dönemde kent doğal afetlere hazır mıydı? Deprem sonrası yardımların dağıtımında nasıl bir süreç izlendi? Deprem, topluluğun eyleme kapasitesinde nasıl bir değişime neden oldu? Doğal afetlerin toplumsal afetlere dönüşmesine neden olan süreçler nelerdir? Doğal felaketler neoliberal kentleşme sürecine nasıl olanaklar sağlamaktadır? Felaket sonrası Van ilinde nasıl bir mekan politikası izlenmiştir. Deprem bu politikaların hegemonik hale gelmesinde nerede durmaktadır? Deprem sonrası kentin nasıl planlanacağı üstüne yerel yönetim ve iktidar arasında çatışma var mıdır? Bu çatışmayı aşmaya yönelik nasıl bir süreç izlenmiştir? sorularına cevap aranmıştır.

1.2. Alan Araştırmasının Yöntem ve Tekniği

2011 Van depremi üzerine bir çalışma yapma fikri uzun bir tez arayışı, tartışma ve öneriler sonucunda ortaya çıkmıştır. Tez konusu belirleme sürecinde Türkiye kentlerinin nasıl bir değişim dinamiği etrafında dönüştüğü gerçeği aslında hep kafamı kurcalamaktaydı. Bu nedenle öncelikli olarak Türkiye kentlerinde devam etmekte olan kentsel dönüşüm projeleri ve kentsel mekanın dönüşümünü merkeze alan sermaye birikim süreçleri ilgimi çekmekteydi. Ayrıca kentlerin gecekondulu mahallelerinin kentsel dönüşüm projeleri yoluyla değiştirmeyi hedefleyen projelerin temel söylemi depreme dayanıklı kentler inşa etmek ya da yapı stokunu yenilemek üzerine kuruluydu. Doğal afetlerin kentsel gelişme dinamiğini yönlendirdiği bir süreç geçmişte yaşanmış bir dizi doğal felaketin yıkıcılığı üzerine kuruluydu. En nihayetinde bu süreç kentsel dönüşümün Türkiye’deki farklı uygulama sahalarını araştırmaya yönlendirdi.

Bu arayışlar ve okumalar, nüfus ve kentsel gelişme örnekleri açısından merkez metropol kentlere yakın özellikler taşıyan ama onlardan farklı bir coğrafyada ve farklı dinamiklerin etkisiyle dönüşme olanağı bulan bir kentin daha çok çalışmaya değer olduğu fikrine götürdü beni. Van kenti hem Kürt siyasal hareketinin bir merkezi olması nedeniyle hem de 2011 yılında gerçekleşen iki büyük deprem sonrasında değişen özellikleriyle bir çalışma alanı olarak ilgimi çekti. Doğal afetlerin sosyolojinin konusu olma fikri yeni bir süreç değildi. 1999 Marmara depremi sonrası bu alana ilişkin önemli bir literatür de gelişti. Van’ın çalışma konusu olarak seçilmesi sonrası doğal afetler konusu üzerine yaptığım okumalar doğal bir süreçmiş gibi ele alınan deprem olgusunun temelinde toplumsal bir süreç olduğu gerçeğini daha fazla anlamama olanak sağladı. Bu süreçte doğal afetlerin kentsel değişime yarattığı olanakların kavramsal çerçevesini “felaket kapitalizmi” yazınıyla anlamamın mümkün olacağını düşünmeye başladım. Bir bakıma neoliberal kent politikalarının meşrulaştırıcı söylemleri sadece gecekondulu alanlarını yoksulluk, şiddet ve suçla ilişkilendirerek temellendirmedeğini, neoliberal politikaların bunun yanı sıra doğal afeti bir fırsat olarak gör-

düğünü söylemek mümkün. Tez izlemesi sürecinde felaket kapitalizmi kavramsallaştırması ile kapasite yaklaşımının bir arada okunması gerektiğine ilişkin gelen öneriler, neoliberal politikaların tepeden inşa edilen rastlantısal bir süreç olmadığı ve doğal felaketler sonrası eyleme kapasitelerini yitirmiş topluluklar üzerinde daha fazla etkili olduğu gerçeğiyle karşılaşmama olanak sağladı.

Bu açıdan Van kenti, deprem sonrası yeniden yapılanma çalışmalarıyla neoliberal kentleşme sürecinin ve felaketi fırsata çevirme stratejisinin net bir şekilde gözlemlenebildiği özgün bir mekan niteliği taşımaktadır. Çalışmada, felaket sonrası kentin yıkımına ve yıkım sonrası topluluğun kapasitelerinde meydana gelen değişimin neoliberal politikaların uygulanmasında yarattığı fırsatlara odaklanılmıştır. Bu açıdan çalışma, neoliberalizmi sınıf iktidarının restorasyonu olarak gören tartışmaların dikkate almadığı bireysel ve kolektif kapasitelerdeki azalmaya dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini, topluluğun eyleme kapasitelerindeki azalmaya neden olan ve mekan üzerindeki hegemonik projelerde ortaklaşan veya çatışan farklı aktörler oluşturmaktadır. Kentsel mekanın yönetimi, tanımı ve işlevleri üzerine farklı aktörlerin etkinlik kazandığı düşünüldüğünde geniş yelpazedeki bu aktörlerin çalışma içerisinde ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada metodolojik olarak sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma boyunca bilgi toplama tekniği olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla nitel araştırma tekniği kullanılarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile verilerin toplanması sağlanmıştır. Araştırmanın diğer veri sağlama boyutunu ise basılı dokümanlar oluşturmuştur. Çalışma boyunca kentin tarihi, kentin sosyo-mekansal değişimi, nüfusu, göç süreçleri, kentleşme düzeyi, deprem süreci, deprem sonrası konut üretimi, belediye yayınları, gazete haberleri, kamu kurumlarının yayınları taranarak çalışmada kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin önbil-

gilerin oluşmasında ve nasıl bir süreç izlendiği konusunda bu yayınlar önemli bir alan açtı.

Görüşme sürecinin en önemli aşamasını bir bakıma görüşmecilerin belirlenmesi oluşturmaktadır. Kente ilişkin gözlemler ve yeniden yapılanma sürecinin ortaya çıkardığı yerleşim alanları saha çalışmasının alanını belirlemede yolun açılmasına olanak sağladı. Görüşme süreci iki aşamalı bir sürece dönüştü. Birincisi depremin ve yeniden yapılanmanın doğrudan etkisine maruz kalan “depremzedelere”, ikincisi kurumsal temsile sahip farklı türden aktörlere ulaşma süreci. Deprem mağdurlarına ulaşma sürecinde TOKİ mahalle muhtarları aracılığı ile ulaşma olanağına sahip oldum. Bu süreçte konteyner kent direnişi içerisinde yer almış kişilere, direniş döneminde oluşturulmuş Facebook sayfası üzerinden iletişime geçerek ulaşma olanağını yakaladım. Görüşmeler kişilerin işyerinde veya evlerinde gerçekleştirildi. Çalışmanın saha kısmındaki en sorunlu konulardan birini de kadın görüşmecilerle yapılacak mülakatlar oluşturmuştur. Van Kadın Derneği’nin katkılarıyla kadınlarla görüşme fırsatı yakalanmıştır. Çalışma yaklaşık bir yıllık sürede ve farklı dönemlerdeki ziyaretlerle yapılan saha çalışması sürecinin sonucunda tamamlanmıştır. Bu süreçte toplam otuz beş kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve kente ilişkin gözlemlerde bulunulmuştur. Mülakatlar “amaçlı örneklem” ve “kartopu yöntemi” çerçevesinde yapılmıştır. Görüşme esnasında konuştuğumuz kişilerin referanslarıyla farklı kişilere ulaşılmış ve saha kısmı tamamlanmıştır. Görüşmecilerin kimliği belirli kurumsal temsili olanlar dışında kodlama yapılarak gizli tutulmuştur.

Belediye, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, STK temsilcileri, meslek odaları, dernekler, emlak sektörü temsilcileri, Kalkınma Ajansı sekreterliği, Üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası bu çalışmanın örnekleme içerisinde değerlendirilerek görüşmeler yapılmıştır. Farklı aktörlerin belli bir mekandaki dönüşümü ortak bir söylem etrafında nasıl hegemonik hale getirdiği ya da karşı-hegemonya kurma sürecinde aktörlerin söylemiyle halkın söyleminin hangi noktalarda ay-

nılaştığı veya hangi noktalarda farklılaştığı konusu anlaşılmaya çalışılmıştır. Mekan üretimi yoluyla kentte yaşanan depremin izlerini silme söyleminin halk içerisinde karşılık bulma düzeyi ve aktörlerin ortak bir tahayyülde buluşma noktaları yine bu araştırmanın kapsamı içerisinde ele alınmıştır. Aktörlerin farklı olması dolayısıyla birden fazla görüşme forumu hazırlanmıştır. Görüşmeler kurumsal temsili olan veya kurumun yetkili kişileriyle randevu alınarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma boyunca resmi kurumların düzenlediği raporlardan, yerel-ulusal basın kaynaklarından arşiv taraması yapılmıştır. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün kentsel dönüşüm hakkında yapmış olduğu yayınlar, imar planları, kentsel mekana ilişkin çalışmalar, AFAD'ın deprem sonrası durum tespitine yönelik yayınları da incelenerek dönüşüme ilişkin nasıl bir tutum takınıldığı araştırma içerisinde sunulmuştur. Ayrıca Van Büyük Şehir Belediyesi'nin hazırladığı stratejik mekansal planlama çalışmasından yararlanılmıştır. Bununla birlikte Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın (DAKA) ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) Başkanlığının bölgeye ilişkin oluşturduğu kalkınma politikaları ve buna ilişkin çıkardıkları yayınlar da çalışma içerisinde yer almıştır.

1.3. Türkiye'de Deprem ve Afet Literatürüne Toplu Bakış

Türkiye'de deprem ve afet yönetimine ilişkin literatürün bir değerlendirmesine girişmek öncelikle çok farklı çalışma ajandalarını dikkate almayı gerektirmektedir. Deprem ve afet üzerine yapılan çalışmalar genel olarak sosyoloji, jeoloji, jeofizik, psikoloji, planlama, kamu yönetimi, mühendislik ve tıp disiplinlerinde önemli bir yer işgal etmektedir. Yıllara göre değerlendirildiğinde deprem ve afet yönetimi üzerine yapılan çalışmalarda sayısal bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Bu artışta, son yıllarda ülke genelinde yaşanan birçok doğal ve doğal olmayan afet örneklerine sık rastlanması sebebiyle bu alanlara ilişkin gerek akademik gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından destekle-

nen araştırma projelerinin sayıca çoğalması etkilidir. Elbette bu artışın kırılma noktasını 1999 Marmara depremi sonrasında ortaya çıkan ve özellikle depreme yönelik artan kamusal ilgi oluşturmaktadır. Kamusal ilginin artmasının temelinde ise depremin ülke genelinde yaratacağı yıkımı hesaplamaya, felaketi önlemeye ve azaltmaya yönelik devlet politikalarındaki dönüşümün ve artan kentsel rantlarla birlikte kentsel dönüşümü meşrulaştırıcı söylemlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bütün bu kamusal ilgiye karşın deprem üzerine yapılan çalışmaların disiplinler arası nitelikten yoksun olduğunu ya da bir başka deyişle farklı çalışma alanlarının sonuçlarını birleştirecek bütünlüklü bir bakış açısına sahip olmadığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın sınırları ve literatürün farklı disiplinlerden ortaya çıkmış olduğu düşünüldüğünde deprem ve afet üzerine yayımlanan eserlerin bazılarını burada ele almak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar alanlarında öncü diyebileceğimiz nitelikteki çalışmalarla sınırlı tutularak değerlendirilecektir. Ayrıca deprem ve afet yönetimi hakkında yazılmış kaynak niteliğindeki bu eserler Türkiye’de doğal afetlerin nasıl anlaşıldığını, kamu politikalarının nasıl oluşturulduğunu ve afet yönetiminin hangi araçlarla sürdürüldüğünü anlamamıza olanak sağlayacaktır. Türkiye’deki çalışmaları ele alırken yakın tarihli iki büyük deprem 1999 Marmara ve 2011 Van depremi hakkında yapılmış akademik çalışmaları öncelikli olarak tercih ettiğimizi belirtmemiz gerekir. Bu tercihin temel nedeni iki önemli afet arasında deprem olgusunun nasıl anlaşıldığı, nasıl ve hangi araçlarla deprem sürecinin yönetilmeye çalışıldığı, devletin afet politikasında meydana gelen değişim ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarında hangi araçlara odaklanıldığı konularının önem kazanmış olmasıdır. Türkiye’deki afet çalışmalarını iki boyutta değerlendirmek gerekir. Birincisi; deprem olgusunu toplumsal bir sorun olarak gören ve doğanın teknolojik olanaklarla denetlenmesi gerektiğini dile getiren çevresel determinizm yaklaşımının eleştirisi üzerine yapılan tartışmalar, ikincisi ise doğal afetlerin ekonomik, psikolojik, kentsel sonuçlarını tartışmaya açan kırılma yaklaşımıdır.

Türkiye’de doğal afetler konusunu çevresel determinizm yaklaşımının eleştirisi üzerine temellendiren ilk çalışmalardan biri 1977 yılında Mimarlık dergisinde yayınlanan “Devletin Doğal Afetlere İlişkin Politika ve Uygulamalarının Eleştirisi” adlı Oral Ataman’ın makalesidir.¹³ Çalışma, afet sürecinin salt fiziksel bir yıkım olarak değil ekonomik, demografik ve sosyal değişime neden olan bir olgu olarak ele alınması gerektiğini; buna karşın devletin afet sorununu “daimi bir iskan” sorunu olarak ele aldığını belirtmektedir. Etkili bir afet yönetimi sürecinin oluşmasında, afet bölgesinin fiziksel dönüşümünden öteye taşınarak halkın ekonomik ve sosyal yıkımlarını giderecek politikalar üretilmesi konusunda gerekli adımların atılmasını önermektedir. Çalışma devletin afet yönetimine ilişkin yara sarma stratejisine ve doğal afetleri doğanın denetlenemez bir sonucu olarak gören yaklaşımına eleştirel bakmaktadır. Afet yönetimi konusunda doğal afetler sonrası dönemden afet öncesini de kapsayan etkili politikalar geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Bu çerçevede diğer bir eser Cevat Geray’ın 1977 yılında yayımlanan “Türkiye’de Yıkım (Afet) Olayları Karşısında Önlemler ve Örgütlenmeler”¹⁴ adlı makalesidir. Çalışma, doğal ve doğal olmayan afetler sonrası “nasıl bir afet yönetimi?” yürütülmesi sorusuna cevap aramaktadır. Özellikle 1976 Van Çaldıran depremi sonrasında devletin depreme ilişkin yaklaşımı, bakanlıkların ve yerel yönetimlerin görevleri belirttikten sonra afet yönetimin çeşitli aşamaları tarif edilmiştir. Çalışmada devletin afete müdahale etme konusundaki yetersizliği, planlama eksikliği ve depremzedelerin taleplerinin karşılanması konusunda yaşanan sorunlara dikkat çekilmiştir. Bu çalışma afet yönetiminin nasıl örgütlenmesi gerektiğini gündeme getirmesi bakımından önemli bir yeri doldurmakla birlikte doğal afetlere müdahale etme biçimini sadece barınma, konut

13 Oral ATAMAN, Devletin Doğal Afetlere İlişkin Politika ve Uygulamalarının Eleştirisi, 33-35.

14 Cevat GERAY, Türkiye’de Yıkım (Afet) Olayları Karşısında Önlemler ve Örgütlenmeler.

yardımları üzerinden temellendirmesi bakımından ekonomik, kültürel ve psikolojik boyutlarını tartışma dışı bırakmıştır. Ayrıca kurumsal örgütlenme sürecini bu alana ilişkin yasal düzenlemelere bağlı olarak tartışmaya açtığından devletin doğal afetleri “daimi bir iskan sorunu” gibi ele alan yaklaşımını ve deprem konusundaki pasif politik tutumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye’de kırılmalı yaklaşımı üzerinden deprem sosyolojisi alanında yapılan çalışmalardan biri Neşe Alkan, Evren Balta, A. Nuray Karancı, Bahattin Akşit tarafından 315 katılımcıyı kapsayan saha çalışmasının sonuçlarını yayınladıkları “Dinar Halkının 1995 Depremi Sonrası Psiko-sosyal Durumu ve Afet Yönetimi İle İlgili Görüşleri”¹⁵ adlı çalışmadır. Çalışma depremin yarattığı ekonomik, sosyal değişimi, iş ve çalışma hayatı üzerindeki etkiyi, afet yönetimi, belediye hizmetleri, konut ve geçici göç sorununu ele almaktadır. Deprem sonrası halkın iş ve çalışma koşullarında önemli değişim olmadığı, buna karşın sosyal hayatlarında anlamlı bir değişim ortaya çıktığı gözlemlenmiş, geçici göç sürecinde önemli bir artış olduğu belirtilmiştir. Depremin psikolojik etkileri göz önünde tutulduğunda depremin stres üzerinde etkili olduğu aynı zamanda kadınlarda bu oranın daha yüksek boyutlarda olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca afet yönetimi konusunda halkın daha aktif hale gelmesi önerilerek kamu politikalarını etkilemeyi hedeflediği gözlenmiştir. Bununla birlikte çalışma deprem ve afet yönetimi açısından önemli sonuçlar çıkarması bakımından “nasıl bir afet yönetimi?” sorusuna cevap aramayı hedeflemiştir.

1999 Marmara depremi sonrasında deprem ve afet yönetimine ilişkin akademik ilginin arttığı görülmektedir. Bunun temel nedeni doğal felaketlerin sadece doğa olayı olmadığı, toplumsal etkilerinin geniş nüfus kitleleri, kentler ve bölgeler üzerinde etkili olduğu gerçeğinin akademik dünyada yer bulması; aynı zamanda kamu politikaları oluşturmaya

15 N. ALKAN, E. BALTA, N. KARANCI, B. AKŞİT, “Dinar Halkının 1995 Depremi Sonrası Psiko-sosyal Durumu ve Afet Yönetimi İle İlgili Görüşleri”.

ve değiştirmeye yönelik siyasa belirleme isteği akademik çalışmalar-
da sayısal bir atışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1999 Marmara
depremi üzerine yapılan çalışmalar genel olarak iki kategoride değer-
lendirilebilir. Birincisi depremi mühendislik, jeofizik gibi doğa bilim-
leri üzerinden ele alan çalışmalar, ikincisi daha çok depremin yarattığı
sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kentsel-mekansal değişimi merkeze
alan alışmalar. Marmara depremi sonrasında doğa bilimleri alanında
yapılan çalışmalar deprem olgusunu sonuçları bakımından toplumsal
olarak değerlendirse de bir doğa olayı olarak ele almaktadır.¹⁶ Sosyal
bilimler konusunda yapılan çalışmalar genel itibariyle kırılganlık yak-
laşımının teorik tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bu bağlamda
doğal afetler sorunu doğa ile insan ilişkilerinin uyumsuzluğunun gs-
tergesi olarak görülmektedir. Bu açıdan doğal afet sorunu doğa olayı
ile toplumsal, ekonomik, siyasal, kentsel koşulların yarattığı kırılganlı-
ęın bir toplamı olarak tartışılmaktadır.

Marmara Depremini sosyolojik olarak ele alan ilk çalışmalardan biri
Aytül Kasapoğlu ve Mehmet Ecevit tarafından yapılan “Doğu Marma-
ra Depreminin Depremin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma
ve Toplum Depreme Hazırlıklı Kılma” adlı çalışmadır.¹⁷ Bu alış-

16 Bkz. M. ERDİK, M. DEMİRCİOğLU, K. SESETYAN, E. DURUKAL,
B. SİYAHİ, Earthquake Hazard in Marmara Region. A.A. BARKA and K.,
KADINSKY-Cade, Strikeslip Fault Geometry In Turkey And Its Influence
On Earthquake Activity. Y. ÖNEN, C. BEŞİKTEPE ve Diğerleri, 17 Ağustos
1999, 12 Kasım 1999 Doğu Marmara Depremleri ve Türkiye Gerçeği. B. Z-
MEN, 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rakamsal
Verilerle). A. KOçYİğİT ve Erdin BOZKURT, “17 Ağustos 1999 Gölcük-A-
rıfıye (Kuzeydoğu Marmara) Depremi Jeolojik n Raporu, ODTÜ Yayınları,
Haluk SUCUOğLU ve Diğerleri, Marmara ve Düzce Depremleri Mühendislik
Raporu. ODTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü, Deprem Mühendisliği Araştırma
Merkezi. K.E. KASAPOğLU, R. ULUSAY ve Diğerleri, 17 Ağustos 1999
Doğu Marmara Depreminin Jeoteknik Saha İnceleme Raporu.

17 Aytül KASAPOğLU ve Mehmet ECEVİT, Doğu Marmara 1999 Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplum Depreme Hazırlıklı Kılma.

ma deprem sonrası ortaya çıkabilecek hasarları önlemeyi ve toplumu deprem sonrası meydana gelen ekonomik, sosyal yıkımları azaltmayı sağlayacak kamu politikalarının oluşturulması konusunda gerekli sosyolojik bilginin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Çalışma deprem sonrası prefabrik evlerde barınan bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik değer ve tutumlarındaki değişimi, olası depremlerde bireylerin karşılaşacağı durumlara yönelik tutumlarını ve gelecekte meydana gelebilecek depremlerde hasarların en aza indirilmesini sağlayacak temel önerileri içermektedir. Bu amaçla çalışma Kocaeli, Sakarya ve Düzce ilinde deprem sonrası oluşturulan prefabrik konutlarda yaşayan depremedeleri kapsamaktadır. Araştırma, deprem sonrası psikolojik ve sosyolojik değişimin nedenlerini ve niteliklerini ele almakta, devlet ve sivil toplumun depreme bakışını değiştirmeyi hedefleyen sosyolojik bir çalışma niteliği taşımaktadır.

Deprem gibi doğal felaketlerin en önemli etkilerinden biri ekonomik ve sosyal yapı üzerinde dramatik değişiklikler meydana getirmesidir. Marmara depremi hem sosyal açıdan hem de bölgenin iktisadi gelişmişliği düşünüldüğünde ekonomik açıdan önemli değişime neden olmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ve İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin ortak çalışması olan ve 1200 kişi üzerinde yapılan anket çalışmasına dayanan "17 Ağustos Depremi'nin Kocaeli ve Sakarya İllerine Ekonomik ve Sosyal Etkileri Araştırması" depremin ekonomik ve sosyal etkilerine odaklanmaktadır. Çalışma ekonomik boyut başlığı altında, deprem ile birlikte ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyecek biçimde sanayi ve imalat sektöründeki düşüşe dikkat çekmektedir. Öyle ki ekonomik veriler ışığında değerlendirildiğinde Türkiye'de imalat sanayi durma noktasına gelmiş, 1994 krizi seviyelerine inmiştir. Çalışma aynı zamanda depremin etkilerini kamu maliyesi açısından ele almış, felaket sonrası bölgenin yıkımı ile ortaya çıkan koşullarda kamu bütçesine olumsuz yönde etkileri değerlendirilmiştir. Bölgede faaliyet yürüten firmaların vergi borçlarının ertelenmesi, belirli süreliğine gerçekleşen ticari faaliyetlerin vergi dışı tutulması, finansal borçların

ertelenmesi gibi doğrudan ve dolaylı vergi kayıpları meydana gelmiştir. Diğer bir boyut bölgenin altyapı hizmetlerinin tahrip olması, konut stokunun yıkılması ve konut açığının oluşması, deprem mağdurlarına yönelik sosyal yardımların gündeme gelmesiyle kamu maliyesine ek bir yük binmesine neden olmuştur. Çalışmanın diğer bir yönü olarak depremin sosyal boyutu ele alınmış, nüfus, göç, eğitim, gelecek beklentisi, siyasal tercih vb. konulardaki değişim noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma depremin hem ekonomik hem de sosyal yapıda meydana getirdiği değişimi dikkate alarak felaketin boyutlarını ortaya koyması ve buna ilişkin çözüm önerileri sunması açısından önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Depremi psikolojik açıdan inceleyen çalışmalarda deprem sonrası ortaya çıkan toplumsal duruma dikkat çekmektedir.¹⁸ Marmara Depremi sonrası depremin psikolojik etki seviyesini ele alan çalışmalardan biri Nur Yeniçeri'nin "Deprem Sonrası Psikolojik Tepkiler"¹⁹ adlı çalışmasıdır. Çalışma depremin merkezi olan Kocaeli, Yalova veya Düzce gibi kentlerden ziyade depremi tali olarak yaşayan İstanbul kentinde yaşayanlar üzerine yapılan saha çalışmasına dayanmaktadır. Deprem sonrası meydana gelen artçı şoklardan, medya, basın ve yayın kuruluşlarında yayınlanan deprem haberlerinden etkilenen İstanbulluların yaşayacağı olası deprem senaryolarıyla psikolojik etkilenme düzeylerini ölçmektedir. Buna göre çalışma, İstanbul'da gelecek 30 yılda olacağı tahmin edilen deprem söyleminin kentte yaşayanları endişe, koku ve sıkıntı içerisinde soktuğunu belirtmektedir. Afetin ne zaman ve nerede olacağını bilinmemesi sonucunda oluşan endişe halini ele aldığı gibi, ayrıca hangi toplumsal kesimleri kapsayacağı konusunu gündeme getirmektedir.

18 Bakınız. A.N. KARANCI ve A. RÜSTEMLİ, Psychological Consequences of the 1992 Erzincan (Turkey) Earthquake. O. ABALI, U. TÜZÜN ve Diğerleri, "Acute psychological reactions of children and adolescents after the Marmara earthquake: A brief preliminary report". ECEVİT, M., A. KASAPOĞLU, Demographic and Psychological Features and Their Effects on The Survivors of The 1999 Earthquake in Turkey".

19 Nur YENİCERİ, Deprem Sonrası Psikolojik Tepkiler.

Deprem konusunu sosyoloji ve siyaset bilimi perspektifinden ele alan önemli çalışmalardan bir tanesi Çağlar Akgüngör'ün “Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek”²⁰ adlı çalışmadır. Çalışma deprem veya kriz anlarında depremi yaşayan aktörlerin kamusal alanda meşruluklarını sağlamlaştırmak, siyasal taleplerini dile getirmek ve krizden yararlanmak için hangi söylemsel pratiklere başvurduğunu basında çıkan haberler üzerinden ele almaktadır. Çalışmanın özgün yanı siyasal sistemi krize sokan ya da başka bir deyişle rutin hayatın bozulmasına neden olan olağanüstü koşullarda farklı aktörlerin siyasal sistemi, kamu otoritesini ve devletin pratiklerini sorgulama koşullarındaki değişimi Cumhuriyetin başından beri ele almasıdır. Aynı zamanda siyasal sistemin dönüşümünü talep eden farklı aktörlere karşın, siyasal seçkinlerin ve idarecilerin var olan düzeni sürdürme, kamu üzerinde oluşan baskıyı bertaraf etme yönündeki tutumları gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışma kamuoyu oluşturma yönünden güçlü araçlara sahip medya kuruluşları ve devlet arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, kriz ya da afet koşullarında medyanın halkın desteğiyle siyasal rejime, kamu kurumlarına, siyasi işleyişe yönelik büyük bir baskı aracına nasıl dönüştüğünü, afet sonrası toplumsal desteğin azalmasına koşut olarak “eski konumuna” nasıl geri döndüğünü ifade etmektedir. Bu açıdan çalışma devlet ve farklı aktörlerin afet koşullarında nasıl tutumlar aldığını, siyasal değişim taleplerini ve afet sonrası yeniden yapılanma ya da yenileme çalışmaları üzerinde etkili bir araca nasıl dönüştüğüne işaret etmektedir.

Marmara depremini kent planlaması açısından değerlendiren çalışmalardan biri Planlama dergisinde yayınlanan Tarık Şengül'ün “Doğu Marmara Depreminin Kent Planlaması Üzerine Düşündükleri” adlı çalışmadır.²¹ Çalışma deprem felaketini üç bağlamda ele almaktadır. Birincisi, Marmara bölgesinin sermeye, emek ve ticari açıdan

20 Çağlar AKGÜNGÖR, Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek.

21 Tarık ŞENGÜL, “Doğu Marmara Depreminin Kent Planlaması Üzerine Düşündükleri”. Deprem olgusunu planlama perspektifinden ele alan diğer

yaşamış olduğu yoğunlaşma ve bunun depremin etkilerini daha fazla arttırıcı nitelikleri, ikincisi, neden kentsel yapı stokunun yetersiz ve kalitesiz olduğu sorusunu devlet, bürokrasi, yerel yönetimler ve inşaat sektörü arasındaki ilişkiler üzerinden anlama, üçüncüsü devletin felakete müdahale etme olanaklarının yokluğu ve hazırlıksız yakalanması. Şengül'e göre Marmara bölgesinde meydana gelen yoğunlaşma temel olarak planlama anlayışının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Özellikle 1950 sonrası ekonominin liberalleşmesiyle birlikte düşünüldüğünde bölgenin ekonomik altyapısı, işgücü ve pazara yakınlık gibi özellikleri nedeniyle sermaye yatırımlarına açık hale gelmesi, aynı zamanda hızlı büyüme ve sermayenin baskıları nedeniyle planlama stratejilerini olanaksızlığı bölgesel yoğunlaşmayı tetikleyici unsura dönüşmüştür. Buna karşın çalışma bu süreci devletin planlama konusundaki başarısızlığından ziyade kapitalizmin eşitsiz coğrafi gelişimi bağlamında ele almaktadır. İkinci olarak, çalışmada yapı stokunun kalitesizliği ve niteliksizliğinin temelinde belediye ve müteahhitler arasındaki girift ilişkiler olduğu kabul edilmekte, buna karşın 1960 sonrası uygulanan ithal ikameci politikaların hızlı sanayileşme stratejisine dikkat çekilmektedir. Hızlı sanayileşmeyle birlikte kaynaklar sanayi yatırımlarına aktarılmış, devletin emeğin yeniden üretimi konusundaki isteksizliğiyle birlikte konut sorunu enformel ağlar içerisinde çözülmeye çalışılmıştır. Konut sorunu, gecekondu yerleşimlerinin kentsel sisteme dahil olmasıyla çözülmüş, kalitesiz yapı stokunun kentsel mekanda önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Çalışma, devletin felaketi önleme ve müdahale etme konusundaki isteksizliğini ve olanaksızlığını ise iktidar sahiplerinin politik bir tutumdan daha çok 1980 sonrası devletin piyasadan çekilmesine neden olan neoliberal politikalarda, özelleştirme süreçlerinde ve devletin girişimci nitelikler taşımasını dile getiren söylemsel mantıkta aramak gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, çalışmada hem bölgesel gelişme dinamikleri, hem kentleşme süreci

önemli bir çalışma Çağatay KESKİNOK, “17 Ağustos Depremi, Kentleşme ve Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler” adlı çalışmadır.

hem de devletin felakete müdahale etme olanaklarının yetersizliği sermaye dinamikleri üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışma deprem olgusunu kapitalizmin Türkiye’deki gelişme dinamikleri ve deprem üzerine yapılan tartışmaları dönemsel ve tarihsel arka planıyla sunarak ekonomi-politik perspektiften değerlendirmektedir.

1.3.1. Van Deprem Çalışmaları

Türkiye’de deprem konusunda yapılmış çalışmalara kısaca değinmek deprem olgusunu farklı disiplinlerin gözünden anlama olanağını sunmaktadır. Yukarıda ele aldığımız çalışmalar depremin yaratmış olduğu felaketi sebepleri ve sonuçları bağlamında ele alarak ekonomik, sosyal, kentsel, psikolojik olgulara dikkat çekmekte buna karşın disiplinler sınırlılıklarını içerisinde meseleyi anlama çabası gütmektedir. Çalışmamızın özgünlüğü de dikkate alındığında 2011 Van depremi üzerine yapılan araştırmaları gözden geçirmek, son yıllarda deprem ve afet konusunda yayımlanan farklı alanlardan eserlerin Türkiye’de deprem çalışmalarına katkısı ve farklılaştığı noktaların neler olduğunu anlamamıza katkı sağlayacaktır. Diğer bir yandan bu çalışmalar ile aradan geçen zaman dilimi içerisinde deprem çalışmalarının ajandalarında ne gibi farklılıklar meydana geldiğini görme fırsatı bulunacaktır. Öncelikle şu soruyu sormak gerekir ki deprem çalışmaları ülkenin farklı coğrafyalarında meydana gelen felaketleri ne ölçüde anlamamıza olanak sağlayacaktır? Farklı iktisadi, sosyal, ve kültürel özelliklere sahip bölgelerde meydana gelen deprem veya felaketlerin kavramsal araçları ne ölçüde farklılaşmakta, bu alandaki çalışmaların tartışma noktaları ne ölçüde birbirinden ayrılmaktadır.

2011 Van depremi üzerine yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde tıpkı Marmara depremi bağlamında gerçekleştirilen çalışmalarda olduğu gibi iki boyutun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Birincisi; depremi doğa bilimleri açısından ele alan ve genel olarak fiziksel yıkıma ve depremin yarattığı jeolojik değişime odaklanan çalışmalar, ikinci olarak sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla depremin sonuçları-

nı ele alan çalışmalar oluşturmaktadır.²² Deprem çalışmaları açısından değerlendirdiğimizde Marmara depremi üzerine yapılan çalışmaların daha çok kentsel-mekansal, ekonomik kategorilere odaklandığı, 2011 Van depremi hakkındaki yayınların Kürt etnik kimliğine dayalı yurttaşların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olması nedeniyle daha çok “kültürel kategorilerle” meseleyi anlama çabası içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Hatice Çoban Keneş’in “Depremin Görünürleştirdiği Yeni İrkçi Söylemler: “İlahi Adalet” ve “Kürt Depremi”²³ adlı iletişim alanında yaptığı çalışma tam da kentin etnik kimliğini merkeze alan ve depremin etnikleşmesine neden olan söylemsel ağlara dikkat çekmektedir. Çalışma etnik, dinsel ve cinsiyet temelli ayrımcılıkları “yeni ırkçılık” kavramı içerisinde değerlendirmekte, 2011 Van depremi sonrası Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarındaki yorumlar üzerinden meseleyi tartışmaktadır. Sosyal medyada yapılan yorumlardan hareketle yeni ırkçı söylemler iki kategoride ele alınmıştır. Birincisi, deprem bölgesinde yaşayan halkın Kürt ve Kürtlerin de “terör örgütü” üyesi olduğunu dile getiren söylemler, ikincisi Kürt olduklarını kabul etmekle birlikte “terör örgütü üyesi” olanlarla olmayanların ayırt edilmesini dile getiren söylemlerdir. Bu iki eğilimde “depremin etnikleşmesini” veya başka bir deyişle tanrının Kürtleri cezalandırmasını ilahi bir adaletin tecellisi olarak okumakta ve deprem felaketini etnik farklılıkların ön plana çıkarılması üzerinden ele almaktadır. Çalışma bulguları açısından deprem gibi doğal felaketlerin toplumsal bütünleşmeyi arttırdığına yönelik kamusal/kurumsal inancı sorgulamakta, toplumsal çatışmaların görünürlüğünü tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda ça-

22 ODTÜ Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi, 23 Ekim 2011 Mw 7.2 Van Depremi Sismik ve Yapısal Hasara İlişkin Saha Gözlemleri. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, Van Depremleri (Tabanlı - Edremit) Raporu. Ahmet KIZILKANAT ve Diğerleri, 3 Ekim 2011 Van Depremi Teknik İnceleme Raporu.

23 Hatice Çoban KENEŞ, “Depremin Görünürleştirdiği Yeni İrkçi Söylemler: “İlahi Adalet” ve “Kürt Depremi”.

lışma 2011 Van depremi sonrası ortaya çıkan etnik ayrımcılığa ve yeni ırkçı syemlere dikkat çekmekte, deprem olgusunu bir toplumsal grubun felaketi olarak gören syemlerin etkinlik kazanmasını gündeme taşıtmaktadır. Dolayısıyla ülkenin farklı bölgelerinde meydana gelen felaketleri farklı kavramlarla anlamamız gerektiğine yönelik bir çalışma ajandası ortaya koymaktadır.

Deprem sonrası halkın sosyal hizmetlere ulaşma olanaklarını kültürel farklılığın tanınması üzerinden ele alan mer Miraç Yaman ve M. Ali Akturt'un "Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi rneği"²⁴ adlı makalesi de bölgesel, kültürel, dilsel, dinsel vb. farklılıkları dikkate almanın felaketlerin yarattığı etkiyi önlemede ne denli etkili bir araç olabileceğine odaklanmaktadır. Çalışma 2011 Van depremi sonrasında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümü ğretim elemanlarının bölgeye yönelik sosyal çalışma grubunun gözlemlerine dayanmaktadır. Sosyal çalışmacıların faaliyet yürüttükleri bölgedeki halkın kültür, dil, din, adet gibi kültürel niteliklerini dikkate alması gerektiği ve bunun sosyal çalışma sürecini olumlu yönde etkileyeceği vurgulanmaktadır. Çalışma, sosyal hizmet üretiminde deprem mağduru olmuş kitle ile sosyal çalışmacılar arasındaki kültürel farklılıkların en aza indirilmesini, hizmet sunulurken "modernleştirici yabancılar" olarak değil "yardımcı tanıdıklar" olarak ilişkiler kurulması gerektiğini dile getirmektedir. Bu çalışmada deprem ve kültürel farklılık üzerinden soruna yaklaşmış, etnik, dinsel, dilsel farklılıkları merkeze alan bir yaklaşımla felaketin sonuçlarını giderme amacı taşımıştır.

Deprem sonrası ortaya çıkan en önemli ihtiyaçlardan biri barınma sorunudur. Afet sonrası kalıcı konutların inşasına kadarki dönemde barınma sorunu geçici yerleşim alanlarının oluşturulmasıyla zme kavuşturulmaktadır. Mihriban şengül ve Menaf Turan'ın "Erciş Depremi rneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uyu-

24 Ömer Miraç YAMAN ve M. Ali AKTURT, "Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi rneği".

lamaları ve Sorunları”²⁵ adlı çalışmada deprem sonrası oluşturulan geçici yerleşim alanlarının yönetimi meselesini gündeme getirmektedir. Çalışma Ekim 2011 Erciş depremi üzerinden meseleyi tartışmaya açarak, geçici barınma alanlarının yer seçiminden, planlamasına, inşasına, altyapısına ilişkin süreçlerin nasıl ve ne şekilde yönetilmesi gerektiğine yönelik bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Deprem sonrası meydana gelen mekansal yıkım nedeniyle ekonomik-sosyal kayıpları da dikkate alarak geçici yerleşim alanlarının deprem ve afet yönetimi açısından önemine vurgu yapmaktadır. Çalışma geçici yerleşim alanlarının yönetimine dikkat çekmekle birlikte deprem öncesi hazırlık evresinde geçici yerleşim alanı olarak kullanılacak konut stokunun oluşturulmasına, kamu binalarının depreme dayanıklı hale getirilmesine ve kalıcı konutların hızlı bir şekilde üretilmesine öncelik verilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Çalışma bu açıdan etkin bir afet yönetim yapısı oluşturma sürecini, geçici yerleşim bölgesinde ortaya çıkabilecek sağlık, eğitim, konut gibi kolektif tüketime yönelik sorunları ortadan kaldıracaklığı üzerinden ele almaktadır.

Afetler meydana geldiği bölgenin mekansal yapısını köklü biçimde değiştirdiği gibi maruz kalanların ekonomik ve sosyal yapısında da önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu açıdan deprem, sel, tsunami vb. doğal afetlere bakışımızı salt fiziksel yıkıma odaklanarak değil aynı zamanda ekonomik altyapıda, sosyal ilişkilerde meydana getirdiği krizlere bakarak değerlendirmek gerekir. Dilek Özcan ve Erman Coşkun’un “Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi”²⁶ makalesi tam da afetlerin meydana geldiği bölgenin ekonomik düzeyini, toplumsal yapısını ve kırılma noktalarını hesaplama sorunsalını tartışmaya açmaktadır. Makale Van depremi sonrası kentin yaşadığı ekonomik ve sosyal

25 Mihriban, ŞENGÜL ve Menaf TURAN, “Erciş Depremi Örneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları”.

26 Dilek ÖZCAN ve Erman COŞKUN, “Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi”.

değişimleri ele alarak bu alana ilişkin afet öncesi yapılacak çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Çalışma, ekonomik ve sosyal kırılma endeksi oluşturma yöntemini kullanarak nüfus, barınma, bilinç, sağlık hizmetleri kapasitesi, istihdam ve refah değişkenleri üzerinden kentin depreme ne kadar hazırlıklı kılındığını anlama çabası taşımaktadır. Bölge veya kentlerin ekonomik ve sosyal zarar görebilirliğini hesaplama aynı zamanda afet yönetimine ilişkin politikaların oluşturulmasında etkili bir araç olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal görebilirlik yaklaşımının temel problemi mevcut durumu anlamaya ilişkin analiz yapma olanağını sağlamakla birlikte hangi aktörlerin bu alana müdahale edeceği meselesini görmezlikten gelmesidir.

Van depremini sosyolojik açıdan değerlendiren çalışmalarda deprem sonrası ortaya çıkan toplumsal değişime ve psikolojik süreçlere dikkat çekmektedir. ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından saha gözlemlerine dayanan “Tabanlı-Van (23 Ekim 2011) Ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu”²⁷ deprem ile birlikte meydana gelen fiziksel ve toplumsal yıkım boyutlarını ele almaktadır. Rapora göre deprem sonrası barınma, göç, gıda vb. alanlarda etkili bir afet yönetimi uygulamaları ortaya çıkmamış, devlet kurumlarına yönelik güvende azalma meydana gelmiştir. Ayrıca çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak engelli, kadın vb. dezavantajlı grupların depremden nasıl etkilendiği meselesini tartışmaya açmıştır. Diğer bir çalışma ise Çocuk Vakfı tarafından bir grup sosyolog ve psikoloğun katılımıyla gerçekleştirilen “Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu”²⁸ dur. Bu çalışmada deprem sonrası oluşan fiili duruma karşı geliştirilen çözüm önerilerini, beklentileri ve uğranılan zararları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma depremin

27 A. Nuray KARANCI, Sibel KALAYCIOĞLU ve Diğerleri, Tabanlı - Van (23 Ekim 2011) ve Edremit - Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu.

28 Korkut TUNA, Suat PARİN ve Diğerleri, Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu.

yarattığı psikolojik, ekonomik yıkım koşullarını yaşayan 1505 kişiyle yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır. Çalışma sonuç bölümünde gerçekleştirilen anketlerin verilerine dayanarak ekonomik, psikolojik ve mekansal sonuçları bakımından nasıl bir sürecin ortaya çıktığı, gelecekte olması muhtemel afetlerin nasıl yönetilmesi gerektiği konularına dikkat çekmektedir. Her iki çalışma da deprem anında meydana gelen toplumsal değişimi ele almakta buna karşın kentin mekansal olarak nasıl inşa edilmesi sorunsalını dışarda bırakmaktadır.

Yukarıda kısaca değindiğimiz deprem çalışmaları yazını ile çalışmamız arasındaki en temel farklılık deprem sonrası kentin mekansal ve ekonomik inşa sürecine ilişkin bütünsel bir tartışma yürütmektedir. Hem kentin özgün siyasal atmosferi, hem de depremi yaşayan topluluğun ekonomik, politik, psikolojik ve mekansal kapasitelerindeki azalış ile kentin yeniden yapılanmasında bu savunmasızlık halinin yeniden inşa sürecinde hangi kesimlere avantaj/dezavantaj sağladığı sorusu ele alınacaktır. Bu açıdan çalışma deprem sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların afet yönetimi, kentleşme, planlama, barınma sorunu vb. bağlamda ele aldığı konuları kapsamakla birlikte deprem sonrası kentin yeniden yapılanmasında etkili olan ekonomik, politik hegemonya kurma sürecini “felaket kapitalizmi” kavramı etrafında tartışmayı amaçlamaktadır. Deprem sonrası kentin yaşadığı toplumsal felaketi ve kapasite yoksunluğunu ekonomik, politik, kültürel yeniden inşa için bir fırsat olarak gören egemen perspektifin eleştirel bir çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca çalışma deprem olgusunu doğa bilimleri üzerinden tartışmaya açan yayınların büyük bir kısmının paylaştığının aksine doğal felaket olarak değil toplumsal bir olgu olarak anlama çabası içerisindedir. Depremi doğa olayı olarak ele alan bu yaklaşımların ortak yönü deprem sonrası ortaya çıkan felaketi depreme neden olan “tektonik hareketlerin” bir sonucu olarak ele almaları ve bu bağlamda “pasif bir politik” tavrı güçlendirmeleridir. Bu politik tavrın bir devamı olarak kentlerin konut stokunun iyileştirilmesi, afet yönetimin ve planlamasının yapılması, kentsel mekanın planlamacı perspektiften depreme hazırlıklı hale

getirilmesi konusundaki isteksizliği görmezden gelmeleridir. Depremi bir doğa olayı olarak okumak aynı zamanda devletin depreme müdahale etme konusundaki politik tutumunu ve kapitalist rasyonelliğin yapısal karakterini görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Devletin özellikle 1980 sonrası uygulama alanı bulan neoliberal politikaların bir sonucu olarak kentsel mekana müdahale biçimini, kentsel arazilerin rant mekanizmaları yoluyla özelleştirilmesi veya kentsel dönüşüm, yenileme, kentsel gelişim projeleri üzerinden piyasa mekanizması içerisinde çözüme anlayışının gelişmesi, doğal afetlerin neden olduğu toplumsal felaketleri çözümedeki başarısızlığının temelini oluşturmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Deprem ve afet çalışmaları bağlamında ele aldığımız giriş bölümünün temel argümanlarını ve sınırlarını belirleyecek teorik bir bakış açısına ihtiyaç duymaktayız. Sosyal bilimlerin en tartışmalı konularından biri olmayı sürdüren teori ve pratik uyumunun nasıl yakalanacağı sorusu bu çalışmanın saha araştırması bölümünde her zaman kafaları karıştıran bir soru olma niteliğini korumuştur. Araştırmaya başlarken asıl sorun belirli bir teorik çerçeveye mi konuya yaklaşılabileceği yoksa sahadan çıkan tartışmaların mı yönlendirici olacaktıydı. Çalışma boyunca her iki soruda akılda tutularak meseleyi anlama çabası yürütülmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde genel bir neoliberal hegemonya kavramı ele alınarak neoliberalizmin toplumsal dünyalar üzerinde nasıl bir değişime neden olduğu, kentsel mekandan kolektif mülkiyet tartışmalarına ve bireysel varoluşa değin ne gibi etkileri olduğu tartışılacaktır. İkinci olarak, neoliberalizmin Türkiye seyri tartışmaya açılacaktır. Üçüncü olarak, neoliberal hegemonyanın inşa edilmesinde doğal felaketlerin ve şok anının nasıl bir piyasa fırsatı haline geldiği konusu “felaket kapitalizmi” kavramı etrafında ele alınacaktır. Dördüncü olarak, felaketin kırıl-ganlıklarını arttırıcı bir etkiye sahip olan bireysel ve kolektif kapasite-lerin doğal afetlerin tartışılmasında nasıl bir yere sahip olduğu konusu ele alınacaktır.

2.1. Neoliberal Hegemonya

1980 sonrası İngiltere ve Amerika’da muhafazakar partilerin iş başına gelmesiyle birlikte önemli bir uygulama alanı bulan neoliberal politikalar, hem Keynesyen hem de ithal ikameci ekonomi politikaları uygulayan ülkelerin küresel ekonomiye eklemlenme reçetesini kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, finansal liberalizasyon, vergi yükünün azaltılması, emek piyasasının esnekleştirilmesi olarak tarif etmektedir.²⁹ Özellikle 1970 sonrası ortaya çıkan kriz koşulları altında neolibe-

29 Ahmet İNSEL, Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili, 9.

ral politikalar, kitlesel üretime dayalı sanayilerdeki karların azalmasına ve Keynesyen refah devletinin müdahaleci pratiğine karşı bir siyasal tutum olarak gelişmiştir. 1980 sonrası ise daha çok küresel yönetim mantığı etrafında egemen bir ideolojik biçim almıştır. Devlet-piyasa karşıtlığı üzerinden okunabilecek bu ideolojik tutum piyasa toplumu- nu insan varoluşunun ve yeteneklerinin gelişimi için en ideal model, rekabete dayalı ekonomik yapıyı da sosyo-ekonomik kalkınma için en uygun mekanizma olarak görmektedir.³⁰ 1980’li yıllar boyunca neo- liberal politikalar sosyal güvenlik ve kalkınma politikalarında devlet etkinliğinin gerilemesi, mali kurumların yükselişi, finansal kurumların etkinliğinin artışı, şirket birleşmeleri ve satın alınması, merkez banka- larının özelleştirilmesi şeklindeki kurumsal düzenlemeler ile toplumsal alanı biçimlendirme olanağına sahip oldu.³¹

1980’lerden itibaren akademik yazında etkili olan küreselleşme tartış- maları da temelde emek, sermaye ve mal akışlarını düzenleyen ulus devlet egemenliğindeki gerilemeye koşut olarak neoliberal ekono- mi politikalarının hâkim niteliklerini ele almaktadır. Küresel ölçekte emek, sermaye ve mal akışlarındaki artış, göç hareketleri, küresel suç organizasyonları, küresel terörizm vb. niteliklere atıfla yapılan tartış- malar dünya ekonomisindeki küresel mantığın genişlemesi olarak gö- rülmektedir. Neoliberalizm de küresel sermaye akışlarını meşrulaştıran hegemonik bir söylem olarak görülmektedir.³² IMF, Dünya Bankası vb. kuruluşlar tarafından kalkınma ve refahın yeni biçimleri olarak ülke ekonomilerine sunulan küresel reçeteler, hükümetleri neoliberal bir yapılanmaya doğru itmektedir. Küresel ölçekte inşa edilen bu hege- monik söylem, devletleri neoliberal ekonomi politikalarını etkin bir şekilde uygulayacak kurumsal, siyasal ve hukuksal yeniden yapılanma içerisine sokmaktadır. Refah devletinin ve fordist birikim rejiminin ge-

30 Nik THEODORE, Jamie PECK ve Neil BRENNER, Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği, 21.

31 Gerard DUMENİL ve Dominique LEVY, Kapitalizmin Marksist İktisadi, 43.

32 Ahmet İNSEL, a.g.k., 8.

rilemesine koşut olarak devletler küresel sermayeyi ülkelerine çekme konusunda yarışmacı bir niteliğe bürünmüşlerdir. Vergi indirimleri ve emek ücretlerinin baskılanmasını içeren çeşitli teşviklerle küresel sermayenin ülke içerisine girmesi hedeflenmektedir.

Buna karşı neoliberalizmin evrensel bir tarihinden bahsetmek mümkün değildir. Neoliberalizm ülkelerin kurumsal, siyasal, sınıfsal, kültürel ve ekonomik düzeylerine göre biçimlenen bir ideolojik hegemonyadır. Neoliberal ekonomi politikalarının tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde farklı uygulama biçimleri geliştirdiğini söylemek mümkündür. Neoliberalizme ilişkin çalışmalar bu eğilimi iki bağlamda ele almaktadır. Birincisini teoride ya da düşüncede var olan Neoliberalizm, ikincisini ise pratikte ya da gerçekte var olan neoliberalizm şeklinde özetlemek mümkündür.³³ Bir düşünce sistemi olarak neoliberalizmin kökleri, 1930'ların refah devletini temel alan Keynesyen ekonomi politikalarını ve kolektivistizmin yükselişini eleştiri konusu haline getiren Hayek gibi yeni-sağ anlayışa dayanmaktadır.³⁴ Hayek'e göre devletin piyasaya müdahalesi piyasanın etkin bir şekilde işlemlerini engellemektedir. Günümüz yeni-sağ hükümetlerinin uyguladığı ekonomi politikalarının meşrulaştırma araçları da devletin kırtasiyeciliği ve şeffaflık, etkinlik, verimlilik esaslarına uymadığı konusunda merkezileşmektedir. Yeni-sağ anlayışa göre devlet her tür ekonomik faaliyetten uzaklaşmalı, piyasada ekonomik bir aktör olarak yer almamalıdır. Bu bağlamda neoliberal devletin asli görevi piyasa ilişkilerini, özel mülkiyet rejimini, girişim serbestisini güvence altına almak olarak tarif edilmektedir.³⁵

Gerçekte var olan neoliberalizm ise 1973 stagflasyon krizi sonrası ortaya çıkan yeni bir birikim rejimini nitelemektedir. Özellikle 1980 sonrası iş başına gelen yeni-sağ hükümetlerin programlarında hayat bulan fi-

33 Neil BRENNER ve Nik THEODORE, "Cities And the Geographies of Actually Existing Neoliberalism".

34 Hayri KOZANOĞU, Nurullah, GÜR, Barış Alp ÖZDEN, Neoliberalizmin Gerçek 100'ü, 13.

35 David HARVEY, A Brief History of Neoliberalism, 64.

ili uygulamaları içermektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, kamusal varlıklar üzerindeki özelleştirme uygulamaları etkin bir piyasa süreci yaratmanın temel dinamiği olarak görülmüştür. Devlet her türlü piyasa müdahalesi dışında toplumsal ve ahlaki alanı düzenleyecek bir mekanizma olarak görülmüştür. Bu süreç klasik liberallerin gece bekçisi devletinden farklı olarak ahlaki alanı düzenleyecek, piyasa toplumunun yarattığı toplumsal çelişkileri maskeleyecek türden eğilimi ortaya koymaktadır. 1990'larla birlikte neoliberal devletin dönüşümü, piyasa dışına çıkması gereken devleti piyasa eksenli bir dönüşüm mantığında yeniden yapılandırmıştır. Devlet sosyal güvenlik, kentsel yeniden canlanma, göçmenlik gibi toplumsal sorunları çözecek ve bu yönde piyasaya müdahale edecek bir aygıt olarak düzenlenmiştir³⁶. Örneğin, neoliberal politikaların yarattığı yoksulluğu giderme aracı olarak sosyal güvenlik ve sosyal yardım fonlarının birçok ülkede hükümetlerin en önemli harcama kaynağı olduğu gerçeği, neoliberal düşüncenin hayırseverlik etiği yerine devlet müdahalesini gerekli gördüğünün en önemli göstergesi niteliğindedir. Bu eğilim Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm* (2006) adlı eserinde ele aldığı gibi liberalizmin kendi kendine işleyen piyasa anlayışının bir mit olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Piyasa liberal perspektifin varsaydığı gibi özgür bir toplumsal alan inşa etmez. Bu bağlamda her zaman piyasa dışı müdahalelere olanak sağlayan pratikleri içermektedir. Ayrıca neoliberal ideolojinin piyasa eksenli düzenleme mantığı toplumsal alanda kutuplaşma örnekleriyle, piyasa başarısızlıklarıyla, coğrafi eşitsiz gelişim dinamikleriyle sürekli bir kriz haline neden olmakta ve bu krizlerle başa çıkma aracı olarak otoriter devlet pratiklerine yol açan piyasa dışı uygulamaları üretmektedir.³⁷

Neoliberal ideolojide baskın bir hegemonik söylem olarak karşımıza çıkan devletin geri çekilmesi anlayışı, kamusal varlıkların özelleştirilmesi yoluyla (eğitim, sağlık vb.) ortak olana el koyma stratejisidir. David

36 Ronaldo MUNCK, "Neoliberalizm ve Siyaset". *Neoliberalizmin Siyaseti*, 111.

37 Nik THEODORE, Jamie PECK ve Neil BRENNER, a.g.m., 23.

Harvey'in el koyarak birikim ya da mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak tanımladığı bu süreç sermayenin küresel ölçekte yayılmasını olanaklı kılacak politikalarla beraber ilerlemektedir. Sermayenin küresel akışı kamusal kaynakların özel mülk edinilmesi şeklinde karşımıza çıktığı gibi gayrimenkul yatırımları, kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli projeler, soylulaştırma pratikleri vb. şekillerde yapılı çevreyi dönüştürmeyi hedefleyen yeni bir birikim anlayışı şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Harvey'e göre sermayenin birikim krizlerini aşmaya yönelik eğilimleri birinci çevrimden ikinci çevrime sermayenin kentsel ortaklıkları ele geçirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda neoliberal politikalar ve kentsel mekanı dönüştürme üzerine kurulu birikim anlayışı arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu eğilim neoliberal politikaların yeniden üretiminde, değişiminde, kurumsal dönüşümünde kent mekanını merkeze alan stratejik hedeflerin deneme alanları olarak kentleri önemli bir yere koymaktadır. Son yıllardaki bu eğilim en nihayetinde “neoliberalizmin kentleşmesi” olarak görülebilecek bir sürecin başlangıç noktası olarak kentleri neoliberal politikaların yeniden üretiminde etkili olan kuluçka makineleri haline getirmektedir.³⁸

2.2. Türkiye'nin Neoliberalleşmesi

Küresel ölçekte neoliberal politikaların piyasa, devlet, ekonomi ve toplum konusundaki teorik temellerinin evrensel tarihinden bahsetmek mümkün olsa da neoliberalleşme sürecinin yerel bir durum olduğunu, ülkelerin ekonomik, politik sınıfsal ve kültürel özelliklerine göre farklılaştığını söylemek gerekir. Türkiye neoliberal politikaların özgün bir nitelik kazandığı, devlet-piyasa ilişkilerinin yerel sınıfsal-kültürel kodlarla inşa edildiği kendine has bir yol izlemektedir. Türkiye'de neoliberal politikalara geçiş askeri darbenin yarattığı şok doktrini koşullarında mümkün olmuştur. Tıpkı 11 Eylül 1973 Şili askeri darbesi sonrası ortaya çıkan otoriter devlet uygulamaları yoluyla neoliberal politikalara geçiş sürecinin bir örneğini Türkiye'de de görmek müm-

38 Nik THEODORE, Jamie PECK ve Neil BRENNER, a.g.m., 33.

kündür. Neoliberal hegemonyanın kuruluşunda farklı toplumsal grupları baskı altına alan, sendikal faaliyetleri, grev ve gösterileri, basın ve siyasal partileri kapatan bir toplumsal baskı dönemi etkili olmuştur. Bu açıdan hegemonyanın inşasında silahlı kuvvetlerin zor yoluyla iktidarı ele geçirmesi olduğu kadar, darbe öncesi siyasal kargaşanın toplumsal kesimler üzerinde yarattığı havanın ve içsel birikim koşullarındaki krizin ortaya çıkardığı rıza üretim mekanizmalarının da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası uygulama alanı bulan neoliberal politikalar temelde kamusal varlıkların özelleştirilmesini ve devletin iktisadi alandan çekilmesini hedeflemekteydi. Askeri darbe sonrası uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikaları, ithal ikamesine dayalı içsel birikim koşullarını ortadan kaldıran ve bu yönüyle de emek ücretleri üzerindeki baskıyı arttıran önemli kurumsal ve hukuki düzenlemelere neden oldu. Bunun nedeni hızlı sanayileşme ve kalkınma paradigmalarının etkisiyle 1960 askeri darbesi sonrası uygulanma olanağı bulan ithal ikameci birikim rejiminin yarattığı değişimi, yapısal krizleri ve toplumsal çatışmaları yönetecek hegemonyanın krize girmiş olmasıydı.³⁹ 1983 yılında iktidara gelen Anavatan Partisi (ANAP) genel başkanı Turgut Özal devlet-sermaye arasındaki ilişkinin değişimine işaret ediyordu. Özal politik söylemini, İngiltere ve Amerika’da olduğu gibi serbest piyasa ilişkilerinin ekonomik-toplumsal sorunların çözümünde “alternatifi olmayan” bir ekonomik model olduğu gerçeği üzerine temellendiriyordu. Özal’ın yeni Türkiye söylemi “otoriter yönetim” altında devletin değişimini, uluslararası kapitalist ekonomi doğrultusunda ekonomik hayatın biçimlendirilmesini hedefleyen yeni bir sermaye birikim rejimini öngörmekteydi.⁴⁰ Askeri darbe ile yürürlüğe konulan 24 Ocak kararları

39 Pınar BEDİRHAN OĞLU, Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü, 47.

40 Fuat ERCAN, “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”, 20.

esas olarak emek ücretleri üzerindeki baskıyı arttırdığı gibi sendikal faaliyetleri, grev yasaklarını beraberinde getirdi.⁴¹ Askeri darbe, olağanüstü koşullarda DB ve IMF politikalarının uygulanmasını ve küresel ekonomiye eklemleme olanaklarını artıran bir “şok tedavisi” olarak kendisini dayattı.

ANAP hükümetinin diğer bir düzenleme alanı ise finansal alanın serbestleşmesine yönelikti. Bu amaçla 1989 yılında uygulamaya konulan 32. sayılı kararla sermaye hareketliliğinin önündeki her türden engeli ortadan kaldıran finansal serbestleşme dönemi hayata geçirildi. Bu düzenlemeyle ulusal ekonomi doğrudan uluslararası spekülasyon finans-kapitalin çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirildi.⁴² Temel amaç mali piyasalara dönük bir düzenleme olarak döviz piyasasının ve sermaye girişlerinin serbestleşmesini sağlamaktı.

12 Eylül darbesinin ürünü olarak ortaya çıkan yeni-sağ politikalar bir bakıma devletin geriye çekilmesini öngören politikalar olarak ortaya çıksa da devletin piyasa üzerindeki etkinliğinin azaldığını söylemek mümkün değildir. Elbette bütün bu değişime rağmen özelleştirilen kamu iktisadi teşekküllerinin hangi sermaye çevrelerine dağıtılacağı sorusu güncelliğini korudu. ANAP iktidarı boyunca özellikle Anadolu sermayesinin ve İslami referansları güçlü şirketlerin büyümesi ve kamu kaynaklarından önemli miktarda yararlanması devlet eliyle sermaye sınıfı inşa etme konusundaki sürekliliğin korunmasına neden oldu. ANAP iktidarı döneminde faizsiz bankacılık uygulamasının yasal zemini oluşturularak İslami bankacılık uygulamasına geçilmesi sağlandı. Bu bir taraftan Arap sermayesinin ülkeye çekilmesini olanaklı kılarken diğer taraftan İslami grupların zenginleşme olanaklarının artışına işaret etmekteydi. 1984 yılında çıkarılan imar affı ile gecekondulara tapu tahsis belgelerinin dağıtılması, kent planlamasını dikkate alma-

41 Korkut BORATAV, Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007, 150.

42 Erinç YELDAN, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, 128.

yan imar izinlerinin verilmesi kentsel mekanın biçimlenmesinde izlenen popülist politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. ANAP bu yolla büyük oy depoları olarak görülen gecekonducuları ve kendine yakın müteahhitleri artan kentsel rantlarla buluşturarak politik hegemonyasını sağlamlaştırmayı hedeflemekteydi. 1980 sonrası piyasa toplumunun yaratılması konusunda yapılan düzenlemeler 1990'lardan itibaren özelleştirme dalgalarıyla kendisini daha fazla hissettirmeye başladı.

Bu açıdan 1990'larla birlikte neoliberal politikaların uygulanmasında yeni bir sayfaya girilmiştir. 1980'ler genel olarak askeri darbe sonrası kurumsal-yasal bir değişimi ve piyasa toplumunun mantığını genişletme hedefi taşıırken, 1990'lar kamusal hizmetlerin özelleştirilmesini beraberinde getiren yıllar olmuştur. Özellikle belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi önemli bir yer kaplamaktadır. Ulaşım, altyapı, temizlik vb. yerel yönetim hizmetleri bu dönem boyunca piyasa koşullarına terk edilmiştir. 1994 yılındaki ekonomik kriz, siyasal belirsizlik, koalisyonlar dönemi bütün bir on yıl boyunca tartışılan önemli başlıklar olmuştur. 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşması ve IMF ile imzalanan program ülke ekonomisinin serbest piyasa koşullarına uygun hale getirilmesinde önemli kırılma anları olmuştur. 1999 krizi, Marmara depremi ve 2001 krizleri ise 1990'lar boyunca inşa edilen devlet-piyasa ilişkilerinde yeni bir evrenin oluşumuna kapı aralamıştır. Elbette burada vurgulamak gerekir ki belirli toplumsal değişim anlarının oluşumunda şok ve felaket koşulları kurucu özelliğe sahiptir. 2002 sonrası politik, ekonomik, mekansal değişimin arkasında da toplumsal rıza üretimini olanaklı kılan ve neoliberal politikaların hızlıca uygulanmasını sağlayan toplumsal şok anlarının etkilerini görmek mümkündür.⁴³

2001 yılında kurulan ve Kasım 2002 genel seçiminde tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) neoliberal politikaların restorasyonunda radikal adımlar atacak yeni bir ekonomik dönüşümün

43 Örneğin, 28 şubat, 1999 krizi, Marmara depremi, 2001 krizi siyasal değişimin önemli kırılma anlarını oluşturmaktadır.

aktörü olarak ortaya çıktı. AKP 2001 krizi sonrası oluşan şok etkisi koşullarında bir taraftan küresel piyasalarla eklemlemek isteyen ekonomik grupların, diğer taraftan RP geleneğinden gelen İslamcı belediyelerin hizmetlerinden memnun olan kesimlerin ve son olarak yerleşik siyasal partilerin siyasal, ekonomik krizin kaynağı olduğunu düşünen kesimlerin desteğini alarak iktidara gelmiştir.⁴⁴ AKP bütün bu sınıflar arası ittifakın temsilcisi olarak radikal neoliberal politikaların uygulanmasında önemli bir meşru zemin elde etmiştir. 2002 sonrası Türkiye tarihinin en büyük özelleştirme dalgasının sonucunda devlet piyasadaki aktör olma özelliğini önemli oranda yitirdi. Devletin sanayi ve hizmet alanından çekilmiş olmasına karşın kentsel mekanın dönüşümünü merkeze koyan büyüme stratejisi AKP'nin ekonomi politikalarının temel dinamiğini oluşturmaktadır.

AKP'nin mekan ekonomisi, Türkiye kentlerinin son on yılda bir dizi kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri ile fiziksel değişimini öngören politikalar oluşturulmasına neden oldu. Bu çerçevede yeni yasal düzenlemeler ile devletin mekana müdahale olanakları arttırıldı. Belediye yasaları, imar yasası, kentsel dönüşüm yasası ve amacı yoksullar için sosyal konut üretmek olan TOKİ'nin kurumsal örgütlenmesi değiştirilerek piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırıldı. Kentsel dönüşüm projeleri de modernleşme sürecini tamamlayamamış kentli yoksulların mekansal olarak yaşadıkları alanları merkeze alan bir söylem üretimi ile beraber ilerledi. Siyasetçiler, yerel yöneticiler ve inşaat sektörü temsilcileri hep bir ağızdan kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında gördü. Bu bakış açısı 1980 sonrası ortaya çıkan sermaye sınıfının ve AKP eliyle gelişen sermaye çevrelerinin söylemleriyle aynı doğrultuda ilerledi. Küreselleşen dünyada artık kentler sermaye akışının, hizmet üretiminin merkezleri olarak ülkenin küresel finansal ağlara eklemleme mekanları olarak sunuldu. Kentin merkezinde kalan gecekon-

44 Ziya ÖNİŞ, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ekonomi Politikası, 259.

du mahalleleri de yeni Türkiye'nin vizyonuna yakışmayan mekanlar olarak görülmeye başlandı. Gökdelenler, rezidanslar ve lüks konut projeleri üreten bir Türkiye Ortadoğu'nun yeni finans merkezi olarak gösterildi. Son on yıl içinde kentlerin sosyo-mekansal kompozisyonu bir taraftan kentsel dönüşüm ve yenileme projeleriyle diğer taraftan lüks konut, kapalı siteler, büyük ölçekli gayrimenkul yatırımları, ofis ve işyeri projeleriyle değiştirilmeye çalışıldı.⁴⁵

Her ne kadar kentsel dönüşüm projeleri devlet eliyle mekana müdahale biçiminde tezahür etse de temel mesele Türkiye'nin 1980 sonrası neoliberalleşme süreciyle doğrudan ilişkilidir. Küresel ölçekte sermaye akışları ve finansallaşma süreçleri sermayenin kendini yeniden üretim alanları olarak kentsel mekanı hedef almıştır. Türkiye kentlerinde gözlemlenen kentsel dönüşüm projeleri de neoliberal ekonomi politikalarının ve Dünya Bankası, IMF gibi küresel aktörler aracılığı ile ülke ekonomilerinin gelişme dinamiği olarak sunulan yeni bir kalkınma reçetesinin tezahürüdür. Türkiye'de 1980 askeri darbesi sonrası uygulamaya konan ve AKP hükümeti tarafından derinleştirilen neoliberal ekonomi politikaları da kentsel mekanın dönüşümünü merkeze alan bir gelişme stratejisi üzerinden yürümektedir. Küresel ölçekte de neoliberal yeniden yapılanma süreçleri farklı coğrafyalarda kentsel mekanı dönüştürmek üzerine kurulu bir sermaye birikimi süreci izlemektedir. Örneğin; David Harvey Çin'in ekonomik büyümesine yönelik değerlendirmelerinde, Çin'in son yıllardaki ekonomik gelişmesini muazzam büyüklükteki kentsel dönüşüm projelerine bağlamaktadır. Türkiye'nin son on yıl içindeki iktisadi büyümesinin lokomotif gücünü inşaat sektörü ve TOKİ gibi devlet destekli kuruluşların oluşturması tesadüfi değildir. Öyle ki kentler, ülkenin küresel ağlarla kuracağı ekonomik ilişkilerin bağlantı noktaları olarak görülmektedir. Örneğin, İstanbul'un son 30 yıllık gelişimi ele alındığında gözlemlenebileceği gibi, kentin

45 Murat Cemal YALÇINTAN, Çare Olgun ÇALIŞKAN ve Diğerleri, İstanbul Dönüşüm Coğrafyası.

“küresel kentler” ligine katılması ülkenin gelişmesinin temel dinamiği olarak sunulmaktadır. Kentin belirli bölgelerinin finans, turizm, kültür-sanat faaliyetleri açısından planlanması, kentin geriye kalan alanlarının gelişmesini bu bölgelerdeki başarılarla indirgeme durumunu ortaya çıkarmıştır. Kenti bütüncül bir dönüşüm alanı olarak görmek yerine “fragman mekanlar” aracılığı ile kentsel mekanı bir meta olarak görme anlayışı hakimdir.⁴⁶ Bu süreç önceliği kentte yaşayanların değil sermaye birikiminin aldığı yeni bir kompozisyon oluşturdu.

Özellikle gecekondulara yönelik geliştirilen kentsel dönüşüm projeleri kentsel rantların paylaşılmasında devlet-sermaye ilişkilerinin girift bir hal almasına neden oldu. Elbette kentsel rantların özel işletmelere aktarılması konusunda 1990’lar boyunca belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi önemli bir sermaye birikimi sağlamış olsa da yeni dönemde büyük ölçekli projeler kamusal kaynakların dağıtımında merkezi konuma geldi. Bu değişimde Türkiye kentlerinin nüfus, alan ve kentsel taleplerinde meydana gelen talep artışı, yapılı çevrenin dönüşümünü merkeze koyan politikalar izlenmesinde etkili oldu.⁴⁷ Özellikle 1990’lardan beri İstanbul’u küresel kent yapma yönündeki siyasal tutum ve 1999 Marmara depremi sonrası olası depreme yönelik kentsel dönüşüm projeleri inşaat sektörünü ülke ekonomisinin motoru konumuna getirdi. 1980’lerde küçük müteahhit firmalar bu dönemde devasa bütçeli projeleri planlayan ve ülkedeki zenginler listesine giren bir konuma ulaştı. Bu inşaat şirketlerinin zenginleşme hikayelerinin ortak özelliğini kamu ihaleleri veya iktidar olanaklarıyla planlanan projelerin onaylanması yoluyla zenginleşme ve büyüme sürecine girmiş olmaları oluşturmaktadır. AKP iktidarı döneminde kamu ihaleleri üzerinden “yeni İslami burjuvazinin” oluşturulması yönünde politika-

46 Yıldırım ŞENTÜRK, *Fragman Bir Kent Kurgusu*: 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 73.

47 Osman BALABAN, *Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak*, 63-64.

lar izlendi. Bu açıdan devletin kanatları altında dini ve kültürel kodlar üzerinden ortaklıklar kurulan yeni patronaj ilişkilerinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Türkiye siyasetinde patronaj ilişkilerinin sürekliliği olarak okunabilecek bu süreç, kamuya ait kaynakların ve imkanların dağıtımını yoluyla siyasal rant elde etme siyasasının pratikteki karşılığını göstermektedir. Neoliberal dönemin restorasyonu AKP dönemi boyunca devletin kamusal alandan çekilmesine değil, devletin kanatları ve düzenleyici kurumları aracılığı ile ekonomik, politik, kültürel ve sosyal alanda önemli bir kaynak dağıtıcısı konumuna gelmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, neoliberal değişim dinamikleri teoride devletin geri çekilmesi, küçülmesi, kırtasiyeciliğin azaltılması, bürokratik engellerin kaldırılması söylemi üzerine temellendirilmiş olsa da, pratikte devlete yakın siyasal çevrelerin ve sermaye gruplarının zenginleşmesine olanak sağlayan politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin neoliberalleşme hikayesi devletin güçsüzlüğünden daha çok “otoriter” ve “güçlü devletin” yeniden üretimine yarattığı olanaklar açısından önemli bir izleğe sahiptir.

2.3. Neoliberal Hegemonyanın Kurucu Araçları Olarak Şok ve Felaket

Küresel ölçekte neoliberal politikaların yaygın bir ekonomik akılsallık etrafında örgütlenmesi süreci nasıl işlemektedir? Neoliberal politikalar temel olarak farklı toplumsal süreçleri kendisi için yenilenme ve restore etme olanaklarını nasıl yaratıyor? Elbette bu sorulara cevap vermek oldukça zor. Ama neoliberal akılsallığın işleyişini çözümleyebilecek teorik bir çerçeve mümkün. Özellikle son yıllarda akademik dünyada neoliberalizmi çözümlemeye yönelik tartışmaların odağını oluşturan en temel sorunsal ekonomik krizlere, kitlesel göçlere, finansal dalgalanmalara, iklim krizlerine karşın nasıl oluyor da neoliberal politikalar küresel ölçekte kendini sürdürebilir bir boyuta kavuşabiliyor sorusu oluşturmaktadır. Bu tartışmalardan en dikkat çeken “şok doktrini” ve

“felaket kapitalizmi” kavramlarını neoliberal akılsallığın anlaşılmasında merkeze koyan Naomi Klein’in *Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi* adlı çalışmasıdır. Klein’in temel iddiası 1973 yılında Şili’de meydana gelen askeri darbe sonrası darbenin bir tür şok etkisi yaratması sonrası neoliberal politikaların yayılacağı uygun ortamı nasıl ortaya çıkardığıdır. Şok doktrini yaklaşımı sadece askeri darbe sonrası ortaya çıkan ve toplumsal-ekonomik değişime neden olan süreçlere değil ekonomik krizlerden, iklim değişikliğine, savaşlardan, doğal felaketlere kadar bir dizi toplumsal süreçlere nasıl bir tedavi uygulanacağını belirleyen felaket kapitalizmi araçlarını ele almaktadır.

Naomi Klein’in çalışması “doğal felaketlerle” neoliberalizm arasındaki ilişkiyi anlamamıza olanak sağlamaktadır. Klein’e göre “doğal felaketler” kapitalizme politik ve ideolojik hegemonyasını kurmada olağan zamanlardan daha fazla fırsat sunmaktadır. Felaket kapitalizmi salt doğal yıkımları merkeze almaz aynı zamanda savaş, göç, askeri darbeleri de içerecek biçimde piyasa fırsatlarının oluşumuna olanak sağlar. Piyasa fırsatları olarak görülen şey toplumsal yıkımların üzerine inşa edilen ve özel teşebbüse olanak sağlayan ekonomik tercihlerin yaygın bir politika aracı olarak kullanılmasıdır. Bu ekonomi-politik tutum toplumsal travmaları piyasa için karlı yatırım alanlarına dönüştürecek hegemonyayı kurmada asli bir işleve sahiptir. Örneğin, Irak savaşı sonrasında yıkılan kentlerin ve ülkenin imarını hedefleyen, kamusal varlıkların özelleştirilmesini savunan ve devletin eğitim, sağlık, güvenlik gibi alanlarda piyasaya müdahale olanaklarını kısıtlayan neoliberal politikalar “felaket”in ardından önemli bir uygulama alanına sahip olmuştur. Aynı zamanda Katrina felaketi sonrasında New Orleans’taki kamu okullarını özelleştirme stratejisi, bu alanların piyasa karlılığı için yeniden düzenlenmesi ve kamunun elindeki ortak varoluşlara el koyularak mülksüzleştirme süreci bu eğilimin asli unsuru olarak uygulama alanı bulmuştur.⁴⁸ Klein’in belirttiği gibi:

48 Kenneth J. SALTMAN, “Schooling in Disaster Capitalism: How the Political Right Is Using Disaster To Privatize Public Schooling”.

“Setlerin onarılması ve elektrik şebekesinin yeniden çalışır hale getirilmesi sürecinde gözlenenin tam tersine, New Orleans’ın okul sisteminin haraç mezat satılması askeri bir hız ve kesinlikle gerçekleştirilmiştir. Şehrin yoksul sakinleri hala sürgüneyken, on dokuz ay içerisinde New Orleans’ın devlet okulu sisteminin yerine neredeyse tamamen özel mülkiyetin eliyle işletilen özel okullar almıştı. Katrina Kasırgası’nın öncesinde okullar dairesi toplam 123 devlet okulunu idare ediyordu; şimdiyse bu sayı sadece 4’e inmiş bulunmaktadır. Fırtınadan önce şehirde sadece 9 tane özel okul vardı; şimdi bu sayı 31’e ulaşmış durumdadır. New Orleans’ın öğretmenleri eskiden güçlü bir sendika tarafından temsil edilirdi; şimdiyse sendikanın yaptığı anlaşmalar parparça edilerek yırtılmıştır ve 4.700 sendikalı öğretmen işinden olmuştur”⁴⁹.

Naomi Klein bu süreci “felaket kapitalizmi” olarak adlandırmaktadır. Felaket kapitalizmi, belirli bir kriz anında sermaye için karlı alanlar oluşturacak piyasa fırsatlarının yaratılmasını ve devlet ya da bireyin varlıklarına el koymayı hedefleyen örgütlü saldırıları nitelendirmektedir. Felaket, sermaye birikimini kolaylaştıracak hegemonyayı kurmada rıza ve zoru olanaklı kılacak araçları üretmede merkezidir. Neil Smith’de bu eğilimi doğrular nitelikte bu süreci çağdaş kapitalizmin doğrudan bir sonucu olarak ortaya koymaktadır. 2005’deki sel felaketi sonrasında sigorta şirketlerinin felaket üzerinden elde ettikleri karlar, hangi doğal felaketlerin sigorta poliçesi olarak düzenlenmesi gerektiğine ilişkin oluşturulacak politikalar felaket olgusunu sermaye birikiminin aracı olarak merkeze koymaktadır.⁵⁰ Smith bu süreci “birikim olarak felaket” kavramsallaştırması altında ele almakla, doğal felaketlerin beraberinde getirmiş olduğu, sermayenin kamunun elindeki birikime el koyma sürecini ve her türlü toplumsal travmayı karlı alanlar haline getirme ilişkisini ele almaktadır.

49 Naomi KLEİN, *Şok Doktrini Felaket Kapitalizminin Yükselişi*, 5.

50 Neil SMİTH, “Disastrous Accumulation”.

Bu eğilim aynı zamanda küresel ölçekte gerçekleşen büyük krizler sonrasında sermaye çevrelerinin o ülkenin ya da bölgenin kaynakları üzerinde sahipliğini arttıran bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel “savaş hali” de neoliberal politikaların yayılmasında etkili bir araçtır. Silvia Federici’nin de belirttiği gibi savaş ile küresel sermaye birikimi arasındaki ilişki, Afrika ülkelerinde geçimlik tarım üretimi yapılan alanların IMF ve Dünya Bankasının yapısal uyum politikaları aracılığıyla, kapitalist olmayan alanların kapitalist birikimin mantığına göre düzenlenmesini hedeflemektedir.⁵¹ Bu süreç olağanüstü koşulları bir yönetim aygıtı olarak planlayan neoliberal politikaların ve piyasa fundamentalizminin yayılma stratejisinin farklı bağlamda nasıl işlediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Felaketleri bir birikim aracı olarak kullanma stratejisine aynı zamanda neoliberal kentleşme sürecinin, emlak piyasalarının ve inşaat sektörünün sıklıkla başvurduğu bir gerçektir. Harvey’in çalışmaları sermaye birikimi ve kentleşme arasındaki ilişkiyi anlamamıza olanak sağlayan önemli noktaları ortaya koymaktadır. Harvey’e göre küresel finansal piyasalar ve konut üretimi alanındaki ortaklıklar, sermayenin krizine bir karşı cevap olarak, kentleşmenin piyasa aktörleri tarafından kullanılmasına neden olmaktadır. Harvey’in “mülksüzleştirme yoluyla birikim” kavramı müşterek alanların piyasa fırsatları ve karlılık açısından nasıl değerlendirildiğine, kamusal varlıkların dağıtımında mülksüzleştirmenin asli bir unsur olduğuna odaklanmaktadır. Aynı zamanda küresel ölçekte müteahhit firmaların ve konut politikası için arazi arayışındaki inşaat sektörü temsilcilerinin gecekondü bölgelerine yönelik dönüşüm projeleri ve bu alanların boşaltılması süreci “mülksüzleştirme yoluyla birikimi” olanaklı kılacak uygun politik araçlardır. Türkiye’de 2002 sonrası hayat bulan kentsel dönüşüm projeleri de artan kentsel rantların paylaşılması pahasına yoksul gecekondü alanlarının boşaltılmasını hedeflemekle aynı eğilimi hayata geçirmektedir. Aynı zamanda

51 Silvia FEDERİCİ, “Savaş, Küreselleşme ve Yeniden Üretim”, 115.

kamu arazilerinin satışı, kıyı bölgelerinin imara açılması, kent içi park alanlarının satışı mülksüzleştirme sürecini derinleştiren, kamunun bu alanlar üzerindeki erişimini engelleyen bir boyut kazanmıştır. Harvey’in belirttiği gibi:

“1990’larda Seul’deki müteahhitler ve inşaat şirketleri kentsel arazi bulmak için yanıp tutuşuyorlardı: bu amaçla 1950’lerde kente göçüp tapuları olmayan topraklara ev yapan geniş kesimlerin ellerindeki araziye göz koymuşlardı. İnşaat şirketleri iriyarı güç-reşçilerden oluşan çeteler tutup gecekondulara gönderdiler ve bu çeteler ellerinde balyozlarla insanların evlerini içindeki her şeyle birlikte yerle bir ettiler. 1990’larda halkın yoğun bir direniş göstermiş olduğu adacıklar haricinde, tümüyle yıkılmış Seul mahallerini görmek mümkündü”⁵².

Neoliberal politikaların hayata geçirildiği 1980 sonrası dönemde hem finansal alandaki dönüşümler hem de “neoliberalizmin kentleşmesi” olgusu “deprem, sel, savaş, piyasa dalgalanmaları” vb. alandaki felaketleri bir söylem olarak kurgulamakta ve ülke genelindeki konut üretimini belirleyecek hegemonyanın şiddetini arttırmada bir araç olarak sunmaktadır. Felaketler, kentsel arazileri konut piyasasına açmak için yeni bir başlangıç noktası olarak görülmektedir. Yıkımlar insan eliyle olmasa da doğanın veya tanrının bir lütfu olarak görülmektedir. Bu bağlamda felaket olgusu tek başına piyasa koşullarının değişmesine olanak sağladığı gibi kentsel dönüşümün aktörü olarak devletin hegemonyasını kurmada önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Hegemonya kurucu bir araç olarak “felaket” söylemi kentsel arazilerin el değiştirmesine, yeniden planlanmasına veya orada oturanların çabucak tahliyesine sağladığı kolaylıklar açısından piyasa fırsatı yaratmada muazzam olanaklar sunmaktadır.

52 David HARVEY, Sermaye Muamması ve Kapitalizmin Krizleri, 328.

2.4. Kapasite Yoksunluğu Olarak Doğal Felaketler

Amartya Sen'in çalışmaları son yıllarda iktisadi kalkınma konusunda önemli tartışmaları gündeme getirmiştir. Sen'in teorik tartışmalarının temelini yerleşik iktisat anlayışının epistemolojik kaynaklarına yönelik eleştirel tutum belirlemektedir. Sen'e göre Ortodoks iktisat anlayışı teorik kabullerini hayat standartları ve temel özgürlüklerden ziyade kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan ve toplumsal faydayı tek tek bireylerin çıkarlarının toplamı olarak gören rasyonel bireye veya kendi çıkarları peşinde koşan "homo economicus" a dayandırmaktadır. Bu eğilim iktisat tarihi boyunca gerilimli bir hat izleyen ekonomi ve etik meselesini gündeme getirmektedir.⁵³ Bireysel faydanın maksimize edilmesi üzerine inşa edilen yerleşik iktisat, bir bakıma bireyleri gelir ve servetin paylaşımındaki konumları üzerinden tanımlama eğilimindedir. Sen'e göre bireyin refahını, gelir ve servetin dağılımındaki konumuna göre değil yapabileceği olanaklarının varlığı veya yokluğuna göre tanımlamak gerekir.⁵⁴ Sen'in kapasite yaklaşımı ve yapabilirlik tartışmasının teorik çerçevesi yukarıdaki epistemolojik kabullere dayanmaktadır.

Kapasite yaklaşımına göre, yoksulluk gelir azlığının bir sonucu olarak değil temel kapasitelerden yoksunluk olarak görülmelidir.⁵⁵ Sen'e göre yoksulluğun kaynağı her ne kadar kapasite eksikliği olarak ele alınsa da gelir yoksun bir yaşam sürmenin ön koşuludur. Bu açıdan gelir azlığı bireylerin kapasitelerini arttıracak olanaklara ulaşmasını engeller. Sen, gelir ve kapasite kullanımı arasındaki ilişkiyi bireylerin eyleme yeteneklerinin azalışına neden olan sınırlar üzerinden ele almaktadır. Kişinin yaşı, toplumsal cinsiyet rolleri, kuraklık, salgın hastalık, güvensizliğin hakim olduğu yerleşim yeri veya kişinin denetlemeyeceği koşullarla karşı karşıya kalması gelir ve kapasite kullanımında önemli değişimlere neden olabilir.⁵⁶ Örneğin yaşlılık, sakatlık veya hastalık

53 Amartya, SEN, Etik ve Ekonomi.

54 Amartya, SEN, Özgürlükle Kalkınma, 41.

55 Amartya, SEN, a.g.k., 36.

56 Amartya, SEN, a.g.k., 127.

gibi koşullar bireylerin yeterli gelir elde etmelerini engeller. Gelirdeki azalışla beraber bireylerin kapasitelerinde önemli bir değişim ortaya çıkar. Gelir ve kapasite arasındaki ilişkiyi anlamak için kadınların aile gelirlerinden ne ölçüde faydalandığına ve bölüşümde erkek çocuklarının ayrıcalıklı konumuna da bakmak gerekir. Erkeğin kadın karşısındaki ayrıcalıklı konumuna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı gelir azlığı aynı zamanda kadınların kapasitelerindeki azalmayı beraberinde getirir. Bu bağlamda fiziksel sakatlıklar, yaşlılık, toplumsal cinsiyet özellikleri bireylerin denetiminde olmayan kapasitelerin azalmasına neden olan kaynaklardır. Sen'e göre gelirler bakımından görece yoksulluk, kapasiteler açısından mutlak yoksunluğa neden olabilir⁵⁷. Bu açıdan temel mesele ne kadar gelire sahip olduğu değil yapabilme olanaklarının ne ölçüde olduğudur. Örneğin; “bir bisiklet sahibi olmak, o bisikletten fayda elde ediliyor anlamına gelmeyecektir. Bisiklet kullanmasını bilmeyen veya engelli olan bir kişi, o mala sahip olmakla birlikte, gerekli “fayda”yı elde edemeyecektir”⁵⁸. Dolayısıyla birey, maddi varlıklarının veya gelirlerinin toplamından çok yapabilme yeteneklerinin veya olanaklarının toplamı olarak görülmektedir.

İnsani kalkınma ve gıda konularında yapılan akademik çalışmalarda insanların gıda ve temiz suya ulaşma konusunda yaşadıkları sorunlara dikkat çekilmektedir. Kıtık çalışmaları bağlamında ele alındığında nüfusun büyük bir kısmını etkileyen sürekli ve uzun süreli yerel açlık ve yoksulluk ile ekonomik krizler veya doğal felaketlerin neden olduğu ani yoksulluk durumunu birbirinden ayırmak gerekir. Özellikle Amartya Sen'in 1980'lerin ortasında yazdığı *Poverty and Famines*⁵⁹ (*Yoksulluk ve Kıtıklar*) ve *Özgürlükle Kalkınma*⁶⁰ adlı eserlerinde geliştirdiği yaklaşım kıtlık meselesini toplumsal, ekonomik ve psikolojik açılardan ele almaktadır. Sen'e göre kıtlık, belirli bir bölgedeki gıda

57 Amartya, SEN, a.g.k., 130.

58 Fahri ŞEKER, Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı, 264.

59 Amartya SEN, *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*.

60 Amartya, SEN, a.g.k.

fiyatlarının artışı ile insanların gıdaya ulaşamama durumunu nitelemektedir. Kıtık, gıda fiyatlarındaki artışla birlikte insanların gıdaya ulaşmak için emek güçlerini satacak iş olanaklarının ortadan kaybolması ya da işsizlik durumunda ağır bir şekilde görülmektedir. Doğal felaketler sonrası gıda arzını olanaklı kılan dağıtım şebekelerinin çökmesi de gıdaya ulaşma olanaklarını ortadan kaldırır.

“Yeterli miktarda besin maddesine sahip olmak, ya besin maddelerini (köylülerin yaptığı gibi) üretmekle ya da (besin maddesi üretmeyenlerin yaptığı gibi) piyasadan satın alarak sağlanabilir. Bir kişi gelir kaybı nedeniyle (sözgelimi işsizlik ya da geçimini sağlamak için ürettiği ve sattığı malların piyasası çöktüğü için) piyasadan besin maddesi satın alma yeteneğini kaybederse çevrede bol miktarda besin maddesi olsa da açlığa zorlanabilir”⁶¹.

Dolayısıyla felaketler insanların iktisadi kaynaklardan yararlanma hakkı ve yetki kapasitelerini düşüren yoksunluk biçimleri olarak ortaya çıkar. Sen’e göre bireylerin veya ailelerin yaşadıkları yoksunlukla baş edebilmemin en iyi yolu bireylerin kapasitelerini güçlendirecek mekanizmaların geliştirilmesidir. Yoksunlukla baş etme başarısı bireyin gelir düzeyini arttırmakla değil, onun kapasitelerinin arttırılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu açıdan beklenmedik krizler veya doğal felaketlerde ortaya çıkan açlık veya kıtlık koşullarının temel nedeni satın alma gücünün olmamasından çok bireyin eyleme kapasitelerinin arttırılmasını merkeze koyan bir politika ortaya konulamamasındandır. Bu açıdan dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen doğal felaketlerde, ekonomik kriz koşullarında veya savaşlarda gıda dağıtımını görüntüleri yoksul ya da zenginlikle ilgili değil bireylerin kapasitelerindeki yoksunlukla doğrudan ilişkilidir.

Doğal felaketler ve kapasiteler arasındaki ilişki saha çalışmamızın merkezi kavramlarından birini oluşturmaktadır. Kapasite yaklaşımı sadece deprem dönemi yardım dağıtımlarında ortaya çıkan siyasal kapasitele-

61 Amartya, SEN, a.g.k., 223.

rin gıda, barınma koşullarında bireylere sağladığı avantajları değil aynı zamanda kentin deprem öncesi dönemde afet politikalarına hazırlık sürecinde konut stokunun, yapı kalitesinin yarattığı ölümlerden bireylerin korunma kapasitelerini de içermektedir. Sen'in de belirttiği gibi ölüm insanın yaşama özgürlüğünün kısıtlanması ve eyleme kapasitesinin sonudur. Bu açıdan bireyin yaşam üzerindeki etkinliğini ortadan kaldıran ve doğal afetlerde ölümüne neden olan süreçlerden korunma olanakları da kapasite yaklaşımı içerisinde değerlendirilmektedir.

Kapasite yaklaşımının bireysel eyleme yeteneklerine yapmış olduğu vurgu doğal afetler meselesini anlama konusunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır ancak, asıl mesele topluluğun kolektif eyleme yeteneklerinde yarattığı azalışlara veya artışlara nasıl bakılması gerektiği sorusunda düğümlenmektedir. Amartya Sen'in yaklaşımı kolektif kapasitelerden daha ziyade bireyi merkeze alan bir tartışma yürütmektedir. Doğal afetler yarattıkları sonuçlar bakımında bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyuta sahiptir. Bu nedenle çalışmada kapasite yaklaşımı kolektif anlamıyla kullanılacaktır. Kapasite yaklaşımının kolektif boyutu; topluluğun kapasitelerini artıracak temiz su, yaşanabilir bir çevre, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma, doğal afetlere dayanıklı konutlarda yaşama, kamu kaynaklarına eşit bir şekilde ulaşma olanaklarını nitelendirmektedir. Doğal felaketlerin topluluk üzerinde yarattığı yıkım ve kırılma, kolektif ağların parçalanmasına neden olan ekonomik, politik ve psikolojik süreçlerin doğası gereği toplumsal bir etkiye sahip olmalarında aranmalıdır.

3. VAN DEPREMİ VE KENT

Bu bölümde 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihinde iki büyük depreme maruz kalan Van kentinin nasıl bir süreç izlediği ele alınacaktır. İlk olarak, Türkiye’de afet yönetim sisteminin nasıl bir değişim geçirdiği tarihsel olarak ele alınacak daha sonrasında ise deprem öncesi kentin afet yönetimi, kent planlaması, doğal afetlere ne kadar hazırlıklı olduğu konusu kentteki kurumların hazırladığı yasal metinler üzerinden tartışılacaktır. İkinci olarak, depremi izleyen günlerde yardımların dağıtılması meselesi ve yardımların hangi ölçütlere göre dağıtıldığı konusu işlenecektir. Yardım dağıtımı ve yaşanan sorunlar “kapasite yaklaşımı” üzerinden ele alınacaktır. Üçüncü olarak, deprem sonrası kent nüfusundaki dramatik değişime neden olan zorunlu göç sürecine değinilecek, göç sürecinde ortaya çıkan tabloda göçün doğal felaketlerden korunma stratejisi olarak meydana geldiği tartışılacaktır. Son olarak, barınma meselesinin çözümüne ilişkin oluşturulan pratiklerin nasıl işlediği, hangi kesimleri ayrıcalıklı kıldığı konusu ele alınacaktır. Ayrıca kentin yoksulluk ve yoksunluk düzeyi düşük kesimleri üzerinde depremin nasıl bir “sınıfsal felakete” dönüştüğü mesele edilecektir. Depremi yardım dağıtımından, barınma ve göç pratiklerine kadar bütün bu süreçte kentte yaşayanların psikolojik ve ekonomik kapasitelerinde ne gibi değişimlere neden olduğu ve deprem sürecinde kolektif kapasitelerin gıdadan, çadıra ve göç süreçlerine kadar ne gibi olanaklar/olanaksızlıklara neden olduğu tartışılacaktır.

3.1. Deprem Öncesi Van Kenti

2011 Van depremi yarattığı sonuçlar bakımından hem kentsel mekânın nasıl planlandığına hem de Türkiye’de kentleşme sürecine ilişkin önemli bir tartışmayı gündeme getirmiştir. Son otuz yıldır Türkiye kentleşmesine yönelik literatür kentsel mekânı göç, gecekondü, küresel kent kavramları etrafında tartışmış; kentlerin konut stoku, planlanması, kentsel rant mekanizmaları, kentsel dönüşüm projeleri konuları

gündeme gelmiştir. 1999 Marmara depremi sonrasında ise Türkiye kentlerinin depreme ne kadar hazır olduğu çeşitli sempozyum, kongre ve raporlarla tartışmaya açılmıştır. Merkezi ve yerel yönetimlerin bu sorunsala ilişkin politikalar geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmış ve bu konuda metropol kentlerin (özellikle İstanbul’un) doğal afetlere hazırlanması konusunda adımlar atılmıştır. Bu amaçla 2003 yılında “İstanbul Deprem Master Planı” oluşturularak olası afetlerin yaratacağı riskleri ve zararları önleme yönünde politikalar hedeflenmiştir.⁶²

Türkiye nüfusunun yaklaşık % 70’inin kentsel alanlarda yaşadığı düşünüldüğünde doğal afetlerin aynı zamanda “kentsel krizler” olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda deprem, sel vb. doğal afetlerin nasıl yönetileceği sorusu aynı zamanda nasıl bir kentleşme sorusunu tartışmaya açmaktadır. Türkiye kentlerinin yarım yüzyıllık hikayesi de dikkate alındığında doğal felaketlerin yönetiminde neden başarısız olduğu ortaya çıkmaktadır. Afet yönetimine ilişkin yetersizliğin temelinde 1950 sonrası kırdan kente doğru meydana gelen yoğun göç, sanayileşme ve gecekondu olgusunun planlama ilkeleri dahilinde çözüme kavuşturulamaması olduğu gibi, devletin konut sorununa ilişkin tutumu ve bu alanın enformel yapılara terk edilmesi süreci de vardır. 1950-1980 yılları arasında hakim olan ithal ikameci ekonomi politikaları da hızlı sanayileşmeyi ekonomik kalkınmanın merkezine koymuş, buna karşın kırdan kente göç eden kitlelerin barınma sorununu çözme yönünde politikalar geliştirmemiştir. 1980 sonrası egemen olan neoliberal politikalar da devletin piyasaya müdahale olanaklarını piyasa lehine değişime uğratmış; kentleşme sorunu özel sektörün, müteahhitlik firmalarının ve gayri menkul şirketlerinin denetimine bırakılmıştır. 2000 sonrası devletin konut alanına ilişkin yaklaşımındaki köklü değişimle birlikte amacı yoksullar için konut üretmek olan TOKİ’nin yasal-kurumsal çerçevesi değiştirilerek kentsel mekanı değişim değeri üzerinden ele alan bir anlayış hakim olmuştur. Bütün-

62 Murat BALAMİR, “Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler”, 15.

cül kent planlaması anlayışı terk edilerek, sit alanları, eski gecekondular mahalleleri ve kamu arazileri kar mekanizmaları üzerinden yerleşime açılmıştır. Her ne kadar böylesi bir kentleşme anlayışı uygulayıcıları tarafından konut stokunun iyileştirilmesi olarak sunulsa da uygulamada kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilen mahallelerin deprem riski dikkate alınmadan, kar oranı yüksek bölgelerin öncelikli olarak seçildiğini söylemek mümkündür. Bu kısa değerlendirme de doğal afetler meselesini Türkiye'nin yaklaşık yüzyıllık ekonomik, politik, kentsel ve demografik dönüşümünden ayrı bir şekilde değerlendirme olanağına sahip olmadığımızı göstermektedir.

Türkiye kentlerinde meydana gelen dramatik değişimlere rağmen afet yönetimi meselesi bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Türkiye'de afet yönetim sistemine ilişkin yasal-kurumsal temel 1940 yılında 3773 sayılı “Erzincan’da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun” ile atılmıştır. Kanun, maddi zarara uğrayan vatandaşlara ayni veya nakdi yardımı öngörmüş, sorunu “daimi bir iskan” meselesi olarak ele almıştır. 1944 tarihinde çıkarılan 4623 sayılı “Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun” ile deprem öncesi döneme ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunla deprem bölgelerinin belirlenmesi, yapı kalitesinin artırılması için yönetmeliklerin oluşturulması, belediyelerin zemin etüdü yapılmış alanlara imar hakkı tanınması, il ve ilçelerin yardım ve kurtarma amaçlı acil durum planlamalarını yapması ön görülmüştür.⁶³ 1956 yılında çıkarılan “imar kanunu” ile doğal afetlere dayanıklı yapıların inşasını hedefleyen yapı denetimi sürecinde değişime gidilmiştir. 1958 yılında 7116 sayılı “İmar ve İskan Vekaleti Kurulu ve Vazifeleri Hakkında Kanun” afet öncesi ve sonrası süreçte konut stokunu ve yapı malzemelerinin niteliğini arttırmak, ülke genelinde planlama faaliyetleri yapmak yönünde

63 Mehmet AKTEL, “5902 Sayılı Yasa ile Türkiye’de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim”, 170.

yenilikler getirmiştir. Bu dönemde en önemli değişim ise “afet fonu” kurulmasını ön gören ve bütün yasal mevzuatı tek bir çatı etrafında toplayan 1959 tarihli 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” un kabul edilmesidir. 1992 Erzincan depremi ve 1999 Marmara depremi sürecinde afet yönetimine ilişkin yasal-kurumsal yapılanmanın yetersizliği ortaya çıkmış, bu amaçla afet yönetim anlayışında ve kurumsal örgütlenmesinde değişimi öngören 2009 tarih ve 5902 sayılı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunla merkezi ve taşra örgütlenmesi yeni bir boyut kazanmıştır. Merkezi yönetimde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve başkanlığın altında çeşitli kurullar oluşturulmuştur.⁶⁴ AFAD’ın temel amacı afet ve acil durum yönetimini planlamak, zarar azaltmak, risk yönetimini planlamak, afet ve acil durum bölgelerini belirlemek, afet sürecindeki zarar alanlarına yönelik plan, proje ve imar koşullarını düzenlemek, maddi yardımları belirlemek, afet ve acil duruma yönelik eğitim çalışmaları yürütmek, vatandaşları bilgilendirmek, itfaiye hizmetlerini ve arama kurtarma süreçlerini denetlemek, afet sonrası iyileştirme aşamasında afet yerleşimlerinin plan, proje ve imar koşullarını düzenlemek, kalıcı konutlar inşa etmek veya gerekli kurumlarla koordineli çalışmak, acil müdahale, kurtarma ve ilk yardım süreçlerini ve sivil savunma faaliyetlerini planlamaktır. Yerel ölçekte kurulan İl Afet Ve Acil Durum Müdürlüklerinin görevleri arasında ilin afet ve acil durum koşullarını ve risklerini planlamak, yerel yönetimler, üniversiteler, kamu kurumları ile koordineli bir şekilde kentin afet planlarını oluşturmak, sivil savunma, ilk yardım, kurtarma vb. süreçlerini planlamak bulunmaktadır. Bütün bu yasal-kurumsal dönüşümün temel amacını “yara sarma” stratejilerinden oluşan geleneksel afet yönetim politikalarından riski merkeze alan yeni bir afet yönetim sistemine geçişi inşa etmek oluşturmaktadır. Afet planlarının

64 Bu kurullar, Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulu, Afet ve Acil Durum Koordinasyon Kurulu ve Deprem Danışma Kurulu’dur.

ve afete hazır kentlerin oluşturulması amacıyla 1999 Marmara depremi sonrası çıkarılan il özel idaresi, büyük şehir belediyeleri ve belediye yasalarında afet risklerinin azaltılması konusunda değişiklikler yapılmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 53. maddesi ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 69. maddesinde “yangın, sanayi kazaları, deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla beldenin (ilin) özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve acil durum plânlarını yapar, ekip ve donanımı hazırlar” denilmektedir. Bu bağlamda yasal-kurumsal örgütlenme hem merkezi idareye hem de yerel yönetimlere doğal afetlerin yaratacağı riskleri ve zararları önlemeye dönük yetkiler vermiştir. Ayrıca Ulusal Deprem Konseyi kurulmuş, Zorunlu Deprem Sigortası ve Yapı Denetim Kanun'u çıkarılarak doğal afetlere yönelik koruyucu önlemler geliştirilmiştir.⁶⁵

65 Arif ERENÇİN ve Barış ÇAKIR, Türkiye’de Belediyelerde Afet ve Acil Durum Yönetimi, 25.

Tablo 1: Türkiye’de Afet Politikalarının Tarihsel Gelişimi (1509 - 2011 Dönemi).

Dönem	Afet Politikası
1944 Öncesi (1509 İstanbul Depremi ile başlayan süreç)	<u>Ağırlıklı afete müdahale faaliyetleri + Yeniden yapımı da içeren çok sınırlı iyileştirme politika ve stratejileri:</u> İyileştirici devlet anlayışının baskın rolü, Afetleri İlahi güce ve kadere bağlama eğilimi, Parçacıl planlama ve afet sonrası yaklaşımları...
1944 – 1958 (Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesi ile başlayan süreç)	<u>Ağırlıklı afet sonrası politikaları (müdahale ve iyileştirme odaklı yaklaşımlar) + Çok sınırlı ve başlangıç seviyesinde afet öncesi çalışmaları:</u> Geleneksel afet yönetim modelinin kurgulanması ve yerleşmesi, Afetleri İlahi güce ve kadere bağlama eğilimi, İyileştirici devlet anlayışının baskın rolü...
1958 – 1999 (İmar ve İskan Bakanlığı’nın kuruluşu ile başlayan süreç)	<u>Ağırlıklı afet sonrası politikaları (müdahale ve iyileştirme odaklı yaklaşımlar) + Gelişmekte olan ancak yetersiz ve bütünlendirile-memiş afet öncesi çalışmaları:</u> Geleneksel afet yönetim modeli uygulaması, Afetleri doğal olaylara bağlama anlayışına doğru evrilme, İyileştirici devlet anlayışının baskın rolünün devam etmesi ve Koruyucu devlet anlayışının başlaması...
1999 – 2012 (Yıkıcı 1999 Doğu Marmara Depremleri ile başlayan süreç)	<u>Afet sonrası politikalarında dönüşüm (daha etkin ve sürdürülebilir müdahale, iyileştirme ve yeniden yapım yaklaşımları) + Afet öncesi politikalarında dönüşüm (sakinim ve hazırlıklı olma yaklaşımlarının önem kazanması) + Afet öncesi ve sonrası strateji ve politikalarının birleştirilmesi çabaları:</u> Afet risk yönetimi anlayışına doğru bir dönüşümün başlangıcı, Afetlerin hem doğal hem de insan kaynaklı olduğu anlayışının gelişmesi, İyileştirici devlet anlayışından koruyucu devlet anlayışına evrilme (ancak geleneksel afet yönetim modelinin baskın karakteri bu değişim önünde güçlü bir engel oluşturmaya devam etmekte)...

Kaynak: Bülent ÖZMEN ve Ali Tolga ÖZDEN, Türkiye’nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, 16.

Türkiye’de risk eksenli afet yönetim sistemi dört aşamadan oluşmaktadır. Birincisi; risk ve zarar azaltma, ikincisi; hazırlık aşaması, üçüncüsü; müdahale ve dördüncüsü; iyileştirme aşamasıdır. Zarar azaltma, hazırlık ve erken uyarı sistemlerinin kurulması süreci “risk yönetimi”; müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılandırma süreçleri ise “kriz yönetimi” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁶ Risk yönetimi doğal afetler sonrası olası zararların belirlenmesi ve önlenmesini, afet öncesi dönemin planlanması içerirken; kriz yönetimi süreci ise afet sonrası meydana gelecek zarar ve olumsuzluklara hızlı müdahale sürecini kapsamaktadır. Risk yönetimi evresi olan risk ve zararların azaltılması; olası afetlerin tehlike ve risklerinin belirlenmesini, kentlerin fiziksel ve yapısal zararlarının azaltılmasını, risk altındaki tesislerin ve altyapının güçlendirilmesini, tarihi eserlerin, çevre ve doğal hayatın korunmasını, yasal mevzuatın gözden geçirilmesini içeren bir süreçtir⁶⁷. Hazırlık aşaması ise illerin afet risklerinin hesaplanmasını içeren il afet planlarının hazırlanmasını, afet durumunda

66 AFAD, Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları.

67 Zarar azaltma konuları; “Afet zararlarını azaltmak için mevcut teşvik ve kaynakların belirlenmesi, Yerleşim bölgesinde, kurum ve kuruluşlardaki tehlikelerin belirlenmesi, Yerleşim bölgesi, kurum ve kuruluşlar için risk profiline çıkarılması, Afet senaryolarının üretilmesi ve çözüm yollarının geliştirilmesi, Etki analizi ve olası hasarların belirlenmesine yönelik hazırlıklar, Yapılmış ve yapılmamış olan afet yönetimi çalışmalarının belirlenmesi, Kısa, orta ve uzun vadeli zarar azaltma planlarını hazırlamak, Mevcut zarar azaltma önlemlerini değerlendirmek, Toplumu ve değişik kurum ve kuruluşu ilgilendiren hazırlık ve planlar ile ilgili koordinasyonu sağlamak, Toplumu afet öncesinde korumaya yönelik erken uyarı alt yapısını kurmak, Tehlikeli bölgelerin yeri, meydana gelebilecek zararlardan korunmak için alınması gereken önlemler konusunda toplumu sürekli ve doğru bir şekilde bilgilendirmek, Toplumun afet bilincini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapmak, Risk altındaki yapı ve insanları kamulaştırma ve nakil ile korunması, Risk altındaki kritik ve hayati yapı, tesis ve alt yapının güçlendirilmesi, Mevcut planların güncelleştirilmesi ve geliştirilmesi, Tarihi eserler, çevre ve doğal hayatı korumaya yönelik çalışmalar, Sürdürülebilir kalkınma için iş yerlerinin afetlere dirençli hale getirilmesi çalışmalarıdır”. Bakınız. M. KADIOĞLU ve E. ÖZDAMAR “Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri”, 14-15.

görevli personelin sorumluluklarını ve kurum/kuruluşların personel eğitimi ve tatbikatlarının yapılmasını, afet sonrası gerekli acil yardım malzemelerinin depolanmasını, erken uyarı sistemlerinin oluşturulmasını ve halkın bilinçlendirilmesi süreçlerini kapsamaktadır. Afet yönetiminde müdahale aşaması haber alma, ulaşım, kurtarma, ilk yardım, toplu tahliye, yiyecek, su, yaşamsal ihtiyaçlar, güvenlik ve çevre sağlığı, geçici iskan, hasar tespiti ve enkaz kaldırma süreçlerini kapsamaktadır. Son olarak iyileştirme süreci ise; yeniden yapılanma, güçlendirme çalışmaları, kalıcı konutların inşası, ekonomik iyileşme programları, enkazların kaldırılması ve normal yaşam koşullarının oluşturulması aşamalarını içermektedir. Türkiye’de afet yönetim sisteminin bütün aşamaları doğal afetlerin yaratacağı yıkımı ve etkilerini azaltmayı hedefleyen bir risk ve kriz yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır.



Tablo 2: *Afet Yönetim Sistemi*

Yukarıda kısaca ele aldığımız afet yönetim sisteminin nasıl işlediği sorusu planlama sürecinin ne kadar doğru bir seyir izlediği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda afet yönetimini düzenlemeyi hedefleyen yasal metinlerin dışına çıkıp 1999 Marmara depremi sonrası

ilk büyük doğal afet niteliği taşıyan 2011 Van depremine baktığımızda afet yönetim sisteminin aşamalarının planlama süreciyle nasıl bir uyum gösterip/göstermediği sorunsalı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem merkezi örgütlenmenin hem de yerel yönetimlerin doğal felaketler karşısında nasıl bir tutum sergilediği, olası afet süreçlerini yönetme kapasiteleri ve yetki ve sorumluluk alanları üzerinde nasıl faaliyetler yürüttüğü merkezi bir hal almaktadır.

3.1.1. Van Kenti ve Afet Yönetimi

Konumuzun açısından bakıldığında Van kentinin yaklaşık otuz yıllık ekonomik ve demografik dönüşümünü ve kentleşme düzeyini ele almak doğal felaketin sonuçlarını anlamak ve depremin yarattığı yıkımın şiddetini doğru teşhis etmek açısından önemlidir. Van 1990'larla birlikte zorunlu göç ve köy boşaltmaları nedeniyle kentsel nüfusta dramatik değişimlerin olduğu bir kenttir.⁶⁸ 1980 yılında 468.646 nüfusa sahip olan kentin yaklaşık 155.000'i kentsel alanda yaşarken 2000 yılında nüfusu 887.000'e çıkmış ve bu nüfusun yaklaşık 446.000'i kentsel alanda yaşamaya başlamıştır. Kentteki hızlı nüfus artışına bağlı olarak kentsel gelişim süreci plansız bir seyir izlemiştir. Ayrıca Van il merkezinin demografik değişiminde etkili olan zorunlu göç süreci dramatik bir değişime neden olmuştur. 1980 yılında 143.865 olan kent merkezinin nüfusu 2013 yılında 518.531'e yükselmiştir.⁶⁹ Kentin demografik değişime bağlı olarak konut stokundaki artışta önemli bir boyut kazanmıştır. Kentsel nüfusta meydana gelen değişim kentin doğal afetlere karşı risklerini arttıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Harita 2'de görüleceği üzere kentin mekansal gelişim çizgisi kentsel alanın zaman içerisinde büyümesi ile sonuçlanmıştır. Kentin büyüme düzeyi imarsız ve yapı malzeme kalitesinin önemli ölçüde niteliksiz olduğu gecekondularının kentsel sistem içerisinde çoğalmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle hızlı nüfus artışına bağlı olarak ar-

68 Çağatay KESKİNOK, Van Kentinin Kentleşme Sorunları, 214.

69 <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim. 07.03.2016.

tan konut ve arsa ihtiyacı imar ve yapılaşma yasalarına uygun konut üretimini olanaksız kıldığı gibi, hem merkezi devletin hem de yerel yönetimlerin konut üretimine ilişkin politikalar geliştirememesine neden olmuştur.⁷⁰ Bu konuda dönemin TMMOB Mimarlar Odası başkanı Ünsal Keser’de imar planındaki yetersizlikten daha çok kentin rant alanı yüksek alanlarındaki imar planında yapılan tadilatlarla ve belediyenin müteahhitlerle kurmuş olduğu ilişkilere dikkat çekmektedir.

“Deprem öncesinde kent imar planı 1993 yılında şehir plancısı Esat Turak tarafından tasarlanmış şehir planı yürürlükte idi. Kentte alt merkez önererek yatayda yapılaşmayı öneren ve yeşil ve az trafik yoğunluğu olan bir şehir olarak tasarlanmıştı. Bir mimar olarak bence uygulanabilir bir şehir planı idi. Fakat şehir planı imarına belediye tarafından uyulmamış olması, şehri haksız kazanç merkezi olarak gören bazı müteahhitler tarafından imar planını uygulanmaz hale getirildi. Şehirde deprem tarihine kadar 900 adet yoğunluk artışını sağlayan imar tadilatı yapılmıştır. Yani şehirde yapılaşma olmuş her parsel imar tadilatı görmüş halde idi”.

2000 yılına ait Van kentinin konut ihtiyacı analizinde kentin ihtiyacı olan konut sayısı 68.161 olarak hesaplanmıştır. Konutların 22.616’sı ruhsat iznine sahipken, ruhsata gereksinim duyan konut sayısı 45.544 olarak açıklanmıştır. Bu da bize kentin nerdeyse % 70’inin ruhsatsız yapılardan oluştuğunu göstermektedir.⁷¹ Van belediyesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği tarafından gerçekleştirilen deprem çalışmayı sonuç bildirgesi de kentin imarsız ve yapı stokunun kalitesiz olduğu gerçeğini dile getirmektedir.⁷² Van Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire başkanı Vahap Elmas’da kentin rant alanı yüksek bölgelerinde ortaya çıkan imar tadilatları ile nüfus yoğunlaşmasına,

70 TMMOB Kentleşme ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu, “Kaçak Yapılaşma İle İlgili Süreçler, Sorunlar, Çözüm Önerileri”, 96.

71 TMMOB Kentleşme ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu, a.g.k., 97.

72 [http://www.gabb.gov.tr/doc/van_sonuc_bildirgesi/Deprem Çalışmayı Sonuç Bildirgesi.pdf](http://www.gabb.gov.tr/doc/van_sonuc_bildirgesi/Deprem_Calishtayi_Sonuc_Bildirgesi.pdf).

göçle birlikte ortaya çıkan konut artışına ve imar planının uygulanmasında yeterli ve birikimli personelin yokluğuna ve yapı kalitesi sorununa dikkat çekmektedir.

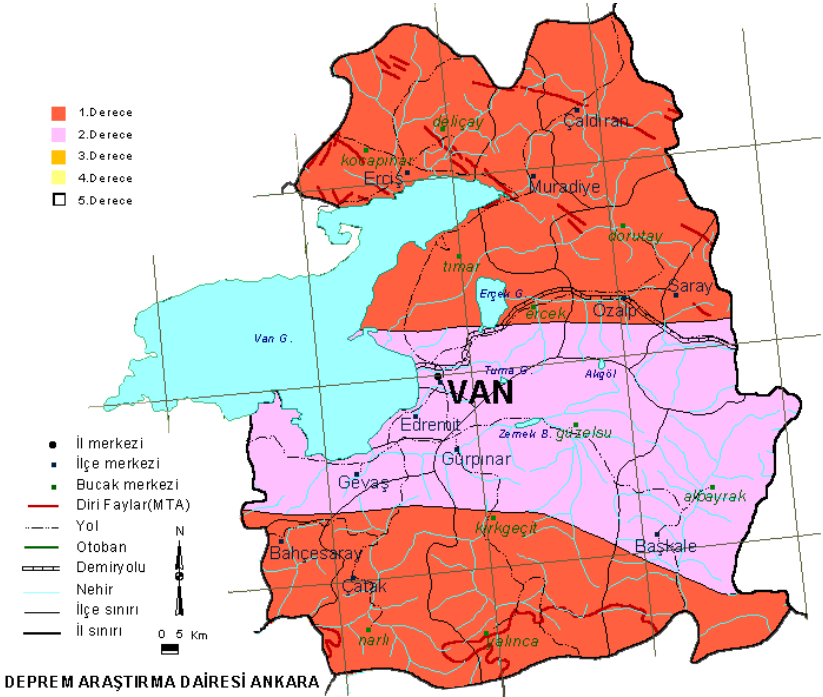
“Van kentinin imar planı 1974 yılında yapılmış. Daha sonrasında 1993 imar planı koruma amaçlı imar planıyla beraber 7500 hektarlık bir alanı kapsıyor. Yaklaşık 750 bin nüfusa yönelik bir imar planı yapılmış. İmar planının planlama disiplini içerisinde incelediğimizde planın uygulanabilirliği çok yüksekti. Her ne kadar siyasetçiler ya da bakanlık bu plana müdahale etmeye kalksa da. Ama iş uygulamaya geldiğinde ne yöneticisi bu planı uyguladı ne siyasetçisi buna riayet etti. Planlama her zaman bir yıkımı beraberinde getirir. Yapımı kadar yıkımı da ön görür. Bu gün biz de bir planlama yapsak çarpık kentleşmeden dolayı bir yıkım getireceğiz. Çünkü ulaşımı, sosyal donatı alanı ve birçok kentsel fonksiyonları barındıracak bir plan oluşturmak gerekir. Şimdi bu mağduriyeti de belediyeler imar kanununun 18. maddesi uyarınca yerine getirir. Herkesten eşit oranda maksimum %40 kesinti yapılarak. Örneğin, planda büyük bir park alanı belirledim, hepsi özel mülkiyetin parselleri. Belediyenin bu alanları satın alacak gücü yok. Bunu yapamadığı için planlama tadilatı geber oluyor. Türkiye'nin genel kaderidir. Esat Turak planda çok yüksek yapıları ön görmüyordu. Ama beş katlı binalar yedi kata çıkarıldı Meclis kararlarıyla. 1993 imar planından 2011 dönemine kadar 3500'e yakın tadilat dosyası belediye meclisinin gündemine geliyor. Kat artışı, yol iptali, park iptali vb. gibi konular gündeme geliyor. Tadilatların %80'i kent merkezindeki rantı yüksek alanlara yöneliktir. Örneğin, dört katlı bir bina öngörülmüş, sekiz kata çıkarıyorlar. Siyaset buna olanak sağladı. Sonuçta belediyeler karar veriyor bunlara. 3500 tadilat dosyasından 1850'si meclis tarafından kabul görmüştür. Bu kabul dosyalarının büyük çoğunluğu kat artışına yöneliktir. Ayrık nizam bitişik nizama dönüştürülmüş. O dönemler arasında (1993-2011) belediyede teknik açıdan yeterli personel yoktu. 2011 yılında ben geldim. Van belediyesinin ilk şehir plancısı benim. Mesela bir yerde sen kat artışı yaptığında sadece sorun kat değildir. Kat veril-

diğinde oranın yoğunluğu vardır, nüfus hesabı vardır, kat nizamı vardır. Ona göre de diğer birimler planlama yapar. Örneğin yol yapılacaksa yoğunluğa bakılır. VASKİ içme suyu ve kanalizasyonu bu nüfusa göre yapar. Ama her yüksek katlı bina yıkılır diye bir kural yok. Sağlam yapılmadı. Statiği, mimarisi iyi planlanmadı. Müteahhitler standartlara göre beton kullanmadı, yapı denetimi sağlıklı yapılmadı. Deprem döneminde yapıların büyük çoğunluğu kaçaktı. Şuan hala Van merkezin %80'i kaçaktır”.

Van Türkiye deprem bölgeleri haritasında 1. dereceden bir deprem bölgesi olmasına rağmen afetlerin yaratacağı risk ve zararları önleyecek herhangi bir adımın atıldığını söylemek mümkün değildir. Van merkezde nüfusun dramatik artışına karşın imar planı en son 1993 yılında düzenlenmiştir. Artan nüfusa karşın imar planında parçacı bir yol izlenmiş, mevzi imar planları ve çeşitli dönemlerde yapılan değişikliklerle bütüncül bir kent planlaması ortaya çıkmamıştır. Erciş ilçesinde yüz altmış bin kişi yaşamasına rağmen sadece 500 binanın ruhsatı, bunlardan sadece 150 tanesinde mimar imzası vardır. Bu durum kentin artan mekansal ihtiyaçlarına cevap verecek bir planlama sürecinin işlemediğini göstermektedir.⁷³

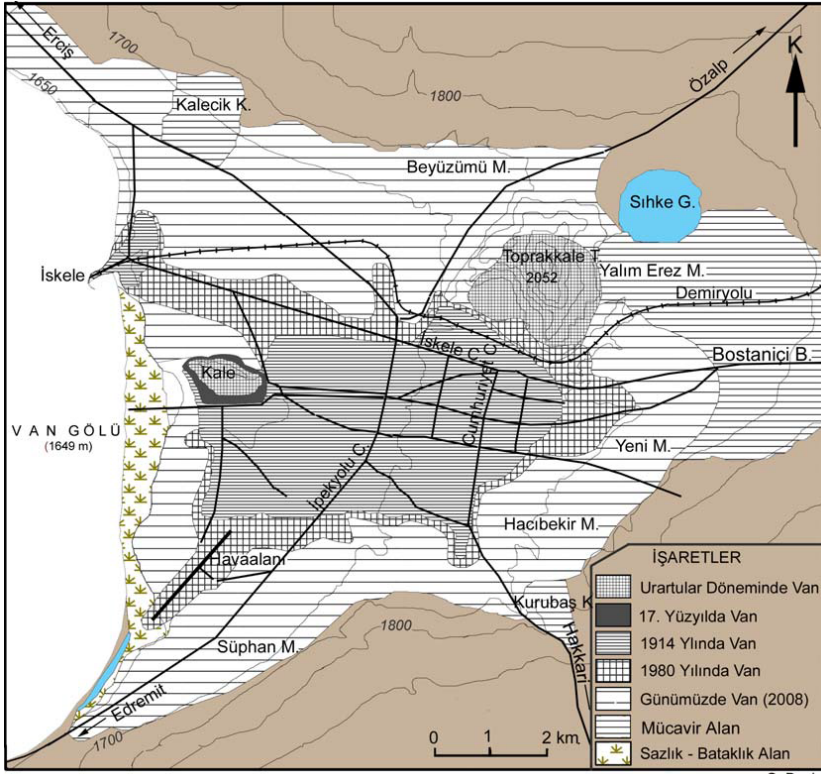
73 http://www.mimarlarodasi.org.tr/_docs/vanhasartespitocak2012.pdf Erişim 01.03.2016.

Harita 1: Van Deprem Risk Haritası⁷⁴



74 <http://www.deprem.gov.tr/depbolge/van.gif> Erişim 13.03.2016.

Harita 2. Van Kentinin Alansal Gelişim Safhaları⁷⁵



Kent planlaması konusunda yaşanan sorunların bir örneğini kentin afet sürecine hazırlık aşamasında görmek mümkündür. Kentin doğal afetlere karşı risklerinin planlanması konusu her ne kadar yasal olarak yerel yönetimlere bırakılmış olsa da uygulamada ne Van İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 2009-2013 İl Özel İdaresi Stratejik Planında ne de Van belediyesinin hazırladığı 2010-2014 stratejik planda doğal afet risklerine ve tehlikelerine karşı koruyucu önlemler geliştirilmediği gö-

75 Orhan DENİZ, “Van Kent Merkezine Yapılan Göçler ve Göçün Kentsel Gelişim Üzerine Etkisi”, 184.

rılmaktadır.⁷⁶ Van Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün 2011 yılında hazırlamış olduğu “Çevre Durum Raporunda” da doğal afetlere ilişkin herhangi önleyici bir çerçeve çizilmemiştir.⁷⁷ AFAD tarafından yayımlanan “Müdahale, İyileştirme ve Sosyo-Ekonomik Açından 2011 Van Depremi⁷⁸” adlı raporda “İl ve İlçe Afet ve Acil Durum Planlarının” olmaması veya mevcutların yetersiz olması konusuna dikkat çekilmiş, Van kentinin deprem öncesi herhangi bir hazırlık süreci içerisinde olmadığı vurgulanmıştır. 2000 yılında çıkarılan “Zorunlu Deprem Sigortası” uygulamasına da bakıldığında Van ilindeki yaklaşık 80.000 konutun sadece %9'u sigorta kapsamında doğal afetlere karşı sigortalanmıştır.⁷⁹ Van Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Ramazan Temizer de Van'ın deprem öncesi kentleşme düzeyini belirleyen hızlı nüfus artışlarına rağmen gerekli planlama sürecinin yapılmadığını, konut stokunun iyileştirilmediğini, imar ve yapı denetiminin sağlanmadığını, afet risklerinin ve tehlikelerin azaltılmasına yönelik herhangi bir çalışmanın yürütülmediğini dile getirmiştir.

“Şimdi aslında biz 2011 yılının ekim ve kasım aylarında iki tane deprem yaşadık. İlk depremde daha çok Erciş ilçemiz zarar gördü. Depremden yaklaşık iki hafta sonra, bir ay sonra Van merkez toparlanmıştı. Bizde bir sıkıntı yoktu. Ama Erciş çok yıpranmıştı. Çünkü depremin yönü Erciş'e doğruydı. Van'a yakındı ama Erciş'i daha çok etkiledi. Fakat 9 Kasım'da merkez Edremit'teki depremin şiddeti daha aşağı olmasına rağmen o deprem Van'daki bütün yapıyı bozdu. Bizi çok etkiledi, sarstı. Şimdi Van birçok açıdan aslında problem yaşayan bir kentti. Yani ekonomik açıdan sorunları depremden öncesine dayanan bir kentti. Ekonomik ola-

76 O. ERGÜNAY ve B. ÖZMEN, “Afet Yönetimi Açısından Van Depreminden Elde Edilen Dersler”, 3.

77 http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/van_icdr2011.pdf Erişim. 08.03.2016.

78 AFAD, Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi, 92.

79 https://dask.gov.tr/content/pdf/2011_faaliyet_raporu.pdf s. 46. Erişim. 13.03.2016.

rak çok iyi durumda değildi. Van kentsel gelişim açısından da çok kötü bir dönem geçiriyordu. Şu anki bu belediye ikinci dönemini yapıyor. Daha önceki dönemlerde iktidar partisinin belediyesi vardı. Şöyle genel bir kanı vardı. Merkezden çok para gelmesine rağmen kente hiç yatırım yapılmadı. Hakikaten çokta göremedik bunu. Daha sonraki dönemde muhalefet partisi geldi. Onların başka sorunları var. Bunlar da kentleşme sürecini etkiledi. Kaynak üretmeleri lazım, çok yüklenemediler. Daha çok üst yapıya yoğunlaştılar. Yollarımız çok kötüydü. Onlara çok ağırlık verince bizim daha temel, daha radikal, daha büyük sorunlarımız çözülemedi. Neydi onlar. Kent imarı bir türlü oturtulamadı. Herkes bir şekilde kafasına göre yerini buldukça binayı dikiyordu. Mesela bir çok bina yolun tam ortasındaydı. Mesela yol düz gidiyor bakıyorsunuz eğilmiş bir daha o hizaya gelmiş. Ortada ne var bir tane site var. Bu şekilde o yol kaydırılmış.”

Kentin konut stokundaki kalitesizlik ve yerel yönetimlerin imar ve yapı denetimi konusunda yeterli personele, bilgi ve birikime sahip olmaması da doğal afetlere dayanıklı kentlerin inşa edilmesinde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir boyut olan kentsel rantlar ile müteahhit ve inşaat şirketlerinin yerel yönetimlerle kurmuş olduğu grift ilişkiler de imara uygun bir kentleşme sürecinin oluşmasında keyfiliklerin ortaya çıkmasına etki etmiştir. Yerel yönetimlere aktarılan kaynakların etkili ve verimli kullanılması konusunda yaşanan sıkıntılar da önemli bir boyuttur. Bununla birlikte yerel yönetimlerin kaynaklarının büyük çoğunluğunun personel giderlerine aktarıldığı ve merkezi bütçeden yeterli ödenek sağlanamadığı gerçeği de kentleşme ve konut stokuna dönük politikalar geliştirme konusunda belediyelerin kapasitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yerel yönetimlerin 1980 sonrası geçirdiği bir dizi dönüşüm de kentsel sorunların büyümesine önemli ölçüde neden olmuştur.

Türkiye bağlamında ele alındığında neoliberal dönüşüme koşut olarak yerel yönetimlere yönelik çeşitli yasal-kurumsal düzenleme

yoluna gidilmiştir. Bu yasal düzenlemeler aynı zamanda 1930’larda (1580 sayılı Belediye Kanunu) kurulan merkez-yerel arasındaki ilişkiyi dönüştüren, yerel yönetimleri güçlendiren bir takım sonuçlar doğurmuştur.⁸⁰ 1981 yılında belediye gelirlerinin arttırılmasına yönelik 2380 sayılı yasa çıkarılmış, 2487 sayılı Konut Yasasına koşut olarak kooperatif ve kooperatif birliklerinin kurulması ön görülmüş, 3030 sayılı yasa ile metropoliten kentlerde iki kademeli belediyeler oluşturulmuş, 2561 sayılı yasa ile belediyeler birleştirilerek tek bir belediye haline getirilmiştir. 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı gecekondu ve imar affı yasası, 2985 sayılı Toplu Konut Yasası ve 3194 sayılı İmar Yasası ile belediyelerin imar yapma ve kentsel mekanı rant üretecek alanlar olarak planlama sürecine hız kazandırılmıştır.⁸¹ Özellikle belediye meclis üyelerinin profillerindeki değişim bu dönemde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Esnaf örgütleri ve küçük girişimcilerin dışarıda kaldığı bu dönemde, yatırımı merkeze alan meslek grupları yerel siyasetin gündemine taşınmıştır.⁸² Sonuç olarak 1980 sonrası sermayenin kentleşmesi olarak okunabilecek olan bu süreç, 1980 öncesi kısıtlı kaynaklarla gerçekleştirilen “geleceksel belediyeçilik” hizmetlerinden (su, yol, kanalizasyon) “proje belediyeçiliğe” doğru bir eğilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eğilimin arkasında ekonominin küreselleşmesine bağlı olarak yerelliklerin yarışmacı saiklerle hareket etmelerinin ve sermayeyi ülkeye, kente çekme stratejisinin motive edici işlevinin olduğunu söylemek mümkündür. Dünya genelinde eş zamanlı yaşanan bu değişim dinamiğinin Türkiye kentleri açısından ortaya çıkardığı en önemli sonuç, yarışmacı bir kent kimliği kazanmaktan çok kentsel rantların merkeze alındığı politikaların hakim olmasıdır.⁸³

80 Sema ERDER Ve Nihal İNCİOĞLU, Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 6.

81 A. Ekber DOĞAN, Eğreti Kamusalılık, 71.

82 Sema ERDER ve Nihal İNCİOĞLU, A.g.k., 7.

83 Tarık ŞENGÜL, Kentsel Çelişki Ve Siyaset, 195.

Projeci belediyeçilik anlayışının kentsel siyasetteki ilk uygulamalarını ANAP dönemi belediyelerinin uygulamalarında görmek mümkündür.⁸⁴ Askeri darbe sonrasında iktidara gelen ANAP hükümetinin yerelde kazandığı seçimler sonrasında belediyeçilik hizmetleri, yukarıda saydığımız yasal düzenlemeler ile birlikte önemli bir değişim süreci geçirmiştir. Neoliberal belediyeçilik anlayışının ilk dönemindeki uygulamalarda öne çıkan tema ulaşım, temizlik, sosyal konut vb. alanlarda belediyelerin etkinliğindeki azalmalardır. Projeci belediyeçilik anlayışına bağlı olarak genişleyen ihalecilik yöntemi ile özel kesime yönelik kaynak aktarımı önemli bir olgu olarak ön plana çıkmıştır. Kentin altyapı ve üstyapı yatırımları için gerekli olan finansman ihtiyacı, belediyeleri kendi kaynaklarını üretmek için özelleştirme yoluna, yap-işlet-devret modeline veya dış borçlanma yoluna itmiştir⁸⁵. Neoliberal yerel yönetim anlayışına koşut olarak devletin piyasadan çekilmesi üzerine inşa edilen bu yasal-kurumsal yapı, emeğin yeniden üretimini temel alan politikalar geliştirmek yerine sermayenin yeniden üretimini merkeze koyan bir stratejiyle birlikte ilerlemiştir. Bu bağlamda belediyeler kamu hizmeti üreten yapılar olarak değil özel sektörle kurulacak ilişkileri düzenleyecek icra mercii olarak görülmektedir. Bütün bu süreç kentsel sorunların çığ gibi büyümesine neden olduğu gibi doğal afetlere dayanıklı kentlerin inşa edilmesini olanaksız kılmıştır. Kentin yerleşim, ticaret, sanayi vb. alanlarının yer seçimlerinde keyfiliğe neden olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan görüşmelerde Van kentinin son otuz yıllık dönüşüm hikayesindeki bu keyfiliğin ve plansız kentleşmenin sonuçlarını görmek mümkündür.

“Van’ın temel problemi plansızlık. Van’ın çeper mahallelerinde hayvancılık yoğun olarak yapılıyor. Meyve yetiştiriciliği de özellikle Edremit tarafında yapılıyor. Van’da gettolaşma söz konusu değil. Kentin bir tarafı sanayi bölgesi, bir taraf konut bölgesi, bir

84 A. Ekber DOĞAN, A.g.k., 73.

85 Tarık ŞENGÜL, A.g.k., 202.

taraf ticaret bölgesi, bir taraf hizmet alanlarının olduğu bir yer. Van’da böylesi bir gettolaşma olmadı. Modern kentlerin hemen hemen tamamında vardır. Örneğin; İstanbul’da çok rahat gözlemleyebiliyorsunuz. Kartal ilçesi denizcilik faaliyetlerinin yürütüldüğü, limanların olduğu Silivri tarafı yine öyle Başakşehir tarafı tekstil kentlerin olduğu bir yer, Beyoğlu ticaretin döndüğü bir yer daha doğrusu sosyal hayatın döndüğü bir yer. Van’da bu durumdan bahsetmek mümkün değil. Kent tam anlamıyla kaos içerisinde. Bir bakıyorsunuz kentin en işlek caddesinin ortasına AVM yapılabiliyor. O caddede bütün hizmet birimleri var. Bankalar oradadır mesela. Örneğin Edremit tarafında atölyede bulabiliyorsunuz, mermerciler sitesi var. Tam tersi bölgede üniversite tarafında organize sanayi bölgesi var. Aslında bunun bir plan program dahilinde olması gerekir. Bir taraf sanayi bölgesi olacaksa bunun plan dahilinde yapılması gerekir, bir taraf konut bölgesi olacaksa ticaretin onun dışında olması gerekir. Bugün konutla ticaret bir arada yürümeyen bir şey. Planlaması eksik bir kent.”⁸⁶

Yerel yönetimlerin kentsel gelişme sürecine müdahale etme isteksizliği/olanaksızlığı ve yasal kurumsal örgütlenme olanaklarına rağmen kentin yapı stokunu nitelikli hale getirme yönündeki pasif tavrı aynı şekilde merkezi idareye bağlı kamu kurumlarının afet yönetimine ilişkin tutumlarında da görmek mümkündür. Afet yönetimi sistemi kamu kurum ve kuruluşlarının doğal afetlere hazırlık sürecini yasal mevzuatlarla belirlemiş, bakanlıklar ölçeğinde çeşitli afet ve acil durum raporları hazırlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu “Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Projesi”, “Okul Tabanlı Afet Eğitimi Projesi” ve çeşitli kuruluş ve akademisyenlerin ortaklığında hazırlanan okullar için afet yönetimi planlama kılavuzları afet ve acil durum planlarının oluşturulmasına, risk ve zararların azaltılmasına, ilkyardım, tahliye ve acil müdahale bilgi ve becerilerinin arttırılmasına, kayıplarının azaltılmasına ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin hızlı bir şekilde başlamasına dönük çalışmalar

86 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

olarak hazırlanmıştır.⁸⁷ Van kentinin deprem öncesi dönemine bakıldığında yaklaşık 1200 okul bulunmaktadır. 2011 depremi sonrası 237 okul ve Milli Eğitim İl Müdürlüğü binası ağır hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Hem Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hem de okulların ağır hasar görmesi deprem sonrası eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olmuştur. Depremin 23 Ekim 2011 Pazar günü yerel saatle 13:41'de ve 9 Kasım 2011 Çarşamba günü saat 21:23'te meydana gelmiş olması da sonuçları bakımından can kayıplarına neden olmamış, fiziksel boyutla sınırlı kalmıştır. Erciş Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2011-2014 Stratejik Planında ilçedeki mevcut okullarda doğal afetlere yönelik afet ve acil durum planlama sürecinin nasıl işleyeceği, öğrencilerin, yöneticilerin ve velilerin konu hakkındaki bilgilerini artırıcı faaliyetlerin neler olacağı konusu dışarıda bırakılmıştır.⁸⁸ Bütün bu planlama (plansızlık) süreçlerine karşın pratikte doğal felaketlere dayanıklı bir eğitim sistemi geliştirilmediği, planlama sürecinin kağıt üzerinde yazılı bir metne dönüştüğü görülmektedir. Kamu kurumlarının doğal afetlere hazırlık aşamasında karşılaşılan plansızlığının diğer bir göstergesi kamuya ait birçok binanın yıkılmasıdır. Bu açıdan her ne kadar Van 1. dereceden bir deprem kenti olsa da kamu politikalarını icra eden kurumların depreme yönelik herhangi bir önceliğinin olmadığını söylemek yanlış olmaz.

Doğal afetlerin risk ve zararlarını azaltmaya yönelik diğer bir uygulama ise Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Hastane Afet Planı (HAP)” ve “İl Sağlık Afet Planları (İL-SAP)”dır. İl Sağlık Afet Planı, il genelinde sağlık personelinin afet sürecine hazırlanmasını, il afet ve acil durum planı ölçeğinde oluşturulan sağlık hizmetleri grup başkanlığının görev ve sorumluluklarını belirlemeyi hedeflemektedir. Hastane Afet Planı ise

87 Bülent ÖZMEN, Serpil GERDAN, Oktay ERGÜNAY, “Okullar İçin Afet ve Acil Durum Yönetimi Planları”.

88 Erciş Milli Eğitim Müdürlüğü 2011-2014 Stratejik Planı. http://ercis.meb.gov.tr/ercis_str.pdf Erişim. 13.03.2016.

hastanelerin afetlere yönelik risk ve zararlarının tespit edilmesi, afet durumlarında hastanelerin gerekli sağlık hizmetlerini nasıl, hangi personelle yapılacağıının önceden belirlenmesi sürecidir. Bütün bu planlama sürecine karşın 2011 Van depremi sonrası kentin sağlık hizmetleri birimi olarak faaliyet gösteren Çocuk Hastalıkları Hastanesi, Kadın Doğum Hastanesi, İl Sağlık Müdürlüğü idari binası, 112 komuta kontrol merkezi, 2 adet aile sağlığı merkezi ve 47 lojman yıkıma uğramıştır.⁸⁹ Marmara depremi sonrasında depreme ilişkin yasal-kurumsal yapı dönüşmüş ama buna karşın kamu kurumlarının depreme yönelik tutumları aynı kalmıştır. Bu da deprem konusunda gerekli önlemlerin alınmadığını göstermektedir. Özellikle kamu kurumlarının kriz yönetimi açısından planlama, kaynak yönetimi, personel eğitimi gibi risk azaltıcı ve hazırlık evrelerini etkin bir biçimde yerine getirmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde bu konu gündeme gelmiş, deprem sonrası Hastane Afet Planının uygulamada nasıl işlediği dile getirilmiştir.

“Normal olarak bütün hastanelerin deprem planlaması olması gerekiyor. Mesela benim çalıştığım bölge hastanesinde böyle bir planlama yoktu. Yani var da kâğıt üzerinde var. Herhangi bir tatbikatı yapılmış değildi. Fakat kâğıt üzerinde yapılanlar bile tam değildi. İlk başta planlama olması gereken yer hastane, bizim deprem planımız yoktu. Deprem anında ben hastanede nöbetçiydim, neye uğradığımızı şaşırдық. Şöyle söyleyebilirim. Bir anda bir kaos, hepimiz kendimizi dışarı attık. Üç ya da beş dakika içerisinde telefonların hiç biri çekmedi. Üç ya da beş dakika içerisinde hastalar gelmeye başladılar. Ve o hastaların bir kısmına mekanik aletler, teçhizatlar bina içinde kaldığı için ilk müdahaleyi yapamadık. Mesela bir hastamız kusmuğunu aspre ettiği için hayatını kaybetti. O gün artçılar da devam ediyordu. Ve biz arada vakit bulduğumuzda içeri girip malzemeleri dışarı taşıyorduk. Bir şekilde biz bu acil müdahale hizmetimizi dışarıda vermeye çalıştık.”⁹⁰

89 TBMM, Van Milletvekili Özdal Üçer’in “Van Depremin Sağlık Kuruluşlarına Verdiği Zararlar”. Yazılı Soru Önergesi. 02 Şubat 2014.

90 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

Sonuç olarak, farklı afet örneklerinde karşılaştığımız üzere planlar yapılırken merkezi yönetimin yerel dinamiklerle koordineli bir çalışma içerisinde hareket ettiğini söylemek mümkün değildir. İkincisi; oluşturulan planların, ilgili kamu kurumlarının gerçekleştirmek zorunda oldukları yasal prosedürün yerine getirilmesinden daha fazla bir anlam ifade etmemiş olmasıdır. Ayrıca yerel yönetimlerin afet risklerini azaltmaya yönelik bir çalışma yürütmediği gerçeğinin, kentlerin doğal afetlere dayanıklı hale getirilmesi sürecini olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

3.2. Van Depremi Sonrası Kent

23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van Merkezine bağlı Tabanlı köyü merkez üssü olmak üzere 7,2 büyüklüğünde ve merkez üssü Edremit ilçesi olan 5,7 büyüklüğünde iki deprem meydana geldi. Van depremi kentin otuz yıllık değişim hikayesinin sonuna işaret etmekteydi. Son otuz yıl içerisinde kırsal alandan kent merkezine doğru yaşanan kitlesel göçler kentin çeperinde önemli miktarda imar ve yapı kalitesi düşük gecekonduların oluşmasına neden oldu. 23 Ekim 2011 tarihinde saat 13.41’de 7,2 büyüklüğünde meydana gelen ilk deprem 604 kişinin ölümüne, %24’ü ağır hasarlı olmak üzere konutların %75’inin (yaklaşık 11.000 konut) etkilenmesine, %31’i ağır hasarlı olmak üzere işyerlerinin %86’sının ve %55’i ağır hasarlı olmak üzere hayvan barınaklarının %82’sinin hasar görmesine neden olmuştur. Kentteki kamu kurumlarının afet ve deprem sorununa bakış açısı ve kentin plansızlığı dikkate alındığında Van’ın doğal afetler gibi bir önceliğinin olmadığını söylemek yanlış olmaz. Hem halkın hem yerel yönetimlerin hem de kentteki kamu kurumlarının depreme yönelik yeterli bilgi ve birikime sahip olmaması, okul, aile afet planlarının hazırlanmaması, hazırlananların da yeterli olmaması, imar ve kent planlarına uyulmaması ve yapı denetiminin sağlıklı işlememesi depremin kent üzerinde yarattığı travmayı daha dramatik boyutlara taşımıştır.⁹¹ Deprem sonrası devam eden

91 Erciş depreminde yıkılan veya ağır hasara uğrayan binaların büyük çoğunluğunun zemini kötü olan mahallelerde değil, zemin koşulları iyi olmasına

artçı şoklar kitlesel korku ve paniğin oluşmasına neden oldu. Felaket sonrası su, elektrik, doğalgaz ve iletişim hatları büyük zarar gördü ve yıkıma uğrayan binaların tespiti çalışmaları başladı. Kurtarma faaliyetleri devam ederken Bakanlar ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan deprem bölgesine geldi. Dönemin İç İşleri Bakanı İdris Naim Şahin ve Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz da düzenledikleri basın toplantısında olayın duyulmasıyla hızlı bir şekilde bölgeye geldiklerini, yıkıma uğrayan binalar öncelikli olmak üzere arama kurtarma faaliyetlerine başladıklarını, sağlık hizmetleri, gıda dağıtımı ve çadır kentlerin oluşturularak depremin yaralarının sarıldığını dile getirdi.⁹² Öyle ki depremden bir gün sonra Van merkezde devam eden arama kurtarma faaliyetlerinde sona gelindiğini ilan etti. Daha sonrasında Erciş’e gelen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yaptığı incelemeler sonrasında Erciş’te meydana gelen depremin kontrol altına alındığını, gerekli çalışmaların yapıldığını, belirli çevrelerin bu hadiseyi siyasi ranta çevirmek istediğini, ülkenin güçlü ve felaketlere hazırlıklı olduğunu ve kentsel mekanda değişime gidileceğini belirtti.

“23 Ekim Pazar günü öğlen saat 13.41’de, Van merkezli 7,2 şiddetinde bir deprem afetine maruz kaldık. Deprem anından itibaren, ilgili bakanlarımız, Van milletvekillerimiz, ilgili kurumlarımız derhal harekete geçtik. Ben, İstanbul’dan beraberimde bakan arkadaşlarım olduğu halde Van’a hareket ettim. Aynı şekilde başbakan yardımcım, bakan arkadaşlarımla birlikte Ankara’dan Van’a hareket etti. Van Ferit Melen Havalimanı’na ulaştıktan sonra orada kısa bir brifing aldık ve derhal helikopterlerle Erciş ilçemize hareket ettik. Erciş’ten yeniden Van’a geçtik. Van’da, kriz merkezinde,

rağmen kat yüksekliği ve yoğunluğu fazla veya yapı denetimi olmayan binalardan oluşması yeni tartışmaları beraberinde getirdi. Toplumda ve kamu otoritelerinde yer etmiş “deprem öldürmez, bina öldürür” söylemi, deprem sürecinde yaşanan yıkımlarda gerçekliğini tekrar etti. Bkz. Necmettin ELMASTAŞ ve Mehmet ÖZCANLI, “Arazi Kullanımı ve Deprem İlişkisi Bağlamında 2011 Van Depremlerinin Erciş Şehri’ne Etkileri”, 838.

92 <http://www.milliyet.com.tr/van-da-7-2-buyuklugundedeprem/gundem/gundemdetay/24.10.2011/1454183/default.htm>

bakan arkadaşlarımızın, milletvekillerimizin, valimizin, kurum temsilcilerimizin katılımıyla ayrıntılı bir toplantı yaptık. Çalışmaların ne aşamada olduğunu, yapılanları ve yapılacakları ayrıntısıyla değerlendirdik. Ardından da Van merkezde yıkılan birkaç bina enkazını ve oradaki çalışmaları yerinde inceledik ve sabah 5 gibi Van'dan Ankara'ya döndük. Orada bizimle incelemelerde bulunan bakanlarımızın bir kısmı Van'da kaldılar ve şu anda hem arama kurtarma çalışmalarını, hem yardım dağıtımını, hem de sonrasında yapılacak işleri bizzat yerinde koordine ediyorlar. Tabii böyle anları maalesef kendileri için hala siyasi ranta dönüştürmenin gayreti içinde olanlar var. Çirkin olan bu. Hele hele böyle bir deprem felaketinin olduğu anda bütün imkânlarıyla beraber seferber olan bir devlet var, bir hükümet var. Bütün imkanlarıyla, kurumlarıyla, kuruluşlarıyla ilk andan beri orada. 1999 depremini yaşayanlar bilir. Deprem mahalline gelemeyen bir iktidar, bir hükümet vardı. Ama şu anda kabinenin neredeyse dörtte biri orada seferber olmuş vaziyette, devletin tüm kurum ve kuruluşları orada seferber olmuş vaziyette. Birkaç gün içerisinde hamdolsun durum kontrol altına alınmış vaziyette ve çok kısa bir zaman içerisinde de inşallah bütün bu enkazlar kalkacağı gibi, yeniden bir Van merkez planlaması ve yeniden Erciş'te de kentsel değişim, dönüşüm ile birlikte yeni bir şehir, yeni bir ilçe inşa edilmiş olacak”⁹³

Deprem sonrası değerlendirmelerde öne çıkan en önemli nokta böylesi afet süreçlerinde devlet erkanının ziyaretlerinin çalışmaları aksattığı yönündeydi. Buna karşın felaket sonrası özellikle 1999 Marmara depreminde devletin, hükümetin deprem bölgesine gitmediği ve iktidarın halka uzak kaldığı yönündeki eleştirilere “güçlü iktidar” söylemiyle karşılık verilmek istendi. Hükümetin yanı sıra STK'lar da deprem bölgesinde arama kurtarma, yardım dağıtımı gibi faaliyetlere katıldı. 1999 Marmara depreminde devletin boşluğunu dolduran STK'lar büyük bir toplumsal meşruiyet kazanmışlardı ve deprem sonrası bu rollerini güçlendirecek önemli çalışmaları yerine getirdiler.

93 <http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/10/26/basbakandan-deprem-aciklamasi>

Dönemin gazetelerinde ve televizyon programlarında da deprem konusu o sıralar devam etmekte olan çatışmalarla ve şehit haberleriyle birlikte işlendi. Gazete başlıklarına bakıldığında “Acı Vatan”, “Yıkıldık”, “17 Ağustos Gibi”, “7,2’lik Felaket”, “Acı Üstüne Acı” gibi temaların öne çıktığını, Çukurca’da meydana gelen çatışmalar sonrası 24 askerin şehit olmasıyla Erciş depreminin toplumda yarattığı yıkım arasında bir ortaklık kurulması gerektiği vurgularını görmek mümkün. Elbette deprem ve çatışma haberlerinin bir arada verilmesi depremin politik bir çatışmaya dönüşmesini önleyemedi, aksine tetikledi. Depremin Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı bir kent olan Van’da meydana gelmiş olması kısa zamanda depremin “etnik” bir söylemle ele alınmasını olanaklı kıldı. Örneğin; ATV televizyonunda program sunuculuğu yapan Müge Anlı canlı yayın esnasında deprem sonrası güvenlik güçlerinin yardım sürecine katılmasına dikkatleri çekerek: “Her fırsatta küçücük çocuklar tarafından taş atılan polisler, olay yerine gelip ilk müdahale edenlerdi. Allah da askerimize polisimize zeval vermesin. Onlara taş atanların da elleri kırılsın. Canımız istediğinde kuş avlar gibi taş atıyoruz. Dağlarda vuruyoruz. Sonra bir şey olunca da asker gelsin, polis gelsin diyoruz. Dengeleri kuralım. Zor günlerde canım cicim. Kuş avlar gibi avlamayalım bunları. O kadar kolay değil. Herkes haddini bilecek”⁹⁴ söyleminin medya içerisinde dolaşıma girdiğini söylemek mümkün. Twitter ve Facebook gibi sosyal medya alanında da bu söylemin Kürtler ve PKK arasında zorunlu bir ilişki olduğu üzerine temellendiğini, depremin ülkenin terörle mücadelesine tanrının bir yardımı (veya ilahi adalet) olarak görüldüğünü, ölenlerin terör örgütü üyesi olduğu vb. “ırkçı” nitelikler taşıyan terim ve söylemlerin dolaşıma girdiğini görmek mümkün.⁹⁵ Deprem sonrası yapılan yardımlarda Türk bayraklarının yardım malzemesi olarak gönderilmesi de toplumun belirli kesimlerinde bu söylemlerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Erciş depremi bu

94 <http://www.aksam.com.tr/guncel/muge-anlidan-skandal-yorum--75093h/haber-75093>, Erişim. 24.03.2016.

95 Hatice Çoban KENEŞ, “Depremin Görünürleştirdiği Yeni İrkçi Söylemler: “İlahi Adalet” ve “Kürt Depremi”, 57.

yönüyle “etnik” kavramlarla tartışılan bir felaket olarak gündeme geldi ve daha sonrasında meydana gelen 9 Kasım 2011 Van depreminde gerçekleştirilen yardım dağıtımlarında da bu etnik meselenin ayrımcılık veya dışlama unsuruna dönüştüğü dile getirildi.

23 Ekim 2011 Erciş depremi sonrası tam da kentin nasıl kalkınacağı, nasıl ayağa kaldırılacağı ve bu süreçte devletin ve hükümetin depreme müdahale başarısı tartışılırken, 9 Kasım 2011 tarihinde Van merkezde 5,7 büyüklüğünde ikinci bir deprem bu kez Van merkeze 16 km yakınlıktaki Edremit ilçesi sınırlarında meydana geldi. Bu nedenle kent merkezi depremden yoğun bir şekilde etkilendi. Van merkezdeki imar izni olmayan, yapı kalitesi düşük konutların bir kısmı yıkıma uğradı. Erciş depremi sonrası hasar tespiti çalışmaları yapılan ve oturma izni alan yapıların da içinde olduğu konut, işyeri ve oteller yıkıma uğradı. 9 Kasım depreminde 2’si otel olmak üzere toplam 25 bina yıkıma uğradı ve toplam 40 kişi yaşamını yitirdi. Yıkıma uğrayan Bayram Otelin içinde yabancı gazetecilerinde olduğu insanlar hayatını kaybetti.⁹⁶ Elbette depremin yarattığı yıkım kadar kamu otoritelerinin gerekli önlemleri almadığına ilişkin önemli bir tartışma gündeme geldi. Van merkezde meydana gelen deprem, bu açıdan hem etkileri itibariyle uluslararası bir boyut kazandı hem de nüfus ve coğrafi olarak geniş bir alan üzerinde toplumsal felakete neden oldu.

Depremin hemen ardından AFAD bünyesinde kriz merkezi oluşturulmuş ve kurtarma faaliyetlerine başlamıştır. 1988 tarihinde çıkarılan 12777 sayılı “Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik” uyarınca “İl Kurtarma ve Yardım Komitesi”⁹⁷

96 Depremde yıkıma uğrayan Bayram Otelin sahibi Tevfik Bayram “bilinçli taksirle birden fazla kişinin ölümüne sebebiyet vermek” suçundan 15 yıl 6 ay 20 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.

97 Bu komite Valinin başkanlığında olmak üzere Belediye Başkanı, İl Jandarma Alay Komutanı, Emniyet Müdürü, Sivil Savunma Müdürü, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü, Bayındırlık ve İskan Müdürü, Sağlık ve Sosyal

oluşturularak depreme müdahale edilmeye çalışılmıştır. Bu komitenin görevlerini depremle birlikte olağan hayatın akışını bozan yıkım, enkaz, arama kurtarma, gıda dağıtımı, haberleşme, altyapı hizmetleri, geçici yerleşim alanlarının belirlenmesi, emniyet ve asayiş sağlama gibi faaliyetler oluşturmaktadır. Deprem dönemi boyunca bu kurul kentin gerekli ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedefleyen acil durum koşullarını yönetmekle görevli kılınmıştır. AFAD İl Müdürlüğü de kentin felaket sonrası arama ve kurtarma malzemelerini, beslenme ve sağlık hizmetlerini karşılamaya dönük depoların oluşturulması görevlerini yerine getirmekle sorumlu tutulmuştur. Deprem dönemi boyunca AFAD en etkin kurum haline gelmiş ve gıda dağıtımından, yardım kampanyalarına, göç etme pratiklerine ve konut ekonomisine kadar önemli tartışmaların merkezindeki kurum olma özelliğini korumuştur. Bu açıdan deprem sonrası yardım dağıtımı, gıda, çadır kentlerin oluşturulması ve dağıtımı, kimlerin göç edeceği konusunda AFAD en yetkili kurumlardan biri haline gelmiştir.

3.3. Yardım: Kamusal Panik

Deprem sonrası yapılan yardımlar meselesinin ele alınacağı bu bölümde Cevat Geray'ın alıntısıyla başlamak, toplumsal felaketler sonrası aranan çareler bulma çabalarının ve yardım eli uzatma pratiklerinin tarihsel tekerrürünü anlamak açısından oldukça önemlidir. Aşağıda alıntısını yapmış olduğumuz metin 1970'li yıllarda Türkiye'de meydana gelen bir dizi deprem sonrası Cevat Geray'ın deprem ve afet yönetimi sisteminin nasıl işlediği sorusuna yanıt aradığı çalışmasından alınmıştır. Çalışmanın konumuz açısından önemi asıl olarak politik güce ve siyasal ağlara dahil olan kişilerin yardıma ulaşma konusunda diğerlerinden daha ayrıcalıklı konuma nasıl geldikleri gerçeğini dile getirmesidir. Politik kapasitelere sahip kişilerin yardım dağıtımındaki

Yardım Müdürü, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı İl Müdürü, Kızılay Temsilcisi, Garnizon komutanı veya mahallin en büyük askeri birlik temsilcisinden oluşmaktadır.

öncelikli konumu Türkiye’deki patronaj ilişkilerinin felaket koşullarında nasıl bir süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

“Toplanan yardımların yıkıma uğrayan bölgeye ulaşmadan olduğu gibi kaçırıldığı, yardım eşyası yüklü kamyonların başka illere gittiği ya da kaçırıldığı iddiasını destekleyen haberlere rastlanılmıştır. Yıkıma uğrayan bölgeye varan yardımların zorbalara, güçlü kişi ya da ailelere aktarıldığı, gerçekten gereksinme duyanlara ulaşmadığı belirtilmektedir. Yardımların dağıtımında görevlendirilen muhtarların yerel egemen güçlerin adamı olduğu, bunlara karşı halkın güvensizliğinin yaygın bulunduğu, bu yardımların hak sahiplerine iletilmediği yolunda yakınmalar geniştir. Yardım dağıtımında siyasal ölçütlere başvurulduğu anlaşılmaktadır. Hatta Başbakan Yardımcılarından sayın Erbakan konuyla ilgili demecinde, koalisyon partileri arasında da farklılık gözetildiğini dolaylı olarak doğrulamıştır. Yardımları depolayan, istediği yere yönelten, bu yoldan milletvekilliği için halkın kesesinden yatırım yapan beylere oy avcılarına rastlanmaktadır. Gönüllü kuruluşların, özellikle demokratik örgütlerin yıkıntı kaldırma, yaralıları kurtarma, getirdikleri yardımları dağıtma sırasında yağmacılığı önleme bahanesiyle jandarmanın, askeri birliklerin baskı yaptıkları, getirdikleri yardım araç gereçlerine el konulduğu bildirilmektedir. Yardım alamayan ya da durumundan yakınan halka karşı güvenlik yetkilerinin tutumu da ilginçtir. Açıkta kalan halkın gelen çadırların dağıtılması isteğinde direnmesi üzerine jandarma ile çatışma çıktığı görülmüştür. Yine vali konağına giderek topluca dileklerde bulunmak isteyenleri polis silahla dağıtmıştır. Bu tutumlar zaten kırana uğramış olanlara karşı nedenli bir baskı yöntemi uygulandığını açıklamaktadır.”⁹⁸

Türkiye’nin yakın tarihinde meydana gelen 1999 Marmara ve 2011 Van depremindeki görüntüler de afet yönetimi sisteminin ve yaşanan sıkıntıların tarihsel sürekliliğini doğrular niteliktedir. Doğal felaketler

98 Cevat GERAY, “Türkiye’de Yıkım (Afet) Olayları Karşısında Önlemler ve Örgütlenmeler”, 112-113.

sonrası toplanan yardımların satılması, siyasal yakınlığa göre gıda, çadır dağıtımlarının yaşanması, sivil toplum örgütlerinin gıda dağıtımına müdahale edilmesi ve güvenlik güçleriyle vatandaşların karşı karşıya kaldıkları yağma olaylarının meydana gelmesi geçmişte yaşanan örneklerin tekrarı niteliğindedir. 2011 Van depremi sonrası yaşanan süreç, bu görüntülere ve söylemlere sıkça rastladığımız bir dizi örnek doludur. Bu süreklilik halini ortaya çıkaran olgu doğal afetlerin yönetimine ilişkin yasal-kurumsal yapının dönüşmesine karşın, bireysel ve kolektif kapasitelerin arttırılmasını ön gören bir afet yönetim sisteminin oluşturulamamış olmasıdır. Doğal afetlerin öncelikle topluluğun ekonomik, politik, psikolojik eyleme kapasitelerinin azalışı süreci olarak ele alınmadığı koşullarda bu boyutta örnekleri sıkça görmek mümkündür.

2011 Van depremi sonrasında da ortaya çıkan acil durumlardan biri kentte yaşayanların gıda ve barınma sorunlarının nasıl ve hangi yöntemlerle çözüleceği konusudur. Bu nedenle depremin hemen sonrasında yaklaşık bir milyon insanın yaşadığı kentin iâşe sorunu önemli ve acil bir nitelik kazanmıştır. Deprem sonrası evi yıkılan ya da psikolojik olarak etkilenen insanlar evlerine giremez, temiz su ve gıdaya ulaşamaz hale gelmişlerdir. Afetin hemen sonrasında kentteki farklı kurumlar, sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar sorunu çözmeye yönelik çağrıda bulundular. Ülke genelinde yardım kampanyaları düzenlendi ve yardımların toplanması ve Van'a gönderilmesi organizasyonu için binlerce insan seferber oldu. Van depremi sonrası ortaya çıkan tabloda yardımların toplanmasından çok yardımların nasıl ve kimin eliyle dağıtılacağı konusu daha merkezi hale geldi. Türkiye'de deprem sürecinin ve deprem sonrası acil müdahalenin yapılması çeşitli yasal/kurumsal yapıyla belirlenmiş olsa da kentin tarihi, siyasal konumu ve yıllardır devam etmekte olan Kürt sorunuyla ilişkili çatışma ortamı kentteki aktörlerin kolayca bir araya gelmesini önleyici bir etken meydana getirdi. Hükümet yetkilileri, Valilik ve çeşitli sivil kuruluşlar diğer tarafta Van Belediyesi, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, sendikalar farklı bir

yardım ağının içerisinde kentin ve depremzedelerin ihtiyacını giderecek bir kampanya yürüttüler.⁹⁹

Dönemin tartışmalarına damgasını vuran diğer bir nokta dış yardımların kabul edilmemesi, ülke içerisinde toplanılan yardımların ise kimler tarafından dağıtılacağına bir uzlaşmayla sonuçlanmamasıdır. Yardımlar bir taraftan hükümete yakınlığı ile bilinen yardım kuruluşları ve sivil toplum örgütleri eliyle yapılmakta, diğer tarafta ise Kürt siyasal hareketine yakın olan kurum ve kuruluşlar tarafından örgütlenmektedir. Örneğin; devlet eliyle yapılan yardımların mahalle imamları aracılığı ile halka ulaştırılmak istenmesi yardımların adaletli dağıtılmadığı, akrabalık ilişkilerinin ve ideolojik farklılıkların gözetildiği, etnik ayrımcılık yapıldığı gibi bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Deprem sonrası süreçte yardımların dağıtımında ön plana çıkan şey politik yakınlığın belirleyici bir konuma gelmiş olmasıdır. Sadece iktidara yakın çevrelerin değil aynı zamanda Kürt hareketinin siyasal temsilcisi konumundaki parti tarafından yönetilen belediyenin de yardım dağıtımında bu ideolojik taraftarlığı önemli bir ayrıcalık unsuru haline getirdiği söylenebilir. Bu da bireylerin önceden sahip oldukları siyasal kapasitelerini mevcut durumda ayrıcalıklı bir konum elde etmede kullanma olanaklarını beraberinde getirmiştir. Elbette burada sadece siyasal yakınlığa bağlı olarak gıda dağıtımını yapıldığını söylemek mümkün değildir. Söylenmek istenen, politik kapasitenin yardımlara ulaşmada daha kolay bir araç olarak kullanıldığıdır. Politik kapasite; kişilerin siyasal dünya görüşleri, yaşam tarzları, siyaset içindeki konumları ve siyasal ağlarla hangi düzeyde ilişkilendiğine bağlı olarak elde ettikleri olanakları/ayrıcalıkları ve yapabilme kapasitelerinin tümünü nitelemektedir. Gerçekleştirilen saha görüşmelerinde de siyasal

99 “Burada iki çeşit yardım dağıtımı vardı. Sivil toplum kuruluşlarının içinde yer aldığı bir yardım kampanyası. KESK ve belediye üzerinden yapıldı bu yardımlar. İkinci valiliğin yaptığı yardımlardı. Valiliğin yaptığı yardımlar daha çok çadır ve battaniye üzerineydi”, N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

yakınlığa ve akrabalık ilişkilerine bağlı olarak yardım dağıtımlarına dikkat çekilmiştir.

“Depremde bu yardımlarla ilgili şahit olduğumuz birçok konu oldu. Örneğin, belediyede kadın müdürlüğünde çalışan kişilerin aldıkları yardımları kendi birinci dereceden yakın akrabalarına ve çevredeki daha çok belediyeye oy veren insanlara dağıttığını gördük. O mahallede durumu daha kötü olan insanlar vardı. Onlara verilmedi. Hiç bir şekilde durumu kötü olan insanlar alamadı yardımı, hep kendi çevrelerine verdiler. Dağıtımı yapan kadın benim tanıdığımı da sordum neden sadece tanıdıklarınıza verdiniz diye. Yok, onun da durumu kötüydü dedi. Neden ayrımcılık yapıyorsunuz ki akrabanız olmayan kişiye verecektiniz belki de. Ayrımcılık yapmamanız için bunu yapmanız gerekiyordu. En yakın derecedeki akrabalarınıza bunları dağıttınız. Ve oldukça iyi bir yardım gelmişti o zaman.”¹⁰⁰

Deprem gibi olağanüstü toplumsal kaos koşullarında insanların gıda-ya ulaşma konusunda birbiriyle yarışır bir duruma gelmesi ve siyasal veya akrabalık bağlarını yardımlara ulaşmada kullanması sıkça rastlanan bir durumdur. Bu duruma neden olan şey yapılan yardımların bir daha yapılacağına bir garantisinin olmaması ve yardımların sınırlı ve kıt bir hal alma olasılığının her zaman var olmasıdır. Bu nedenle yardımların yeterli ve sürekli olmayacağına yönelik inanç, gıda stoku yapmayı teşvik etmekte; bu da yeterli miktarda gıda olmasına rağmen belli kesimlerin kıtlık veya açlık gibi durumlarla karşı karşıya kalma olasılığını güçlendirmektedir. Van depremi de hem organizasyon eksikliği hem de kent mekanının çatışmalı görünümü nedeniyle gıda ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesinde belirsizlik halinin etkili olduğu bir atmosferi doğurmuştur. Bu nedenle bazı kesimlerin siyasal kapasiteleri üzerinden diğerlerine nazaran ayrıcalıklı olanaklara sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Gerçekleştirilen görüşmelerde dönemin

100 A. T. ile 25.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Kadın, İşçi, 38).

iktidar partisine yakın kişilerin aynı ya da nakdi yardımlardan faydalandığı, buna karşın o siyasal ağa dahil olamayan ya da dahil olsa da yeteri düzeyde ilişki kuramamış kesimlerin bu olanaklardan faydalanmadığı dile getirilmiştir.

“Ben o dönem yönetimde çalışıyorum. Gece saat 12’de adamlar gelip para dağıtıyorlar. Kime dağıtıyorlar, kendi adamlarına. Tamamen siyasi. Deprem bile tamamen siyasi yürütüldü. Yani orada yardımlar tamamen siyasi bakışla dağıtıldı. Gerçek hak sahiplerine hak ettikleri yardımlar yapılmadı. Bir kutu gıdayla hiçbir şey yapamazsınız. Adamlar birebir bunlara yardımda bulundular. Yardım almadık desek yalan olur. Ama kimisi bir koli yardım alıyordu, kimisi ise bir dükkan dolusu yardım alıyordu. Bu yardımları sadece iktidara oy verenler almıyordu. Oy veren mağdur insanlar da vardı. AKP’ye oy verip çok mağdur insanlar da vardı. Onların durumu da bizim gibiydi. Daha kalburüstü kesim onlar zaten dediğim gibi bunlara ulaşabiliyordu. O dönem sadece gıda kolisi dağıtılmıyordu. Bir koli gıdayla olmaz zaten. Zarflarla para dağıtılıyordu. Ama o paralar herhangi bir resmi kuruluştan, fondan gelmiyordu. Buna şahit olduk. Bir şoför arkadaşım vardı. Dedi ki bana, dün gece sizin konteyner kente geldik. Neden diye sordum. Dün gece para dağıtıyorduk orada.”¹⁰¹

AFAD tarafından organize edilen yardımların dağıtımında İŞKUR işçilerinin görevlendirilmesi de dağıtımın yetersizliğinin bir işareti olarak görülmektedir. Yardımların adaletli dağıtımı kadar tespiti konusunda da çokça eksikliğin olduğunu söylemek mümkündür.

“Yardımlar düzenli dağıtılmıyordu. Çünkü hakim de olunamıyor o noktada. Şunu yapamazsınız: bana pantolon lazım ama kaç beden lazım, 42 beden, bunu nasıl belirleyeceksiniz. Yardımlar çok düzensiz dağıtılıyordu. Van’a gelen yardım bir Van daha doyururdu. Ama düzensiz dağıtıldı. İş, İŞKUR işçilerinin sırtına yüklendi.

101 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

Devletin memurlarının çoğu buradan kaçıp gitti il dışına. Bu nedenle düzensiz dağıtıldı.”¹⁰²

Doğal felaketlerin gündeme getirdiği en önemli sorulardan biri de gıda, barınma gibi yardımların nasıl planlanacağı, dağıtılacağı, ihtiyaçların nasıl belirleneceği ve kimlere verileceğidir. Van depremi sonrasında gıda ve barınma ihtiyaçlarının örgütlenmesi süreci merkezi devlet ve yerel yönetimler üzerinden yürütülmektedir. Devlet ve yerel yönetimlerin ortak ve koordineli çalışması dağıtımın hızlı ve adaletli olmasında önemli bir yere sahiptir. Deprem sonrası ortaya çıkan durumda devlet ve yerel yönetimlerin karşıt iki kampa bölünmesi yardım dağıtımında önemli aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farklı aktörler o dönem yaşanan bu durumu devlet-yerel yönetimler arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak görmektedir. Van Kadın Derneği başkanı Zozan Özgökçe o dönem gıdaya ilişkin ortaya çıkan yağma koşullarını devlet ve yerel yönetimler arasındaki ideolojik çatışmanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir.

“Valilik, belediye ve sivil toplum kuruluşları arasında örülmüş iyi bir ihtiyaç malzemesi dağıtım mekanizması yok. Başından beri böyle bir ağ oluşturulmadı ve halka yansıyan bir iktidar mücadelesi var. Belediye, haklı olarak, halkın iradesi olduğunu, halkı daha iyi tanıdığını ve halka ulaşmada daha hızlı davranabileceğini söylüyor. Valilik ise “ben devletim, imkânlarım var, ben en büyüğüm” diyerek çalışıyor. Valilik sivil toplum kuruluşlarını da politik pozisyonlarına göre değerlendiriyor ve öyle yaklaşıyor. Kısacası, iş insanî bir afet yönetim sisteminden çıktı, ideolojik bir çatışmaya dönüştü. Görüştüğüm kadınlardan biri bu bizim için ideolojik bir deprem oldu dedi. Kurumlar arasındaki çatışma, doğal olarak halka negatif yansıyor. Peki, olması gereken ne? Biz bu işin sivil inisiyatiflerle, sivil toplum kuruluşlarıyla yürütülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu ülkede deprem deneyimi yaşamamış kimse

102 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

yok. İnsanlar bu deneyimlerinden hareketle Van'a yardım etmek istiyor. O yüzden, bu işi halka bıraksalardı, çok güzel bir organizasyon gerçekleştirilirdi. Mesela bugün bize (Van Kadın Derneği) bir kamyon gelecek; polis hemen devreye girerek nereye veriyorsunuz yardımcı diye soruyor. Kamyonu gönderenlere derneğimiz hakkında yorum yapıyor mesela. Sınırları keskinleştiriyorlar. Hanga hakla polis, yardımı yollayanlara derneğimiz hakkında yorum yapabiliyor!"¹⁰³

Deprem sonrası resmi rakamlara göre yaklaşık beş milyon TL yardım dağıtımı yapılmıştır. Bu açıdan merkezi hükümetin veya AFAD'ın yardımlar konusunda yeterli bir kaynak ayırmadığını söylemek mümkün değildir. Kentin siyasal atmosferini de düşünürsek yardımların miktarından çok kimlere, kimler eliyle ve ne ölçüde dağıtım yapıldığı sorunsalının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Gıda dağıtımında yerel aktörlerin ve resmi kurumların tutumu da bu açıdan önemli bir hal almaktadır. Siyasal yakınlık, eş dost ve akrabalık ilişkilerinin yanı sıra resmi kurumların dağıtım konusunda planlama eksikliği, yardımların o dönem İŞKUR üzerinden istihdam edilen kişiler tarafından dağıtılması gibi meseleler adaletli bir dağıtım mekanizmasının kurulmasına olanak sağlamamıştır. Diğer bir boyut ise kamuya ait lojistik veya depolama alanlarının kimlerin kontrolünde olduğu ile doğrudan ilişkilidir. Yapılan görüşmelerde toplanan yardımların kişisel çıkar aracı haline geldiği, kamu görevlilerinin yardımları başka kentlerde sattığı yönünde iddialar ortaya atılmıştır. 30 Kasım 2011 tarihinde AFAD'a ait karayolları deposunda çıkan yangın da yardımların kit bir hal almasında önemli bir yere sahiptir. Görüşmelerde bu deponun yangın öncesinde boşaltıldığı, esas olarak sayım yapılacağı dönemde yangının çıktığı çünkü toplanan yardımlardan birilerinin kişisel menfaat elde ettiği iddiası ön plana çıkmıştır.

103 (<http://bianet.org/biamag/kriz/133890-felaket-kapitalizminin-cirkin-sovu>) erişim tarihi: 05.04.2015.

“Sabotaj uygulandı. Ben o gece oradaydım. O depoda çalışmıyordum ama başka bir depoda çalışıyordum. Biz müdahale için oraya gittik. Direkt elemanların ağzından duydum. O zamanlar önce devlet memurlarına verdiler yönetimini. Devlet memurları bizim başımızda beklerlerdi. İŞKUR işçileri gelen malzemelerin yüklemesini, indirmesini yaparlardı. Sonra imamlara teslim ettiler. İmamların hepsi hırsızdı. Örneğin bir imamın evinde 600 torba un yakalandı. Van’ı yönetenler belliydi. Vali, İl başkanı, milletvekilleri, kurum amirleri ve memurlar vardı. Depoyu yöneten memurlardan biri yardım malzemelerini satıyor. Çok yüklü miktarda sattığı için depo boşalıyor. Teftişe geldiklerinde deponun durumunu görecekler diye sabotaj uyguluyor yakıyor orayı. Depo boştu aslında. Tamamen boş değildi ama büyük kısmı boşaltılmıştı. Zaten biz de şaşırдық, gece değil, elemanlar orada, elektrik kontağından yanması imkânsızdır. Ama yetkililerin bahsettiği gibi bir tır değil onlarca tır yandı.”¹⁰⁴

Deprem sonrası devletin ve yerel yönetimlerin yardımlar konusunda yeterli bir hazırlığa sahip olmaması ve ihtiyaçları giderme konusunda geç kalma durumu, ihtiyaçların sivil toplum örgütleri tarafından yoğun olarak giderilmeye çalışıldığını göstermektedir. Örneğin; dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay tarafından da belirtildiği gibi “*Tabii çadır konusunda -işin doğrusu- bu kadar yüksek talep beklenmiyordu*”¹⁰⁵ sözü devletin yardımları planlama, ihtiyaçları belirleme ve giderme konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Deprem sonrası ortaya çıkan yoğun çadır ve gıda ihtiyacı çeşitli kanallardan yapılan yardımların dağıtımında bir eksikliğe neden olmuş, yardım dağıtımı konusu iki farklı aktörün kent mekanı içerisinde hegemonya kurma mücadelesi haline gelmiştir. Deprem yarattığı psikolojik ve toplumsal travmanın yanı sıra, deprem mağdurlarının gıda ve barınma meselelerinin çözümü konusundaki yetersizlik ve yardımlara ulaşma

104 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

105 TBMM, Tutanak Dergisi 12’nci Birleşim, Yasama Dönemi:24, Cilt: 3, 26 Ekim 2011 Çarşamba.

konusunda güvensizlik ortamının oluşması “kamusal paniğin” ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kamusal panik; özellikle gıda gibi bireysel ihtiyaçların karşılanmasını güç hale düşürecek durumlarda oluşan ve kamusal ölçekte kargaşa ve gıda talanlarına neden olan durumları nitelenmek için kullanılmaktadır.¹⁰⁶ Van depremini izleyen birkaç gün gıda ve barınmaya ilişkin devletin yeteri kadar koordinasyona ve gerekli planlamaya sahip olmaması, gıda dağıtımında ve gıdaya ulaşma konusunda “kamusal panik” halinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. O dönem yayımlanan çeşitli basın-yayın kuruluşlarında gıda ve çadıra yönelik yağmalama söylemleri çeşitli açılardan farklılık göstermekte, buna ilişkin yapılan açıklamalarda “örgüt işi” söylemi ön plana çıkmaktadır. Dönemin gazeteleri tarafından farklı adlandırmalar altında gündeme taşınan “çadırların yağmalanması” meselesi yardımların dağıtımında ortaya çıkan aksaklıkların bir sonucu olarak görülebilir. Kamusal panik olarak görülmesi gereken “çadır yağmalama” olayı yapılan görüşmelerde şu şekilde aktarılmaktadır:

“Çadırla beraber bir felaket daha başladı. Çadır kısım kısım geliyordu. Çadır, hepsinin bir anda gelmesi mümkün olmadığı için peyder pey geliyordu. Halk tahammül edemiyordu. Sabır edemiyordu. Bu nedenle çok ciddi sıkıntılar oldu. Çok ciddi kırılmalar oldu. Hoş olmayan tablolar ortaya çıktı. Vatandaş bir yandan haklıydı, çadır kentlere yerleşmek istemiyordu. Evini bırakıp gidemiyordu. Çünkü o dönem çevre illerden gelen hırsızlık olayları oldu. O nedenle insanlar evini bırakıp gitmek istemiyordu.”¹⁰⁷

Van farklı etnik kimliklerin, farklı siyasi görüşlerin hakim olduğu bir kent olması dolayısıyla yardımların dağıtımında bu farklılıkların merkeze koyulduğunu söylemek mümkündür. MHP milletvekili Oktay Vural da meclis konuşmasında bu meseleye dikkat çekmiş, “*Oraya çadır ve yardımlar gelmektedir ama vatandaşlarımız bunların adil bir şekilde da-*

106 Amartya, SEN (2004). a.g.k, 232.

107 S. T. ile 27.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Muhtar, 52).

“*ğutulmadığına ilişkin kanaatlerini ifade etmişlerdir*” şeklinde durumun gelmiş olduğu noktayı ortaya koymuştur. Ayrıca yapılan saha çalışmasında bu konu gündeme gelmiş; siyasi yakınlık, eş-dost, akraba ilişkileri üzerinden yardımlara ulaşma konusunda yaşanan hikayenin aynı zamanda etnik kimliği merkeze alan bir boyuta ulaştığı dile getirilmiştir.

“Şöyle söyleyebilirim. Genel itibariyle musluğun başında oturanlar bir şekilde tanıdıklarına yardımcı olabildiler. Her iki tarafta da bu söz konusuydu. Fakat ideolojik bağlamda şunu söyleyebiliriz. Burada bazı Azeri, asıl Türkmen aileler var. Örneğin onların köylerine yardım daha hızlı ulaştı. Valilik tarafından daha hızlı ulaştırıldı diyebiliriz. Aynı zamanda diğer taraftan belediyenin de onlara geç gitmesi olabilirdi. Ama daha kısıtlı imkanları vardı belediyenin. Ama daha erkenden Valilik o köylere gidebildi.”¹⁰⁸

Bu süreçte deprem ile yaşanan gıda ve barınmaya ilişkin bu durum aynı zamanda TBMM’ye taşınmış, bu konuda BDP milletvekilleri Sırrı Sakık ve Hasip Kaplan hükümetin diğer ülkelerin yardım ve kurtarma ekibi gönderme tekliflerini reddetmesi konusunu gündeme getirmiştir. Hükümetin dış yardımlar konusundaki tutumunu belirleyen motivasyonunun genel olarak “güçlü ülke Türkiye” imajını toplum üzerinde tesis etme anlayışına yaslandığını söylemek yanlış olmaz. Van Belediyesi, sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar tarafından toplanan yardımlara el konulması, bu nedenle gıda ve barınma ihtiyaçlarına ulaşma konusundaki gecikme ve devletin farklı sivil toplum örgütlerin yardımlarını engelleme süreci meclis gündemine getirilmiş, Kalkınma Bakanının cevaplama için soru önergesi verilmiştir.

BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık:

“Bu felaketin üzerinden yetmiş üç saat geçti, hâlâ köylerden fer-yat: “Bize çadırlar ulaşmadı, biz gerçekten perişan bir haldeyiz...” Ama Hükümetin yetkilileri sürekli açıklamalarda bulunuyorlar ve her tarafın güllük gülistanlık olduğunu söylüyorlar. Ben şuradan

108 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

sormak istiyorum: Yani böylesi günlerde herkes birbirine yardıma koşar. Birçok ülkeden de bu konuda yardım talepleri geldi ve özellikle kurtarma ekipleri havaalanlarından geri çevrildiler. Acaba Hükûmetimiz niye bunu geri tepti? Hâlen enkazın altında insanlar var ve bir can pazarı... Eğer gücümüz yoksa bu dostane ilişkiyi, bu dostane yardımı Hükûmet hangi hakla geri itti ve neden hâlen enkazlar altında cesetler var? Hükûmet nerede?”

BDP Muş Milletvekili Hasip Kaplan:

“Başbakan bugün yaptığı açıklamada Yirmi dört saat geç kaldık, başarısız olduk.” dedi ve bu itirafın arkasından hemen “İşte gösterilerde hemen organize olan BDP’liler afet günü yardımlarında nerede? diye suçlamaya başladı. Böyle günlerde bu suçlamalar bir Başbakana yakışmıyor çünkü onun valisi Van’da yarbayı gönderip garajda yardımlara el koyuyordu. İstanbul’da, birçok ilde polis yapılan yardımlara el koyuyor, engelliyor ve buna rağmen ilk gün Eş Başkanımız dâhil herkes bölgede ve bütün köylere gittiler. Allah’ın adaleti, Başbakan da olsa yalancılara çarpar. Yani bu dil kimseye de yakışmaz... Yardımların toplanması, dağıtılması, düzeni hep ayrı bir sorun oldu. Kaç deprem kaç afet yaşadık, Marmara’da, Van’da hâlâ değişen bir şey yok. Devleti dış yardımlar, Hükûmeti bugüne kadar toplanan 20 milyar lira deprem vergisi konusunda; yine STK’ları, belediyeleri, gönüllü yardım kuruluşlarını, herkesi, bu konuda şeffaflığa davet ediyoruz ama asla ve asla İçişleri Bakanlığının belediyelere genelge göndererek belediyelerin topladığı yardımlara el koymasını da kabul etmiyoruz çünkü bugün, yardım rezaletinde gazlanan ve coplanan deprem mağdurlarını gördükten sonra bunun Hükûmete ve onun merkezi idaresine bırakılacak bir konu olmadığına gerçeği ortaya çıkmıştır.”¹⁰⁹

Deprem sonrası ortaya çıkan tabloda yardım dağıtımlarının etkili ve hızlı bir şekilde çözümüne ilişkin farklı tutum ve yaklaşımlar, kent- sel mekanın hangi aktörler tarafından kontrol altına alınacağına ilişkin

109 TBMM, Tutanak Dergisi 12’nci Birleşim, Yasama Dönemi:24, Cilt: 3, 26 Ekim 2011 Çarşamba.

politik bir tutuma dönüşmüştür. Hükümetin depreme acil müdahale konusunda yeteri kadar olanağa sahip olduğuna yönelik yaklaşımı ve deprem mağdurlarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda izlediği yol, güçlü hükümet anlayışının bir izdüşümü özelliği taşımaktadır. Devlet-yerel yönetimler arasındaki çatışmada, “güçlü hükümete” karşı “pasif yerel yönetimler” izlenimini güçlendirmeyi hedefleyen siyasal bir rant üretme amacını görmek mümkündür. Deprem yardımlarının ve afet yönetiminin koordineli bir şekilde düzenlenmesi gerektiği üzerine başlayan bu politik çatışma en nihayetinde deprem mağdurlarını gıda, barınma vb. temel ihtiyaçlardan yoksun bırakan bir süreci beraberinde getirmiştir. Deprem yardımlarının dağıtımını tek bir merkezden koordine etme arzu ve isteğini, bu yardımları götüren siyasal grupların kendi seçmen kitlesi üzerindeki etkinliğini ispatlama ve siyasal taraftarlığını arttırma olanağını sunması bağlamında değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda Van depremi sonrası afet yönetiminin nasıl planlanacağı, gıda ve barınma meselelerinin nasıl çözüleceği konusu bir çatışma unsuru olarak karşımıza çıkmakla birlikte, felaketi fırsata çevirme ve kentsel mekanı kontrol altına alma stratejine uygun bir seyir izlemiştir. Deprem anı ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye’de önemli bir siyasal sorun olan Kürt meselesinin siyasal temsilcisi olan parti belediyesi ile dönemin iktidarı arasında bir hegemonya mücadelesine neden olmuş; bu çatışmalı ortamın yarattığı atmosfer dönemin iktidarının ülke politikalarına yön verme, politik alanı dizayn etme ve iktidarı döneminde meydana gelen ilk büyük doğal felakette kendini ispatlama amacına hizmet etmiştir.

3.4. Barınma Sorunu: “Herkes Bir Çadır Kapma Peşindeydi”

Doğal afetler sonrası en önemli sorunlardan biri depremi yaşayan topluluğun nasıl, nerede ve hangi koşullar altında barınma sorunlarının giderileceğidir. İnsanlar belirli bir yapıli çevre üzerinde gündelik hayatlarını inşa ettiğinden yapıli çevreninin yıkımı aynı zamanda rutin hayat pratiklerinin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Bu açıdan

afet sonrası en temel ihtiyaçlardan biri insanların geçici yerleşim mekanlarının inşa edilmesidir. Yaşanan afetin büyüklüğüne ve yıkıcılığına bağlı olarak geçici yerleşim mekanları olarak planlanması gereken kamu binaları, çadırlar, barakalar vb. mekanlar sınırlı bir süreliğine barınma sorununa cevap vermektedir. Özellikle kalkınma düzeyi düşük veya doğal afetlere yönelik politikaların etkin bir biçimde oluşturulmadığı ülkelerde afetin etkileri uzun zaman dilimlerini kapsamaktadır. Bu nedenle geçici yerleşim alanlarının oluşturulması hayat pratiklerinin akışı bağlamında sağlık, eğitim, ulaşım, altyapı hizmetlerini de kapsayacak biçimde geniş bir mekansal örgüyü zorunlu kılmaktadır. Afet yönetimi açısından bakıldığında hazırlık aşamasında bu alanların belirlenmesi, altyapılarının oluşturulması ve planlanması acil barınma meselesini çözüme kavuşturmada hayati bir role sahiptir.

Dünya nüfusunun büyük kısmının kentsel mekanda yaşadığı düşünüldüğünde doğal afetler aynı zamanda yapılı çevrenin yıkımı nedeniyle “kentsel krizler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel kriz, kentsel mekanın üzerinde örgütlendiği ekonomik, yönetsel ve kültürel yapının işleyemez hale gelmesini nitelendirmektedir. Kentsel nüfusun yoğunluğu, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kentsel rant mekanizmaları, plansız kentleşme, konut stokunun niteliksiz oluşu kentsel yıkımı dramatik boyutlara taşıdığı gibi, kentte yaşayanların büyük bir çoğunluğunun barınma sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.¹¹⁰ Acil barınma için kullanılacak kamu binalarının plansız kentleşme, yolsuzluk vb. nedenlerden dolayı yıkılması, toplanma yeri olarak planlanan alanların satışa¹¹¹ sunulması geçici yerleşim mekanlarının oluşturulmasını zorlaştırdığı gibi, farklı zamanlarda meydana gelen

110 Mihriban ŞENGÜL ve Menaf TURAN, “Erciş Depremi Örneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları”, 115.

111 Özellikle İstanbul’da olası deprem nedeniyle planlanan toplanma alanlarının AVM veya Rezidans yapımı için satışa sunulması etkili bir afet yönetimi inşa etmekten uzak bir görüntü sergilediği gibi, kentsel krizi derinleştirecek barınma sorununu gündeme getirecektir.

depremlerde de gözlemlendiği üzere vatandaşların barınma sorununu kendi olanaklarıyla çözüme eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Felaket sonrası devletin barınma sorununu kalıcı olarak çözüme konusunda yaşadığı sıkıntılar da düşünüldüğünde geçici yerleşim alanları kentsel sistem içerisinde büyük bir yerleşim birimi olarak uzun bir dönem varlığını sürdürmektedir.

Van depremi sonrasında en temel sorunlardan biri acil barınma ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bunun nedeni 23 Ekim 2011 Erciş depremi ve 9 Kasım 2011 tarihinde Van merkezde meydana gelen deprem ile birlikte kentteki konut stokunun büyük bir kısmının oturulamaz hale gelmesidir. Barınma sorununun çözümüne ilişkin atılan ilk adım Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve AFAD yönetiminde oluşturulan kurul tarafından hasar tespit çalışmalarının yapılmasıdır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre toplam 48.689 konut, işyeri ve ahır yıkık ve ağır hasarlı, 22.483 konut, işyeri ve ahır orta hasarlı, 73.058'i ise az hasarlı olmak üzere toplam 144.023 yapı depremden büyük oranda etkilenmiştir. Hasar tespit çalışmalarına yönelik bir aylık itiraz süreleri sonrasında kent barınma ihtiyacının envanteri çıkarılmıştır.

Tablo 3: *Depremi Sonrası Yapı Hasar Durumları*

Hasar Durumu	Konut	İşyeri	Ahır	Toplam
Yıkık/Ağır Hasarlı	36.203	2.884	9.602	48.689
Orta Hasarlı	18.181	3.907	395	22.483
Az Hasarlı	58.374	7.992	6.692	73.058
Hasarsız	34.864	3.952	3.590	42.406
Toplam	147.622	18.735	20.279	186.636

Kaynak: AFAD, Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi, 23.

Kentin konut stokundaki dramatik değişim ve deprem sonrası meydana gelen artçı sarsıntılarının¹¹² yarattığı korku göz önüne alındığında barınma sorunu büyük boyutlara varmış ve farklı biçimlerde çözülmeye çalışılmıştır: 1) Başka illerdeki kamu kurumlarına veya evlere yerleşilmesi 2) Vatandaşların kendi imkânlarıyla baraka türü yapılar inşa etmesi 3) Çadır kentlerin kurulması 4) Konteyner kentlerin oluşturulması.

İlk olarak deprem sonrası kenti terk etmek zorunda kalan deprem mağdurlarının büyük bir kısmı, farklı kentlerdeki akrabalarının yanına veya kamu tesislerine yerleşerek barınma sorununa çözüm aramışlardır. Bu amaçla yaklaşık 160 bin kişi geçici yerleşim amacıyla kenti terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların yaklaşık 27 bini kamu kurumlarına ait tesislerde 134 bini ise evlerde barınma ihtiyacını karşılamıştır. Bu denli büyük bir nüfusun kenti terk etmesi aynı zamanda deprem sonrası afet planlamasına dönük yeterli ölçüde tedbir alınmadığını, devletin halkın barınma sorununa çözüm üretme konusunda pasif bir siyasa izlediğini göstermektedir.

İkinci olarak, vatandaşların özellikle bahçelerinde veya evlerine yakın boş araziler üzerinde kendi imkanlarıyla inşa ettiği yapılar acil barınma ihtiyacını kısmen de olsa çözmeye yöneliktir. Bu süreçte devletin barınma sorununa ilişkin çözüm üretecek olanaklara sahip olmaması, çadır stokunun yetersizliği ve dağıtım konusunda ortaya çıkan adaletsizlik ve planlama konusunda yaşanan aksaklıklar barınma sorununa ilişkin farklı bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Özellikle basın kuruluşlarına yansıyan “çadır yağmaları” tam da bu konudaki eksikleri gündeme getirmiştir. Bu yağmaların temel nedeni hem çadır ihtiyacını belirlemeye yönelik planlı bir sürecin izlenememesi hem de soęukların¹¹³

112 AFAD raporuna göre depremi izleyen otuz gün içerisinde günde ortalama 180, toplamda 11.000 artçı deprem meydana gelmiştir.

113 Van ili hava durumuna göre 23 Ekim-28 Ekim 2011 tarihleri arasında hava sıcaklığı sırasıyla 13/0, 12/-2, 10/3, 11/4, 8/2, 9/-1 derece olarak tespit edilmiştir (AFAD (2014). Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi. s. 32.). Ayrıca çadır dağıtımına ilişkin valilik rakamlarına

başlaması nedeniyle halkın çadıra ulaşma konusunda yaşadığı kamusal panik halinin ortaya çıkmasıdır.

“Çadır işinde benim de karşılaştığım bir olay gerçekleşti. Haberlere yansıyan da o olaydı. Yaklaşık üç yüz beş yüz aile çadır bekliyordu. Çadır gelecek umudu vardı. Bir kamyon çadır geldi. Bir kamyon çadırdan da en fazla olabilecek yüz- yüz elli tane çadırız izlenimi vardı insanlarda. Ve çok az bir güvenlikle gelmişlerdi. Sonra güvenlik artık müdahale edemez duruma geldi. Çadırlar yağmalanmaya başlandı. Doğrudur yağmalandı. İnsanlar bir korku içerisindeydi. Herkes kendine bir çadır almak istiyordu. Çünkü soğuktan havalar. Başını sokacak bir yer arıyordu herkes. Bu yüzden benim de denk geldiğim o yağmalama oldu. Yağmalama şöyle: herkes iki çadır almak için değil herkes bir çadır kapma peşindeydi. Yani devletin organizasyonsuzluğu burada büyük bir etkendi. Hem güvenlik güçlerinin az oluşu, yani insanları bir sıraya koyamayışı insanlar arasında bir kaosa neden oldu, hem de getirdiği sayı ailelerin çadır ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildi.”¹¹⁴

Barınma sorununa ilişkin üçüncü çözüm yolu çadır kentlerin oluşturulması yönteminin benimsenmesidir. Van merkezde dokuz, Erciş İlçesinde dört olmak üzere toplam on üç çadır kent kurulmuştur. Depremin kış ayına denk gelmesi ve havaların soğuması nedeniyle oluşturulan çadır kentlerin yeterli ısınma araçlarına sahip olmaması çeşitli sağlık sorunlarını beraberinde getirmiştir. Ayrıca çadır kentlerin fiziki koşullarının yetersizliği, zeminin ıslak ve çamurlu olması yaşanan sağlık sorunlarını daha da arttırmıştır. Kurulan çadır kentlerin bölgenin iklim koşullarına uygun olmaması da bu konudaki planlama sorununu gündeme getirmiştir. Ayrıca çadır kentlerde meydana gelen toplam 127 yangın vakasında 11 kişi yaşamını yitirmiştir. Türk Tabipler Birliğinin Van-Erciş Depremi 7. Gün Değerlendirme Raporu’nda geçici yerleşim alanı olarak planlanan çadır

göre ilk etapta 11. 269 bireysel çadır, 11 Aralık 2011 tarihine kadar ise 30 bini yurtdışından olmak üzere toplam 76.802 çadır dağıtılmıştır.

114 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

kentlerin gerek fiziki açıdan gerekse yetersiz koşulları nedeniyle geçici yerleşim alanı standartlarını karşılamaktan uzak olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵ Bütün bu gözlemler de göstermektedir ki deprem sonrası barınmaya ilişkin oluşturulan çadır kentler hem fiziki koşulları hem de yaşam olanakları açısından değerlendirildiğinde topluluğun depremin neden olduğu olumsuz koşullardan hızlıca kurtulmalarına olanak sağlayacak bir yapıda olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla barınma sorununun çözümüne ilişkin oluşturulan politikalar topluluğun kapasitelerinin azalmasına neden olan bir süreci beraberinde getirmiştir.

Gündem Çocuk Derneği'nin depremi izleyen günlerde ele aldığı raporda çadır kentlerdeki sağlık, tuvalet, beslenme, ısınma, yemek, içme suyu dağıtımı, duş ve banyo yapılacak alanların sınırlı olması konularına dikkat çekilmektedir.¹¹⁶ Ayrıca deprem sonrası çocuklara yönelik psiko-sosyal destek faaliyetlerin yürütüldüğü mekanların yeterli şartlardan yoksun olduğunu, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli ortamların sağlanması konusunda yaşanan sorunları gündeme getirmektedir. Çadır kentler konusunda değinilmesi gereken bir diğer nokta da Kızılay'ın geçici yerleşim alanlarıdır. "Mevlana evleri" adı altında Kızılay tarafından oluşturulan geçici yerleşim alanlarının mevsim koşullarına uygun olmaması, ısı ve su yalıtımında olumsuzlukların ortaya çıkma-

115 TTB, VAN- ERCİŞ Depremi 7. Gün Değerlendirme Raporuyla deprem sonrası oluşturulan geçici yerleşim alanlarına yönelik sayısal verilerle olumsuz koşullara dikkat çekmektedir. "Van stadyum çadırkent yerleşim alanı: 336 çadır, 1800 nüfus, 2 tuvalet. Erçiş 1 no'lu çadır yerleşim alanı: 90 çadır. Erciş şehir stadı çadır yerleşim alanı (merkeze 4 km): Birinci bölge 170 çadır, 1580 nüfus, 20 tuvalet ikinci bölge, 51 çadır, 225 nüfus. Kızılay yetkililerinden edinilen bilgilere göre, yaklaşık 3000-3500 ailenin mağdur olduğu, hizmetlerin yürütülmesinde koordinasyon sorunlarının bulunduğu, bilgi ve deneyime önem verilmediği, tuvaletlerin yetersiz, hijyenin kötü olduğu öğrenilmiştir." http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/van_depremi_raporu_2011_son.pdf (Erişim 03.11.2015).

116 Gündem Çocuk Derneği (2011). Van-Erciş Depremi Sonrasında Çadır kentlerde Ve Bölgede Yaşayan Çocukların Durumuna İlişkin Bilgi Notu. <http://www.gundemcocuk.org/kaynak-belgeler>

sı, yaşam alanının 12 m² büyüklüğünde olması nedeniyle 10-12 kişilik ailelerin insani olmayan koşullarda barınmak zorunda kalması, ısınma konusunda kömür sobasının kullanılması nedeniyle çevre kirliliği ve soba zehirlenmelerinin yaşanması gibi somut göstergelerin varlığı geçici yerleşim konusunu yeniden tartışmaya açmıştır.¹¹⁷

Geçici yerleşim alanlarında meydana gelen olumsuzlukları ortadan kaldırmak için son çözüm ise çadır kentlerin kaldırılarak yerine konteyner kentlerin inşa edilmesidir. AFAD raporuna göre Van merkezde 15 Ocak 2012 ve Erciş ilçesinde 15 Şubat 2012 tarihlerinden itibaren çadır kentlerin kaldırılarak yerine konteyner kentlerin kurulma sürecine başlanmıştır. Konteynerler kentin farklı bölgelerinde ve öncesinde belirlenen alanlara kurulmuştur. Van merkezde 31, Erciş ilçesinde ise 4 olmak üzere 35 konteyner kentte toplam 175.000 kişinin barınma sorununa çözüm sunulmuştur. Konteynerler 2 oda, bir banyo ve mutfak toplam 21 m² üzerine kurulmuştur. Barınma sorununa çözüm üretilmesi amacıyla toplam 29.486 konteyner inşa ettirilmiştir. Bu konteynerlerin 20.062'si AFAD, 6.000'i TOKİ, 2000'i Kızılay ve 1.424'ünü ise gönüllü kuruluşlar tarafından gönderilmiştir (AFAD, 2012: 35). Çadır kentlerin olumsuz koşullarından bir kurtuluş ve çadır kentlere göre daha korunaklı olmaları nedeniyle konteyner kentler doğru bir siyasa olarak görülebilir. Buna karşın yardımlara ulaşma konusunda siyasal kapasitelere sahip olanların sağladığı avantajın bir benzerini hangi konteyner kimlerin yerleştirileceği konusunda da görmek mümkündür. Anadolu Konteyner Kenti bu avantajlı örneklerden biridir. Gerçekleştirilen görüşmelerde de bu konuya dikkat çekilmiş; siyasal ağlara dahil olan grupların fiziksel olanakları, sosyal donatıları ve kent merkezine yakınlığı gibi özellikleri açısından iyi konumda olan kon-

117 A. Nuray Karancı, Sibel Kalaycıoğlu ve Diğerleri, “Tabanlı - Van (23 Ekim 2011) ve Edremit - Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu.

https://www.metu.edu.tr/system/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf erişim tarihi: 25.06.2015

teyner kentlere yerleştirilme olanaklarının bu siyasal kapasiteye sahip olmayan kişilere göre ayrıcalıklı olduğu vurgulanmıştır.

“Bir konteyner kentte kaldıktan sonra protokol yerine gittik. Beş bin nüfusu olan, Van’ın elit kesiminin kaldığı, önde gelen esnaf-
ların, önde gelen memurların, siyasilerin kaldığı yerd. Van vali yardımcısı ve Leyla Tanrıku diye mahalle muhtarı vardı o zaman. AKP’ye yakın bir muhtar. Bunların arasındaki konuşmaya şahit oldum. Bizim konteyner kentin müdürü Hataylıdır. Buranın yabancıdır. O sordu, dedi ki Leyla Hanım bana çok ilginç geliyor, bu konteyner kentte beş bin nüfus kalıyor. Hepsini elit kesimden oluşuyor, hepsi de AKP’ye yakın. Bu tesadüf olamaz Van gibi bir yerde. Şöyle cevap verdi: dedi ki biz depremden sonraki süreçte toplandık. Vali yardımcısı, siyasiler. Van’da bazı vatandaşlarımızın hassasiyetleri vardır. Öbür vatandaşlarımızla aynı alanda yaşayamazlar. Biz bunları bir araya getirdik. TEDAŞ müdüründen, sağlık il müdürüne, çeşitli kurum amirleri, AK Parti il başkanı... Anadolu Konteyner Kenti yönetiminden, polis noktasına, sağlık ocağından, kuran kursuna, kreşine kadar bir ilçe büyüklüğünde bir yerdi. Diğer konteyner kentlerde ise böyle şeyler yoktu. Sadece yönetimi ve polis noktası olurdu. Elbette istisnaları vardır ama genel olarak küçük olanlar böyleydi.”¹¹⁸

Konteyner kentlerin yerleşimci profilinin siyasal yakınlığa veya konuma göre belirlenmesi bir bakıma felaketi fırsata dönüştüren bir toplumsal grubun varlığına işaret etmektedir. Bu siyasa bir bakıma topluluğun kolektif kapasitelerinin azalmasına neden olacak süreçlerin daha ağır yaşanmasına neden olmuştur. Depremden yaklaşık üç ay sonra deprem bölgesine ulaştırılan ve gerekli altyapı hizmetleri kurulmadan hizmete açılan farklı konteyner kentler büyük nüfus kitlelerini bir arada barındırması nedeniyle bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların başında eğitim, sağlık, altyapı hizmetlerinin belirli standartlar çerçeve-

118 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

sinde oluşturulmaması gelmektedir. Ayrıca sağlık sorunları, hijyen, yeterli kadar gıda alınmaması nedeniyle salgın hastalıklar baş göstermiştir.¹¹⁹

Devletin konteyner kentte yaşayanların iş ve çalışma koşullarına yönelik bütüncül bir perspektiften uzak oluşu sorunları daha dramatik boyutlara taşımıştır. Dönemin gazetelerinde “konteyner kent direnişi” olarak yansıyan bu süreç barınma sorunun ötesinde “yoksulluğun yeni mekanları” olarak bu alanların gündeme gelmesine neden olmuştur. Deprem sonrası barınma meselesini salt fiziksel boyutla düşünmek depremi yaşayan kitlelerin ekonomik, sosyal, psikolojik “güçlenmesini dikkate almamak bu süreci hızlandırıcı bir etki yapmaktadır. Gündem Çocuk Derneği’nin Van depreminin ikinci yılını değerlendiren raporunda mülakat yapılan konteyner kent sakini tam da bu noktayı vurgulamaktadır.

“4 çocuğum var. Çok soğuk. Durumum iyi olsa niye burada durayım. Geçenlerde mum ateşi lavabo aynasını ve banyo perdesini yaktı. Erken fark etmesek biz de yanacaktık. Ya mumdan yanacağız ya soğuktan donacağız. Burası tatil köyü değil. Mecburiyetten buradayız. TOKİ verseler bile ben ödeyemem. Bu devletin bizim için prefabrik yapacak gücü de mi yok? Çocuklar hastalanıyor. İlaç alamıyoruz. Gelsinler bir gün kalsınlar burada. Dayanabilirler mi? Durumumuz iyi mi, kötü mü o zaman anlarlar. Depremden önce kayınpederimin evinde kalıyordum. Kira ödeyemediğimiz için kayınpederim bizi çıkarmaya çalışıyordu. Çıkamadık. Şimdi ben buradan nasıl çıkayım, nereye gideyim? Konteynerdayız diye cüzzamlı gibi bakıyorlar bize. Burayı boşaltın diyorlar. Biz işgalciymişiz gibi. Akşam 8’de yatağa giriyoruz. O zamana kadar battaniyeye sarınıp ısınıyoruz. Semaveri dışarda yakıp içeri getiriyoruz. Dumanı zehirliyor, rahatsız oluyoruz.”¹²⁰

119 AFAD, Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi, 69.

120 Gündem Çocuk Derneği, Van-Erciş Depreminin İkinci Yılında Durum Değerlendirme Raporu. <http://www.gundemcocuk.org/kaynak-belgeler/> erişim tarihi: 30.07.2015.

Konteyner kentte yaşayan bireylerin sağlık, eğitim, altyapı açısından yaşadığı olumsuzlukların temel sebeplerinden biri bu alanlara ilişkin yapılacak altyapı yatırımlarının ve kaynakların kötüye kullanılması gösterilebilir. Bu bağlamda Konteyner kentlerin gerek kuruluş süreci gerekse maliyetleri öncelikli tartışma konusu haline gelmektedir. Hükümetin Van depremi sonrasında açıkladığı yardım programının büyük bir kısmının barınma sorununun çözümüne gittiği düşünüldüğünde maliyetlere ilişkin tartışma kentin deprem sonrası yeniden yapılanma sürecine aktarılacak kaynakların farklı mekanizmalar yoluyla dağıtıldığına yönelik farklı iddiaları gündeme getirmiştir. Konteynerlerin maliyetlerinin üzerinde üretildiği, barınma sorununu çözmeye konusunda harcanan paraların büyük miktarının bu yolla ihale edilen şirketlere aktarıldığı konusu da barınmaya ilişkin afet yönetiminin başarısızlığının nedenlerindedir.

“Mesela deprem bölgesine hükümet diyor ki, yaklaşık 4 milyar TL bir para harcadık. Bu doğru bir rakam. 4 milyar TL’lik bir para harcadı. Şimdi 4 milyar TL’yi orta kapasiteli bir mühendis, bir mimar, bir şehir plancısına ve beş altı tane müteahhite verin normal şartlarda düzgün çalıştıklarını varsayarsak yeni Van yaratırsınız. Bu para geldi nasıl geldi. Mesela, konteyner getirdiler bize konteynerler ilk Van’a geldiğinde her bir konteynerin maliyeti 22 bin ile 30 bin TL arasındaydı. Kocaeli’den geldiğini varsayalım oradan alınması, nakliyesi burada alt yapının hazırlanması 22 bin TL. Peki, altı ay sonra yani ilk gelen partiden sonra konteynerin bütün o aşamaları 10 bin TL’nin altına düştü. Neden yaptılar. Bir planlama yapmadan sizi hemen çağırdılar o işi bilip bilmediğinize bakılmaksızın bize bin tane konteyner getirir misin, alsana parası onu bize getir dediler. Bunu sorgulamadan yaptılar.”¹²¹

Konteyner kentlerin kurulması da bu bağlamda deprem mağdurlarının barınma sorununu çözüm üretme konusunda başarı sağlayamamıştır.

121 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

Deprem sonrası ekonomik, sosyal ve psikolojik kırılganlıkları artan, depremin yarattığı yeni koşullara karşı savunmasız hale gelen kitlelerin barınma sorunu kalıcı konutların inşasıyla mümkün olmuştur. Bu amaçla kentin farklı bölgelerinde deprem konutları yapılarak hak sahiplerine dağıtılmıştır. TOKİ tarafından “büyük başarı” olarak sunulan ve on ay gibi kısa sürede üretilen 18.000 konut, depremin yarattığı kırılganlık ortamında deprem mağdurlarına satılmıştır. Daha sonraki bölümlerde ayrıntısıyla anlatılacak bu sürece kısaca değinmek gerekirse, deprem sonrası hem çadır kent hem de konteyner kent deneyimini yaşayan, ekonomik, sosyal, psikolojik açıdan savunmasız hale gelen topluluğa üretilen bu konutların maliyetlerinin çok üzerinde satılması, konut alanında inşa edilen Camii, okul gibi sosyal donatıların da maliyetlerinin hesaplanarak satış sözleşmesine yansıtılması süreci, felaket sonrası devletin barınma sorununun kar mekanizmaları yoluyla çözmeye çalıştığını göstermektedir. Bu açıdan deprem sonrası barınma meselesini salt “iskan” meselesi olarak kurguladığından inşa edilen konut alanlarının iş alanına yakınlığı-uzaklığı, bireylerin kaynaklara ulaşma konusunda yaşadığı zorluklar dikkate alınmaksızın planlanması, depremin yarattığı kırılganlığı arttırıcı bir etki yapmıştır. Ayrıca kentin uzak alanlarına inşa edilen kalıcı konutların topluluğun iktisadi hayatını hesaba katmadan satılması, deprem sonrası ekonomik ve sosyal kırılganlıkları artan ve kolektif kapasiteleri azalan topluluğun önünü-arkasını düşünmeden “başını sokacak” bir eve sahip olma isteğiyle birleşince felaketi fırsata çevirme stratejisinin rasyonel bir temeli ortaya çıkmıştır. Afet yönetiminin salt maddi yardımlara ve sayısal verilere indirgendiği düşünüldüğünde bireylerin barınmaya ilişkin yaşadığı olumsuz koşullar bireysel ve kolektif kapasitelerin azalmasına neden olmuştur. Kapasite yoksunluğu olarak karşımıza çıkan bu durum gerçekleşen yardımların günü kurtarmak üzerine temellendiğini, azalan toplumsal kapasitenin aynı zamanda bireylerin kırılganlıklarını arttırıcı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.5. Göç Mekanı: Hayalet Kent

Deprem sonrası en önemli meselelerden biri de kentte yaşayanların göç sürecidir. Göç, kalıcı veya geçici nitelikte olsun felaket sonrası ortaya çıkan güvenlik ve çevresel yıkımlardan bireylerin kendilerini korumalarını esas alan bir “yaşam stratejisi”dir.¹²² Küresel ölçekte bakıldığında deprem, sel, tsunami gibi doğal afetler sonrası o bölgede yaşayanların göç etme pratiklerinde önemli bir artış söz konusudur. Doğal afetlerin kırılabilirliği artırıcı etkisi, gıda, barınma vb. temel ihtiyaçlara ulaşma sıkıntısı ve en önemlisi insanların hayatlarını koruma isteği göç sürecini tetikleyen en önemli faktörlerdendir. Göç süreçlerini belirleyen ekonomik, toplumsal, siyasal, ekolojik nedenlerin dışında deprem sonrası göç etme pratiğini arttıran en önemli öge kuşkusuz depremin yarattığı psikolojik etkidir. Son yüzyılda savaş, kıtlık, ekonomik ve siyasi nedenler dolayısıyla göç edenlerin sayısı, toplumsal ve kentsel nüfusun değişiminde küçümsenmeyecek niteliktedir. Deprem gibi olağanüstü koşullar da insanların mekansal hareketliliğini; kentler, bölgeler ve coğrafyalar ölçeğinde göç etme sürecini daha dramatik boyutlara taşımıştır. Küresel ölçekte düşünüldüğünde son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen doğal afet sonrası yerinden edinilen ya da yaşam alanını terk etmek zorunda kalan yeni bir göçmen kitlesinin ülke içerisinde ya da uluslararası göç ağları dahilinde hareketliliğinin arttığını görmek mümkündür. Gelecekte küresel ısınma nedeniyle ortaya çıkan iklim değişiklikleri ve onun ekolojik sonuçlarının yaratacağı felaketler yeni bir göçmen kuşağı oluşturma eğilimindedir.¹²³ Temel soru felaketin hemen ardından yaşadıkları alanları terk etmek zorunda kalan kitlelerin nasıl koordine edileceği ve hangi insani koşullar altında tahliye edileceğidir. Örneğin; New Orleans’taki tsunami sonrası kent-

122 Anthony OLİVER-SMİTH, “Disasters and Forced Migration in The 21st Century”. <http://understandingkatrina.ssrc.org/Oliver-Smith> Erişim tarihi: 09.08.2015.

123 Anthony OLİVER-SMİTH, “Climate Change and Population Displacement: Disasters and Diasporas In The Twenty-First Century”, 117.

te yaşayanların tahliye edilme sürecinin gecikmesi ve devletin felaket sonrası kenti kaderine terk ettiğine yönelik eleştiriler temelde tahliye etmenin maliyetinin kim ya da kimler tarafından karşılanacağı sorusunu tartışmaya açmaktadır. Bu örnek bir taraftan devletin müdahale yönündeki isteksizliğini ortaya koyduğu gibi diğer taraftan da felaketin yarattığı kırılma piyasa değişimi için kurgulayan bir mantığın işlediğini açıkça göstermektedir. Bu açıdan devletin piyasaya müdahale olanaklarını kısıtlamayı öneren neoliberal politikalar eşliğinde etkili bir afet yönetimi sistemi kurmak ne kadar gerçekçidir? Diğer yandan afet yönetiminin temel öznesi konumunda olan devletin felakete uğrayanları etnik, dini, siyasi ve kültürel kimlikleri açısından nasıl tanımladığı ve bu kimliklerle kurmuş olduğu ilişki, felaket sonrası aktif bir rol üstlenip üstlenmeyeceğini belirleyen önemli bir olgudur. Bu açıdan doğal afetlere hem jeolojik, ekolojik bir olgu olarak, hem felaketin ortaya çıkmasına neden olan ekonomik, toplumsal bir olay olarak, hem de devletin felakete müdahale etme istekliliğinin/isteksizliğinin neden olduğu insani varoluş koşullarının yıkımını ortaya çıkaran çok boyutlu bir değişken olarak bakmak gerekir.

Diğer bir nokta ise doğal felaketler sonrası göç etme olanaklarının veya tahliye sürecinin siyasal bir boyut kazanması oluşturmaktadır. Kentsel yıkımın yarattığı olumsuzluk bir bakıma siyasal kapasitelere sahip olmayan kişiler veya gruplar üzerinde daha dramatik sonuçlara neden olmuştur. Bu açıdan Van depremi örneği yardım ve barınma sorunun çözümünde karşımıza çıkan siyasal ağlara dahil olan grupların ayrıcalıklı olma halinin bir süreklilik olarak devam ettiğini ve siyasal kapasitelere sahip kesimlerin güvenlik ve çevresel yıkımlardan korunma konusunda diğerlerine nazaran önemli ayrıcalıklar elde ettiğini gösterdi.

Deprem sonrasında yaklaşık bir milyon nüfusa sahip Van kenti de kısa zamanda binlerce kişinin kenti terk ettiği göç mekanı hüviyetini kazandı. Resmi rakamlara göre yaklaşık 160 bin kişi ekonomik, sağlık, eğitim ve barınma sorunları nedeniyle kenti terk etmek zorunda kal-

dı.¹²⁴ Göç literatürü açısından bakıldığında bu göç pratiği isteğe bağlı olmayan (zorunlu) göç niteliği taşımaktadır. Zorunlu göç; kişilerin iradelerinden bağımsız olan doğal afetler, ekonomik, sosyal, siyasal, ekolojik yıkımlar dolayısıyla yaşamı zorlaştıran koşulların oluşması ve yerleşim biriminden göç etme zorunluğunun ortaya çıkması durumunu nitelemektedir.¹²⁵ Van depremi de doğal felaket niteliği taşıması dolayısıyla kentte yaşayanların ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, ekolojik saiklerle kenti terk ettiği ve zorunlu göçün yaşandığı bir süreci tetiklemiştir. Van kenti, 1990’lı yıllarda Kürt sorunuyla ilişkili çatışma ortamı nedeniyle zorunlu göçle gelenlerin kent nüfusunu büyük oranda değiştirdiği bir mekan niteliği taşımaktadır. Bu açıdan Van, 1990’larda zorunlu göçle gelen yerleşimcilerin 2011’deki deprem nedeniyle yeniden zorunlu göçle kenti terk etmek zorunda kaldıkları ve yeni bir göç süreciyle kentin demografik yapısında önemli değişimlerin yaşandığı “göç mekanı” özelliği göstermektedir.

Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun’un TÜİK verilerinden ve alan çalışmasından hareketle Van’daki nüfus değişimini ele aldıkları “Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van” adlı çalışmada Van’ın son 30 yılda yaşadığı nüfus değişimi ve kentin göç mekanına dönüşme hikayesi ile deprem sonrası nüfus değişiminin kırılabilirliği deprem öncesi ve deprem sonrası boyutlarıyla ele alınmaktadır. Çalışmaya göre deprem öncesi durumda kente zorunlu göçle gelen kişilerin yoksulluk düzeylerinde önemli bir artış görülmektedir. Deprem sonrası durumda ise kentin merkez nüfusunda önemli bir değişim söz konusu olmakla birlikte depremi takip eden 2012 yılı itibariyle nüfusta yeniden bir artış görülmektedir. Bu artışın nedeni deprem sonrası göç edenlerin tekrar kente geri dönmesi olduğu gibi kentin çevre illerden özellikle Hakkari’den yoğun bir göç sürecine maruz kalmasıdır. Göç sürecini kentin demografik de-

124 AFAD, Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi.

125 İnan KESER, Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç, 10.

ğişiminden daha çok deprem sonrası ortaya çıkan ve kentte yaşayanların kenti bir an evvel terk etme sürecine dönüşen pratiği üzerinden okumak, kentte yaşanan deprem travmasını, deprem sonrası tahliye süreçlerinin nasıl işlediğini, kimlerin bu tahliye sürecinden faydalandığını ve konumuzun sınırlılığını belirleme açısından önemlidir.

Deprem felaketini izleyen birkaç günlük süre kentte yaşayanların tahliyesini önemli bir sorun olarak gündeme getirdi. Gıda, barınma ihtiyaçlarının dağıtımında ve bunlara ulaşmada yaşanan zorluklara ilaveten, kentten göç etmek isteyenlerin gerekli ulaşım araçlarına erişiminde yaşanan aksaklıklar alan araştırması boyunca “devletin yetersizliği” veya “devletin terk etmişliği” söylemini ön plana çıkarmaktadır. Bu söylemi güçlü kılan en önemli gösterge, devlete ve iktidara yakın çevrelerin kenti kolayca terk ettiğine yönelik yaygın inançla birleştirildiğinde depremin hangi kesimler üzerinde etkili olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Deprem sonrası devlet ve iktidara yakın çevrelerin tahliyesi, kamu görevlileri ve ailelerinin bir an evvel kentten çıkarılma süreci beraberinde kentin güvencesiz ve yoksul kesimlerini depremin asıl mağdurları konumuna getirmiştir. Yardım dağıtımlarında ön plana çıkan siyasi yakınlık, göç etme pratiğinde de karşımıza çıkmaktadır. Siyasal kapasitesi güçlü olan kesimlerin kenti en hızlı şekilde terk ettiğine yönelik çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelerde de iktidara yakın çevrelerin, bürokrat ailelerinin kentten tahliye edilme sürecine ilişkin söylem gündeme gelmiştir.

“Bakın o dönemde benim birçok kişiden duyduğum, bürokrat kesimden duyduğum, siyasi partilerin adamlarından bile duyduğum şeyler var. Deprem olduğunda 10 tane uçakla buradan siyasi partilerin birinci dereceden yakınlarının 1 liraya götürüldüğünü biliyorum. 8 tane milletvekilinin, siyasi parti yöneticilerinin ve yakınlarının il dışına götürüldüğünü anlattı insanlar burada.”¹²⁶

126 H. D. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Memur, 50).

Kentte kalanların büyük çoğunluğunu ya kentin yoksul mahallerinde yaşayan ve görece güvencesiz ve maddi olanaklardan yoksun kişiler ya da esnaf, işadami, memur vb. düzenli işlerde çalışan kişiler veya konut, işyeri gibi mülkiyete sahip kesimler oluşturmaktaydı. Dönemin gazetelerinde “Van’da deprem göçü”¹²⁷, “1 milyonun 350 bini kaçıp gitti”¹²⁸ haberleriyle sunulan deprem sonrası göç süreci, bölge ülkelere yönelik olduğu gibi büyükşehirlere yönelik olarak da meydana gelmiştir. Özellikle ikinci deprem sonrasında ortaya çıkan bu göç süreci depremzedelerin farklı illerdeki akrabalarının evine yerleşmesi şeklinde olduğu gibi kamu kurumlarına ait işletmeler, tesisler vb. konaklama alanlarına yerleşmeleriyle topyekûn bir hal almıştır. Yapılan görüşmelerde kenttekilerin göç etme pratiğinin devletin bilinçli bir politikası olduğu ve deprem sonrası ortaya çıkan koşulları yönetme stratejine uygun bir seyir izlediği üzerinde durulmuştur.

“İkinci deprem sonrası kentte bir göç süreci ortaya çıktı. O da yine hükümetin bir politikasıydı. Şöyle bir politikaydı: Dışarıda onlara ben bir yer ayarladım, bir şekilde çıksınlar, bu kaos bitene kadar buradan ayrılınsınlar, üzerineydi. Doğru muydu yanlış mıydı onu tam kestirmek mümkün değil. Çünkü dönmeyenlerde oldu ama gidenlerin birçoğu geri döndüler. Şöyle diyebilirim. Yoksul ve evi çok fazla hasar görmeyen insanlar burada kalmayı sürdürdüler. Tabi ki kent belki iki ay boyunca hayalet kent durumundaydı. Kimse yoktu kentte. Birçoğu kendi imkânlarıyla gitti. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yaptığı bir düzenlemeyle de gidenler vardı. Birçoğu kendi imkânlarıyla buradan ayrıldılar. Ayrılalım, en azından deprem psikolojisini üzerimden atarım mantığıyla ayrıldılar. Tabi ki ekonomik olarak maddi gücü daha sınırlı olan bireyler burada kaldılar. Ama özellikle apartmanlarda, güvenli sitelerde yaşayanlar daha zengin elit kesim daha hızlı ayrıldı kentten.”¹²⁹

127 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19125059.asp>.

128 <http://www.haberturk.com/yasam/haber/688326-1-milyonun-350-bini-kaçıp-gitti>.

129 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

Kentin bir an evvel tahliye edilmesini beraberinde getiren bu durum kentin “hayalet kent” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Kentin “hayalet kent” olarak kamuoyunda sunulması kentin terk edilmiş konut, işyeri vb. alanlarında yoğun hırsızlık faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu açıdan evini terk etmek zorunda kalanlar aynı zamanda geride kalan varlıklarının, eşyalarının çalınması ile karşı karşıya kalarak depremin yarattığı yoksullaşma halini ikinci defa yaşamışlardır. Bireyler açısından bakıldığında bir taraftan depremin yarattığı kaos ortamından kurtulma bir taraftan da deprem sonrası sanayi, ticaret, ulaşım altyapısının yıkılmasının neden olduğu iş kayıplarından korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Göç etme pratiğine neden olan diğer bir neden depremin normal hayat akışını olanaksız kılacak yoksunluk halini ortaya çıkarmış olmasıdır. Bireylerin, kapasitelerindeki ani düşüşe yönelik bir strateji olarak göç etme sürecine girdiğini söylemek mümkündür. Depremin yarattığı ekonomik ve psikolojik yoksunlaşmadan kurtulmaya yönelik ortaya çıkan göç etme pratiği, depremin başından beri işlenen Kürt kimliği ve deprem vurgusuyla birleşince, göç eden bireylerin gittikleri yerlerde bu sefer de tanımlandıkları kimlikler dolayısıyla bir yoksunlaşma sürecine maruz kalmalarına neden olmuştur.

“Deprem sonrası yurdumuzu, evimizi, yuvamızı terk edip başka memlekete gittik. Göç ettik, çünkü çoluk çocukla ne yapayım. Çadırın altında eksi yirmi beş derecede ne yapacağım. Banyo yapacak bir yer yok, hava soğuk. Sekiz defa Van gölünde etraf buz tutmuşken banyo yaptım. Sonra Hatay’a gittim. Orada da dilenci gözüyle baktılar bize. Portakal işinde çalıştım. Sezon bitince oradan Manisa’nın Gölarmara ilçesine gittim. Eşyamız kalmamıştı zaten. Transit kamyonette o şekilde bekledik. Kaymakama gittim. Ukala bir şekilde beni karşıladı. Kaymakamdan kiralık ev bulmasını istedim. Çünkü doğuluyuz diye kimse bize ev vermiyordu. Her doğulu Kürt değil, her Kürt terörist değil diye kaymakama söyledim. Üç ay orada kaldık. Sonra Erciş’e geri geldim.”¹³⁰

130 H. K. ile 03.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 48).

3.6. Sınıfsal ve Toplumsal Felaket

Doğal felaketlerin yapıları çevre üzerindeki yıkıcılığı kentsel mekânın ekonomik, politik, altyapı hizmetleri üzerinden tüm şiddetini göstermektedir ancak, bu yıkıcılık kentsel alanın korunmasız gruplarını daha dramatik boyutlarda etkilemektedir. Kentin yoksulluk düzeyi açısından yüksek, imar ve kentleşme düzeyi açısından düşük nitelikteki mahalleleri doğal felaketlerden sadece fiziksel olarak değil, iş ve çalışma koşullarındaki değişim ve eğitim, sağlık ve barınma gibi yeniden üretim alanıyla ilişkili hizmetlere ulaşma konusunda yaşadıkları maddi kayıplar nedeniyle de etkilenmektedir. Dolayısıyla doğal felaketler, toplumun en yoksul kesimine etkileri bakımından “sınıfsal felaketler” haline dönüşmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen doğal felaketler toplumun iktisadi, sosyal, mekansal vb. açıdan en korunmasız grupları üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir. Mike Davis, gecekondu bölgelerinin en önemli özelliğini kötü bir jeoloji olarak tanımlamaktadır.¹³¹ Örneğin; Sao Paulo kentinin *favela*’larının dörtte birinin toprak kayması yaşanan zemin üzerine kurulmuş olması, Rio de Janeiro’nun gecekondu bölgelerinin kaygan zemine kurulması ve zaman zaman ölümlerle sonuçlanan felaketlerin yaşandığı alanlar olması, Venezüella’nın başkenti Caracas’ın gecekondu mahallelerinin deprem riski yüksek alanlara ve toprak kaymasının sıkça yaşandığı zemine kurulmuş olması¹³², Filipinler’in başkenti Malina’nın sel yataklarına kurulması,

131 Mike DAVIS, Gecekondu Gezegeni, 151.

132 Aktaran Mike DAVIS. A.g.k., 153. “Aralık 1999’un ortalarında Kuzey Venezüella, özellikle de El Avila masifi olağandışı bir fırtınanın gazabına uğradı. Zaten yağmura doymuş olan toprağa ortalama bir yıllık yağış miktarı birkaç gün içinde düştü; hatta bazı bölgelere düşen yağış miktarı “bin yılda bir görülen” bir olay sayıldı. Caracas’ta (özellikle de Karayip’in Avila dağlarının öbür tarafına bakan sahilleri boyunca) meydana gelen ani seller ile yığıntı kaymaları yaklaşık 32.000 kişinin ölümüne neden olmuş, 140.000 kişiyi evsiz, 200.000 kişiyi de işsiz bırakmıştı. Caraballeda adlı sayfiye yeri içlerinde ev büyüklüğünde kayaların da olduğu 1,8 tonluk bir yığıntı kayması nedeniyle yerle bir olmuştu. Bir katolik piskopos bunun, seçimi Hugo Chávez’in solcu hükümetinin kazanmasına verilmiş ilahi bir ceza olduğunu belirtmiş,

Türkiye kentlerinin gecekondü bölgelerinin deprem riski yüksek alanlara oturtulmuş olması vb. yönündeki tüm bu örnekler, yoksulluğun ve enformel kentleşmenin jeolojik risklerin artmasında ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan enformel kentleşme mekanları, kentin en yoksul kesimlerinin barındığı ve bu nedenle doğal afetlerin etkilerinin şiddetli hissedildiği yoksul ve yoksunluk mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2011 Van depreminde kentin en yoksul üç mahallesi olan Hacıbekir, Esenler ve Seyrantepe'deki konutların yaklaşık % 30'unun ağır hasarlı olduğu ve buradaki konutların kerpiç, briket gibi yapı malzemelerinden oluştuğu düşünüldüğünde depremin yıkıcılığının yoksulluk ile olan ilişkisi anlaşılacaktır. Bu mahallelerin ortak özelliği, kente 1990'larda zorunlu göçle gelen ve kentin yoksulluk ve yoksunluk düzeyi açısından en kırılgan nüfusunu oluşturmalarıdır. Bu mahalleler ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yoksulluğun ve yoksunluğun yoğunlaştığı mekanlardır. Deprem sonrası bu alanlardaki fiziksel yıkımlar da göstermektedir ki doğal felaketler imar ve yapı stoku kalitesi düşük, jeolojik olarak riskli alanlar üzerinde daha yıkıcı etkilere sahiptir. Gerçekleştirilen görüşmelerde kentin en yoksul kesimlerini barındıran, iş ve çalışma koşulları açısından güvencesiz ve mülksüz kesimler üzerinde deprem "sınıfsal felaketin" ortaya çıktığı bir olgu olarak görülmektedir.

“Özellikle şunu söylemek lazım, deprem her zaman en yoksulu vuruyor. Bir hamala etkisi ile bir memura etkisi arasında ciddi fark var. Çünkü hamal gündelik bir iş yapıyor. Günlük kazandığını getirip yiyor. Varsa biraz birikim yapıyor. Ama memurlar ücretini alırken hamalın böyle bir şansı olmadı. Bu insanlar genel itibarıyla köhne evlerde yüz-yüz elli lira kirayla kalan insanlardı. Toprak evlerde kalan insanlardı ve birçoğu mülk sahibi değildi. Evleri yıkılınca mülk sahipleri kendilerine TOKİ'den ev

Dışişleri Bakanı Vincente Rangel de onun bu sözlerine şu karşılığı vermişti: “İntikamını böyle toplumun en yoksul kesiminden aldığına bakılırsa bunu yapan acımasız bir Tanrı olmalı”.

alabildiler. Ve bu insanlar açıkta kaldı. Hem evleri yıkılmış hem de açıkta kalmış oldular. Zaten o fiyata da bir daha kiralık ev bulmaları imkansızdı.”¹³³

Deprem sürecinin yoksulları etkileme düzeyinin, gıda vb. temel ihtiyaçlara ulaşma konusunda yaşamış oldukları vakalar düşünüldüğünde, daha yıkıcı olduğu söylenebilir.

“Gıdaya ilk gün, depremin hemen ertesi günü ulaşamama sorunu vardı, doğrudur. Çünkü kendimiz bile biz fabrikada 70 aileye yakındık, fırınlar beşer tane ya da onar tane ekme veriyordu; 70 aile, 10 tane ekme. Ben üç tane adamı iki, üç fırına bıraktım. Beşer taneden 15 ekme ancak alabildik, 70 kişiye 15 ekme. Çok zor. Bir arkadaşımın evine gidip telefon açtım, bize bir torba tandır ekmeği verdi, onu götürüp ancak o şekilde idare edebildik. Yani gıdaya ulaşamamak tabii ki vardır. Ama ikinci gününde parası olan için gıdaya ulaşamamak sorunu yoktu.”¹³⁴

Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun’un “Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van” adlı çalışmaları kentte yaşayanların deprem sonrası göç etme pratikleri ve yoksulluk düzeyini ele almaktadır. 29 mahalleden 3560 kişiyle gerçekleştirilen anket sonuçlarına dayanan çalışma farklı türden ekonomik ve sosyal grupların deprem sonrası koşullarında meydana gelen değişime dikkat çekmektedir. Çalışmaya katılanların % 53,9’u deprem öncesiyle kıyaslandığında ekonomik durumlarının daha kötüye gittiğini, %45,6’sı koşullarında herhangi bir değişim olmadığını ve %0,5’i ise koşullarının iyiye gittiğini belirtmiştir.¹³⁵ Bu çalışma bize kentin yoksul kesimlerinin depremin yarattığı etkiyi daha fazla hissettiğini, iş ve çalışma koşullarında önemli bir de-

133 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

134 H. D. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Memur, 50).

135 Mim Sertaç TÜMTAŞ ve Cem ERGUN, Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van, 19.

ğişim gözlendiğini, depremin yarattığı yıkımla mülksüzleşme sürecine girdiklerini göstermektedir.

Deprem'in sınıfsal etkisi sadece mekansal veya gelire dayalı bir sorun olarak değil aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı bir yoksunluk hali olarak da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle felaket sonrası süreçte kadınların gerçekleşen yıkımlar karşısında aile içerisindeki geleneksel/ ataerkil rollerinin devamlılığı, geçici barınma sürecinde yemek, bulaşık, çocukların bakımı gibi sorunlarla karşılaşma olasılıkları, kadınların toplanmalarına olanak sağlayan müşterek alanların sınırlı düzeyi, deprem sonrası kadınların korunmaya alınması gereken varlıklar olarak görülmesi, kadınların kapasitelerinde meydana gelen ani azalma vb. durumlar kadınları doğal afetlerden etkilenen en önemli grup haline getirmektedir. Görünen o ki, afet yönetim sistemleri oluşturulurken toplumsal cinsiyete duyarlı bir afet yönetimi oluşturma konusunda bir tutum sergilenememiştir. Chaman Pincha'nın Hindistan'ın eyaletlerinden biri olan Tamil Nadu'daki tsunami sonrası toplumsal cinsiyete dayalı bir afet yönetimi nasıl olmalı sorusuna yanıt aradığı çalışması, toplumsal cinsiyeti afet yönetiminin ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktadır.¹³⁶ Yapılan görüşmede de kadınların depremin yarattığı koşullardan en kötü şekilde etkilendiği dile getirilmiştir.

“Bakin ben burada, bu parkta kundaktaki çocuğunu günlerce yağmurun, karın altında sadece bir branda çekmişte onun altında saklayan kadınları biliyorum. Yanımızdaki parkta kalıyorlardı. Depremden önce herkesin bir evi vardı, yani affedersin ahır bile olsa girecek bir damı vardı. Ama depremden sonra yoktu; bu herkes için geçerliydi. Adamı olan buluyordu tabi ki, bir siyasi partide yakının var ise, bunu AKP veya BDP olarak demiyorum genel olarak konuşuyorum, gücün var ise bunu çok rahat bulabiliyordun. Ama adamın yok ise işte insanların parkın köşesinde bir branda bulup da, brandanın altına kundaktaki çocuğunu bıraktığını da

136 Chaman PINCHA, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi: Uygulamacılar İçin El Kitabı*.

çok iyi biliyorum. Bizim dairenin çadırları vardı, gece on ikiden sonra mecbur olup çadırın içinde çalıştığımız masaları boşalttık; o kadınları, o çocukları çadırın içine alıp sadece çocuk ısınsin diye sabaha kadar masanın üzerinde yatırdığımızı da biliyorum.”¹³⁷

Türkiye’de kadınların formal çalışma koşullarının dışında kalmış olması, ekonomik olarak bağımlı bir konuma sahip olması ve toplumsal statüleri açısından belirsiz bir durumda olmaları kadınların doğal felaketlerden daha fazla etkilenmesine neden olmuştur.¹³⁸ Deprem sonrası oluşturulan geçici yerleşim alanlarında inşa edilen çadır ve konteyner kentlerde kadınların yaşadığı sorunlar, depremin kadınlar üzerinde yaratmış olduğu yıkımı anlamak açısından önemlidir. Özellikle geçici yerleşim alanlarında ailenin beslenme, temizlik ve bakımı meselesi kadının zor koşullarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra kadınların ataerkil yapı içerisindeki geleneksel rolleri olarak görülen çocuk bakımı, yemek pişirme, temizlik gibi ev idaresini yapma yükümlükleri kadınların felaketten etkilenme düzeylerini arttırmıştır. Dul, bekar veya çocuklu kadınların deprem sonrası karşılaştıkları maddi sıkıntılar da bu sürecinin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca konteyner veya çadır kentlerdeki kamusal kullanım alanlarının kadınların gündelik hayatlarını sürdürebileceği şekilde düzenlenmemesi, deprem sonrası koşullara çabuk uyum sağlamalarına olanak tanımamıştır.

Sonuç olarak depremi salt tektonik bir hareket olarak değil, bireylerin ve topluluğun ekonomik ve sosyal dünyasında değişime neden olan “toplumsal felaket” olarak görmek gerekir. Doğal felaketlerin sınıfsal/toplumsal felakete dönüşmesinin nedeni, bu felaketlerin bir anda olup biten fiziksel bir yıkım olmayıp sonuçları itibarıyla etkileri uzun zaman dilimlerini kapsayan bir değişim dinamiğini tetiklemesinden kaynak-

137 H. D. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Memur, 50).

138 A. Nuray Karancı, Sibel Kalaycıoğlu ve Diğerleri, “Tabanlı - Van (23 Ekim 2011) ve Edremit - Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu”, 48.

lanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gerek şey eyleme özgürlükleri ve kapasite düzeyleri arttırılmış toplulukların doğal felaketlere daha dirençli olacağı gerçeğidir.

3.7. Sonuç

Doğal felaketler oluşumları açısından doğa olayı olarak tanımlansa da sonuçları ve etkileri bakımından toplumsal bir boyuta sahiptir. 2011 Van depremleri toplumsal felaketin izlerini sürmemize olanak sağlayan farklı örneklerle doludur. Çalışmanın saha kısmında bir kadın görüşmecinin vurguladığı gibi “bizi deprem vurmadı, bizi insanlar vurdu” söylemi tam da deprem sonrası süreçte ortaya çıkan atmosferin özeti niteliğindedir. Deprem öncesi sürece bakıldığında Van kentinde 1996 yılında yapılan imar planlamasına uygun yapıların inşa edilmemesi, planın çokça tadilata uğraması ve yerel yönetimlerin siyasal rant uğruna belirli çevrelere sağladığı olanaklar yapı kalitesi düşük, imarsız konut stokunun kentsel alan içerisinde çoğalmasına neden olmuştur. Afet yönetiminin en önemli safhası olan risk azaltma dönemi bu açıdan kentin doğal felaketlere hazırlıksız yakalanmasına neden olmuştur.

Deprem sonrası müdahale aşaması olarak görülen ve depremi izleyen zaman diliminde uygulanan politikalar toplumsal felaketin derinleşmesinde katalizör etkisi yaratmıştır. Gıda ve yardım dağıtımından barınma alanlarının oluşturulmasına kadar birçok konuda kent yönetimi ile merkezi hükümetin siyasal bir çatışma haline dönüşen uzlaşmaz görüntüsü beraberinde farklı toplumsal kesimleri siyasal kapasiteleri üzerinden kaynaklara ulaşma yoluna itmiştir. Dönemin ulusal ve yerel basınında çadır yağmalamaları olarak gündeme gelen yağma olayları tam da farklı siyasal ve etnik kimliğe sahip toplulukların gerçekleştirilen yardımlara ulaşma konusunda aynı fırsatlara sahip olmamalarından kaynaklanmıştır. Barınma konusunda iktidara yakın çevrelerin altyapı olanakları yüksek, merkezi alanlara yakın konteyner kentlere yerleştirilmesi; buna karşın bu siyasal ağa dahil olamayan grupların görece daha kötü koşullarla karşı karşıya kalması toplumsal felaketin geniş bir

nüfus üzerinde daha fazla etkiye sahip olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda deprem sonrası ortaya çıkan göç etme pratiği de kaynaklara ulaşma konusunda yeterli kapasiteye sahip olmayan kişilerin felaketin yarattığı yıkıma karşı geliştirdikleri bir hayatta kalma stratejisi olarak yaygın bir hal almıştır. Doğal felaketin toplumsal felakete dönüşmesine neden olan süreç salt müdahale aşaması olarak görülen ve depremin hemen ardından yerel ve merkezi hükümetin depremi yönetme stratejisinin sonuçlarında değil, bir sonraki aşama olarak görülen kentin yeniden yapılanması aşamasında da kendisini göstermektedir. Bu açıdan depremin meydana geldiği 2011 tarihinden günümüze kadarki bütün süreci toplumsal felaketin inşa edildiği bir süreklilik hali olarak okumak gerekmektedir.

4. DEPREM SONRASI VAN’DA MEKANSAL DÜZENLEMELER VE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

Bu bölümde deprem sonrası müdahale aşamasından yeniden yapılanma aşamasına geçişin izleri takip edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak, kentin planlama sürecinin nasıl bir yol izlediği ve yerel aktörlerin etkinliğinde ortaya çıkan azalmayla birlikte planlama sürecinde ortaya çıkan merkezileşme konusuna değinilecektir. İkinci olarak, afet konutlarının inşası süreci ve borçlandırılma meselesi ele alınacaktır. Üçüncü olarak, konut alanında ortaya çıkan mekansal ayrışma süreçleri tartışılacaktır. Dördüncü olarak, kentsel mekanın yeniden yapılması sürecinde arazilerin el değiştirme pratikleri konu edilecek ve deprem sonrası inşa edilen konutların ihale süreçlerinde hangi aktörlerin etkili olduğunu ve siyasal yakınlık bağlarına dikkat çekilecektir. Son olarak, yeniden yapılanma sürecinin kente ilişkin ortaya konulan mekansal stratejiler ve farklı aktörlerin bu mekansal stratejiler uyarınca kente ilişkin tahayyülleri tartışma konusu yapılacaktır.

4.1. Kentsel Mekanın Yeniden Yapılanması

Doğal afetlerin kentsel alanlar üzerinde yarattığı fiziksel yıkım daha sonrasında kentin yeniden planlanması sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Kentsel alanların planlanması bu açıdan hangi aktörlerin etkinliğinde ve hangi kentsel siyasalar eşliğinde değiştirileceği sorusunu da gündeme getirmektedir. Van depremi aynı zamanda kentlerin nasıl ve hangi müdahale biçimiyle değiştirileceğini ortaya çıkaran bir sürecin önünü açtı. AKP’nin konut politikasını yeniden belirlediği, TOKİ aracılığı ile mekana müdahale olanaklarını arttırdığı yeni bir dönem başladı. Deprem sonrasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan AKP İl başkanları toplantısında Van depremi ile birlikte artık kentsel dönüşümde yeni bir noktaya gelindiğini, gerekirse iktidarı kaybetme pahasına gecekondulu ortadan kaldıracığını, bunun için TOKİ’nin kamulaştırma yetkilerini arttıracak yasal düzenleme yoluna gidileceğini belirtti.

“Şunun çağrısını yapıyorum; Çevre ve Şehircilik Bakanlığımız ile bir çalışma içine gireceğiz. Artık şehirlerimizde kaçak yapı, gecekondular, bunlara yönelik gerekirse yetkiyi tamamen Bakanlığımıza alacağız ve bu tür binalarını değiştirmeyen, bunları yıkmayanlara sormadan kamulaştırmasını yapacak ve bu binaları biz yıkacağız. Çünkü bu tabloları defaatle yaşamaktansa iktidarı kaybetmek çok daha hayırlıdır. Onun için biz bu adımı atmamız zorundayız ve depreme dayanıklılık noktasında çok daha hesaplarımızı ciddi yapıp yoğun bir şekilde bu şehirleşme adımlarını atacağız ve vatandaşlarımıza “gel kardeşim, senin binanın enkaz bedeli budur ve gel buraya gir, 20 yıl vadeyle de gel burada otur. Ne istiyorsun, iki daire mi, al sana iki daire ama oturacağın yer artık burası... Onun için de başta büyük şehirlerimiz olmak üzere İstanbul, Ankara, İzmir, bütün bu gecekondular, kaçak binalar şimdiden haberini veriyoruz. Efendim işte ‘müteahhitlerle anlaşacağız, bilmem ne falan’ yok. “Efendim işte biz TOKİ’ye veremeyiz, müteahhit arıyoruz’ şimdi biz artık müteahhit şu bu falan bekleyemeyiz”. Hemen müdahalemizi yapacağız. Hem şehirlerimizi güzelleştireceğiz, hem de buraları sağlam güvenilir konutlarla donatacağız.”¹³⁹

Bu konuşma sonrası TOKİ’nin imar planlarını değiştirme, kamulaştırma ve kentsel dönüşüm bölgelerini belirlemesine olanak sağlayan “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” tasarısı meclis gündemine geldi ve Van depreminden yaklaşık yedi ay sonra yasalaştı. Van depremi üzerinden yasalaşan ve devletin mekana müdahale olanaklarını arttıran yasal zemin, temelde felaketi fırsata çevirme stratejine uygun olarak gecekondular mahallerini merkeze alan kentsel dönüşüm projeleriyle mekan ekonomisini genişletecek bir alan yarattı. İstanbul’da olası deprem senaryoları üzerinden gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri artık gerçek bir depremin arifesinde yasal zeminini daha fazla arttırılarak Türkiye’deki konut ve mekan ekonomisini tüm kentlerin fiziksel dönüşümünde olası hale getirdi.

139 <http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/10/26/basbakandan-deprem-aciklamasi> Erişim Tarihi. 13.01.2015.

Van deprem sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB) tarafından yapılan deprem çalıştayında konuşan Vali Münir Karaloğlu da felaketi fırsata çevirmenin krizi aşmanın en iyi yolu olduğunu belirterek neoliberal stratejinin doğal felaketleri fırsat olarak görme anlayışını yeniden üretti.

“Van Gerçekten ciddi bir felaketle karşılaştı. Ancak unutulmamalıdır ki kriz içinde fırsatı da barındırır. Bunu iyi değerlendirdiğimizde bu fırsata döner. Bunu fırsata çevirmek için aynı hedefe kilitlenmek, el ve akıl birliği yapmak gerekir”.¹⁴⁰

Deprem sonrası kent planlaması süreci merkezi ve yerel aktörlerin etkinliğinde kentin turizm, alışveriş merkezileri, rezidanslar ve konut üretimi yoluyla gelişme dinamiklerini ortaya çıkardı. Doğal felaket söylemi kentsel değişimin meşrulaştırıcı aracı işlevsel bir yere sahipti ve otoriter neoliberal kent politikalarının hayata geçirilmesi için bir fırsat anı olarak görüldü. Sonuç olarak “doğal felaketi” fırsata çevirme alanı olarak Van kenti konut üretimiyle kentin merkezinde yer alan mahallelerin boşaltıldığı ve mahalle halkının şehrin yaklaşık 22 km dışına sürüldüğü, on ay gibi kısa bir sürede yaklaşık 18.000 konut üretilerek depremzedelere satıldığı ve borçlu-alacaklı (borç felaketi) öznenin üretimini olanaklı kıldığı bir mekan görünümü kazandı. Başka bir ifadeyle doğal felaketin toplumsal bir felakete dönüşmesine neden olan ve kolektif kapasitelerin azalmasına kapı aralayan kent kurgusu felaketin fırsata çevrilmesinin maddi olanakları ile kentsel dönüşüme kapı araladı.

4.1.1. Planlamada Merkezileşme: Kent Planlanırken

Deprem sonrası en acil sorunlardan bir diğeri de kentin nasıl planlanacağıdır. Kent planlaması sorunsalı Türkiye kentlerinin en tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır. Kentlerin kim tarafından ve na-

140 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19845390.asp>. Erişim tarihi: 13.01.2015.

sıl planlanacağı sorusu aynı zamanda kentin hangi aktörlerin öncülüğünde ve hangi siyasalar eşliğinde değiştirileceği meselesini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla hangi aktörler planlama sürecinin merkezi aktörleri olacaktır.

Modern planlama disiplininin kent planlama süreci, kapitalizmin yarattığı toplumsal çelişkileri mekansal düzenlemeler yoluyla aşmaya yönelik bir çok örneği içerisinde barındırmaktadır. Ebenezer Howard'ın “bahçe kent” ya da Le Corbusier'in “Radiant kent” ve Frank Lyold Wright'in “Broadacre Kent” tasarımları modernist kent anlayışının özgün örnekleridir. Modernist kent kurgusu kentsel alanları yukarıdan aşağıya doğru planlama anlayışına dayanmaktadır. Buna karşın kentsel alanların planlanması sorunsalı İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar genel olarak devleti bir aktör sıfatıyla kent planlaması sürecine katma konusunda yeterince istekli değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentsel mekanın planlaması devletin müdahalesiyle gerçekleşmiştir.¹⁴¹ Devlet merkezli kalkınma politikaları ve devletin her alanda artan etkinliğine koşut olarak devleti planlama sürecinin temel aktörü haline getirmiştir. Devlet merkezli planlama anlayışının temelinde uzun vadeli ve geniş kapsamlı oluşu, kamu yararını merkeze koyması vardır.

Türkiye'nin kent planlaması konusundaki geçmişi, her tarihsel dönemde farklı aktörlerin ve saiklerin planlama sürecini belirlediğini göstermektedir. 1923-1950 yılları arası dönemde kentsel alanların planlanması, genel olarak ulus devletin merkezileşme sürecine olanak sağlayacak yasal-kurumsal düzenlemelere dayanmaktadır. Özellikle Ankara'nın başkent ilan edilmesi, demir yolu ağlarının genişletilmesi, sanayi planlarının oluşturularak fabrikaların hangi kentlere kurulacağı gibi planlamaya yönelik uygulamaları bu dönem boyunca görmek mümkündür. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Ankara'nın başkent seçilmesi İstanbul'un çok dilli, çok etnikli ve çok dinli mekan

141 Tarık ŞENGÜL, “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”.

anlayışına karşı homojen bir ulus inşası için yeni bir kentsel planlama sürecini gündeme getirdi. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının anlayışında kentsel mekanın planlanması meselesi modernleşme, sanayileşme ve kültürel dönüşüm hedeflerinin gerçekleştirilmesi için işlevsel bir yere sahipti ve yeni rejim modern kentler yoluyla hayat bulabilirdi. Ankara'nın Herman Jansen tarafından planlanması hem nüfusu hızla artan kentin sorunlarını çözmeyi hem de modern bir kent inşa etmeyi amaçlıyordu.¹⁴² Jansen planı modern ulusun yeni mekansal formlarını hayata geçirdiği gibi, arsa spekülasyonlarını ve artan kentsel rantları da beraberinde getirdi. Kentlerin planlanması meselesi salt Ankara'yla sınırlı kalmadı; Anadolu'nun farklı kentlerinde de modern kent planlanmasının örneklerini ortaya çıkardı. Kent planlamasına egemen olan “bahçe kent” anlayışı kentsel dokuyu dikkate almayan modernist kent planlamasının özgün bir örneğini ifade ediyordu. Bu planlama anlayışı, radikal modernist ve aydınlanmacı yeni rejimin yukarıdan aşağıya yeni bir toplum inşa etme anlayışıyla doğrudan uyumluydu. Kent planlamasında yerel dinamikleri, kent ekonomisini dikkate almayan bu planlama anlayışı merkezin politik tahayyülüne uygun yeni bir kentsel mekan oluşturma sürecini etkili bir şekilde yansıtmaktadır.

1950-1980 yılları arasında hakim olan kent planlaması anlayışı Cumhuriyetin ilk yıllarında hakim olan merkezi planlama uygulamalarıyla bir süreklilik göstermektedir. Elbette dönemin karakteristiğini belirleyen dinamikler olarak hızlı kentleşme, göç, sanayileşme ve gecekondu olguları planlama sürecine belirli oranda müdahale olanağı sağladı. Türkiye kentlerinde gözlemlenen enformel ağ ve yapılar tam da kentsel alanları planlama konusunda devletin tutumunun bir sonucu olarak ortaya çıktı. İthal ikamesine dayalı birikim rejiminin temel hedefi sanayileşme yoluyla hızlı kalkınma politikalarını hayata geçirmek olduğundan, devlet göç ve hızlı kentleşmenin yarattığı sorunlara çözüm

142 İlhan TEKELİ, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme Ve Kent Planlaması”.

üretecek olanaklardan yoksun bırakıldı. Kent hem artan emek göçüne bağlı olarak plansız ve yasal olmayan gecekondu alanlarıyla dolmaya başladı; hem de sanayi tesislerinin plansız yer seçimlerine bağlı olarak büyük nüfus kitlelerinin barınma ihtiyacını karşılamaktan yoksun bir şekilde gelişim gösterdi. Planlama kurumunun elde ettiği saygınlıkla birlikte hızlı sanayileşme ve kentleşmenin yarattığı mekansal sorunları çözmek amacıyla merkezileşme yönünde adımlar atıldı. Ankara, İstanbul ve İzmir’de kent planlamasını amaçlayan Metropolitan Planlama Büroları açıldı. İmar ve İskan Bakanlığı’na bağlı olarak kentsel arsa alanlarını denetlemek ve belirlemek amacıyla Arsa Ofis’i kuruldu. Bu bağlamda planlama sürecine kapsamlı-rasyonalist bir boyut kazandırılmaya çalışıldı. Kentsel alanların salt fiziksel değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarını da dikkate alan bu planlama anlayışı sınırlı düzeyde amacına ulaştı. Hızlı kentleşmenin yarattığı mekansal sorunları merkezi planlama yoluyla çözüme girişimi yerel bir aktör olarak belediyelerin kaynaklarında azalmaya ve 6735 sayılı İmar Kanunu’yla (1972) nazım imar planlarını yapma hakkını bakanlığa devretmesine neden oldu.¹⁴³ Planlamada merkezileşme, artan kentsel sorunlara çözüm üretmediği gibi kentsel mekanın enformel yapılara terk edilmesine kapı araladı.

Türkiye’nin kentleşme hikayesi göz önüne alındığında 1980 ve 2002 sonrası özellikleriyle kent, önemli bir sosyo-mekansal değişim sürecine girdi. İlk olarak, 1980 askeri darbesi sonrası uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikaları, ithal ikamesine dayalı içsel birikim koşullarını ortadan kaldıran ve bu yönüyle de emek ücretleri üzerindeki baskıyı arttıran önemli kurumsal ve hukuki düzenlemelere neden oldu.¹⁴⁴ Bu süreçte gecekondu bölgeleri sanayi üretimindeki azalan karlar nedeniyle önemli bir rant alanı haline gelirken, konut sektörü de diğer

143 İlhan TEKELİ, A.g.k., 127.

144 Erinç YELDAN, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, 128.

tüm sektörlerden daha fazla kazançlı hale geldi.¹⁴⁵ Gecekondu bölgelerinin ticarileşmesi ile artan rantın paylaşılmasına yönelik önemli yasal düzenlemeler gerçekleşti. 1984 yılında çıkarılan İmar Affı ve plan tadilatlarıyla kentteki gecekondu alanlarına yasal bir statü kazandırılarak, ucuz iş gücü, oy kaygısı ve popülist politikalar nedeniyle, sanayiciler, siyasal partiler ve kent yoksulları arasında kentsel mekanın kullanımına ilişkin bir koalisyon ortaya çıktı.¹⁴⁶ Bu eğilimler Türkiye kentlerinin son otuz yılda geçirdiği sosyo-mekansal değişimin temel dinamiklerini belirledi. Kent, sermaye birikimine olanak sağlayan özellikleriyle rantın üretildiği ve paylaşıldığı önemli bir yer konumuna geldi.

İkinci olarak, 2002 seçimleriyle birlikte iktidara gelen AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) tarafından kentsel mekanı dönüştürmeye yönelik altyapı ve üstyapı yatırımlarına öncelik veren bir büyüme stratejisi ortaya konuldu. Türkiye kentlerinin nüfusunun, alan ve diğer kentsel taleplerinin gün geçtikçe artması sermaye birikimini yapıyı çevrenin dönüşümüne endeksleyen bir ekonomi politikası izlenmesine neden oldu.¹⁴⁷ Türkiye'nin piyasa toplumuna ve küresel ekonomiye hızlı entegrasyonu aynı zamanda finansal alanda önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. 2001 krizi sonrasında bankacılık alanında yapılan değişiklikler, dalgalı kur rejimine geçiş, Borsa İstanbul'un kurulması, Mortgage sisteminin yasalaşması gibi bir dizi reformla küresel finans piyasalarına hızlı bir eklenme süreci ortaya çıktı. Neoliberal ekonomi politikalarının önemli bir ayağı olan finansallaşma süreciyle birlikte, sanayi eksenli kalkınma anlayışı yerine büyük ölçekli kentsel dönüşüm, alt yapı yatırımları, mutenalaştırma (gentrification) gibi inşaat alanındaki yatırımları olanaklı kılan bir gelişme süreci izlendi. Kanal İstanbul, üçüncü köprü, üçüncü havalimanı, TOKİ tarafından gerçek-

145 Tansı ŞENYAPILI, "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar, 112.

146 Tuna KUYUCU ve Özlem ÜNSAL, "Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş", 89.

147 Erbatır ÇAVUŞOĞLU, "İslamcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetih ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hâle", 42.

leştirilen kentsel dönüşüm projeleri, mutenalaştırma uygulamaları da mekan üretimini merkeze alan pratikleriyle kenti sermaye birikiminin merkezi haline getirdi.

2004 ve 2005 yıllarında çıkarılan büyükşehir ve belediye yasalarıyla birlikte belediyelere kentsel dönüşüm, imar planları oluşturma, kamusal hizmetleri özelleştirme, taşeronlaştırma gibi uygulamalarla kentlerin yönetimini neoliberal saiklerle düzenleme yetkisi veren yeni bir dönemin AKP iktidarı ile yeniden restore edildiğini söylemek mümkündür. Yerel yönetimlerin kentsel dönüşümü temel alan politika anlayışları kentin fiziksel, sosyal, kültürel, iktisadi yeniden inşasından çok rant temelli mekanizmaları kurma aracı haline gelmiştir.¹⁴⁸ Bununla birlikte temel amacı yoksul kesimler için toplu konut inşa etmek olan Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) yapısı değiştirilerek, ülke genelindeki konut piyasasını belirleyen, lüks konut, AVM, okul, cami, köprü, yol, havaalanı gibi büyük ölçekli projeleri gerçekleştiren yeni bir kurumsal boyut kazandırılmıştır. Kent planlaması açısından bakıldığında İmar Planı yapma ve kentsel dönüşüm alanlarının belirlenmesi konusu TOKİ'nin kurumsal kimliği altında merkezileşti. Bu da kentlerin ekonomik ve sosyal boyutlarını dikkate almayan bir planlama anlayışını hakim bir siyasa haline getirdi. Bütüncül bir kent planlaması yerini parçacı kent planlamasına bıraktı. Kentsel dönüşüm pratikleri, kentin tamamını kapsayan bir yaklaşım sergilemekten ziyade rantı yüksek alanların fiziksel değişimine odaklandı. Bu süreç kentlerin fiziksel görünümünü tek tipleştiren, karar alma mekanizmalarında yerel yönetimleri ve aktörleri saf dışı bırakan “plansızlaştırma” süreci olarak işledi.

Van depremi sonrasında kentin nasıl ve kimler tarafından planlanacağı konusu önemli bir yere sahipti. Deprem sonrası yerel aktörlerin, belediyenin ve halkın ekonomik ve sosyal gerçekliğine uygun kent politikaları inşa etme olanakları planlama sorununa nasıl cevap verileceğiyle doğrudan ilişkilidir. Deprem sonrası planlama süreci Bakanlığa

148 Nil C. UZUN, “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”, 50.

bağlı Mekansal Planlama Daire Başkanlığı ile belediye arasında yapılan protokol uyarınca çözülmeye çalışılmıştır. Ancak kentin nasıl planlanacağı konusunda gerekli uzlaşma sağlanamaması ve yerel aktörlerin (belediye de dahil) sürecin dışında bırakılması nedeniyle planlama süreci iptal edildi. Daha sonraki süreçte ikinci defa yeniden bir imar planı yapma yoluna gidildi. Yerel dinamiklerin imar planının yapımına katılımı sorunu, en nihayetinde, kentte yaşayanların şehrin nasıl ve hangi aktörler tarafından dönüştürüleceği konusunda söz sahibi olma olanaklarını yitirmeleriyle sonuçlanmıştır. Yapılan görüşmede dönemin TMMOB Van şube başkanı Ünsal Keser de planlama konusunda yerel aktörlerin herhangi bir müdahalede bulunamadığı konusunu gündeme getirmiştir:

“Deprem sonrasında yeni bir plan yapılmaya başlandı. İlk hazırlanan plan gerekçe gösterilmeden fes edildi ve bakanlık kendisi bir plan daha yaptı. Yani deprem sonrasında iki plan hazırlandı; ilki rafa kaldırıldı. Bakanlığın kendi bünyesinde daha sonra yapılan plan ise yürürlüktedir. Bu planlara mimarlar odası Van şubesi olarak defalarca kez katılma ve görüş bildirme talebimiz olumsuzlukla sonuçlanmıştır”.

Kentin imar planının yapılması sürecinde yerel aktörlerin dışarıda kalması konusu hem imar planı üzerinde gerekli uzlaşının oluşmadığını göstermekte hem de uygulamada yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Plan yapım sürecinin demokratikleşmesi bağlamında katılım mekanizmalarının gelişimi önemli bir yer işgal etmektedir. Özellikle son yıllarda gündeme gelen “kent hakkı” kavramı tam da kentsel alandaki düzenleme pratiklerine kentte yaşayanların tamamının müdahil olması bağlamında kentin kullanımına ilişkin karar mekanizmalarına katılma hakkı olarak tanımlanabilir¹⁴⁹. Planlama sürecine egemen olan merkezleşme hali ve yerelliğin göz ardı edilmesi meselesi, pratikte merkezî kentler üzerinde düzenleme, ekonomik ve politik biçimlendirme iste-

149 David HARVEY, *Asi Şehirler: Kent Hakkından Kentsel Devrime*, 44.

ğinin doğrudan bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Görüşmelerde de merkezin yerel üzerinde hegemonya kurucu yaklaşımını görmek mümkündür.

“Buna en az katkıyı kentliler sundu. Az katkı sunmak derken bu isteksizlik anlamında değil, en az fırsat kentliye verildi. Örneğin; mimarlar odası planın yapılmasına hiçbir şekilde dahil olmadı; belediye Van’ın imarına ya da planına çok dahil edilmedi. Doğrudan Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Mekansal Planlama Daire Başkanlığı’nın yaptığı bir plandır. Tamamıyla kendi inisiyatifleriyle yaptıkları bir şeydir. Aslında Belediye, mimarlar odası ya da TMOBB planlamayı kentlilerin yapmasını istemişti. Van’ı biz yeniden planlayalım dediler fakat Bakanlığın kendi başına plan yapma yetkisi var. Resen yapma yetkisi var. İsteseniz de istemesiniz de biz yapacağız ama gelin bize katılın dediler. Belediye de mecbur kaldı protokol yapmaya. Fakat, planlamaya pek bir katkısı olmadığı gibi, sürece dahil de olmadı.”¹⁵⁰

Yerel aktörlerin planlama sürecinin dışında kalması ve yeni imar planının gecikmesi kenttin ekonomik hayatı üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Evi yıkılan veya dükkanı zarar gören kişiler imar planının gecikmesi nedeniyle yeniden inşa faaliyetlerine başlayamamış; inşaat ekonomisinin yarattığı ekonomik canlanmadan faydalanamamıştır. Belediye ve bakanlık arasında yapılan protokol belediyenin imar planına yönelik itirazı nedeniyle ile son bulmuş, 2013 yılında yeniden bir imar planı yapım süreci başlanarak nihayete erdirilmiştir. Planın iptal olmasına neden olan en önemli noktanın, kentin hangi alanlarının nasıl ve kimlerin etkinliğinde planlanacağı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir. Bu da özellikle kent merkezindeki arsa veya arazilerin artan rantları nedeniyle plana sürekli itirazların ortaya çıkmasına ve kentin hangi alanlarının nasıl planlanacağı konusunda yeterli bir uzlaşma zemininin oluşmamasına neden olmuştur.

150 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

“Niye çıkaramadık ne yazık ki biraz yerel yönetimlerimizin sorunu tam anlatamaması biraz da merkezi hükümet ile yerel hükümet arasındaki çatışmadan dolayı biz o şeyi alamadık. Örnek vermek gerekirse imar planı yapım sürecinde kent imar planı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile belediye arasında gidip geldi. Sonra yeni çıkan yasayla birlikte artık büyük planları bakanlık üstleniyor zaten. Bakanlık aldı bizim planı, orda Ankara’da imar planımızı çıkardı. Fakat merkezden siz oturup bir kentin planını çıkarırsanız oradaki dokuyu bilemezsiniz. Mesela daha önce yeşil alan olarak görülen bir yerden bir bakmışsınız yol geçmiş. Yol geçen bir alanı yeşil alana çevirmişsiniz ya da kaldırılması mümkün olmayan alanlara yol planı yapmışsınız, boş alanları faklı bir şeye çevirmişsiniz. Böyle çok ucube bir şeyler çıktı. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerini suçladılar. O yapmıyor bu yapmıyor diye. Yaklaşık 2-2,5 yıl boyunca bizim imar planımız çıkmadı. Bu ne anlama geliyor. Kentte inşaat sektörü durdu. Tamamen durdu. Bizim önemli sektörlerimizden biri tamamen durdu. Yani iki yıl boyunca, deprem öncesinden alınmış bir kaç istisna inşaat ruhsatı dışında, özel sektör hiç inşaat yapmadı. Kimse konut yapamadı. Bir tek TOKİ geldi kendisi için belirlediği alanlarda plan çıkardı, oranın taramasını yaptı ve orada konut yapmaya başladı.”¹⁵¹

Kent planlamasının Van üzerinde yarattığı diğer bir etkiyi, planlamanın kentin merkezi alanlarında yapı yoğunlaşmasına neden olan imar faaliyetlerini arttırması oluşturmaktadır. Kentin merkezinde kalan kamuya ait alanların özelleştirilmesi veya imar planı hazırlanırken bu alanların iş ve ticaret mekanları olarak tarif edilmesi kent merkezinin nüfus yoğunluğunu uzun vadede arttıracak bir sürecin önünü açmıştır.

“Bir kenti planlarken kentin sosyolojisini iyi tahlil etmek gerekir. Bunu da dışarıdan gelen birinin ya da Ankara veya İstanbul’da oturan birinin yapması zordur. Plan olarak yapılabilir ama bunun sosyolojisini, kentlilerin isteklerini çok da o plana yansıtamazsın.

151 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

Dolayısıyla çok da doğru bir şey çıkmıyor. Örneğin Van’da mesela bizim en çok zorlandığımız şey, Van nerdeyse 500- 600 bin nüfuslu koca bir köy gibidir. Cumhuriyet Caddesinde gündüz güzel bir havada yürüyemezsiniz ya da Maraş Caddesinde. Çünkü kentin bütün yükü oradadır. İşte bunu planlama yaparken görmemişler. Van’da ikinci bir kent merkezi oluşturulamamış. Örneğin İstanbul’u düşünelim İstanbul’da Eminönü ayrı bir merkezdir, oraya insanlar bir şey için giderler, oradan Karaköy’e geçerler, Karaköy’de bambaşka bir hareketlilik vardır. Oradan çıkarsınız Beyoğlu’na orada başka bir hareketlilik ve ticaret vardır. Oradan Beşiktaş’a indiğinizde farklı bir sosyoloji vardır. Fakat Van da kalabalık bir yer olmasına rağmen herkes aynı yerededir. Şuanda Cumhuriyet Caddesi aksında ya da Maraş Caddesi arkasında dört beş tane AVM projesi yürütülüyor”¹⁵²

Deprem sonrası kent planlamasında yaşanan merkezileşme ve yerel aktörlerin etkinliğindeki azalma aynı zamanda konut alanlarının planlanmasında da kendisini göstermektedir. Ülke genelinde kentlerin dönüşümünü fiziksel boyutuyla ele alan “planlama” süreci, deprem sonrasında inşa edilen konutların yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak sosyal ve ekonomik gerçekliği dikkate almayan bir mekan haline gelmesine neden olmuştur. Van kentinin kültürel özellikleri, geniş aile yapısı düşünüldüğünde inşa edilen konutlar meseleyi salt barınma sorununun çözümü üzerinden ele aldığından ya aile içi parçalanmalara ya da mekansal ayrılmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda deprem sonrası planlama süreci depremin yarattığı krizi ve yıkımları mekansal düzenlemeler yoluyla aşmayı hedefleyen ve bu açıdan sosyo-mekansal durumu göz ardı eden bir anlayışa dayanmaktadır.

“Aslında dediğiniz doğru. Deprem sonrasında özellikle kent merkezindeki eski binaların hemen hemen hepsinin ya yıkılması gerekiyordu ya da bazıları orta hasarlıydı ve güçlendirilmesi gerekiyordu.

152 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

Dolayısıyla kent merkezinin boşaltılması gerekirdi. Ya da madem böyle bir durum var, binalarımız hasarlı, eski, orta hasarlı ya da ağır hasarlı ya da yıkıldı. O zaman yeni merkezler oluşturalım. Bu süreç sonrası yeni merkezlerin oluşması gerekiyordu. Edremit'in sırtlarında yeni konutlar yapıldı ya da Erik Dağı'nın eteklerinde. Keza Erciş yolunda da yeni konutlar yapıldı. Belki burada biraz toplu konut mantığına girmek lazım. 1945'lerde İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın hemen hemen tamamı yıkılınca bu toplu konut mantığı ortaya çıktı. İnsanların bir şekilde bir yerlere yerleştirilmesi gerekiyordu. Yeni şehirler yeni gettolar yapıldı. Sosyal donatısı olmayan, topografyasına tam anlamıyla uymayan yeni kentler kuruldu. 1945 İkinci Dünya Savaşı bir de 2011 yılı, her ikisi de aynı mantıkla yapıldı. Şimdi Edremit'in sırtlarına gidin orada 8 bine yakın konut var nerdeyse. Fakat konutların hiçbir sosyal donatısı yok. Sağlık ocağı planlanmamış, hastanesi planlanmamış, doğru düzgün okul planlaması yapılmamış, park alanı planlanmamış. Sadece konutlar yapılmış. İnsanları bir şekilde yerleştirelim mantığı var. Bunun biraz hükümet politikasıyla ilişkisi var. Biz mümkün olduğu kadar insanları bir yere yerleştirelim açıkta kalmasınlar gerisi nasıl olsa gelir mantığı var. Ama o gerisi gelmedi. Örneğin Edremit'e gidin sağlık ocağından reçetenizi alın, ilaç alacak eczane bulamazsınız. Üstelik aşağı merkeze inmek zorundasınız. Çünkü bir plan yok, bir öngörü yok, bunların neye ihtiyacı olur öngörüsü yok. Sağlık ocağı şunda var ama yapılırken planlanmadı. Fakat çok güzel planlanmış şeyler de var. Örneğin Camii: Her TOKİ'ye bir ya da iki Camii yapıldı ve yerleri de özellikle seçilmiş güzel yerler. Olması gereken yerdeler. Ama olması gerekirken bir kültür merkezi var mı, yok. Sağlık ocağına ulaşma kolaylığı var mı, yok. Okula doğru düzgün ulaşılabilir mi, ulaşamıyor.¹⁵³

Konutlar planlanırken dikkat çekilen hususlardan biri yaklaşık 30.000 kişinin yaşadığı afet konutlarında neden sağlık ocağı, kültür merkezi gibi alanların planlanmadığı buna karşın Camii gibi iktidardaki partinin

153 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

dünya görüşüyle özdeşleşen mekansal düzenlemeler yoluna gidildiğidir. TOKİ'nin bütün projelerinde önemli bir yer işgal eden ibadethane inşası (belirtmek gerekir ki Van'daki deprem konutlarında birden fazla Camii inşa edilmiştir) elbette iktidarın dünya görüşü uyarınca kentsel mekan üzerinde kültürel hegemonya kurma süreciyle doğrudan ilişkilidir. Kültürel hegemonyanın planlanması konusuna gösterilen özen konut alanlarının yer seçimi, ihtiyaçların karşılanması ve yerel halkın gündelik hayatını etkileyen konut alışkanlıklarını değiştirmeyi hedefleyen planlama sürecine gerektiği kadar gösterilmemiştir. Türkiye'deki kent çalışmalarının da gündemini işgal eden TOKİ konutlarının yerel mimari özellikleri ve talepleri göz ardı eden yaklaşımının bir örneğini Van depremi sonrasında inşa edilen konutlarda görmek mümkündür.

“Şöyle belirteyim. Mesela Türkiye'nin 81 ilini gezin bütün illerin mimarisi farklıdır. Bazı illerde insanlar küçük dairelerde yaşar. Mesela siz Van'da iki kişi bile olsanız en az 3+1 evde oturmak zorundasınız. Bu tartışılabilir. Bu iyidir, kötüdür bu başka ama böyle bir kültür var. Dolayısıyla biraz daha kalabalıksanız zaten 4+1 değilse bu evde yaşanmaz diyorsunuz. 2+1 evde ya tek kişisinizdir ya da evlenmişsinizdir de çocuğunuz yoktur, idareten oturuyorsunuzdur. Böyle bir kültür oluşmuş. Şimdi TOKİ tarafından yapılan konutlar bu durum göz ardı edilerek yapıldı.”¹⁵⁴

Bütün bu sürece baktığımızda önemli iki eğilimin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İlk olarak, Van depremi sonrası imar planı yapımı sürecinde yerel aktörlerin (belediye, mimarlar odası, ticaret odası, sivil toplum örgütleri vs.) dışarıda bırakılması merkezden planlama sürecinin oluşmasına neden olmuş, özellikle yerel yönetimlerin kent mekanının kurgulanmasına ilişkin perspektifi göz ardı edilmiştir. İmar planı sonrasında ortaya çıkan durumda özellikle kamuya ait alanların bir kısmı yeşil alan olarak planlanmışken, geriye kalan arsa ve araziler ise iş ve ticaret alanları olarak planlanmıştır. Plan bu açıdan, kent

154 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

merkezinde yapı yoğunluğuna neden olacak bir perspektifle yapılmıştır. Bu durum kentin olası doğal afetlere karşı direncini azaltacak ve risklerini arttıracak bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan imar planı yapım sürecinde yerel yönetimler dışarıda bırakılmış; deprem sonrası Van kentinin yıkıma uğramış alanları TOKİ tarafından geliştirilen kentsel dönüşüm projeleri ve merkezi aktörler etkinliğinde bir değişim sürecine girmiştir. Görüldüğü üzere son yıllarda merkezi iktidarın kentlerin üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyanın bir örneğini Van kenti yaşamaktadır. İkinci eğilim ise, deprem sonrası inşa edilen konut alanlarının yerel mimari ve yaşam biçimlerine uygun bir şekilde inşa edilmemesinin yarattığı sorunlardır. Bu sorunların temelinde kentin yerel dinamiklerini görmezlikten gelen, merkezi planlama olanaklarını arttıran ve planlama sürecini demokratikleştirme eğilimi taşımayan kent politikaları vardır. Merkezden planlama anlayışına dayalı bir yaklaşım yerel kültürel dokuyu, geleneksel ve yöresel özgünlükleri görmezden geldiği gibi halkın ekonomik ve gündelik hayatının örgütlendiği yapılı çevreyi dönüştürerek yeni sorunların oluşumuna kapı aralamıştır.

4.2. Mekanda Kurucu Projeler

Van kentinin deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinin önemli bir boyutunu kente ilişkin farklı kurumların mekansal stratejileri oluşturmaktadır. Deprem bu mekansal stratejilerin oluşturulmasında önemli bir fırsat anı olarak görölmektedir. Afet sonrası dönemde kent planlamasından konut alanlarının inşasına, borçlandırma süreçlerine kadar kentin nasıl bir gelişme seyri izleyeceği meselesi çokça tartışma konusu haline gelmiş; yerel aktörlerin mekana ilişkin kurgularını inşa edecekleri bir zemin ortaya çıkmıştır. Mekansal stratejilerin temel hedefi de kentin gelecekteki değişim dinamiklerini ortaya çıkarmak ve kentin farklı bölgelerinin yarışmacı özelliklerine uygun planlamalar meydana getirmektir. Bu başlık altında doğal afet sonrasında kente ilişkin farklı aktörlerin projelerini hayata geçirme konusunda

ortaya çıkan uzlaşma ve çatışma noktaları ve kentin gelecekteki mekansal değişimini öngören yarışmacı ve girişimci söylemlerin nasıl bir değişim dinamiği ortaya çıkaracağı konusu ele alınacaktır. Diğer taraftan kentin turizme yönelik potansiyellerini açığa çıkarmayı hedefleyen ve kentsel alanlar üzerinde önemli bir baskı aracı haline gelen planların “büyüme koalisyonları” oluşturma yönündeki etkileri tartışılacaktır.

4.2.1. “2023 Van Dünya Kenti Vizyonu”

Deprem sonrası kentin nasıl bir gelişme süreci izleyeceği sorusu önemli bir tartışmayı gündeme getirdi. Dönemin Valisi Münir Karaoğlu depremi kentsel yenilenmeyi olanaklı kılacak bir “fırsat anı”¹⁵⁵ olarak ele aldığını, kentin yapı kalitesi düşük, imarsız alanlarını yeniden inşa etmenin kenti eskisinden daha iyi konuma getireceğini belirtti. Elbette yeniden yapılanma sürecinin bir fırsat olarak görülmesi hikayesi Türkiye’deki kamu otoritelerine has bir durum değildi. Dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen doğal afetler sonrası yeniden yapılanma koalisyonları ülkelerin, kentlerin ve yerel ölçeğin nasıl bir değişim geçireceğini belirleyen politikalar ve projeler hazırladılar. Örneğin; 2010 yılında meydana gelen Haiti depremi sonrası oluşturulan IMF, Dünya Bankası ve ABD’nin öncülüğündeki uluslararası komisyonun hazırladığı “Action Plan for The Reconstruction and National Development of Haiti” planı ülkenin turizm ve kentsel dönüşüm üzerinden pazarlanması stratejisini tartışmaya açmaktaydı.¹⁵⁶ 2004 yılında Güney Asya kıyılarını yıkıma uğratan Endonezya (Aceh), Sri Lanka, Tayland, Hindistan ve Maldivler’de etkili olan “Hint Okyanusu Depremi ve Tsunami” felaketi sonrası dönemin ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice’ın da dile getirdiği “bizim için büyük kâr getiren müthiş

155 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19845390.asp> Erişim tarihi.

13.01.2015.

156 Alex DUPUY, “Disaster Capitalism to Rescue: The International Community and Haiti After Earthquake”, 14.

bir fırsat¹⁵⁷” anlayışı yıkıma uğrayan alanların turizme kazandırılması planlarını uygulamaya koydu. Hazırlanan planlar, yıkıma uğrayan turizm endüstrisi ve turizm altyapısını yeniden inşa sürecinde yerel toplulukların yaşam alanlarından çıkarılmasıyla sonuçlandı.¹⁵⁸ Van depremi sonrası kentsel değişimi öngören biri dizi projede felaket sonrası şehrin farklı bölgelerinin özgün ve yarışmacı bir mantıkla planlanması üzerine temellendirildi. Bu bağlamda felaket kapitalizminin araçlarının mekan üzerindeki görünümü bir bakıma depremin hemen ardından hayata geçirilmeye çalışıldı.

Doğal afetlerin ekonomik, politik ve mekansal değişime sağladığı olanakların bir örneğini 2011 Van depremi sonrası kentin mekansal, ticari değişimini öngören planlar üzerinde görmek mümkündür. Van depremi öncesinde valilik tarafından hazırlanan ve “küresel kent” fikri üzerine temellenen “2023 Dünya Şehri Van”¹⁵⁹ projesi Van Belediyesi, Baro, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, DAKA (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı), Van Ticaret Borsası, Van Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları, Kent Konseyi, Sanayiciler, Ziraat Odası, Van Gölü Gazeteciler Cemiyeti, Havya ve Anadolu Basın Birliği gibi yerel aktörlerin içerisinde bulunduğu “Stratejik Plan Yürütme Kurulu”nun çalışmaları olarak ortaya çıktı. Bu kurulun amacı eğitimden sağlığa, insan kaynaklarından şehirciliğe, kültür ve turizmden tarım ve hayvancılığa kadar farklı konularda kentin gelişim dinamiklerini ortaya koymak olarak sunuldu. Her ne kadar “küresel kent” kavramının içeriği ile yapılması planlananlar uyuşmasa da kentsel mekanın değişimini öngören bir tartışmanın yürütüldüğünü söylemek mümkündür. 2011 depreminin yarattığı yıkımla birlikte planının uygulanma olanağı ortadan kalktı.

157 Naomi KLEIN, “Felaket Kapitalizminin Yükselişi”. <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/felaket-kapitalizminin-yukselisi> Erişim Tarihi: 15.05.2016.

158 Alice RICE, Post-tsunami Reconstruction and Tourism: a Second Disaster ?

159 2023 vizyonu AKP’nin 2011 seçimleri öncesinde kamuoyuyla paylaştığı ve Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılında ülke ekonomisinin gelişme stratejisinin öngören bir plan niteliği taşımaktadır.

“2023 Dünya Şehri Van” perspektifi depremle birlikte “Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı” şeklini aldı. Van’ı ticaret, turizm, sanayi ve tarımsal üretim alanlarında küresel piyasalara açma fikri ve Van kentinin gelişme dinamikleri STK, kamu kurumları, üniversiteler, danışmanlık şirketleri, dernekler ve yerel yönetim birimlerinin ortak girişimiyle hazırlanan raporla 2014 yılında toplumla paylaşıldı. Van ve ilçelerini kapsayan bu plan uluslararası rekabet koşullarında kentin ön plana çıkan sektörlerini geliştirmeyi hedef olarak ortaya koydu. Bu raporun hazırlanmasındaki diğer bir itici faktör ise devletin ve hükümetin 2023 Vizyonu’dur. Bu vizyon, Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı olacak olan 2023’e gelindiğinde, Türkiye’yi küresel piyasalara entegrasyonunu sağlamış, büyümesini ve kalkınmasını gerçekleştirmiş ve dünyanın en büyük 10. ekonomisi konumuna gelmiş ülke statüsüne taşınmayı hedefleyen büyük ölçekli stratejidir. Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı bu stratejiye koşut olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın önemli bileşeni konumundaki DAKA (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı) proje koordinatörü Mehmet Emin Çakay da bu planın oluşumunda 2023 motivasyonuna dikkat çekmiştir:

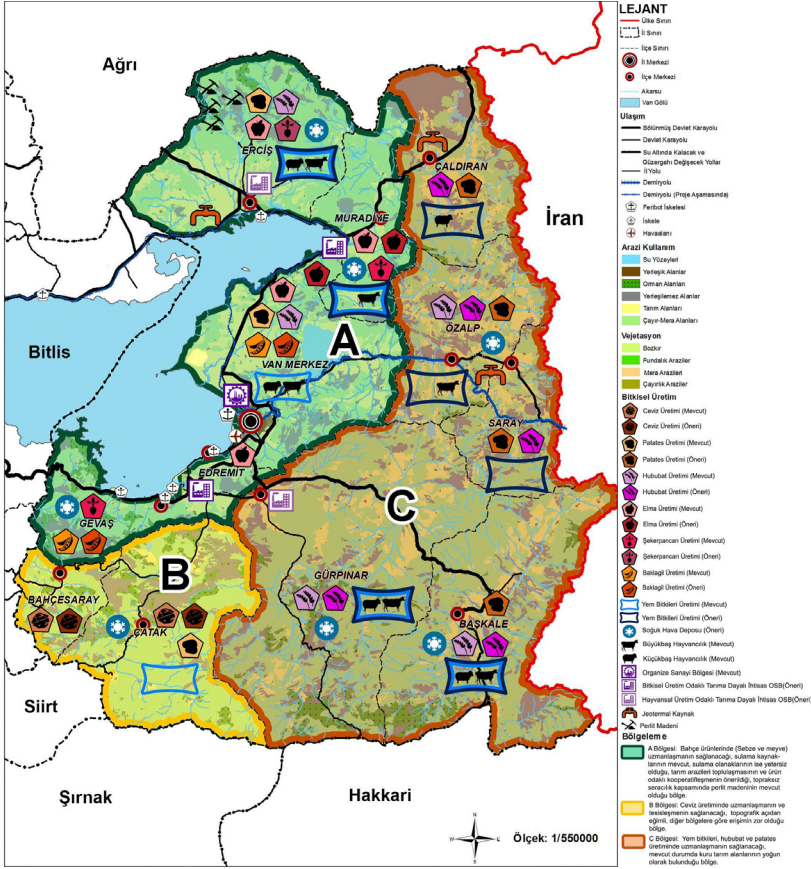
“Aslında Türkiye’nin 2023 vizyonu diye bir eylem planı var. Hükümetin değil, Türkiye’nin genel bir planı. Nedir bu plan? Yıllık ihracatın 500 milyar dolara çıkarılması; ondan sonra istihdamın yükseltilmesi. Bu fotoğrafta Van nerededir aslında. 2023 vizyonu dokümanı böyle bir çalışmadır.”

Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı, Van kentini farklı işlevlere sahip bölgeler üzerinden ele almaktadır¹⁶⁰. Hazırlanan rapor, kentin kırsal veya tarıma dayalı bölgelerinde tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi ve pazarlanması üzerinden kent ekonomisini güçlendirecek önemli bir tarımsal üretim merkezi inşa edilmesini öngörmektedir. Tarım sektörü hayvancılık ve bitkisel üretim olmak üzere

160 DAKA, Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı, 162.

iki boyutta değerlendirilmektedir. Tarım ürünlerinin mekansal gelişim organizasyonu başlığı altında kentin ilçeleri bölgelere ayrılmıştır. Çalışmada A Bölgesi olarak tanımlanan Erciş, Muradiye ve Edremit ilçelerinin tamamı, Gevaş ilçesinin ise büyük bir bölümü bitkisel üretim merkezileri olarak planlanmıştır. Bu alanların iklim koşullarının ve sulama olanaklarının yeterliliği sebze ve meyve üretim merkezleri olarak planlanmalarına neden olmuştur. Özellikle elma ve bakla yetiştiriciliği ve şeker pancarı üretimi (önemli oranda kavun ve karpuz üretimi) bu bölgenin mekansal dağılımında önemli bir tarımsal üretim alanı olarak yer işgal etmektedir. B bölgesi olarak tanımlanan Bahçesaray ve Çatak ilçeleri ise sert iklim koşulları nedeniyle ceviz üretimine dönük bölgeler olarak planlanmıştır. Ceviz üretimine dayalı mobilya, ilaç, gıda vb. sanayi tesislerinin ise Edremit veya Gevaş ilçelerinde kurulması öngörülmüştür. Van'ın doğu ve güneydoğusunda yer alan Çaldıran, Özalp, Saray, Gürpınar ve Başkale ilçeleri C Bölgesi olarak belirlenmiştir. İklim koşulları açısından değerlendirildiğinde C Bölgesi patates, hububat ve yem bitkilerinin üretim merkezi olarak tarif edilmiştir. Bitkisel üretimde önemli yatırımlardan birini örtü altı sebze üretimi oluşturmaktadır. Tarımsal alana ilişkin meselede, DAKA'nın bitkisel üretime yönelik planlama süreci ile VAN Ticaret Odasının geliştirdiği projelerin aynı doğrultuda ortaklaştığını söylemek mümkün.

Harita 3: Van İli ve İlçeleri Bitkisel Üretim Mekansal Dağılımı¹⁶¹



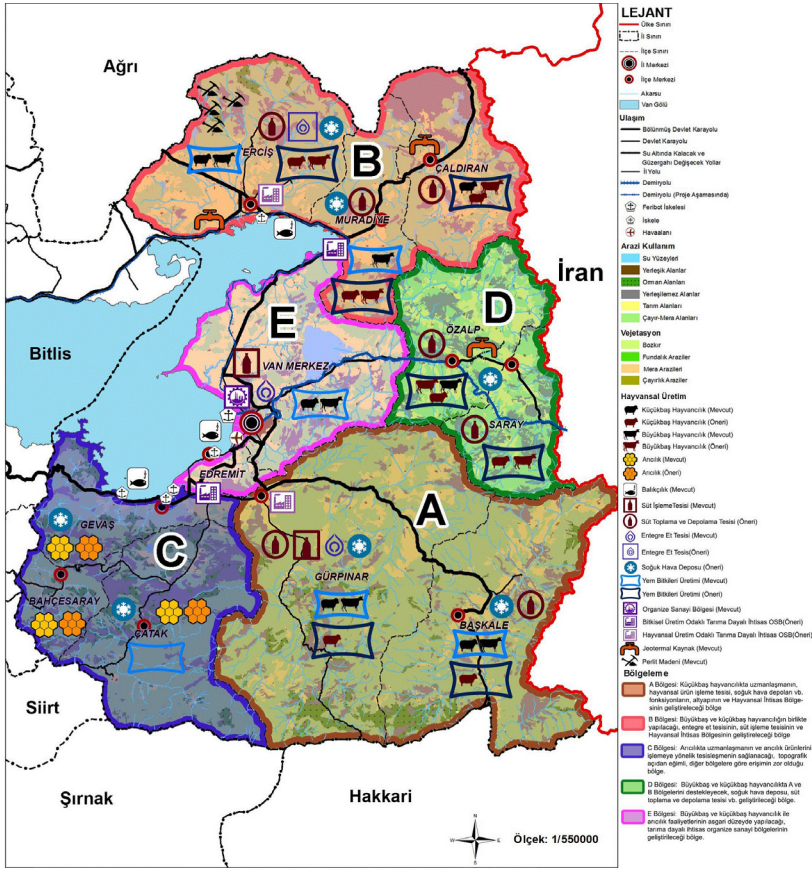
Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı, tarımsal üretimin ikinci boyutu olarak hayvansal üretimin mekansal dağılımını ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre hayvansal üretim Van'daki tarım sektörünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 2013 yılındaki istatistiklere bakıldığında 788,4 milyon TL'lik tarımsal üretimin %23,9'unu bitkisel üretim oluştururken, %76,1'ini

161 Bkz. (142) DAKA, 172.

ise hayvansal üretim oluşturmaktadır.¹⁶² Bu açıdan hayvansal üretim kent ekonomisine önemli gelir kaynağı sağlamaktadır. Plan, kentin hayvansal üretimini üç bölge üzerinden ele almaktadır. Çayır ve mera açısından geniş alanlara sahip Gürpınar ve Başkale ilçeleri küçükbaş hayvancılık ve yerli hayvansal ırk merkezi olarak A Bölgesi içerisinde tanımlanmıştır. Erciş, Muradiye ve Çaldıran ilçeleri ise otlak alanlarının sınırlı düzeyde olması nedeniyle hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvancılığının birlikte yürütüleceği B Bölgesi kapsamında değerlendirilmiştir. Bahçesaray, atak ve Gevaş ilçelerini içerisinde alan C Bölgesi ise iklim ve coğrafi özellikleri nedeniyle arıcılık sektörünün geliştirileceği merkezler olarak tarif edilmiştir. Van'ın doğusunda kalan Özalp ve Saray ilçeleri gerek hayvancılık gerekse arıcılık açısından yeterli olanaklara sahip olmadığından soğuk hava deposu ve süt toplama merkezleri olarak planlanan D Bölgesi içerisinde ele alınmıştır. Son olarak, sanayi merkezleri kapsamında planlanan merkez ilçeler ve Edremit ilçesi E Bölgesi içerisinde tarif edilmiştir. E Bölgesi sanayi ve bitkisel üretim merkezi olarak planlandığından bu alandaki hayvansal üretim, yerel talebi karşılamaya dönük sınırlı bir üretim alanı olarak ele alınmıştır.

162 Bkz. (142), DAKA, 173.

Harita 4: Van İli ve İlçeleri Hayvansal Üretim Mekansal Dağılımı¹⁶³



Tarımsal üretime yönelik mekansal planlama süreci dışında kentin sanayileşme potansiyeli üzerinden kalkınması fikri çalışmada önemli bir yer işgal etmektedir. Van kentinin sanayileşme süreci 1960'lara kadar geri gitmektedir. 1960'lı yıllarda kurulan gıda üretim tesislerinin yanı sıra Van Çimento Fabrikası gibi kamuya ait tesisler (KİT) sanayileşme sürecinin gelişmesinde önemli bir yere sahipti. 1970'lerde açılan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Van Et ve Balık Kurumu Kombinasyonu, Yem

163 Bkz. (142), DAKA, 180.

Fabrikası, Yün İpliği Fabrikası, Van Peynir-Tereyağı Fabrikası gibi işletmeler kentin daha sonraki sanayileşme sürecini belirlemiştir.¹⁶⁴ 1980’lerden sonra özelleştirme süreciyle birlikte kamuya ait tesislerin özel sektör elinde biriktiğini söylemek mümkün. Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planında kentin sanayi tesislerinin merkez ilçelerde yoğunlaştığı, gıda ve imalat sanayinin mevcut durumda önemli bir yer işgal ettiği vurgulanmaktadır. Van’ın imalat sanayinde, düşük teknolojlili sanayi üretiminden ileri teknolojlili sanayi üretimi yapacak yeni bir döneme girmesi hedeflenmektedir. 2014 yılında DAKA tarafından hazırlanan Uluslararası Rekabetçilik Analizi (URA) raporunda da kentin potansiyel yatırım alanları kimya, enerji, medikal sanayii ve bilişim sektörleri olarak tarif edilmiştir. Bu amaçla kentin sanayi alanındaki mekansal organizasyonu yeni kurulacak organize sanayi bölgeleri üzerinden yürütülmek istenmektedir. Mevcut Van Organize Sanayi Bölgesi tekstil, gıda, inşaat, mobilya ve kimya gibi farklı sektörleri bünyesinde barındırdığından uzmanlaşmayı olumsuz yönde etkilediği vurgulanmıştır. Bu nedenle “İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri” kurulması gündeme gelmiştir.

Plan’da sanayinin mekansal gelişim alanları Erciş, Gevaş, Gürpınar ve merkez ilçeler olan Tuşba ve İpekyolu’nu kapsamaktadır. Sanayi Sektörü Gelişim Üçgeni (SSGÜ) olarak tarif edilen bu mekansal yayılma süreci, kentin merkezi ile Özalp ve Saray ilçeleri ve Kapıköy sınır kapısını da içerecek şekilde oluşturulması planlanan ticaret aksının ve lojistik merkezin inşasını ön görmektedir. Ulaşım altyapısı, hammaddeye yakınlık, arazi olanakları, pazarlara yakınlık ve pazar büyüklükleri, kuruluş ve işletme maliyetleri, işgücü potansiyeli ve maliyeti, devlet teşvikleri ve bürokratik engeller gibi birtakım faktörler düşünüldüğünde gıda imalatı, inşaat malzemeleri imalatı, tekstil ve hazır giyim imalatı ve mobilya imalatı geliştirilmesi mümkün olan sektörler olarak belirlenmiştir.¹⁶⁵ Kentteki potansiyeller dikkate alınarak inşa edilen

164 YYÜ ve VATSO, Van İl Sanayi Envanteri, 15.

165 Bkz. (142), DAKA, 183.

Tekstil Kent 2015 yılında hizmete girmiştir. Tekstil Kent Van merkeze 8 km, havaalanına 7 km uzaklıktaki Kurubaş bölgesinde faaliyetlerine başlamıştır. Temel amacı büyük kentlerde faaliyette bulunan tekstil firmalarını bu alana çekmek ve “İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri” olarak yeni işlevler yüklenmek olarak tarif edilmiştir.¹⁶⁶ DAKA proje koordinatörü Mehmet Emin Çakay da Tekstil Kentin temel amacını şöyle ifade etmiştir:

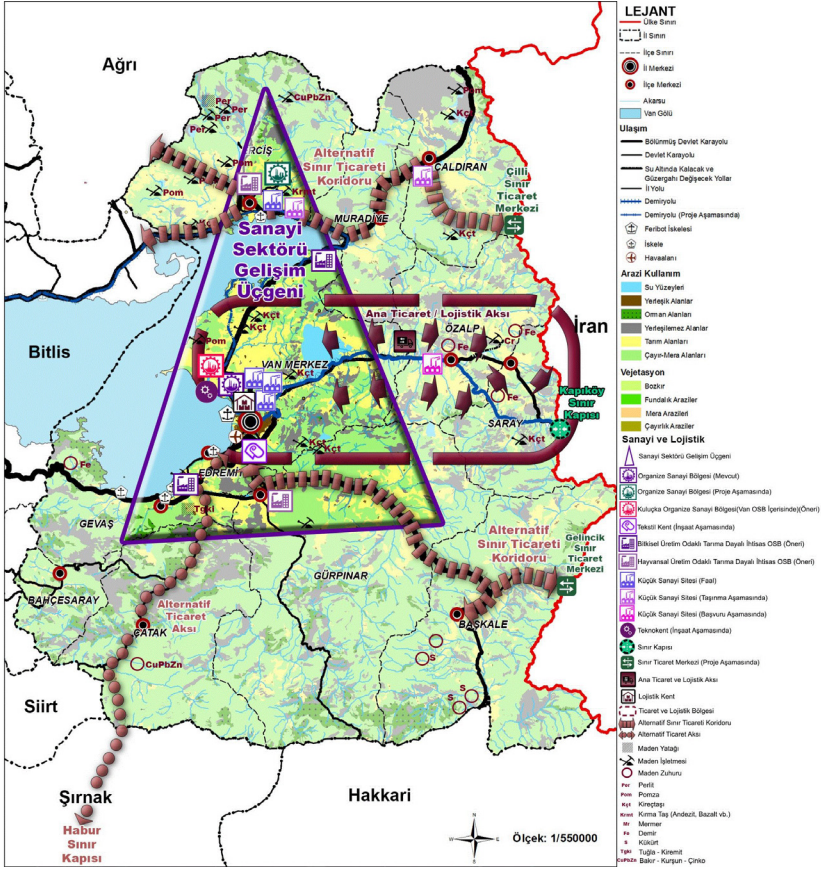
“Daha çok Kalkınma Bakanlığımızın bir inisiyatifiydi. Kalkınma Bakanlığının cazibe merkezleri diye bir programı var. Bu program cazibe merkezleri diye tanımlanan 11 ilimizi kapsamaktadır. TRB2 düzeyinde Van bir cazibe merkezidir. Malatya bir cazibe merkezidir. Keza Erzurum bir cazibe merkezidir. Diyarbakır bir cazibe merkezidir. Bu tanımlanan kategori mekansal planlamayla ilgili bir tanımdı. Bu mekansal planlamayı, özgün finansal projelerle destekleyip ön plana çıkarmaya dönük bir program. Van’daki Fuar ve Kongre Merkezi ve Tekstil Kent bu cazibe merkezi programı kapsamında bakanlığımızın yaptığı bir çalışma. Cazibe merkezi programının bir mevzuatı var. Ajanslar üzerinden yürütülüyor. Oradaki rolümüz projeleri geliştirmek, fizibilitesini yapmak ve uygulama aşamasını takip etmek. Şuanda fuar ve kongre merkezi var. Bölgedeki fuarlar ve kongreler artık kalkınmayla bire bir ilgisi olan müdahaleler. Van’ın böyle bir şeyi yoktu. Van böyle bir imkandan yoksundu. Şuanda her yıl üç-dört tane fuar yapılıyor. Dolayısıyla etkisi olan ve olmaya devam eden projeler. Tekstil Kent te şuanda 6000 kişinin istihdamını öngörüyoruz. Şuanda 1000 kişi çalışıyor. Dört tane firma yer aldı. Yirmi altı firma daha gelecek. Bunlar da peyder pey gelecek”.

Sanayileşme sürecinin mekansal organizasyonu, tarımsal üretimdeki bölgeleme modelinden farklı olarak, belirli aksların üzerinde kümelenen sanayi potansiyelleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Sanayinin mekansal örgütlenmesi İran’a yakınlık, pazar koşulları, hammadde ve

166 DAKA, Van’ın Sanayi Envanterinin Oluşturulması Fizibilite Çalışması, 52.

işgücü nitelikleri açısından değerlendirildiğinde sanayinin yer seçiminde ve coğrafi dağılımında kent merkezlerinin yoğunluk kazanacağı görülmektedir. Plan’a göre Erciş ilçesi İncesu ve Karnıyarık mevkiinde yaklaşık 55 hektarlık alanda Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın teşvikleriyle yeni bir organize sanayi bölgesi kurulması planlanmaktadır. Erciş’te kurulması planlanan İhtisas Organize Sanayi Bölgesi ile Van’ın perlit, pomza, kireçtaşı ve kırmataş madenlerinin büyük çoğunluğunun bu bölgede toplanması nedeniyle inşaat malzemeleri imalatı ve madencilik sektörünün geliştirilmesi hedeflemektedir. Sanayi Sektörü Gelişim geni içerisinde tarımsal üretime dayalı sanayi tesislerinin kurulması planlanmaktadır. Plan’da Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (TDİOSB) olarak belirlenen alanlarda yatırım projeleri öngörülmektedir. Ayrıca yapılması planlanan “Lojistik Kent” projesiyle antrepo, depo, mağaza ve sosyo-kültürel amaçlı alanlar ve tüketime yönelik tesislerle konaklama alanları oluşturulmak istenmektedir. Kentin sanayi öncelikli alanlarından başlayarak inşa edilmesi planlanan organize sanayi bölgelerinin aynı zamanda Yüzüncü Yıl niversitesi bünyesinde faaliyete geçirilen Tekno Kent projesi yardımıyla ileri teknolojiye üretime dönük uygulamaları birleştirme amaı taşınmaktadır. Kentin sanayileşme sürecine ilişkin projeksiyonu kentin mekansal değişimini de öngörmektedir. Yapılan görüşmelerde de farklı aktörlerin, sanayi eksenli kalkınma stratejisinden daha ziyade turizm sektörünün ve mekansal inşasının kentin gelişme sürecini belirleyeceğine yönelik kuvvetli bir inanca sahip olduğu görülmektedir.

Harita 5: Van İli ve İlçeleri Sanayi Sektörü Bölgelemesi¹⁶⁷



“Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı” çalışma raporunun önemli bir diğer boyutunu da kentin hizmet üretimi potansiyelini açığa çıkaracak ve bu potansiyelin mekansal değışime dönük projelerle desteklenmesi sürecini olanaklı kılacak yatırım alanlarını planlamak oluşturmaktadır. Hizmet sektörünün gelişme boyutu iki bağlamda ele alınmaktadır. Birincisi, ticaret ve lojistik merkezlerinin kurulması; ikincisi ise turizm potansiyelinin bir pazarlama unsuru olarak ortaya

167 Bkz. (142), DAKA, 189.

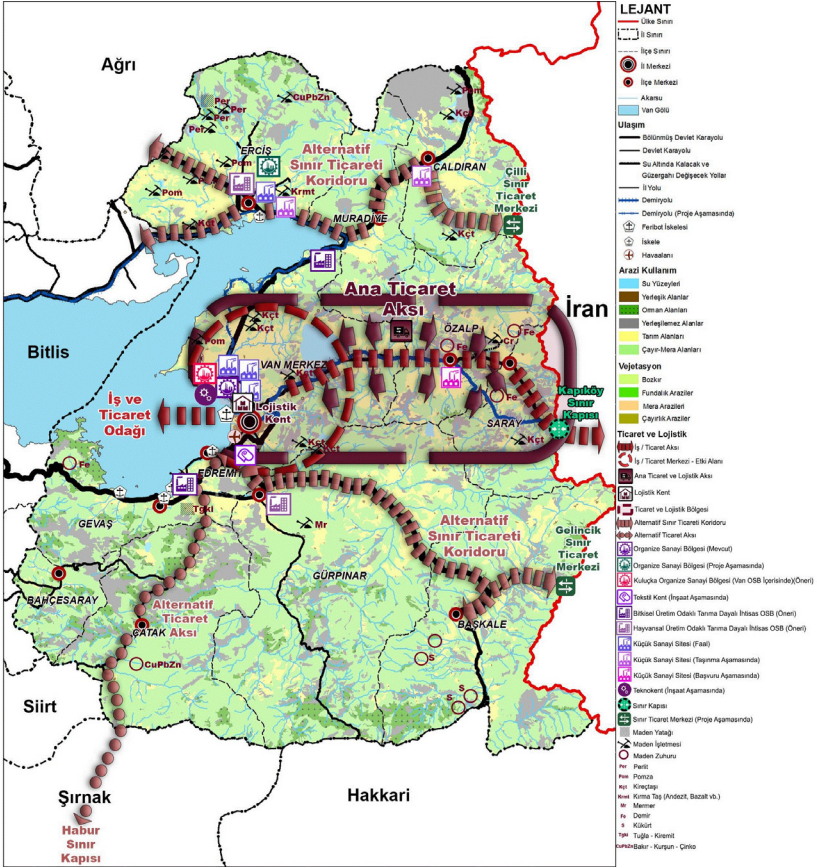
çıkarılmasıdır. Plan'a göre Van'ın İran, Irak, Rusya, Azerbaycan, Suriye, Gürcistan, Lübnan gibi Ortadoğu ve Yakındoğu ülkelerine olan uçuş yakınlığı onun iç pazardan ziyade dış pazara yönelik faaliyetleri yürütecek bir merkez olarak konumlanmasını sağlamaktadır. Bu amaçla kentin hizmet sektörü mekansal gelişimi "Ana Ticaret Aksı" olarak belirtilen merkez ilçeler ve Edremit ilçesinin kuzeyinden itibaren kent merkezi- Kapıköy sınır kapısı boyunca ticaret ve lojistik merkezlerinin kurulması üzerine temellenmektedir. Bu düzenlemeye bir taraftan merkez ilçelere yeni işlevler yükleyen projeler, diğer taraftan da kent merkezinin ticaret ve hizmet üretimine dönük geleneksel rolünü güçlendirecek projeler olarak bakılmaktadır.

Ticaret ve hizmet sektörünü geliştirme sürecinin en somut projelerini Başkale-Gelincik Sınır Ticaret Merkezi, Çaldıran-Çilli Sınır Ticaret Merkezi, Van-Çatak-Habur Sınır Kapısı aksları üzerindeki inşa faaliyetlerine devam edilen ticaret merkezleri oluşturmaktadır.¹⁶⁸ Van Organize Sanayi Bölgesi içerisinde kurulması planlanan lojistik merkezi ise kentin İran'la olan ticari faaliyetlerini arttırmayı hedeflemektedir. Bu amaçla Van-Kapıköy Sınır Kapısı demir yolu hattının inşa faaliyetlerine başlanmıştır. Lojistik merkezi ile birlikte Van Serbest Bölgesi oluşturma projeleri kentin mekansal değişimini öngören bir dizi yeni inşa faaliyetlerini gündeme getirmektedir. Kent merkezindeki alanlarda bu sektörün yarattığı ekonomik gelişime cevap verecek demiryolu hatlarının geliştirilmesi, Ferit Melen Havaalanının altyapısının modernizasyonu ve yolcu kapasitesinin arttırılması, D- 300 karayolunun iyileştirilmesi, iş ve alışveriş merkezlerinin açılması, fuar alanının oluşturulması, Üniversite'nin kapasitesinin arttırılması, konaklama olanaklarının düzenlenmesi, bankacılık faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi planlanmaktadır.¹⁶⁹

168 Bkz. (142), DAKA, 193.

169 Bkz. (142), DAKA, 196.

Harita 6: Van İli ve İlçeleri Ticaret ve Lojistik Sektörleri Bölgelemesi¹⁷⁰



170 Bkz. (142), DAKA, 195.

4.2.2. Yeni Gelişme Dinamiği: Turizm Kenti

Kentteki hizmet sektörünü geliştirmeye yönelik projelerin ikinci boyutunu turizm sektörü oluşturmaktadır. DAKA, Ticaret Odası, Üniversite ve Belediye gibi farklı aktörlerin üzerinde en fazla anlaştığı konu turizmin mekansal yayılımı ve buna ilişkin mekansal düzenlemelerdir. Deprem sonrası kentin nasıl bir gelişme seyri izleyeceği sorusu üzerine temellenen turizm kenti inşa etme süreci aktörlerin bu alana ilişkin çalışmaları üzerinden takip edilebilir. Bu amaçla 2013 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve DAKA (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı) ortaklığında düzenlenen “Van Turizmini Geleceğini Arıyor!”¹⁷¹ başlıklı çalıştay farklı üniversitelerden akademisyenlerin, turizm sektörü temsilcilerinin ve sivil toplum örgütlenin katılımıyla kentin turizm alanlarını ve potansiyellerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalıştayın diğer bir amacı “Van Turizmi Konseyi” oluşturmak olarak belirtilmiştir. Çalıştayın sonuç raporunda kentin turizme yönelik gelişim noktaları belirlenmiştir. Kentin inanç turizmi, eko turizm, kış turizmi, kültür sanat şenlikleri, tarih turizmi, kültür turizmi gibi noktalara da pazarlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla Van’ın turizm altyapısına ilişkin olarak ulaşım, konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri, alışveriş merkezleri, haberleşme, rekreasyon, eğlence, sağlık hizmetleri ve turizmi konularında yeni bir yapılanma sürecine gidilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kentin turizme yönelik pazarlanması stratejisinin üst ölçekli planlamasını “Türkiye Turizm Strateji 2023” belgesinde Van’ın “Urartu Kültür ve Turizmi Gelişim Bölgesi” olarak ilan edilmesi oluşturmaktadır. Kentin Urartu medeniyetinin başkentliğini yapmış olması nedeniyle Urartulardan kalma çok sayıda eserin varlığı turizm potansiyeline yönelik farklı projelerin geliştirilmesine neden olmuştur. DAKA tarafından desteklenen ve Kalkınma Bakanlığı tarafından “Cazibe

171 Faruk ALAEDDİNOĞLU ve Diğerleri, Van Turizmini Geleceğini Arıyor: Çalıştay Kitabı.

Merkezleri Destekleme Programı”¹⁷² dahilinde hayata geçirilen Tuşba Kongre ve Fuar merkezi, Urartu Müzesi ve Mavi Tur projeleri tam da kentin turizme açılma hikayesini dikkate alarak geliştirilen projelerdir. Gerçekleştirilen görüşmelerde DAKA planlama koordinatörü Mehmet Emin Çakay bu projelere ilişkin yaklaşımlarını şu şekilde dile getirmiştir:

“Urartu Müzesi zaten gerekliydi. Urartular kadim bir medeniyet ve Tuşba Urartuların başkentliğini yapmış. Müzenin temel çıkış noktası Urartulara ait 450 bin tane sergilenemeyen eser var yer olmadığı için. Urartu Müzesi buna hizmet edecek. Keza Mavi Tur adıyla iki tekne aldık. Onlar şuanda Büyükşehir’e teslim edildi. Cazibe programı dâhilinde alındı. Fuar ve Kongre merkezinin, Urartu Müzesinin ve Mavi Tur teknelerinin alınma amacı, keza kış turizmine ilişkin projemiz de oldu. Bunların odağı turizmdir. Van’ın gelişme eksenine baktığımızda tarım ve hayvancılıkla birlikte turizm ön plana çıkıyor. Bu projelerin bire bir turizme hitap eden bir boyutu var tabii ki.”

Kalkınma Ajansının turizme yönelik diğer bir çalışması 2011 yılında TRB2 bölgesine yönelik hazırlanmış olduğu “TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi: Turizm Sektörü” raporudur.¹⁷³ Bu raporda Van kentinin turizme yönelik envanteri çıkarılarak potansiyelleri ve mevcut durumu analiz edilmiştir. Rapor Van’daki turizm otel ve işletme durumlarını, personel yapısını, turizme yönelik tesislerin uygunluğunu ve turistlerin ülke bazında dağılımını ele almıştır. Raporda öne çıkan önemli bir nokta deprem sonrası da gündeme gelem İranlı turist sayısındaki yıllara göre gerçekleşen artıştır. Deprem sonrası bölge ülkelerin tüketim

172 Cazibe Merkezleri Destekleme Programı, Kalkınma Bakanlığı tarafından 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı içerisinde Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van kentlerinde turizm potansiyellerini geliştirici projeler ve tarihi kent dokusunun açığa çıkarılması olarak sunulmaktadır. Bknz. http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/TanitimKitabi/Attachments/1/KB_tanitim_kitabi.pdf Erişim Tarihi: 13.04.2016.

173 DAKA, TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi: Turizm Sektörü.

ve turistik ihtiyaçlarına yönelik ilk tespitlerin bu belgede yapıldığını söylemek mümkündür. DAKA tarafından hazırlanan “2014-2023 Dönemi TRB2 Bölgesi Planı”¹⁷⁴ adlı çalışma da bölgenin turizm potansiyellerini açığa çıkaracak bir dizi somut öneride bulunmaktadır. Van bu plan içerisinde bölge kentlerin turizm merkezi olarak ele alınmıştır. Bu amaçla kentin tanıtımı, fuar ve kongrelerin düzenlenmesi, turizme yönelik tesisleşmenin sağlanması, Van Gölü’nde marina inşa edilmesi, Van Gölü çevresindeki destinasyonun turizme kazandırılması amacıyla Van merkez, Edremit ve Erciş ilçelerinde yer alan Devlet Su İşleri (DSİ), Karayolları vb. kamu kurumlarının arazilerinin özel sektöre devredilmesi öngörülmektedir.¹⁷⁵ Deprem sonrası hazırlanan “Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı” da devletin turizme yönelik üst ölçekli planları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

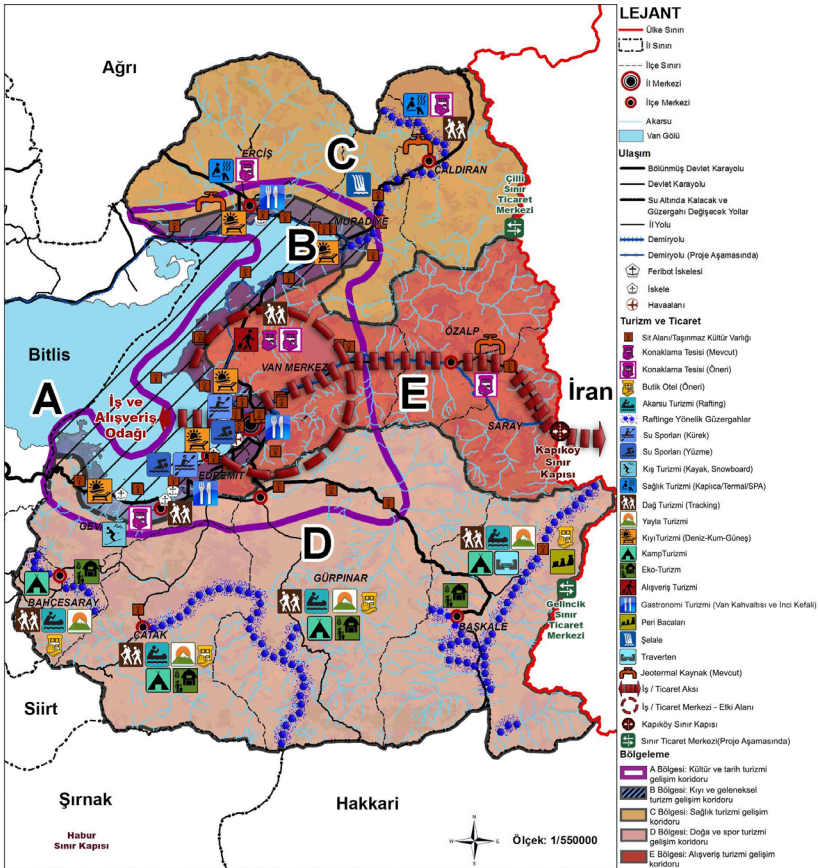
Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı’nda kentin turizm potansiyelini etkileyen en önemli noktanın “güvenlik” olduğu belirtilmiştir. Kürt sorununa bağlı olarak ortaya çıkan bu güvenlik meselesinin çözümünün kentin turizme açılma sürecini hızlandıracağı vurgulanmaktadır. Plan Van’ın turizm sektörünü farklı özelliklere sahip bölgelerin pazarlanma stratejileri üzerinden ele almaktadır. Turizmin mekansal dağılımı beş bölgede ele alınmaktadır. Van il merkezini kapsayan A Bölgesi Urartu Medeniyeti merkezi olarak kültür ve tarih turizmi, Van kahvaltısının ön plana çıkarıldığı gastronomi turizmi ve geleneksel Van evlerinin turistik tesisler olarak işletmeye açıldığı bir alan olarak planlanmaktadır. İkinci olarak B Bölgesi, Van Gölü’nün kıyı alanlarını kapsayan Gevaş, Edremit, Muradiye ve Erciş ilçelerinde kıyı turizmine ve geleneksel turizme yönelik mekanların düzenlenme alanı olarak tarif edilmektedir. C Bölgesi ise Erciş, Muradiye ve Çaldıran ilçelerini kapsamaktadır. Bu bölge jeotermal kaynakları nedeniyle sağlık turizmi alanı olarak ele alınmaktadır. Ge-

174 DAKA (2014c). 2014-2023 Dönemi TRB2 Bölgesi: Bölge Planı. Van.

175 Bkz. (156), DAKA, 154.

vaş ve Gürpınar ilçeleri ise D bölgesi olarak tarif edilmiştir. D bölgesi, doğa ve spor turizminin gelişme mekanı olarak sunulmuştur. Son olarak E bölgesi ise Özalp ve Saray ilçelerinin ticaret aksı üzerinde olması nedeniyle bölge ülkelerin tüketimine cevap verecek “alışveriş turizmi” alanı olarak tarif edilmiştir. Bütün bu bölgeleme çalışmalarının temel saiki kentin turizm potansiyelinin tespit edilmesi ve bu alanlara ilişkin yatırımlarının mekansal dağılımının belirlenmek istenmesidir.

Harita 7: Van İli ve İlçeleri Turizm Sektörü Bölgelemesi ¹⁷⁶



176 Bkz. (142), DAKA, 203.

Turizme dönük projelerin geliştirilmesindeki temel politika, çevre ülkelerin tüketim ihtiyaçlarına cevap verecek mekansal düzenlemeler oluşturmaktır. Kentin turizm potansiyeline karşın mevcut turizm altyapısı turistlerin konaklama, alışveriş, eğlence taleplerini karşılamaktan yoksundur. Yapılan görüşmelerde de bu nokta üzerinde durulmuştur.

“Turizmde de çok şanssız aslında, sanayide de çok şanslı olabiliriz. Turizmde yanı başımızda İran bir nevrüz etkinliği yapıyor, 15 gün tatilleri var, Van’a İran’dan gelen turist sayısı 50 bin kişi resmi rakamlara göre. 50 bin İranlı turist girmiş, Van’da kalan İranlı turist sayısı 10-15 bin arasında. Diğer 35-40 bin kişi Antalya’ya, İstanbul’a gidiyor. Buradaki turistik tesisler çok daha kaliteli duruma gelirse o zaman 50 bin turistten 15 ya da 25 bini gider. Artı bizim Akdamar Kilise’miz var, Ermeniler için çok önemli bir yer, hac yapıyorlar Akdamar Kilisesi’nde, çok büyük bir Ermeni turistimiz oluyor. Artı İran, Gürcistan sınır bölgemiz; gümrük işlemleri esnafı, insanları çok zorlamadıkça çok rahat ticaret yapılır. Yani bir transit geçit, bir serbest bölge olursa çok farklı etkinlikler de oluşur bu konuda.”¹⁷⁷

2023 Vizyon Stratejik Eylem Planı’yla birlikte Van’ı turizm, ticaret, fuar ve kongre merkezi haline getirme hedefi AVM, lüks konut, otel gibi mekanların kentsel alanda çoğalmasına neden olmaktadır. Bu amaçla depremde yıkılan veya hasar gören kamu binalarının arsalarının TOKİ’ye devri ile bu alanların konut ve AVM olarak düzenlenmesi kent kamuoyunda sıkça tartışma konusu haline gelmiştir. Felaket sonrası mekansal düzenlemeler, özelleştirmeler ve konutları yıkılan vatandaşların arazilerine yönelik kentsel dönüşüm projeleri bu vizyon çerçevesinde mekansal düzenleme sürecine girileceğini göstermektedir. Gerçekleştirilen saha çalışmasında da kentin gelişme dinamiğini turizm ve bölgesel tüketim mekanları üzerinden ele alan yaklaşımın ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Kentin tarihi geçmişi ve ekonomik potansiyelleri ele alındığında turizm üzerinde pazarlanacak bir kentsel mekan kurgusu hakim bir özellik gös-

177 H. D. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, VATSO Çalışanı, 50).

termektedir. Van Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Ramazan Temizer de kent ekonomisi için ülkenin gelişmiş bölgelerinde hakim olan sanayi üretiminden daha ziyade tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi iş kollarının geliştirilmesi ve asıl olarak turizm ve ticarete yönelik bir kent-sel gelişim çizgisinin oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Turizm sektörü üzerinden kentin pazarlama stratejisinin ve potansiyellerinin artırılması gerektiğinin üzerinde durmuştur.

“Dünya ekonomisinde genel kabul görmüş bir şey var. Sınır ken-tiyseniz yani başka bir ülkeye komşusanız, dünya üzerinde bir iki istisnası belki vardır, sanayi anlamında söylüyorum çok geliş-miş bir kent değilsinizdir. Bu şekilde sınır kenti olup da sanayide çok gelişmiş kentler yoktur. Yani belki turizmde falan gelişmiştir ama sanayi anlamında ülkeler genelde sınırdaki ile çok yatırım yapmazlar. Türkiye’de mesela baktığımızda bir Gaziantep işte, o kadar yani. Bir Kocaeli değil, mesela Kocaeli Yunanistan’a veya Suriye’ye komşu olsaydı sanayisi böyle olur muydu, olmazdı. Do-layısıyla bu durum dünyada böyle. Bir güvenlik stratejisi gibi her-halde planlanıyor. Bu, dünyada kabul görmüş bir olgu ama doğru mudur yanlış mıdır o ayrı bir konu. Dolayısıyla bu nedenden do-layı bizim hiçbir zaman çok büyük, çok ağır bir sanayimiz olmaz. Yani çok istisnai bir durumumuz olmazsa ki ufukta öyle bir şey görünmüyor. Geriye bizim elimizde ne kalıyor tarım, hayvancılık ürünlerine dayalı sanayi olabilir. Turizm ve ticaret asıl olan. Yani çok ciddi turizm olanaklarımız var, bakir alanlarımız var. Onla-rın gezdirilip görülmesi lazım, restore edilmesi gereken turistik alanlarımız var, ören yerlerimiz var onların restore edilip turizme açılması gerekiyor. Mesela şey de yaptık, Akdamar Kilisesi restore edildi, baya bir hareketlilik getirdi. Mesela Başkale’de Bartholo-meos Kilisesi var. Hz. İsa’nın havarilerinden bir tanesinin mezarı-nın orada olduğu sanılıyor. Doğru mudur yanlış mıdır bilmiyoruz ama öyle bir inanış var. Dolayısıyla siz o kiliseyi restore ettiğiniz zaman tanıtım da yaparsanız turist çeker orası. Turizm için ciddi bir potansiyel var bizde.”¹⁷⁸

178 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

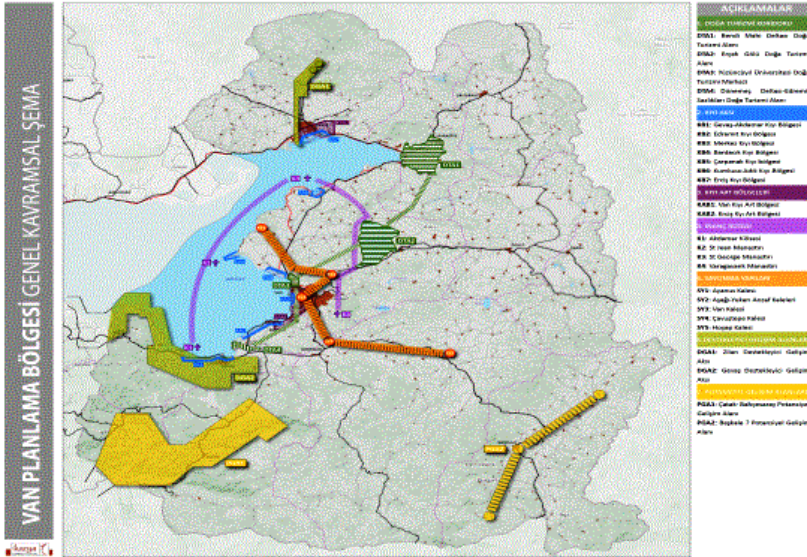
Kentin ekonomik değişimine ve potansiyellerine ilişkin farklı bir çalışma Van Büyükşehir Belediyesi'nin İkarya Danışmanlık Şirketi'ne 2015 yılında hazırlanmış olduğu "Van Büyükşehir Belediyesi Planlama Bölgesi Stratejik Mekansal Planı"¹⁷⁹ Plan kentsel bölgelerin yarışmacı niteliklerini ve potansiyel özgünlüklerini ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Plan, kentte farklı işlevlere sahip bölgeler tarif etmektedir. Van merkez ve ilçelerinin nüfus, kentleşme, ekonomik ve çevresel özellikleri bağlamında mevcut durum analizleri ortaya konulmaktadır. Durum analizi kentin mekansal stratejik planlama sürecini inşa etmede belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Kentin gelişme dinamikleri ve potansiyelleri dikkate alınarak sosyal alan, kentleşme, tarım, hayvancılık, kültür ve turizm alanlarında ilçelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen endeksler oluşturulmuştur. Van ve ilçelerinin gelişmişlik endeksi ve potansiyelleri yüksek, orta ve düşük nitelikli bölgeler olarak tarif edilmiştir. Örneğin; çalışmada tarım ve hayvancılık bakımından Muradiye ve Gevaş yüksek düzey, Erciş, Bahçesaray, Gürpınar, Van (merkez), Başkale ve Çatak orta düzey, Saray, Özalp, ve Çaldıran ilçeleri ise düşük düzeyli bölgeler olarak tanımlanmıştır. Arkeolojik ve doğal sit alanları, turizm tesis alanı, tesiste geceleme sayısı ve banka şube sayısı gibi endekslerle belirlenmeye çalışılan turizm potansiyelleri bakımından Van merkez ve Erciş ilçesi yüksek düzeyde, Gevaş ve Gürpınar orta düzeyde ve geriye kalan ilçeler ise düşük düzeyde alanlar olarak tarif edilmiştir.

Van Büyükşehir Belediyesi Planlama Bölgesi Stratejik Mekansal Planı Van'ın gelişme dinamiklerini sekiz ana tema üzerinden ele almaktadır. İlki, Van Büyükşehir Belediyesinin planlama sürecine ilişkin yasal-kurumsal dönüşümünü sağlamak; ikincisi, Van kentinin ulaşım politikalarını oluşturmak; üçüncüsü, mekansal değişimi ön gören kentsel dönüşüm ve iyileştirme projeleri hazırlamak, kamusal mekanlar oluşturmak, altyapı çalışmalarını başlatmak, çevre ve ekoloji politikalarını oluşturmak; dördüncüsü, afet riski altındaki alanlara yönelik projeler geliştirmek, afet sakinim planları oluşturmak; beşincisi, kadınlar, genç-

179 Van Büyükşehir Belediyesi, Van İli Stratejik Mekansal Planı.

ler, engelliler, yaşlılar, göçle gelenler ve yoksullara yönelik sosyal politikalar oluşturmak ve mesleki eğitimler düzenlemek; altıncısı, tarihi ve kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik politikalar oluşturmak; yedincisi, kentsel ve kırsal ekonomiyi geliştirmek ve yerel kalkınmaya dönük sanayi, tarım, turizm, hizmet, maden, enerji ve ulaşım altyapısını geliştirecek strateji alanları belirlemek ve son olarak, kent yönetiminin demokratikleşmesini sağlayacak ve karar alma mekanizmalarına katılımı arttıracak siyasal değişimi hedeflemektir. Plan bu yönüyle kentin bütüncül bir değişimini öngörmektedir ve çalışmanın önemli bir boyutunu turizm sektörünün mekansal gelişimi ve planlanması oluşturmaktadır. Plan, kentin turizm potansiyelini açığa çıkarmayı hedefleyen bir dizi mekansal strateji önermektedir. Bu stratejiler kıyı turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi mekansal stratejileri, Gevaş turizm destekleme bölgesi ve Van kent merkezi mekansal politikalarından oluşmaktadır.

Harita 8: Van Büyükşehir Belediyesi Turizm Mekansal Stratejiler¹⁸⁰



180 Bkz. (161), Van Büyükşehir Belediyesi.

Harita 6'dan da görüleceği üzere kıyı turizmini geliştirmeye yönelik olarak üç bölge tanımlanmıştır. İlk olarak Van merkez kıyı bölgesi içerisinde İskele ve Kale kıyı bölgesi, Edremit kıyı bölgesi ve Bardacık kıyı bölgesi olmak üzere üç alan belirlenmiştir. İkinci olarak Erciş kıyı bölgesi ve üçüncü olarak da Gevaş Akdamar kıyı bölgesiyle kıyı turizmine ilişkin mekansal stratejilerin nasıl şekilleneceğini görmek mümkündür. Plan, kıyı turizmine uygun mekansal stratejilerin temel çerçevesini turizm gelirlerinin artırılması, konaklama sürelerinin uzatılması ve diğer turizm türleriyle bütünlüklü bir seyir izlemesi olarak çizmiştir. Mekansal olarak kıyı bölgelerinin kamusal kullanıma uygun yapılarla donatılması, turizm tesislerinin ve kıyı bölgesindeki diğer yapılaşmanın özgün ve yerel mimariye uygun şekilde inşa edilmesi, kıyı bölgesinin ıslahına yönelik projelerin geliştirilmesi, tematik müzelerin oluşturulması, Edremit sahilinin planlanması, yol ağlarının çeşitlenmesi, kıyı bölgesinde yer alan Ferit Melen Havalimanı'nın farklı bir bölgeye taşınması, işlevini yitirmiş kamu binalarının yeniden değerlendirilmesi gibi stratejilerin oluşturulması öngörülmektedir. Turizme ilişkin kurgunun diğer bir boyutunu kültür turizmi oluşturmaktadır. Kentin tarihsel birikimi düşünüldüğünde bu alana ilişkin ana strateji kentin özgün tarihsel varlıklarıyla rekabet edebilirliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla kültür turizmine ilişkin planlama savunma ve su yapıları kimlik alanı olarak tarif edilen Ayanis Kalesi (Ağartı Köyü-Van), Yukarı ve Aşağı Anzaf Kaleleri (Van-Özalp Karayolu), Tuşba Kalesi (Van), Sardurhunili Kalesi (Çavuştepe Köyü-Gürpınar), Hoşap Kalesi (Güzelsu Köyü-Gürpınar) ve Menua Kanalı gibi yapıların turistik amaçlı kullanımını arttırmayı amaçlamaktadır.¹⁸¹ Kültür turizminin diğer bir boyutunu inanç turizmi rotalarının çizilmesi oluşturmaktadır. Surp Haç Kilisesi (Akdamar Adası), St. Jean Manastırı (Çarpanak Adası), St. Georges Manastırı (Adır Adası), Varagavank Manastırı (Yukarı Bakraçlı Köyü-Van) gibi inanç turizmi merkezleri bu planlamanın ana odaklarını oluşturmaktadır. Bu alandaki yapıların restorasyonu, arkeolojik

181 Bkz. (161), Van Büyükşehir Belediyesi, 159.

alanlara ilişkin Koruma Amaçlı Nazım İmar Planlarının oluşturulması ve uygulama imar planlarının oluşturulması, gününbirlik kullanım alanlarının düzenlenmesi, haritalandırma faaliyetlerinin planlanması biçiminde mekansal stratejiler sunulmaktadır. Kültür turizmine ilişkin diğer bir boyutu Urartu kültür aksının belirlenmesi ve bu alana ilişkin turizm faaliyetlerinin yürütülmesi oluşturmaktadır. Turizm konusunda mekansal strateji geliştirilen diğer bir turizm türü doğa turizmi olarak belirlenmiştir. Doğa turizmi alanları olarak Bendimahi Deltası (Muradiye), Erçek Gölü ve Erçek Köyü (Van), Yüzüncü Yıl Üniversitesi -Koordinasyon ve Yönlendirici Merkezi (Van), Dönemeç Deltası ve Edremit Sazlıkları (Edremit, Gevaş) belirlenmiştir¹⁸². Doğa turizmine ilişkin strateji, bölgedeki diğer illerin doğa turizm alanlarıyla bütünleşme düzeyi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Van Büyükşehir Belediyesinin mekansal stratejilerini ve kente yönelik kurgusunu aşağıdaki tablodan takip etmek mümkündür.

182 Bkz. (161), Van Büyükşehir Belediyesi, 167.

Tablo 4: Van Kenti Turizm Stratejileri¹⁸³

Hedef	Stratejiler
Kültür Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Mekansal Planlama ve Uygulamaların Tamamlanması	<ol style="list-style-type: none">1. Turizm Sektörü Gelişim Planının hazırlanması.2. Urartu Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesinin oluşturulması.3. Urartu Yolu Turizm Koridorunun belirlenmesi ve planlanması.4. İnanç Turizmi Koridorunun belirlenmesi ve planlanması.5. Kültür Kenti Van temasının oluşturulması ve planlanması.6. Somut ve somut olmayan kültürel miras envanterinin çıkartılması.7. UNESCO Dünya Kültür Mirası'nda yer alabilecek kültürel miras öğelerinin tespiti.8. Koruma Amaçlı İmar Planlarının üretilmesi.9. Koruma altındaki kültür varlıklarına ilişkin sorunlu alanların tanımlanması ve çözüm önerilerinin getirilmesi.10. Van İli bütününde korunması gerekli varlıkların tespit edilerek tescilli olmayan yapıların tescil edilmesi.11. Van Gölü sahil şeridi başta olmak üzere atıl durumda bulunan ve hizmet vermesi olası kamu binalarının tespit edilerek kültür turizmine yönelik yeniden işlevlendirilmesi.12. Van öncelikli olmak üzere bütünleşik restorasyon programının oluşturulması.13. Kültürel mirasın tanıtılmasını da içeren bir biçimde ilçe festivallerinin düzenlenmesi.14. Kültürel miras envanterini barındıran müzelerin kurulmasının desteklenmesi.

183 Bkz. (161), Van Büyükşehir Belediyesi, 139-142 çalışmasından hazırlanmıştır.

<p>Kış Turizmi, Agro Turizm, Dağcılık Gibi Farklı Turizm Çeşitlerinin Bütüncül Değerlendirmesine Yönelik Mekansal Planlama ve Uygulamalar</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Eko-Turizm Erçek Gölü temasının oluşturulması ve planlanması.2. Doğa turizmi alanlarının belirlenmesi ve planlanması.3. Alternatif turizm türlerinin tanımlanması, analiz edilmesi ve planlanması.4. Bendimahi turizm aksının belirlenmesi ve planlanması.5. Kış turizmi alanlarının belirlenmesi ve planlanması.6. Abalı Kayak Merkezi'nin konaklama ve günübirlik eğlence/dinlenme altyapısının geliştirilmesi.7. Gevaş köy yapısının detaylı biçimde incelenerek Abalı ile ilişki kurabilecek kültür köylerinin tespit edilerek agro turizmin desteklenmesi, ev pansiyonculuğunun geliştirilmesi, ziyaret ve konaklama sürelerinin uzatılması.8. Kültür köylerine ilişkin mimari özelliklerin tespit edilmesi.9. Abalı Kayak Merkezi etki alanının çözümlenerek dağ yürüyüşü, dağ bisikleti, tırmanma, yamaç paraşütü, trekking alanlarının belirlenmesi.
<p>Fuar ve Kongre Turizminin Geliştirilmesi</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Kent içinde bulunan ve geniş yer kaplayan toptancı hali, sebze-meyve hali, kömürcülük kooperatifleri gibi alanların tespit edilerek, yer değiştirme eğiliminde olanlar için yeni alanların üretilmesi; mevcut alanların fuar ve kongre merkezine yönelik olarak yeniden işlevlendirilmeleri.2. Turizm girişimcilerinin ihtisaslaşmış fuar ve kongre otelciliği konusunda teşvik edilmesi.

Bölgenin ve Turistik Ürün Arzının Tanıtımı ve Pazarlanması	<ol style="list-style-type: none">1. Ulusal ve uluslararası turizm fuarlarına etkin katılımlar gerçekleştirilmesi, bölge turizm olanaklarının tanıtılması ve pazarlanması.2. Bölgesel turizm fuar ve festivallerinin düzenlenmesi ve tanıtılması.
Kentsel Ölçekte Markalaşma	<ol style="list-style-type: none">1. Van kentinde konaklama tesisleri, butik oteller, eğlence-dinlenme-rekreasyon merkezlerinin geliştirilmesi, otantik faaliyetlerin korunması ve serim olanaklarının geliştirilmesi, fuar-kongre turizmini geliştirici faaliyetlerin yaygınlaştırılması, sağlık turizminin geliştirilmesi.2. Erciş, Gevaş ilçelerinde konaklama tesislerinin desteklenmesi, turizm varlıklarının korunması ve serimlerinin geliştirilmesi.3. Turizm personelinin ve yöneticilerinin eğitiminin sistematik hale getirilmesi.4. Güvenlik sağlayıcı tedbirlerin artırılması.5. Kentsel ve bölgesel markalaşma araştırmalarının desteklenmesi.

Bütün bu planlama sürecine bakıldığında hem DAKA'nın hem de Van Büyükşehir Belediyesinin turizme ilişkin mekansal stratejilerinin temel saikını kentin “yarışmacı” niteliklerinin ve olanaklarının açığa çıkarılması oluşturmaktadır. Kentin bölgesel turizme dönük stratejiler uyarınca yeniden inşasını hedefleyen bu gelişme kurgusu, kentsel alanın tüketime dayalı mekansallaşmasını zorunlu olarak ortaya çıkaran bir sürecin önünü açmaktadır. Kentin tarihsel mirası, yerel kültürel özgünlüğü, gastronomi çeşitliliği (özellikle kahvaltı kültürü), Urartu medeniyetinin başkenti olması, haç yeri olan Akdamar Kilisesi'nin varlığı, Van Gölü ve sayısız kaleleri, su kanalları ve arkeolojik zenginliği gibi Van'a özgü niteliklerin ön plana çıkarılması Harvey'in belirttiği gibi “tekel rantı” yaratma veya “kolektif simgesel sermaye” özelliklerinin

pazarlanması sürecini kapsamaktadır.¹⁸⁴ Kolektif simgesel sermaye kentte yaşayanların ortak tarihsel geçmişini ve mirasını metalaştırma yoluyla değişim değeri haline getirme pratiklerini içermektedir. Kente ilişkin pazarlama stratejisi bir taraftan kentsel rantları geliştirmeyi hedefleyen “büyüme koalisyonlarının” ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle DAKA’nın hazırladığı projelerde danışmanlık şirketleri, üniversiteler, turizm sektörü temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler gibi farklı toplumsal kesimleri bir araya getiren büyüme koalisyonu oluşturma hedefi taşınmaktadır.

Sonuç olarak, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız ve farklı aktörler tarafından hazırlanan projeler, kentin turizm potansiyelini açığa çıkarmayı hedefleyen bir dizi mekansal strateji ortaya koymaktadır. Her ne kadar aktörlerin siyasal dünya görüşü ve toplumsal tabanı farklı olsa da kentin gelişme sürecine ilişkin tahayyülleri belirli bir koalisyon çerçevesinde yürümektedir. Bu koalisyonu kent üzerinde hegemonya kurucu projeler inşa eden bütünleşik bir yapı olarak görmek yerine, farklı söylem ve pratikler üreten ama buna karşın ulaşılmaması gereken nihai amaç açısından ortaklaşan bir yapı olarak görmek daha doğru olur. Devlet ve yerel yönetimlere ilişkin ortaya çıkan bu iki aktörlü koalisyon kentin turizm üzerinden pazarlanması stratejisine uygun mekansal yapılaşma sürecinde ortaklaşmaktadır. Kentin hangi bölgelerinin turizm açısından geliştirileceği, hangi tür turizm potansiyellerine sahip olduğu ve kentin gelişme dinamikleri açısından turizmi başat konuma getirme konusunda ortaya çıkan uzlaşmaya karşın, bu alanlara ilişkin mekansal stratejilerin hangi yöntemle gerçekleştirileceği sorusuna farklı cevaplar üretildiğini görmek mümkündür. Özellikle, deprem sonrası kamuya ait arazilerin park mı yoksa ticaret alanı olarak mı planlanacağı konusunda yaşanan çatışmalar turizme ilişkin mekansal stratejilerde açığa çıkan çatışmaların en somut örneği olarak

184 David HARVEY, *Asi Kentler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, 158.

değerlendirilebilir. Daha önceki bölümlerde ele aldığımız kentin planlanması sürecindeki çatışma ve yerel aktörlerin imar planına müdahale etme kapasitesinin “yokluğu” en nihayetinde turizm konusunda kentin yerel aktörlerin etkinliğinde planlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu planlama sürecinin en somut görünümünü kent merkezinde hakim bir özellik kazanmaya başlayan tüketime ve turizme yönelik AVM, otel, rezidans projelerinin sayıca çoğalması oluşturmaktadır.

4.2.3. Tüketim Mekanları: AVM’leşme

Son yıllarda Türkiye kentlerinde de hakim bir siyasa niteliği taşıyan turizme yönelik metalaştırma süreci kentin turizm potansiyeli ve rantı yüksek alanlarındaki kamusal alanların özelleştirilmesini gündeme getirmektedir. Türkiye ölçeğinde işleyen kamusal arazilerin satışı neoliberal politikalarla doğrudan ilişkilidir. Neoliberal politikaların amacı kamusal varlıkların özelleştirilmesini, finansal liberalizasyonu, devletin sağlık, eğitim vb. alanlardan çekilmesini olanaklı kılacak ekonomi politikalarının uygulanmasıdır. İngiltere ve Amerika’da muhafazakar partilerin iş başına gelmesiyle birlikte önemli bir uygulama alanı bulan neoliberal politikalar, hem Keynesyen hem de ithal ikameci ekonomi politikaları uygulayan ülkelerin küresel ekonomiye eklenme reçetesini kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, finansal liberalizasyon, vergi yükünün azaltılması, emek piyasasının esnekleştirilmesi olarak tarif etmektedir.¹⁸⁵ Neoliberal politikaların evrensel bir işleyiş mekanizmasından söz etmek mümkün değilse de ülkeden ülkeye farklılaşan devlet-sermaye ilişkilerine göre konum aldığını söylemek mümkündür. 1980’ler boyunca devletin piyasada bir aktör olarak var olmasını eleştiren neoliberal politikalar 1990’lardan itibaren devletin piyasaya müdahalesini toplumun ahlaki ve politik açıdan biçimlendirilmesi ile sınırlama/genişletme ihtiyacı da duymuştur. Neoliberal politikalar ve siyasetçiler devletin piyasada bir aktör olma özelliğini eleştiri konu-

185 Ahmet İNSEL, Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili, 9.

su haline getirmekle birlikte, devletin birçok açıdan piyasa koşullarını belirleyen, yasal-kurumsal altyapıyı düzenleyen, küresel politikalarla uyumlu hale getiren niteliğini kabul etmektedirler. Bu açıdan “teoride var olan neoliberalizm” ile “pratikte var olan neoliberalizm” arasında bir ayırım yapma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁶ Devlet bu süreçte piyasa mekanizmasının genel işleyişini olanaklı kılan ve yeniden üretimini sağlayan bir mekanizma olarak etkinlik kazanmıştır.

Türkiye’de de neoliberal politikalar devletin piyasaya müdahale biçimini değiştirmiş, devlet özel sektörün yatırım olanaklarını arttıracak bir aygıt olarak görülmüştür. Neoliberal reçeteler eşliğinde çeşitli yasal-kurumsal düzenlemeler yapılmış, devlet-toplum ilişkileri piyasa mantığı çerçevesinde yeniden örgütlenmiştir. 1990lar boyunca neoliberal ekonomi politikalarıyla uyumlu bir siyaset izlenmiş; 2000li yıllara gelindiğinde devletin piyasaya müdahale biçiminde köklü değişimler yaşanmıştır. Özellikle bu dönemler boyunca ortaya çıkan ekonomik krizler piyasa toplumunun kurumsal yenilenmesine yeni bir boyut katmıştır. 1994 krizi, 1999 krizi ve 2001 krizi sonrasında ekonomik örgütlenmede özel sektörün payı gittikçe artmıştır. 2001 krizi sonrası iş başına gelen AKP hükümetleri neoliberal politikaların etkin ve kararlı bir savunucusu olarak kamusal varlıkların özelleştirilmesini olanaklı kılacak yasal düzenlemeler yapmıştır. PETKİM, TÜPRAŞ, Telekom gibi büyük ölçekli kamu kuruluşları satılmış; kamuya ait bazı sektörlerde kapatma ya da hisse satışları gündeme gelmiştir. Bu dönem boyunca kamuya ait varlıkların özelleştirilmesi süreci sadece piyasaya etkin bir müdahale olanağı sunan kamu iktisadi teşekküllerinin satışı üzerinden yürümemiş, aynı zamanda TOKİ gibi kamu yararı gözetin ve amacı yoksullara konut üretmek olan kurumların yasal dayanakları değiştirilerek devletin kentsel mekana müdahale olanakları arttırılmıştır. Aynı zamanda devlete ait kamu arazileri, kıyılar, orman alanları satışa çıkarılmış, bu alanlarda yapılaşmanın önü açılmıştır. TOKİ ve

186 Neil BRENNER ve Nik THEODORE, “Cities and The Geographies of Actually Existing Neoliberalism”, 353.

inşaat sektörünün kentsel alanlar üzerindeki projeleri kent merkezi içerisindeki mahallelerin kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri yoluyla yeniden imar edilmesi sürecine olanak tanımıştır. Son yıllarda özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde ve Anadolu'nun çeşitli kentlerinde gözlemlenen TOKİ projeleri yoluyla yeni bir kentsel mekan inşa etme süreci aynı zamanda AVM gibi tüketime dayalı mekanların kentsel alan içerisinde çoğalmasına neden olmuştur. Türkiye kentlerinde AVM ve tüketime dayalı mekanların sayılarındaki artış kent merkezinde kalan arazilerin bu amaçla satışını gündeme getirmiştir. Özellikle bir çok kentte kapatılan kamu kurumlarının arazileri ve park alanları AVM, lüks konut, rezidans yapma amacıyla özelleştirme yoluyla satışa sunulmuştur.

Tuna Kuyucu ve Didem Daniş'in "Neoliberalizmin Orta Ölçekli Kentlerde Yansımaları: Anadolu Kentlerinde Sümerbank Fabrikalarının Dönüşümü"¹⁸⁷ adlı çalışmaları da Denizli, Kayseri ve Malatya gibi yeni sanayileşen ve "neoliberalizmin taşrası" olarak görülen kentlerde kamuya ait arazilerin satışını öngören mekan düzenlemelerine odaklanmaktadır. Çalışma üç kentte neoliberal politikaların ve yerel dinamiklerin bu politik eğilimle eklemlenme düzeyini ele almakta, kentteki farklı aktörlerin, dinamiklerin kentsel mekanın biçimlenmesindeki rolünü "büyüme koalisyonları" çerçevesinde tartışmaktadır. Hem yerel hem de yerel üstü aktörlerin kentsel alanın dönüşümündeki işbirliği, mücadele ve rekabet unsurlarının kentsel mekanın biçimlenmesindeki yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Sümerbank arazilerinin satışı ile zengin sınıfların tüketim ve mekansal farklılaşma ihtiyaçlarını karşılayacak mekansal düzenlemeler arasındaki ilişki her üç kentin gündeminde önemli bir yere sahip olmuş; bu süreç Kayseri dışında Denizli ve Malatya kentlerinde imar değişikliği yoluna gidilerek bu alanlar üzerinde AVM veya rezidans yapılmasıyla sonuçlanmıştır.

187 Tuna KUYUCU ve Didem DANIŞ, "Neoliberalizmin Orta Ölçekli Kentlerde Yansımaları".

Deprem sonrası kentin nasıl ve hangi aktörlerin etkinliğinde yeniden inşa edileceği sorusu kentin yeni gelişme dinamiklerini ve mekansal organizasyonunu belirlemektedir. Özellikle 1980 sonrası döneme hakim olan siyasa kentsel alanların yarışmacı, girişimci niteliklerini ön plana çıkararak kent kurgusunu, kentsel alanın ekonomik ve toplumsal örgütlenmesini “küresel kent” söylemi etrafında yeniden biçimlendirmektedir. Küresel kent söyleminin ekonomik, ticari ve finansal merkezler yaratma fikri üzerine kurulu hakim paradigmasının aksine Van kenti bölgesel bir turizm ve ticaret kenti kurgusu üzerinden yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bölgesel turizm ve ticaret kenti kurgusu aynı zamanda buna ilişkin mekansal değişimi beraberinde getirmektedir. Deprem sonrası kamusal alanların özelleştirilerek otel, AVM gibi tüketim mekanlarına dönüştürülmesi süreci felaket sonrası kentin hangi aktörler ve saiklerle dönüştürülmek istendiğini ortaya koymaktadır. Kentin ekonomik örgütlenmesini sanayi ve tarım sektöründen turizm ve ticaret sektörüne dönüştürme süreci farklı mekansal yapıların inşasını beraberinde getirmiştir. Örneğin; Van Urartu Müzesi, Van Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi gibi yapılar bölgesel ticari faaliyetleri arttırmayı hedeflediği gibi kenti bölgesel turizmin merkezi haline de getirmektedir. Bölgesel turizme yönelik diğer bir örnek kentin farklı bölgelerinde AVM’leşme üzerine kurulu tüketim mekanlarının inşa edilmesidir. Tüketim mekanlarının kentsel sistem içerisinde çoğalması kentin gelecekteki gelişme çizgisinin turizme yönelik inşa faaliyetleri üzerinden ilerleyeceğini göstermektedir.

2011 Van depremi sonrası yıkıma uğrayan bireysel arsa ve araziler üzerinde büyük çaplı AVM yapımına başlanmasının yanı sıra kamuya ait alanların özelleştirilerek tüketim mekanları haline dönüştürülmesi de gündeme gelmiştir. Neoliberal politikalarla uyumlu bir şekilde felaket sonrası yeniden yapılanma sürecinde Van’ı turizm kenti yapma, bölgesel tüketim mekanına çevirme tahayyülü kentsel alanda yeni bir “büyüme koalisyonu” ortaya çıkarmıştır. Devlet, inşaat sektörü ve müteahhitlik firması temsilcileri arasındaki bu koalisyon deprem son-

rası yıkılan kamu binalarının arazileri üzerinde yeniden yapılaşmaya olanak sağlayacak bir sürecin önünü açmıştır. Bu amaçla Van kent merkezinde altı adet AVM inşaatına başlanmıştır. AVM inşaatları deprem öncesi dönemde kamu kurumları olarak hizmet veren Vali konağı, belediye garajı ve okul arazileri üzerinde yapılmaya başlanmıştır. Yapımına başlanan AVM’ler kent merkezindeki Cumhuriyet Caddesi üzerinde kümelenmektedir. Kent merkezinin nüfus, konut, işyeri yoğunluğu düşünüldüğünde önemli bir yoğunlaşma sürecinin yaşanacağı görülmektedir. Belediye garajı üzerinde inşasına başlanan ve yakın zamanda tamamlanan “VAN AVM” İstanbul merkezli Global Yatırım Ortaklığı Şirketinin bir projesi olarak ortaya çıkmıştır. AKP dönemi Van Belediyesi başkanlığı tarafından satışı yapılan bu alan, İstanbul sermayesinin Anadolu’ya açılma hikayesinin önemli bir göstergesidir. Büyük kentlerde artan arsa ve arazi fiyatları ve kentin deprem sonrası yaşadığı değişim taşra kentlerinin yatırım alanı olarak seçilmesinde belirleyici bir unsur olarak görülebilir.

“Doğrudan depremle ilişkili değil ama örneğin eski Vali Konağının yerine şuanda büyük bir AVM ve Rezidans yapılıyor. Yüksek katlı bir blok, yaklaşık 20 katlı. Hemen biraz daha ötede eski belediye garajı vardı. O alanda da büyük bir AVM yapılıyor. Bütün bunlar aynı aks üzerinde yapılıyor. Yine biraz önce bahsettiğim Cumhuriyet Caddesi üzerindeki parkın karşısında AVM inşaatı var. Orada eskiden İl Özel İdaresi’nin binası vardı; arka tarafta da bir okul vardı. Komple onu otuz yıllığına bir müteahhitlik firmasına kiraya verdiler. Şuanda orada AVM yapılıyor. Bütün bunlar aynı aks üzerinde olduğu için muhtemelen oradaki trafik sorunu birkaç sene içerisinde ortaya çıkacaktır. Ama şuanda stabil durum devam ediyor. Van’da trafik sorunu yok ama o AVM’ler açılınca iki aks da tamamen kapanacak”¹⁸⁸

188 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

Kentin merkezi alanlarının AVM'leşme üzerinden planlanması inşaat ekonomisine önemli bir ivme kazandırsa da uzun dönemde tüketimi merkeze alan bir ekonomik altyapı oluşturmaktadır. Van'ın gelecekteki gelişme eğilimini ortaya koyan bu yapılaşma turizm kenti oluşturma vizyonuna uygun bir seyir izlemektedir. Özellikle Van şehrinin sınır komşusu konumunda olan İran'ın tüketime yönelik ihtiyaçlarının karşılanacağı söylemi üzerinden temellendirilen kentsel değişim dinamiği, kentin merkezi iş alanlarını yeni bir baskı altında bırakmaktadır. Yapılan saha çalışmasında da bu konu üzerinde durulmuş; hemen hemen bütün aktörler kentin turizm üzerinden pazarlanması ve bu stratejiye uygun olarak tüketime yönelik mekansal düzenlemelerin önünün açılması gerektiğini dile getirmiştir.

“Şimdi şunun adını koymak lazım bence. AVM yaparsınız, otel yaparsınız, rezidans yaparsınız ama bir şey üretmiş olmuyorsunuz aslında. Yani onlar tüketimdir. Üretim fabrikada olur, atölyede olur, sanat galerisinde olur ama AVM'de üretim yok. Tamamı tüketime yöneliktir. Van tüketiminin hemen hemen tamamını dışarıdan karşılayan bir kenttir. Belki de Türkiye'de Van gibi bu kadar tüketimin olduğu buna karşın üretimin az olduğu başka bir il yoktur. 2023 vizyonu AKP'nin saçmalıkları. Aslında Türkiye'nin tamamına dair bir proje, Van'daki durumu Türkiye'nin tamamına yansıtabiliriz. Tamamen tüketime dayalı, zaten inşaat yani AVM yapmak, Rezidans yapmak inşaat yapmak bunlar inşaat sektörüyle alakalı şeyler. Bunlar geçici olarak ekonomiyi rahatlatan şeyler ama çok da yürümez. Ama dediğiniz gibi Van özellikle İran'a yakın olması nedeniyle yakın zamanda Irak'tan da çok turist çeken bir yer. Burası biraz karıştı, çok gelmiyorlar ama İran'dan belirli dönemlerde müthiş bir turist akını var. Ve buradaki AVM'ler, kozmetik ürünleri satan dükkanlar, insanlar İranlılar gelecek ona göre programımızı yapıyoruz diyorlar. Belirli dönemlerde geliyorlar ve silip süpürüp götürüyorlar. Böyle bir artışı var buraya ama bundan acaba kaç kişi faydalanıyor. Onun dışında yine ekonomiyi canlan-

dırıcı bir durum ortaya çıkarmıyor. Dolayısıyla bizim ekonomimize çok fazla bir fayda sağlamıyor.”¹⁸⁹

Kentsel gelişimi yeni tüketim alanları üzerinden kurgulama anlayışı aynı zamanda kentin farklı bölgelerinde yeni tüketim mekanlarını beraberinde getirmiştir. Bu eğilim kentte yaşayanlarının tüketim alışkanlıklarını dönüştürdüğü gibi, kentin geleneksel karşılaşma alanları olarak görülen çay ocakları, kahvehanelerin yerine yeni sosyalleşme mekanları meydana getirmektedir. Bu süreç bir bakıma sosyal kapasitelerin yitimini beraberinde getirmiştir. Değişen tüketim alışkanlıkları aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerinde dönüşüme neden olmaktadır. Özellikle büyük süper marketlerin açılması geleneksel esnaflık işleriyle uğraşanların koşullarında önemli bir değişime sebebiyet vermiştir. Deprem sonrasında esnafın kredi, vergi, kira borçları düşünüldüğünde böylesi büyük ölçekli tüketim mekanlarının açılması, kaynakların sınırlı sayıda işletmelerde toplanmasını ve esnafın koşullarında daha da kötüye gidişi tetiklemektedir. Bu açıdan tüketim kalıplarındaki değişim beraberinde bazı kesimlerin iktisadi ağlara sınırlı bir katılımını ortaya çıkardığı gibi, yeni gelişen tüketim mekanlarına cevap verebilecek olanaklardan yoksun esnafın kapasitelerinde önemli azalma ortaya çıkmaktadır.

“İnsanların tüketim biçimleri de değişiyor. Eskiden mahalle bakkalından, ne bileyim çarşıdaki esnaftan alışveriş yapan adam şurada daha çok markete gidiyor. Örneğin, depremden sonra öyle bir durumda ortaya çıkacaktır. İnsanların tüketim alışkanlıkları biraz değişti. Örneğin aslında Van’da kahve kültürü yok; daha çok kahvehaneler var ve kahvehanelerde hiçbir şekilde kahve yapılmaz. Çay yapılır sadece ve çok ucuzdur çay. Fakat depremden sonra müthiş bir kafeler zinciri oluşmaya başladı. Kahve diyarı, kahve deryası, kahve durağı gibi şeyler açıldı ve bunlar muazzam rağbet gören şeyler. Aslında kültürümüzde olmayan şeyler. Kapalı bir

189 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

mekanda akşama kadar oturuyorsun. Hâlbuki bunun yerine dışarda oturup, kahvede oturup çay içmek bizim daha fazla kültürümüz. Ama şuanda örneğin kahvede 50 kuruş verip çay içmektense Özsüt'e gidip 3 TL'ye çay içebiliyoruz yani. Rahatlıkla da o parayı veriyoruz. Van'ın bir karı var mı bu durumdan? Çaya verdiğimiz 3 liranın bir faydası olur mu Van'a?"¹⁹⁰

Deprem sonrası kentin yeni tüketim mekanlar yoluyla turizme açılma hikayesi kentsel araziler üzerinde çeşitli mücadele biçimlerinin gelişmesine de neden olmuştur. Kentsel araziler üzerinde artan baskı belediye, sivil toplum örgütleri ve meslek odalarını bir araya getirmiş; Van Büyükşehir Belediyesinin bu araziler üzerinde fiili olarak park yaparak deprem sonrası yıkılan alanlara yönelik özelleştirme ve yapılaşma sürecine karşı alternatif bir eğilim ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu politik karşı çıkışın önemli bir yönü sermayenin mekan üzerindeki hegemonya kurma ve kentin geleneksel tüketim mekanlarını ortadan kaldırma sürecine karşı önemli bir karşı duruş niteliği taşıyor olması oluşturmaktadır.

“Şimdi birkaç tane örnek var. Ben size Cumhuriyet Caddesi'nden bir örnek vereyim. Cumhuriyet Caddesi'nde şuanda sanat parkı diye bir park var. Hemen karşısında büyük bir AVM inşaatı var. Sanat sokağının ön cephesinde olan bir yer. Planlama yapılırken hali hazırdaki boş alanların tamamını park olarak tasarladılar. Dediler ki şehrin park ihtiyacını karşılamak için park meselesini planlamaya dahil edelim. Planlamada vardır. O alana park yapıldı. Fakat çok değerli bir arazi. Şuan orayı almak isteyen çok kişi var. Belediye dedi ki biz burayı park yapacağız, Emniyet dedi ki biz karakol yapacağız, Valilik dedi ki biz satıp AVM yaptıracağız. Derken böyle bir çatışma oldu. Belediye biraz uyanıklık yaparak orayı parka çevirdi. Şu anda orası güvenli bir alan, şehrin en önemli caddesi üzerinde boşluk bir alan... Orası kurtuldu. Cumhuriyet

190 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

caddesinin bir aks yukarısında yine askeri bir alan vardı. Orası TOKİ'ye devredildi ve konut yapılacağı söylendi. Yine belediye biraz daha erken davranarak o alanı ücretsiz otoparka çevirdi. Ücretli olsa muhtemelen TOKİ vermezdi. Ücretsiz otoparka çevrildi, orası da kurtuldu. Ama başka alanlarda var".¹⁹¹

Felakete uğrayan birçok kentte gözlemlenen ve kentsel araziler üzerinde mülkiyet değişimine olanak sağlayan şey depremin toplumsal, kentsel ve mekansal yeniden inşaya tanıdığı fırsatlardır. Deprem ve ekonomik krizler arasında bir bağ kurmayı gerekli kılan bu yaklaşım toplumsal yenilenmeler ve değişimler için kriz ve olağanüstü koşulların yarattığı fırsatları bir arada değerlendirmeyi olanaklı kılar. Örneğin; 2001 krizi sonrası kamusal varlıkların özelleştirilmesinin önünü açmayı hedefleyen ekonomi politikaları, krizi toplumsal rıza üretiminin merkezine koymuştur. Kamuya ait varlıkların satılması ve bu yolla küresel piyasalara hızlı bir entegrasyon süreci krizden çıkışın çözümü olarak sunulmuştur. Deprem sonrası Van'da ortaya çıkan durum da benzer bir eğilimi taşımakta, kentsel yeniden canlanmayı ve ekonomik kalkınmayı turizm ve tüketim mekanlarının kentsel sistem içerisinde çoğalmasında görmektedir.

4.3. Konut Alanlarının Yeniden Yapılanması

4.3.1. Konut Ekonomisi ve Borçlanma: Depremzededen TOKİ-zedeye

Son yıllarda akademik yazını çokça meşgul eden konuların başında finansal krizlerin yarattığı borçlanma meselesi gelmektedir. 2008 mortgage krizi sonrası gündeme gelen borçlanma konusu sadece kamunun borçlarına değil aynı zamanda bireylerin borç yükleri altında varlıklarını kaybetmesi sorununa da odaklanmaktadır. Borç ve konut ekonomisi üzerinden yürütülen tartışmaların temel saiki, küresel ekonominin mekan üretimi yoluyla ayakta kalmasına veya krize girmesine

191 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

neden olan neoliberal ekonomi politikalarının borçlu-alacaklı ilişkisini nasıl inşa ettiğidir. Borç köleliği olarak kavramsallaştırılan bu süreç ekonomik hayatın borçla yönetilmesi üzerine temellenmektedir. Bu eğilim dünya ölçeğinde hakim bir paradigma haline gelen finansallaşma süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. 1980 sonrası sermaye çevriminin sanayi üretiminden yapıli çevreninin üretimine dönüşümüyle birlikte finans sektörü, küresel ekonomiyi belirleyici bir konuma geldi. Konut üretiminden, kentsel alanlardaki ulaşım ve iletişim altyapılarının düzenlenmesine ve büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerine kadar kapitalist üretim, mekanı alınıp satılabilir bir meta haline dönüştürdü. Konut ekonomisi bütün üretici sermaye yatırımlarından daha karlı bir alan haline geldi. Konut ekonomisinin küresel piyasaların gelişmesindeki yeri düşünüldüğünde yeni kapitalist ekonominin, kentsel alanlarda artış gösteren rantları yaratma ve ele geçirme sürecine dönüştüğünü söylemek mümkündür. Artan kentsel rantlar ve yeni sermaye sınıfının bu alandaki faaliyetleri düşünüldüğünde belirli bir zamanda ve yerde meydana gelen ani şoklar piyasa fırsatı yaratma konusunda önemli bir olanak yaratmaktadır. Örneğin, doğal felaketler veya ekonomik kriz zamanları piyasa aktörlerinin daha fazla kar elde etmelerini sağlayan yeni bir süreç olarak görülebilir.

2011 Van depremi örneğinde karşımıza çıkan durum deprem şokunun yarattığı kolektif kapasite azalışının borçlanmayı ve borçlu alacaklı ilişkisinin kurulmasını olanaklı kılmış olmasıdır. Kolektif kapasitelerin azalışına neden olan süreci üç boyutta ele almak mümkündür. Birincisi; konutların kamu olanakları yoluyla sübvansede edilmesini öngören bir siyasa izlenmemesi ve konut sorununu piyasa mekanizmaları yoluyla çözmeye yönündeki tutum. İkincisi, konut alanlarının hem mimari kurgusu he de niteliksiz oluşu ve Üçüncüsü, satın alınan konutların rakamlarının yüksekliği ve geri ödeme güçlüğü ile karşıya karşıya kalınmasıdır. Bütün bu süreç bir bakıma borçlu-alacaklı ilişkisi yoluyla felaket sonrası kapasitelerinde önemli bir düşüş meydana gelen toplu-

luğun felaket kapitalizmi koşullarıyla daha fazla yüz yüze kalmalarına neden olmuştur.

Van kentinde meydana gelen iki büyük deprem de kentte yaşayanlar üzerinde ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik bir şok etkisi meydana getirmiştir. Deprem sonrası konut stokundaki dramatik azalma ve konuta yönelik artan yoğun talep kentin farklı bölgelerinde inşa edilen yaklaşık 18.000 konutun yapılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁹² Depremden ekonomik ve psikolojik olarak etkilenen halkın konut ihtiyacını karşılamaya yönelik böylesi bir uygulama bir taraftan konut ekonomisini canlandırmış diğer taraftan barınma konusunda farklı türden sorunlara neden olmuştur. Öncelikle inşa edilen konutların satılması sürecinde ve sonrasında halkın deprem nedeniyle yaşadığı kapasite yoksunlaşması piyasa fırsatı olarak görülmüştür. İnşa edilen bu konutlar deprem mağdurlarına yüksek rakamlardan satılmıştır. Satışı yapılan konutların özelliklerine ve metre kare büyüklüğüne göre farklı fiyatlandırmaları mevcuttur. Yapılan görüşmelerde 58 ile 97 bin TL arasında değişen rakamlar telaffuz edilmektedir. Konut alanı içerisinde yapılan okul ve camii gibi sosyal donatıların maliyeti de hak sahiplerine yüklenmiştir. Başlangıçta çok düşük rakamlara satılacağı ifade edilen ve kısa dönemde inşa edilmesi nedeniyle (10 ay) TOKİ'nin başarısı olarak sunulan konutlar maliyetlerinin çok üzerinde bir fiyata satılmıştır. Depremin yarattığı kolektif kapasitelerdeki düşüş felaketi fırsata çevirme stratejisinin hayat bulmasına, konutların yüksek fiyatlardan satılmasına neden olmuş ve borçlu-alacaklı ilişkisini ortaya çıkaran farklı bir toplumsal durum yaratmıştır. Bu eğilimin bir örneğini 2012 yılında Amerika'da meydana gelen Sandy Kasırgası sonrası devlet ve özel sektör ortak-

192 Van'ın merkezine yakın beş farklı bölgede 12.384 ve Erçiş ilçesinde 4.880 konut, 225 köy evi, 30 okul, 28 cami, 22 ticaret merkezi, 225 ahır, 3 köy konağı ve 1 sağlık ocağı ile toplam 17.489 konut inşa edildi. Afet konutları kapsamında Van merkezde 7.812 konut Edremit'te, geriye kalan yaklaşık 4500 konut ise Kalecik, Bostaniçi, Sıhke ve Kevenli konut bölgelerinde inşa edilmiştir (AFAD, 2014: 53).

lığında inşa edilen konutların felaket mağdurlarına satılmasını öngören ve “borç kasırgası” halini alan borçlandırma süreçlerinde görmek mümkündür. Kent ekonomisinin yıkımına neden olan 2011 Van depremi de bireylerin borçlandırılması sürecinin önünü açan “borç depremi” şeklini almıştır. Bu süreçte devletin gerekli sübvansiyonları yapmama konusundaki politik tavrının deprem sonrası kapasiteleri düşen topluluğun borç koşullarıyla daha fazla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Kamu arazileri üzerine TOKİ tarafından inşa edilen konutların yüksek fiyatlardan ve banka yoluyla sözleşme yaptırılarak satılması konusu Edremit TOKİ konutları muhtarı Salih Bayram tarafından depremedelerin bir tür TOKİZEDE haline dönüştürülmek istenmesi olarak tarif edilmiştir:

“Araziler devlet hazinesine ait ancak bunu götürüp TOKİ’ye vermişler. Şuanda evlerin fiyatlarını araştırıyoruz. 38 bin TL idi, 97 bin TL’ye kadar fiyat biçmişler. Bankaya gidip sözleşmeyi imzalamamız lazımmış. Biz sözleşmeyi imzaladığımız zaman bitecek her şey. Banka her şekilde bizi dışarı da atabilir, icraya da götürebilir. Biz de devletimize güveniyoruz. Biz TOKİ’de değiliz, depremedeyiz.”

Deprem sonrası süreçte afet konutlarının inşasında AFAD birinci dereceden sorumlu bir kurum olmasına rağmen inşa faaliyetlerinde TOKİ’yle işbirliği içerisine girilmiştir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde devam etmekte olan kentsel dönüşüm projelerinde karşılaşılan ve TOKİ’ye olan borçların banka aracılığı ile tahsilini öngören bir sözleşme uyarınca afet konutları satışa sunulmuştur. Saha araştırması boyunca yapılan görüşmelerde de bu konuya dikkat çekilmiş; depremin yarattığı şokla birlikte konutların kaç paraya satıldığı, daha sonrasında nasıl ödeneceği meselesinin hesaba katılmadığı belirtilmiştir. Konutları satın alan ve ağır borç yükleriyle karşı karşıya kalan yerel halk iş ve çalışma koşullarındaki kötüye gidiş nedeniyle de taksitleri ödeyemez duruma gelmiştir. Görüşmelerde devletin konut sorununu piyasa mekanizmaları içerisinde çözme anlayışına sahip olduğu gerçeği fark

edilmiş; aynı zamanda devletin okul, yol, camii gibi kamusal alanların düzenlenmesindeki isteksizliği ve bu sosyal donatıların maliyetlerinin konut fiyatlarına yansıtılması uygulamaları ortaya çıkmıştır.

“Deprem şoku atlatılmadığı için hiç kimse o binaların kendilerine kaç paraya satıldığını, ödemelerin nasıl olacağını hesaba katmadı. Örneğin TOKİ 17000 konutu dağıtırken bize kaç paraya mal olacak diyen bir kişi duymadım ben. Herkes o konutu alma peşinde ama mesela bir yıl sonra deselerdi ki valla bizim konutlar 350 bin TL’dir, kimse hak iddia edemezdi. Çünkü her şey imzalanmış. Dolayısıyla imar müdürlüğünün verdiği rakamların çok üstünde sattı aslında TOKİ. Evet, 20 yıl vade yapıyorum diyor, düşük taksitle satıyorum diyor ama toplamda bakıldığında rakamlar çok fazla. Bir de TOKİ’nin mantığında şu var: Mesele orada yaptığı okulun, yaptığı Cami’nin, açtığı yolun masraflarını da size yüklüyor. Halbuki sosyal devlet anlayışında bu yok. Yani siz konutu yaparsınız; belediye size yol getirir, devlet size camii yaptırır, okul yaptırır. Bunlar zaten kendiliğinden gelir oraya ama TOKİ bunları da halka ödetiyor. Mesela o caminin maliyeti neyse oradaki konut sayısına bölüyor ya da oradaki açtığı yolun, döktüğü asfaltın da bedelini halktan alıyor. Dolayısıyla daire maliyetleri yükseliyor ve bunu da vatandaşa yüklüyor. Böyle bir haksızlık var işin içerisinde.”¹⁹³

Görüşmelerde ortaya çıkan başka bir durum ise konutların yüksek fiyatlardan satılmasına rağmen yapı kalitesindeki niteliksizliktir. Türkiye kentlerinde inşa edilen TOKİ konutları hakkındaki genel kanıyı yansıtan kalitesizlik vurgusu, deprem sonrası inşa edilen konutların genel özelliğini de ifade etmektedir.

“TOKİ evleri yapıldı fakat insanlara pahalya verildi. Ben bir mimarım ve bir mimar olarak bir evi kaç mal edersiniz, TOKİ kaç mal eder onu bilirsiniz. Hızlı bir şekilde yapar, malzemeyi olduğu kadar az kullanır. Kalitesiz malzeme kullanır. Böylece konutun bir

193 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

fiyatı çıkar, bunu halka satarsın. Gerçi sosyal bir devletiz. Devlet herkese barınma hakkı sunar gibi bir şey var anayasada. Ama satıyor işte. Bunu anlayışla karşılıyorsun. Fakat bunun dışında ücretsiz bir şekilde devlet size yol yapmak zorunda, size okul yapmak zorunda, sağlık ocağı yapmak zorunda, Diyanet İşleri Başkanlığı var size camii yapmak zorunda. Bütün bunlar depremden sonra yapılan konutların fiyatına eklendi. Normalde yüz liraya mal ettiğiniz bir konutu, müteahhittin karyıyla birlikte, yüz on liraya vatandaşa satarsınız. Fakat yüz liraya mal ettikleri şeyi vatandaşa iki yüz liraya sattılar. Çünkü biz size yol yaptık, cami yaptık, okul yaptık, sağlık ocağı yaptık deyip onun da parasını vatandaştan aldılar. Hükümet söylüyor: Biz 2 milyar TL yatırım yaptık çok hızlı bir şekilde! Ama aslında hükümet buradan çok karlı çıktı. Çünkü ücretsiz yapması gereken yolu vatandaşa sattı. Cami'yi bile sattı.”¹⁹⁴

Diğer bir görüşmeci de vatandaşa borç-alacaklı ilişkisi üzerinden satılan konutların ödeme güçlüğüne dikkat çekmektedir. Depremin yarattığı ekonomik ve toplumsal kapasite yoksunlaşmasını düşündüğümüzde konut sorununu salt mekansal düzenleme olarak ele alan hakim anlayışın, kentte yaşayanların sosyo-ekonomik durumunu dikkate almadığını söylemek mümkündür. Ekonomik olarak ödeme güçlüğü çeken bireylerin kısa zamanda konut alanını terk etmek zorunda kaldığını ve mekanın sınıfsal bir ayrışma süreci içerisine girdiğini belirtmek gerekir.

“Borçlanma meselesinde, insanlar çadırlarında yaşarken bir anda kendilerini borçlu halde buldular. Şuan TOKİ’ler birçok fakir insanı kendi dışına attı. Yani şuanda sınıfsal bir karakteri olduğunu söyleyebiliriz. Bin TL’nin üzerinde bir geliri olan insanlar TOKİ’lerde yaşayabiliyorlar. Yoksullar tekrar geri döndüler. Varsa bir bahçeleri küçük bir barınak yaptılar, orada yaşamaya devam ediyorlar. Ya da kendilerine başka bir yol bulmayı tercih ettiler: Kira gibi. Böyle bir yol buldular. Borcun yüksek olması bu insanların kendi evlerini satmasına sebebiyet verdi. Şuanda ilanlara baktığı-

194 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

nız zaman görürsünüz birçok TOKİ’de satılık evler var. Oysaki TOKİ’nin sözleşmesinde satılmaz ibaresi var. Borcu bitene kadar satılmaz en azından daireler. Ama buna rağmen insanlar satıyorlar, alıyorlar. Fakat şuan da TOKİ’ler daha çok sınıfsal olarak daha yüksek gelire sahip insanların elindedir diyebiliriz.”¹⁹⁵

Deprem konutlarının satışında devletin sübvans mekanizmalarını devreye sokmama konusundaki tutumu ve afet sonrası konut ihtiyacını piyasa mekanizmaları yoluyla çözme anlayışı, barınma sorunuyla karşı karşıya kalan bireylerin/topluluğun borçlu-alacaklı ilişkisine girmesine neden olan en önemli noktadır. Dolayısıyla gelirlerinin büyük bir kısmını borç ödemelerine ayırmak zorunda kalan bireylerin aynı zamanda kapasitelerini arttıracak olanaklardan ve gelirden yoksun hale geldiğini söylemek mümkündür. Konut alanının yoksunluk mekanına dönüşmesinin en önemli nedenlerinden birini hiç kuşkusuz borçlandırmanın neden olduğu kapasite azalması oluşturmaktadır.

4.3.2. Konut Alanında Mekansal ve Sınıfsal Ayrışma

Mekansal farklılaşma kentsel sistemin üzerinde örgütlendiği ekonomik, politik ve kültürel yapının bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Kentsel mekânın parçalanması ya da ayrışması yaşadığımız kapitalist örgütlenmenin “doğal” bir sonucu olarak kenti biçimlendirmiştir. Yaptığı çalışmada Sjöberg¹⁹⁶ sanayi öncesi kentlerde mekansal ayrışmanın olmadığını, ekonomik örgütlenmeyle yaşam alanları arasındaki farklılaşma düzeyinin düşük olduğunu göstermiştir. Buna karşın kapitalist üretimin hakim olmaya başladığı sanayi kentlerinde üretim alanı ile yeniden üretim alanı keskin biçimde ayrışma göstermektedir. Kentsel mekanda fabrikalar, toptancı halleri, sanayi atölyeleri vb. gibi üretim mekanları işlevsel olarak yerleşim alanlarından ayrılmıştır. Konut alanları açısından ele alındığında zengin ve yoksulların mekansal olarak

195 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

196 , Gideon SJÖBERG, “Sanayi Öncesi Kenti”, 37-55.

ayrışmasına neden olan dinamik topluluğun iktisadi olanaklar, tüketim alışkanlıkları ve kültürel sermaye düzeyleri açısından farklılık göstermesidir. David Harvey'in "Mekansal Farklılaşma Kuramı"¹⁹⁷ kentsel mekanda ayrışma dinamiklerini sınıfsal kategorilerle ele almaktadır. Harvey'e göre yeni tüketim biçimlerinin, isteklerin ve gereksinimlerin varlığı kapitalist yeniden üretim için zorunlu bir koşulu nitelemektedir. Kapitalist krizlerin tarihi göz önünde tutulduğunda eksik tüketime dayalı bir ekonomik yapı krizlerle karşılaşma durumuna sahiptir. Bu durum "seçkin tüketicilerin" varlığını kapitalist rasyonelliğin varlığı açısından zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan tüketim kalıpları konusundaki farklılaşma sistemin varlığını sürdürmesi için büyük olanaklar açmaktadır. Harvey kentsel yapılı çevre içerisinde mekansal farklılaşmaya olanak sağlayan dört farklı ölçütün varlığından söz eder. Harvey ilk olarak, mekansal farklılaşmayı kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi açısından ele almakta; ikinci olarak, mekansal birimleri komşuluk, yerel topluluklar, tüketim alışkanlıkları, pazar nitelikleri ve bilinç düzeyleri üzerinden değerlendirmekte; üçüncü olarak mekansal ayrışmanın politik bir bilinç düzeyine işaret ettiğini ve sınıf bilincinin gelişmesine neden olduğunu ifade eder ve dördüncü olarak, mekansal farklılaşmayı kapitalist toplumun çelişkilerinin mekandaki yansımalarının somut bir özelliği olarak değerlendirir.¹⁹⁸ Dolayısıyla mekansal ayrışmayı organize eden somut toplumsal koşullar vardır.

Van depremi sonrası kentin yeniden yapılması sürecinde inşa edilen deprem konutları farklı sınıfsal özelliklere sahip bireyleri aynı mekan içerisinde toplamıştır. Öncelikli hedefi konut meselesine çözüm üretmek olan bu politika zamanla aynı mekanı paylaşan insanların farklı iktisadi, kültürel, sosyal özelliklerine bağlı olarak mekanı terk etmeye başladığı yeni bir mekansal ayrışma dinamiğini tetiklemiştir. Zengin sınıflar kentin farklı bölgelerinde inşa edilen lüks konutlara hareket

197 David HARVEY, "Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı", 147-173.

198 Harvey, 2001, a.g.e. s. 161.

ederken, deprem konutları yoksulların topladığı bir mekan görünümü sergilemeye başlamıştır. Bu eğilim kentte mekansal ayrışma sürecini olanaklı kılan bir toplumsal durum ortaya çıkarmıştır. Deprem konutları bu açıdan kent mekanı içerisinde sosyo-mekansal eşitsizliklerin görünür hale geldiği ve yoksulların mekanda topladığı bir niteliğe dönüşmüştür. Gerçekleştirilen görüşmede bu mekansal ayrışmanın doğallığına vurgu yapılarak doğası gereği bu eğilimin kente yarattığı farklılaşma olasılıklarına değinilmektedir.

“Gelir düzeyi çok yüksek insanlarla çok düşük insanları bir araya topalayamazsınız. Bu tabiata da aykırıdır. Yani çünkü her iki taraf da rahatsız olur. Biri lüks arabasıyla evine gelecek; diğeri otobüsten inecek çamur içinde yürüyerek evine gidecek. Aynı binada oturacaklar. Bu dünyada pek rastlanılan bir durum değil herhalde. Ama TOKİ böyle yapmadı, hepsini bir araya getirdi. Yani siz daha önce varlıklıldınız ama depremde tüm varlığımızı kaybettiniz, ben de çok sıradan bir vatandaşım, sizle beni aynı kefeye koydu. Evi yıkılanlar için konut yaptı. Siz de bu haktan yararlanmak için başvurduunuz, sizle beni aynı binaya yerleştirdi. Şimdi ondan sonra ne oldu? İnsanlar gitti baktılar küçücük evler. 3+1 görünüyor ama küçük. Belki batıda ya da başka illerde yaşayanlar için uygun olabilir ama bizde yaşayamadı insanlar orada. Mali durumu iyi olan çoğu insan terk etti oraları. Bir kısmı kiraya verdi, bir kısmı boş bıraktı, bir kısmı hale yaşıyor ama çözüm üretmeye çalışıp ayrılacak. Bu türden örnekler çok.”¹⁹⁹

Konut alanındaki mekansal ayrışmanın sınıfsal bir temeli olduğunu ve farklı türden tüketim alışkanlıklarına sahip kişilerin mekanı hızlıca terk etme yönünde davrandıklarını görmek mümkündür. Van depremi sonrası hızlı bir çözüm olarak görülen afet konutları, zamanla zengin sınıfların ve konut tüketimi konusunda olanaklara sahip kişilerin yerini daha yoksul sınıfların aldığı mekanlar haline dönüştü. İktisadi gücü

199 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

olanlar açısından konutların küçük oluşu ve geniş aile yapısına uygun bir yapıda olmaması da cazibelerini yitirmelerine neden olmuştur.

4.4. Toplumsalın Yeniden Yapılanması

4.4.1. El Koyma Süreci: Mülkiyet ve Mülksüzleşme

Deprem sonrası yeniden yapılanma meselesinin diğer bir boyutu yıkılan konut alanlarının nasıl değerlendirileceğidir. Deprem yarattığı etkiye bağlı olarak emlak fiyatlarında meydana gelen dramatik düşüş daha öncesinde yüksek fiyattan satılan arsa veya konut alanlarının karlı bir yatırım alanı olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Türkiye’de meydana gelen daha önceki deprem örneklerinde sıkça karşılaşılan deprem sonrası emlak fiyatlarındaki düşüş mülkiyetin hızla el değiştirmesine neden olmuştur. Depremden psikolojik olarak etkilenen grupların varlıklarını satarak kenti terk etme eğilimi veya daha güvenli konut alanlarına yerleşme isteği varlıkların ucuza satılmasına neden olmaktadır. Kentte faaliyet yürüten yerel emlak şirketi yetkilisi de deprem sonrası dönemde emlak fiyatlarındaki değişimi şu şekilde dile getirmiştir:

“Depremden bir yıl sonra daire fiyatları düştü ama bir yıldan sonra yeni yapılar inşa edildi. Tekrar alım satım oldu. Fiyatlar yükselişe geçti. Depremden hemen sonra çok hızlı satışlar oldu ve çok uygun fiyatlara daire, büro ve arsalar satıldı. Arsalar çok yoğun değildi ama bürolar çok uygun fiyata satıldı. Depremden sonra insanların çoğu dışarı gitti. Bazıları oralara yerleştiler. O yüzden bir an önce mallarını satmaya baktılar, üçe beşe bakmadan. Depremden dört ay sonra, bugün doksan bin-yüz on bin olan büro fiyatları, o dönem otuz-kırk bin civarında satıldı. Deprem oldu, bu bina yıkılacak zaten diyerek aldığı parayı karlı buldu insanlar”.²⁰⁰

Kentin merkezi alanlarında kalan araziler yeni kentsel gelişim stratejisine uygun olarak farklı aktörlerin ilgisini çekmektedir. Bu aktörleri iki boyutta değerlendirmek gerekir. Birincisi kentin merkezi alanlarında

200 K. A. ile 07.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Emlakçı, 33).

hızla artan kentsel rantlardan faydalanmak isteyen müteahhitlik firmaları, gayrimenkul şirketleri; ikincisi ise TOKİ gibi kurumsal olarak örgütlenmiş, yasal olanaklara sahip kamu kurumlarıdır. Müteahhitlik firmaları ve gayrimenkul şirketlerinin kente ilişkin kurgusu daha çok bu alanların lüks konut mekanlarına veya AVM gibi tüketim mekanlarına dönüştürülmesine dayanmaktadır. Kentin farklı alanlarında düşük fiyatta elde edilmiş arsalar üzerinde inşa edilen AVM veya konut mekanlarına ilaveten gelecekte de bu alanların aynı yönde değerlendirileceğine yönelik bir eğilim olduğu yapılan görüşmelerde gündeme gelmiştir.

“Muhtemelen şu anda o arazilerin sahipleri direniyor müteahhitte vermemek için ya da müteahhite ucuz bir şekilde vermemek için. Muhtemelen bir kaç sene içerisinde hepsi daha iyi teklifler veren müteahhitlerin eline geçer. AVM, rezidans ne bileyim bunun gibi tüketime dayalı şeyler yapmak için. Çünkü Van muazzam bir nüfusa sahip şuanda, ama bugüne kadar Van’da yapılan doğru düzgün AVM yok. Şu an yapılan beş-altı tane büyük AVM dışında daha faaliyete geçmiş durumda değil. İstanbul, İzmir, Ankara’dakine benzer türde AVM’ler yok. Dolayısıyla bu alanlar müteahhitlerin gözünü kamaştırıyor. Önümüzdeki dört-beş sene içerisinde muhtemelen değişecektir.”²⁰¹

Kentin merkezindeki ve rantı yüksek alanlarındaki arsalar üzerinde yerel inşaat şirketlerinin konut üretimine yönelik farklı projeleri gündeme gelmiştir. Bu sebeple deprem sonrası yıkılan veya yıkım kararı verilen binaların arsaları yerel inşaat şirketlerinin dikkatini çekmiştir. Müteahhitlik şirketlerinin bu alanlara yönelmesinin altında, özellikle yüksek katlı binalarda yaşayan hak sahiplerinin yıkıma uğrayan arsa üzerinde yeniden konut yapacak ekonomik olanaklara sahip olmaması vardır. Mülkiyet sahipleri arasında uzlaşma zemininin oluşmaması durumlarında çözüm ya arsanın satışında bulunmakta ya da çözümsüzlük bu alanların boş kalmasına neden olmaktadır. Gerçekleştirilen saha

201 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

çalışmasında bu durumun, kat sahipleri arasında kavga veya kişisel husumetlere neden olacak boyutlara bile vardığı dile getirilmiştir. Bazen de mülk sahipleri arasında, arazilerinin yerel müteahhitlik firmalarına verilmesi yönünde uzlaşma sağlandığı görülmektedir. Büyük arazi üzerine kurulmuş fakat deprem sonrası yıkımına karar verilmiş binaların arsalarında yerel inşaat firmalarının kat karşılığı geliştirdikleri projeler daha ağırlıklıdır. Bu projelerin özelliği hem hak sahiplerinin hem de inşaat firmalarının kazançlı çıktığı bir yatırım hikayesini içermeleridir.

“Arazimizi müteahhitte verdik. Müteahhit herkese bir daire verecek. Daha öncesinde toplam 40 daireden oluşan iki blok vardı. Şimdi müteahhit her biri 28 daireden oluşan üç blok yapıyor, toplamda 84 daire. 40 dairesi hak sahiplerine gidecek, geriye kalan 44 daire ise müteahhitte kalacak. Daha öncesinde asansörü olmayan, sosyal konutlara benzer bir konuttu; şuan ise lüks bir konut olacak. Eskiden 90 metrekare üzerine kuruluydu, toplasan fiyatı 60 bin lira bile etmezdi. Şimdi 175 metrekare 3+1 ev yapılıyor. Nereden baksan fiyatı 350 bin TL. Dolayısıyla biz daha karlıyız. Ama anlamayan, uzlaşmayan ve arazilerini vermeyenler de var.”²⁰²

Yıkıma uğrayan araziler üzerinde yasal müdahale olanaklarına sahip TOKİ farklı türden konut projeleri geliştirmiştir. Van depremi sonrası çıkarılan 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” ile birlikte TOKİ’nin kentsel alanlara müdahale olanakları arttırılmıştır. TOKİ bu yasal zemine dayanarak deprem sonrası riskli alan olarak ilan ettiği bölgelerde kentsel dönüşüm projeleri geliştirmiştir. Depremin izlerinin kentsel dönüşüm yoluyla silinmesi üzerinden meşrulaştırılan bu projelerin temel hedefini Van merkez ve Erciş’te deprem ile birlikte oluşan hasarlı konutların yıkılarak yerine yeni yerleşim alanlarının açılması oluşturmaktadır. Bu amaçla Erciş merkezde hasarlı, ağır hasarlı ve enkaz halindeki 147 işyeri ve 400 konuta yönelik yenilenme çalışmaları başlatılmış ve yeni 871 konut

202 H. S. ile 05.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşçi Emeklisi, 57).

projesi geliştirilmiştir. Van merkezde ise Şerefiye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında yaklaşık 847 konut yapımına başlanmıştır.²⁰³ Van merkezde yapımına başlanan konut alanlarına ilişkin ortaya çıkan haberlerde bu konut alanlarının mülkiyetine sahip kişilerin mağdur edildiği, başlangıçta belirlenen fiyatların çok üzerinde satışa sunulduğu, ödeme güçlüğüne neden olduğu belirtilmiştir. Depremde yıkılan alanlara yönelik geliştirilen TOKİ projeleri bir taraftan belirli bir sorun yumağı olarak görülürken bazı kesimler için ise bir zenginleşme kaynağı olarak görülmektedir. Bu açıdan kent merkezinde kalan arazilerin hem TOKİ'nin hem de yerel müteahhitlik şirketlerinin faaliyet alanları içerisinde önemli fırsat olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. Gerçekleştirilen görüşmelerde de TOKİ'nin kentsel dönüşüm projesine yönelik beklentilerin arttığı, konut veya işyerinin yenilenmesi için bir olanak sağladığı dile getirilmiştir. Elbette TOKİ uygulamasının kent merkezinde yarattığı olumsuz havaya karşı Erciş ilçesinin bu olumsuz havadan etkilenmediğini söylemek mümkündür.

“Paralarını aldılar, arazilerini kentsel dönüşüme vermek için bekliyorlar. Olmadı martta, bu martta da olmadı bilmem ne zaman. Proje Erciş'in merkezine yapılacak. Abimin dört beş tane dükkanı var, bekliyoruz kentsel dönüşüm ne zaman girecek diye. Tabi kimisi var arsalarını satıyor, kimisi parasını aldı. Metrekare fiyatı her yerde farklı. Depremden sonra fiyatlar düştü aynı zamanda. Depremden önce çok pahalıydı. Bazı arsalar var müteahhitte veriliyor. Mesela adamın dört beş kat evi var, müteahhit yarı yarıya yapıyor. Örneğin benim dedemin iki katlı bir evi vardı, şimdi müteahhit yapmış yarısı ona yarısı ona.”²⁰⁴

Dünyanın farklı bölgelerinde de hakim olan bu eğilim başlangıçta ucuza satın alınan arazilerin daha sonrasında yüksek fiyatlardan satışına olanak

203 <https://www.toki.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CF-FAAF6AA849816B2EFDAFD5C843E8B303B>. Erişim tarihi. 03.01.2015.

204 R. K. ile 06.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Esnaf, 60).

sağlayan, mülk ve araziler üzerinden rant olanaklarını arttıran yaygın bir mülksüzleştirme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. David Harvey’in “el koyarak birikim”²⁰⁵ olarak formüle ettiği bu süreç sadece kamu arazileri üzerinde işleyen hakim mülksüzleştirme örneklerinden farklı olarak kentsel arazilerin sahipliğini ele geçirmeyi hedefleyen, felaket sonrası yıkıma uğrayan alanlar üzerinde yaşayanların ekonomik ve psikolojik kırılmasını piyasa fiyatı üzerinden satın alma hedefini taşıyan yeni bir eğilimi ortaya koymaktadır. Van örneğinde de bu eğilimi açıkça görebilmekteyiz. Deprem sonrası yıkıma uğrayan bu konut alanlarının çok katlı yapılar olması ve arsa sahiplerinin kendi aralarında anlaşma sağlayamaması bu el koyma sürecinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu açıdan felaket sonrası kentin yeniden yapılanması süreci, toplumsal krizleri piyasa fırsatlarına çevirme stratejine uygun olarak farklı aktörlerin etkinliğini kentsel mekanda arttırmalarına olanak sağlamaktadır.

4.4.2. Depremzedeler ve Depremzadeler

Toplumsal felaketler veya krizler, yarattıkları fırsatlar açısından kazananları ve kaybedenleri olan süreçlerdir. Van depremi sonrası kentin yeniden inşa süreci tam da böylesi bir kazanma hikayesini ortaya çıkarmıştır. Deprem “depremedeler” üzerinde yarattığı ekonomik yıkıma rağmen kentin artan konut ihtiyacı piyasa aktörlerinden bazılarının ayrıcalıklı kaynaklara ulaşmasına neden olmuştur. TOKİ tarafından büyük bir başarı hikayesi olarak sunulan ve on ay gibi kısa bir zamanda yaklaşık on sekiz bin konutun üretilmesiyle sonuçlanan süreç esas olarak devlet-sermaye arasındaki tarihsel sürekliliğe ilişkin tartışmaları yeniden gündeme getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Van depremi doğal felaketin neden olduğu toplumsal değişimi piyasa fırsatı olarak gören ve siyasal kapasitelere sahip sermaye çevrelerinin kaynaklara ulaşma konusunda diğerlerine nazaran ayrıcalıklı konum elde ettiği bir süreci beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet öncesi ve sonrası

205 David Harvey, Yeni Emperyalizm, 120.

süreçte devlet eliyle sermaye sınıfı yaratma her dönem en tartışmalı konulardan biri olma özelliğini korumuştur. Milli burjuvazi inşa etme süreci olarak okunabilecek bu süreç, tarihsel olarak devletin hem etnik ve dini hem de politik ve ideolojik dünya görüşleri doğrultusunda belirli sermaye çevrelerini iktisadi olarak destekleme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Osmanlının son döneminde hakim bir nitelik kazanan “mili ekonomi” inşa etme anlayışı ülkenin sermaye sınıfını oluşturan Gayri Müslümlerin (özellikle Ermenilerin) ülke dışına çıkarılmasıyla sonuçlanan politik tutumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. İttihat ve Terakki kadrolarının önderliğindeki bu politik-ekonomik tutum Türk etnik kimliğini merkeze alan burjuva sınıfı yaratma anlayışının ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²⁰⁶ Cumhuriyetle birlikte yerli ve milli burjuvazi oluşturma yönündeki politik anlayış devam ettirilmiş ve bugün Türkiye’nin en önemli şirketlerinin ortaya çıkışında belirleyici olmuştur. Devletin kaynak dağıtıcı özelliği her dönem devlet bağımlı sermaye gruplarının farklı iktisadi faaliyetlerde ön plana çıkmasına neden olmuştur. 1923-1950 yılları arasında uygulanan devletçi politikalar milli sermaye sınıfının oluşumunda önemli bir yere sahip olsa da asıl olarak çok partili hayata geçişle birlikte uygulanan dışa açık politikalar özel teşebbüsün güçlenmesine olanak sağlamıştır. Buna karşın 1930lu yıllarda uygulamaya konulan devletçilik ilkesi, özel sermayenin dışlanmasını değil aksine devletin kanatları altında güçlenmesini ön gören politikalar olarak okunmalıdır. 1960 askeri darbesi sonrasında uygulamaya konulan ithal ikameci ekonomi politikaları da devletin ekonomik hayattaki rolünü daha belirgin boyutlara taşımıştır. Devletin girişimci olarak piyasaya müdahale etmesi devlet-sermaye ilişkilerinde önemli bir değişime neden olmuştur. İthal ikameci ekonomi politikasının genel özelliği daha öncesinde ithal edilen malların yerli sanayi üretimiyle içeride üretilmesine ve sıkı bir döviz denetimine dayanıyor olmasıdır. Bu dö-

206 Çağlar KEYDER, Türkiye’de Devlet ve Sınıflar.

nemde devlet yerli üretime yönelik ara malların üretimini sağlayan ve bu açıdan özel sermaye gruplarını sübvans eden bir nitelik taşıyordu. İthal ikameci ekonomi politikalarının doğası gereği devletin döviz üzerindeki denetim mekanizmalarını elinde bulundurması, hangi sermaye gruplarının güçleneceğini belirleyen en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla devlet içerisinde siyasal bir aktör olarak varlık göstermek iktisadi kaynaklara erişimin ve pastadan büyük bir dilim kapmaya çalışma eğiliminin yegâne yollarından biridir. Örneğin; Türkiye’de siyasal İslam’ın kurucu hareketi olan Milli Selamet Partisi’nin devlet kaynaklarına ulaşamayan Anadolu sermayesinin siyasal temsilcisi olarak, temelde ekonomik kalkınmayı ve sanayileşmeyi hedefleyen ama milli burjuvazinin kimlerden oluşacağını eleştiren bir hareket olarak ortaya çıkmış olması bu eğilimi kanıtlamaktadır.²⁰⁷ Bu bağlamda siyaset kurumu ekonomik kaynaklara ulaşmada önemli bir araç olarak her dönem önemini korumuştur.

1980 sonrası ekonomik liberalleşme süreci özel teşebbüsün ekonomik hayattaki konumunu güçlendirme hedefi taşımaktaydı. Devletin piyasadan bir aktör olarak çekilmesi anlayışına dayanan arz yönlü ekonomi politikaları devletin özelleştirme yoluyla kaynakları girişimci sınıflara dağıtma pratiği olarak hayata geçirildi. Özal dönemiyle başlayan ve 1990’larda yerel yönetim pratiklerinde de yer bulan kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi süreci kaynakların siyasal, ideolojik veya dinsel dünya görüşleri uyarınca dağıtımını sağlayan “kolektif patronaj” mekanizmalarının oluşmasına neden oldu. 2002 seçimi sonrası AKP’nin iktidara gelmesiyle birlikte özelleştirmenin hız kazanması ve devlet kaynaklarının dağıtımında yaşanan tartışmalar “patronaj” ilişkilerini yeniden gündeme getirdi. Bu dönemin tartışmalarında öne çıkan diğer bir boyut Türkiye’nin küresel ekonomiye eklenmesi ve özel sektörün hakimiyet kazanmasıyla birlikte burjuvazinin gelişimini ta-

207 Haldun GÜLALP, *Kimlikler Siyaseti: Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri*, 45.

mamladığı üzerinedir. Bu tartışmalar ışığında AKP dönemiyle birlikte teorik olarak devletin piyasadan çekilmesi anlayışına dayanan neoliberal ekonomi politikalarının yerine pratikte devletin en büyük kaynak dağıtıcısı ve piyasa koşullarını değiştiren aktör olma özelliğinin hakim bir nitelik kazandığı söylenebilir. Bu eğilim Cumhuriyet tarihi boyunca devlet eliyle sermaye sınıfı yaratma hikayesinin tarihsel sürekliliğini gösterdiği gibi dini hassasiyetlere dayalı kültürel sermaye özelliklerini dikkate alan ağlar içerisinde belirli aktörlerin devlet kaynaklarına ulaşma konusunda ayrıcalıklı olma biçimlerini güçlendirdi.²⁰⁸ Devletin konut üretimi ve büyük ölçekli projeler geliştirme yönündeki tutumu da kaynaklara ulaşmaya çalışan sermaye gruplarının dikkatini çekti.

Siyaset bilimi literatüründe patronaj ilişkileri olarak tarif edilebilecek bu ilişki ağları her dönem farklı sermaye gruplarını devletle (daha çok hükümetlerle) enformel ilişkiler kurmaya itmiştir. Patronaj kavramının literatürdeki anlamı, “devlete/kamuya ait kaynakları, imkânları dağıtarak veya kullanarak gücü bölüştürme ve böylece kendi iktidarını yürütme maişetini anlatır”.²⁰⁹ Türkiye tarihi bu açıdan birçok zengin örneği içerisinde görebileceğimiz siyasal veya ekonomik patronaj ilişkilerini barındırmaktadır. 1950 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Adana gezisi sonrası Dünya Bankası ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın kredisıyla BOSSA tekstil fabrikasının kurulması²¹⁰, Özal dönemi boyunca başbakan, bakan ve belediye başkanlarına yakınlığının rant sağlamada kişisel bir hal alması²¹¹, Refah-Yol Hükümeti döneminde MÜSİAD üyesi Kombassan ve Kalyon Holdinglerinin KİT özelleştirmelerinde ayrıcalıklı bir konum elde etmeleri veya savunma sanayi ihalelerini almaları; 1996 yılında MÜSİAD üyesi şirketlerin Başbakanın yurtdışı gezile-

208 Ayşe BUĞRA ve Osman SAVAŞKAN, Türkiye’de Yeni Kapitalizm: Siyaset, Din ve İş Dünyası, 49.

209 Tanıl BORA, “Demirel”, 3.

210 Ayşe BUĞRA, Devlet ve İşadamları, 125.

211 Korkut BORATAV, İktisat Tarihi (1981-2002), 203.

rine iştirak ederek 800 milyon dolar değerinde ihale kazanmaları²¹²; AKP döneminde büyüme eğilimi yakalayan Cengiz İnşaat ve Limak Grup'un kamu ihalelerini almaları; Çalık Holding, Torunlar GYO ve Kolin Grup'un enerji piyasası üzerindeki hakimiyetleri devlet ve işadamları arasındaki grift ilişkilerin en belirgin örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 sonrası devlet ve sermaye arasındaki bu himaye ilişkisinin kavramsal çerçevesini “Anadolu Kaplanları” veya “Yeni İslami burjuvazi” oluşturmaya dönük olarak iktidarın dünya görüşüyle uyumlu ve dini hassasiyetleri güçlü bir sermaye sınıfının belirlediğini söylemek mümkündür. Cumhuriyet tarihi boyunca devlet-burjuvazi arasındaki ilişki düşünüldüğünde devlete bağımlı bir burjuva sınıfı yaratma süreci hakim bir politika olarak sürekliliğini korumuştur. Buna karşın devletin hangi sermaye gruplarını himaye edeceği ise hem sermaye sınıflarının dünya görüşleriyle, siyasal yakınlıklarıyla hem de iktidar partisinin kamu kaynaklarını dağıtmada kendi mevcut konumunu güçlendirme isteğiyle doğrudan ilişkilidir.

Konumuz açısından bakıldığında 2011 Van depremi sonrası inşasına başlanan ve TOKİ'nin o döneme kadar ürettiği konutların yaklaşık % 2,5'ine karşılık gelen konutların ihale süreci, hangi firmalara verildiği ve bu şirketlerin iktidara yakınlıkları önemli tartışma konusu haline gelmiştir. Deprem sonrası süreçte konut inşasına yönelik yapılan girişimlerin temel aktörü AFAD'dır. AFAD'ın konut yapma konusunda yeterli olanağı ve birikimi olmadığından konutların inşası TOKİ tarafından gerçekleştirilmiştir. Resmi rakamlara göre AFAD tarafından TOKİ'ye aktarılan para 2.362.000.000 TL dolaylarındadır. TOKİ, konutların inşasında daha önce kendi bünyesinde iş yapan şirketlere konutların yapım işini vermiştir. Konutlar, 4734 Sayılı İhale Kanununun 21. Maddesi uyarınca belirtilen; “*doğal afetler, salgın hastalıklar, can veya mal kaybı tehlikesi gibi ani ve beklenmeyen veya*

212 Dilek YANKAYA, “28 Şubat İslami Burjuvazinin İktidarı Yolunda Bir Mital”, 30.

idare tarafından önceden öngörülemeyen olayların ortaya çıkması üzerine ihalenin ivedi olarak yapılmasının zorunlu olması.” durumuna dayandırılarak “pazarlık usulü” ile ihale edilmiştir. Bu firmaların seçiminde belirlenen kıstas ise; TOKİ’nin farklı projelerinde görev almış, birikim ve tecrübesi olan, işleri süresinde ve sözleşmeye uygun olarak yapan ve TOKİ’deki notu yüksek şirketler şeklinde belirtilmiştir. İhaleye 121 (başka bir soru önergesinde 137 olarak belirtilmiş) firma davet edilmiş ve 45 farklı konuda yapım işi verilmiştir. Bu dönemde TOKİ tarafından konut ve konteyner kent yapım ihalesi verilen firma sahiplerinin AKP milletvekillerine yakın firmalar olduğuna ve bu firmaların büyük çoğunluğunun MÜSİAD ve TUSKON üyesi şirketlerden oluştuğuna yönelik olarak çeşitli dönemlerde meclise soru önergeleri sunulmuştur.

12 Nisan 2012 tarihinde MHP Balıkesir Milletvekili Ahmet Duran BULUT tarafından verilen soru önergesinde Van depremi sonrası inşa edilen konutların hangi firmalara verildiği, Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz’ın ihale kazanan “Zek-San İnşaat” ile olan ilişkileri ve firmaya ne kadar ihale verildiği sorulmuştur.²¹³ Dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar tarafından verilen cevapta Zek-San İnşaatın davet edilen firmalar içerisinde en düşük fiyatı veren şirketlerden olduğu ve “Van Erçiş 2. Etap Afet Bölgesi 528 Konut ve 750 Adet Geçici Yaşam Alanları ile Altyapı ve Çevre Düzenlemesi İnşaatı” işini aldığı belirtilmiş ama Cevdet Yılmaz ile olan bağına ilişkin soruya cevap verilmemiştir. İhale sürecinde gündeme getirilen diğer bir konu da AKP Bitlis Milletvekili adayı Zeki Peker’e ait Pekintaş İnşaatın ve Hüsametdin Peker firmalarının ortak girişimiyle TOKİ inşaatlarındaki en büyük payı almış olmalarıdır. CHP milletvekili Mehmet Ali Edipoğlu tarafından verilen meclis soru önergesinde;

“Hakkari’de yapılan bir kısım askeri tesis ve (VAN) TOKİ inşaatları ihalelerine davet edilen firmaların AKP yandaşı, hatta mil-

213 TBMM. Milletvekili Ahmet Duran BULUT Soru Önergesi. 27 Mart 2012.

letvekili adayı da olan, aynı soyadını taşıyan kişilere ait oldukları (Zeki Peker, Maşallah Peker, Hüsamettin Peker ve daha nice Pekerler gibi) açıkça ortadadır. Bunlara örnekler şu şekildedir: AKP milletvekili adayı: Zeki Peker (Pek-Han İnşaat), aynı soyada ait firmalar: PEK-HAN İNŞAAT, PEKİNTAŞ YAPI, HÜSAMETTİN PEKER. Ülkemizde yüzlerce büyük ve saygın inşaat firması vardır. Uluslararası camiada da prestiji olan bu firmaların daha uygun fiyatlar vermeleri söz konusu olabileceksen davet edilmemişlerdir. İhalelere davet edilen firmaların hep aynı kişilere ait olması ve ihale usulünde Kamu İhale Kanunu'nun 21'inci Maddesinin seçilmesi de bu işlerle ilgili çok ciddi usulsüzlükler yapıldığının göstergesidir.”²¹⁴

denilmektedir.

3 Mart 2014 Tarihinde HDP Van Milletvekili Özal Üçer tarafından verilen Meclis soru önergesinde neden pazarlık usulüne başvurulduğu, belirli firmaların davet edildiği, Van ticaret odasına kayıtlı kaç tane firma olduğu ve neden Vanlı işçilerin çalıştırılmadığı gündeme gelmiştir.²¹⁵ Bu açıdan konut ihalesini alan firmaların Van dışında faaliyet yürüten firmalar olması kentin yeniden yapılanması sürecinde yerel şirketlerin ekonomik pastadan pay alamamalarına neden olmuştur. Şirketlerin inşaat malzemelerinden, çalıştırdıkları işçilere ve gıda malzemelerine kadar bütün ihtiyaçlarını şehir dışından getirmiş olmaları da ekonomik olarak yıkıma uğrayan kentin toparlanmasına hiçbir katkı sunmamıştır. Kentin yeniden yapılanması ve oluşan konut ekonomisi kentte yaşayanların ekonomik hayatında önemli değişime neden olmamıştır. Gerçekleştirilen saha çalışmasında bu noktaya dikkat çekilmiş, hazine arazisi üzerine inşa edilen deprem konutlarının yapım işinin yerel firmalardan çok Van dışından gelen firmalara verildiği ve kent ekonomisini kalkındıracak bir girişim niteliği taşımadığı vurgulanmıştır.

214 TBMM. Milletvekili Mehmet Ali EDİPOĞLU Soru Önergesi. 03 Mart 2012.

215 TBMM. Milletvekili Özal Üçer Soru Önergesi. 11 Kasım 2013.

“Her yerde olduğu gibi bir kere inşaat sektöründen müteahhitler ve zenginler, politikacılar zengin oluyor. Onun dışında kalan taşeron işçi kesimi karın tokluğuna çalışan bir kesim. Ya da inşaatta çalışan vasıfsız eleman gününü kurtarmaya çalışıyor. Türkiye’nin genelinde olduğu gibi müteahhitler çok fazla para kazanıyorlar, politikacılar da buradan ciddi rantlar elde ediyorlar. Onun dışında Van’ın yerli kesimi bu pastadan çok fazla pay alamadı. Van’da depremden sonra yaklaşık 18.000 konut yapıldı. Bunları TOKİ yaptı ve hemen hemen tamamını dışardan getirdiği müteahhitlere ihale etti. Daha da enteresan olanı bu müteahhitler vasıfsız işçilerini de dışarıdan getirdiler. Örneğin Karadeniz’den gelen müteahhit aynı zamanda taşeronunu da, sıvacısını da, mühendisini de dışarıdan getirdi. Neden böyle olduğunu sorduğumuzda bize çok hızlı bir şekilde yapmalıyız, bitirmeliyiz, Van’ın şuanda durumu da ortada, biz ne inşaat işçisi bulabiliyoruz ne mimar bulabiliyoruz ne mühendis bulabiliyoruz ne de zamanında bulabiliyoruz, cevabını verdiler. O nedenle tamamı dışarıdan geldi. Malzemesini de beraberinde getirdi. Parke mi yapacak parkesini de dışarıdan getirdi. Van’ın o nedenle yeniden yapılanma sürecinden bir geliri olmadı. O dönem bütün bu işler Vanlılara yaptırılmış olsaydı, örneğin TOKİ inşaatlarında Vanlı müteahhit çalışmış olsaydı ya da Vanlı taşeron çalışmış olsaydı belki çok daha kolay toparlanabilirdi.”²¹⁶

Konut inşa işinin yerel firmalara değil de kent dışından gelen ve TOKİ ile daha önceki süreçlerde iş yapmış şirketlere verilmesi temelde niteliksiz konut üretimi yoluyla kendi bünyesindeki müteahhitlerin zenginleşme sürecine katkı sağlaması dışında kent ekonomisine olumlu bir katkı yapmamıştır. Dönemin TMMOB Van şube başkanı Ünsal Keser de TOKİ konutlarının bir zenginleşme aracı haline dönüşümüne dikkat çekmiştir.

“Şehrin yeniden yapılandırılması konusunda hükümet çok büyük hatalar yapmıştır. Şehir yeniden yapılaşmamıştır. TOKİ’ler yıkılan ve ekonomisi çöken bir şehri yeniden yapmamış; yapılanması

216 B. A. ile 01.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mimar, 29).

için şehre gönderilen imtiyazlı paraları şehir dışından gelen müteahhitlere, işçilere ve malzeme tedarikçilerine vermiştir. Böylece çökmüş şehrin ekonomisine bir darbe vurulmuştur. Halbuki şehrin yeniden yapılanması için yerli müteahhit, işçi ve malzeme tedarikçilerinden faydalanılmalı böylece şehir ekonomik olarak ayağa kaldırılmış ve yeniden imar edilmiş olmalı idi. TOKİ sadece hazine arazilerine niteliksiz ve inceliksiz konut yaparak kendi müteahhitlerini zenginleştirmiştir”.

TOKİ sadece konut üretimine yönelik ihaleler düzenlememiş aynı zamanda geçici yerleşim alanları olarak planlanan bölgelerde konteyner kentlerin kurulması ve bununla ilişkili içme suyu, yol ve elektrik gibi altyapı hizmetlerinin yapımını da belirli firmalara ihale etmiştir. Deprem sonrasında konut ihalelerinin uygun rakamlardan verilmemesinin yanı sıra dikkat çekilen diğer bir husus da maliyetlerinin çok üzerinde bir fiyata konteyner kentlerin imal edildiğine yöneliktir. Dolayısıyla depremin kent ekonomisi üzerinde yarattığı yıkımı hızlı bir şekilde atlatamamanın önemli bir boyutunu merkezi idareden aktarılan ve ulusal yardım kampanyalarından toplanan paraların kentin yeniden yapılmasında kullanılması yerine belirli çevrelerin önemli karlar ettiği ihale süreçlerine harcanması oluşturmaktadır.

“Kesinlikle. Ve bu öyle çok yaygınlaşmadı da... Yani bu işlerden öyle bin kişi iki bin kişi yararlanmadı. İki yüz kişi üç yüz kişi dört yüz kişi yararlandı. Zaten TOKİ konutlarını belli firmalar yaptı. Her firmaya 500-1000 tane konut verildi, onları yaptılar. Her firmaya 1000 tane konut verse, 17 firma var. Hiç biri de Vanlı değil. Hepsisi dışarıdan gelen firmalar. Ama diğer konteynerlerle ilgili zaten imalatçı yoktu o anda. Onlar dışarıdan getiriyorlardı. İşte ne yaptılar bana verdiler ben getirdim, size verdiler siz getirdiniz gibi. Ama yüksek fiyatlardan verdiler. O kaynak doğru kullanılmış olsaydı belki günün şartlarıyla biz o 4 milyar TL’den 1 milyar TL gibi bir para arttıracaktık. Bunu da kent planlamasına harcayacaktık. Anlatabiliyor muyum? Evet, kriz dönemlerinde ani hareket etmeniz lazım; evet, bazı prosedürleri aşmanız lazım. Bunlar doğrudur ama bu

kadar değil. Yani siz 5 lira olan bir şeyi kriz döneminde 6-7 liraya da alabilirsiniz ama 20 liraya alırsanız büyük sıkıntı vardır. 2-3 lira fark olur hatta neredeyse 2 kat fark da olur o dönemde. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Ama 4 katı bir fark! Mesela biz konteynerleri neredeyse 3000 liraya yılsonuna doğru alıp getirecektik. 1.500 lira nakliyesi, 1000 lira da altyapı malzemeleri, yani neredeyse 5000 lira. Fiyatı 30.000 liraya kadar çıkan konteynerler bile geldi bize, bu şehirde kuruldu. O yüzden bu para geldi ama çok verimli kullanılmadı. Mesela 1 milyar TL'si arttırılıp bu kentin makro düzeyde imar planı için harcanmış olsaydı belki bugün evlerimiz olmayacaktı ama yolları açılmış bir halde arsalarımız parsellenmiş olacaktı ve özel sektör eliyle bu iş yapılacaktı.”²¹⁷

Deprem sonrası kentin yeniden yapılanması sürecinde iktidara yakın sermaye çevrelerinin desteklenmesi halini alan konut ve konteyner kent inşa süreçleri devlet eliyle sermaye sınıfı yaratma hikayesinin tarihsel sürekliliğini ortaya koymaktadır. Kamu kaynaklarının politik, ideolojik, dini dünya görüşleri üzerinden dağıtılması sermaye sınıfları ile hükümet arasındaki patronaj ilişkilerinin boyutunu ortaya koymaktadır. Son yıllarda üzerinde önemli tartışmalar yürütülen inşaat ekonomisi ve “Yeni İslami Burjuvazi”²¹⁸ yaratma hikayesi deprem sonrası belirli çevrelerin felaketi fırsata çevirme anlayışına uygun bir hatta ilerlemiştir. Depremin yarattığı yıkım en nihayetinde belirli sermaye gruplarının bunun üzerinden önemli karlar elde ettiği bir sürece dönüşmüştür. Bu açıdan kentin yeniden yapılanma dönemi deprem mağdurlarının ekonomik ve psikolojik yıkımları üzerinden kar elde etme amacı taşıyan “depremezadelerin” oluşumuna kapı aralamış, siyasal kapasitelere sahip olan çevrelerin büyük karlar elde ettiği bir sürece dönüşmüştür.

217 T. S. ile 29.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Mühendis, 46).

218 Dilek YANKAYA, Yeni İslami Burjuvazi: Türkiye Modeli, 16.

Tablo 5: Van Depremi Sonrası Afet Konutları ve Konteyner Kent İhalesi Alan Firmalar

Yüklenici Firma	Toplam Bedel	Konut Sayısı
Varyap Varlıbaşlar Yapı San. Tur. Yat. Tic. ve Elek. Üretim A. Ş.(İstanbul)	51.456.000,00 TL	528
Ali Acar İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. (Giresun)	35.384.000,00 TL	416
Pekintaş Yap.Sa.ve Tic.Ltd.Şti. & Hüsamettin Peker İnş. San.Tic. Ltd. Şti.- Pekhan İnş. İŞ ORTAKLIĞI	92.250.000,00 TL	800
Egemen İnş. Tic. Ltd. Şti. (İskenderun - Hatay)	32.248.000,00 TL	288
Seha İnş. Müh. Müt.Mad. San. Tic. A.Ş. (Konya)	24.330.000,00 TL	320
İlgın İnş. İç ve Dış Tic. A.Ş. (Ankara)	27.403.000,00 TL	352
Tek Çelik İç ve Dış Tic. San. A.Ş. (İstanbul)	35.050.000,00 TL	464
Akgün İnş. Taah. Tic. ve San. Ltd.Şti. (Erzurum)	8.200.000,00 TL	153
Seç Yapı İnş. Enerji. Tur. ve Tic. Ltd. Şti.	47.600.000,00 TL	530
Öz Kar İnş. Tic. ve San. A.Ş. (Ankara)	47.550.000,00 TL	512
YSE Yapı San. ve Tic. A.Ş. (Ankara)	50.970.000,00 TL	480
Siyah Kalem Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. (İstanbul)	33.980.000,00 TL	225
Egemen İnş. Tic. Ltd. Şti. İskenderun - Hatay)	33.560.000,00 TL	408
Komyapı Haz. Bet. Pref. İnş.Taah. San. ve Tic. A.Ş. (Konya) Kombassan Holding Kuruluşu	44.915.000,00 TL	574
Akay İnş. A.Ş. (Ankara)	34.457.000,00 TL	452
Yortaş Yapı Org. Tic. ve San. Ltd. Şti.& Amiroğlu Mad. Köm. İnş.Haf. ve Nak. San. ve Tic. A.Ş. Ortaklığı (Denizli)	20.650.000,00 TL	270
YP İnş. A.Ş. (Ankara)	49.844.000,00 TL	494
Mustafa EKŞİ İnş. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. (Ankara)	27.647.000,00 TL	336
Akay İnş. A.Ş. (Ankara)	39.050.000,00 TL	396
Aksel Can İnş. Tic. Ltd. Şti. (Ankara)	26.700.000,00 TL	338

Yüklenici Firma	Toplam Bedel	Konut Sayısı
Başyapı İnş. Taah. Tur. ve San. Dış Tic. Ltd. Şti. (İstanbul)	26.320.000,00 TL	352
Begüm Yapı Turz. Tarım ve Hayv. Tic. ve San. Ltd. Şti. (Bursa)	32.300.000,00 TL	404
BE-MA İnşaat San. ve Tic.Ltd.Şti. (İstanbul)	26.250.000,00 TL	324
Biat İnş. San. Tic. A.Ş.&Özyurt Madencilik İnş.San.ve Tic.A.Ş. İş Ortaklığı (İstanbul)	28.680.000,00 TL	352
Can İnş. San. ve Tic. A.Ş. (Kayseri)	52.415.000,00 TL	480
Dört K İnş. Ltd. Şti. (İstanbul) (Ankara) (Siirt)	41.450.000,00 TL	384
Esta İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. & Sare Ener. San. Tic. Ltd. Şti. İş Ortaklığı (İstanbul)	44.977.000,00 TL	480
Fuat Çelik İnş. A.Ş. (Ankara)	28.450.000,00 TL	320
Gestaş İnş.Tic.ve San.A.Ş. (Ankara)	32.556.000,00 TL	368
Gökçenay İnş. Tic. ve San. A.Ş. & Fermak İnş. Taah. A.Ş. İş Ortaklığı (İstanbul)	27.890.000,00 TL	384
İlsan İnş. Tar. Tur. Pet. Otom. San. ve Tic. Ltd. Şti.	42.230.000,00 TL	424
Kartalkaya Prj. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.	9.859.206,00 TL	80
Kuzu Top.Kon. İnş. Ltd. Şti.	47.100.000,00 TL	476
Livanel Tur. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti	29.860.000,00 TL	416
Merkez Yapı İnş. Taah. Enerji Gıda San. Tic. A.Ş.	39.270.000,00 TL	528
Mustafa EKŞİ İnş. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. (Ankara)	38.900.000,00 TL	468
Öz Kar İnş.Tic. ve San. A.Ş.	48.210.000,00 TL	528
Öz Orallar İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.	23.050.000,00 TL	312
Tuna Müh. Man. Mad. San. ve Tic. Ltd. Şti.	23.200.000,00 TL	280
Uzunlar İnş. San. ve Tic. A. Ş	38.750.000,00 TL	494
YDA İnş. San. ve Tic. A.Ş	48.100.000,00 TL	624
Yılkanur İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. & Saçarlar İnşaat Taah.Tic.ve San Ltd.Şti İş Ortaklığı	41.890.000,00 TL	368
Zek-San İnş. Tic. ve San. Ltd. Şti.	48.495.000,00 TL	528

4.5. Van Konteyner Kent Direniş

Devletin ve piyasa aktörlerinin kentsel mekan üzerindeki hegemonya projesine karşı en etkili karşı çıkış deprem sonrası kurulan konteyner kentlerde yaşayan ve Valilik kararıyla tahliye edilmesi istenen gruplardan gelmiştir. Konteyner kent direniş olarak gündeme gelen bu karşı duruş devletin ve yerel aktörlerin kente ilişkin kurgusuna yönelik alternatif söylemleri tartışmaya açtı. Temel olarak barınma sorunu üzerinden örgütlenen bu hareket kentin farklı bölgelerinde inşa edilen deprem konutlarının para karşılığında satılmasını vatandaşlık haklarının ihlali üzerinden değerlendirdi. Devletin konut sorununu piyasa mekanizmaları üzerinden çözme ve bu soruna ilişkin destek nitelikli bir bağış yapmama yönündeki tutumu eleştiri konusu yapıldı. Konteyner kentlerin boşaltılması barınma sorununa çözüm üretmekten çok bu alanlarda yaşayan ailelerin daha fazla korunmasız hale gelmesine neden oldu. Konteyner kent direniş sadece konut sorununu gündeme getirmedi aynı zamanda orada yaşayanların sağlık ve eğitim hakkına erişimini de tartışmaya açtı. Konteyner kent direniş bir açıdan da doğal afetin toplumsal bir travmaya nasıl dönüştüğüne ilişkin ipuçlarını içerisinde barındırmakta ve deprem sonrası afet yönetiminin sorunsuz bir şekilde yürütüldüğüne yönelik resmi söylemin sonuna işaret etmektedir. Diğer bir açıdan bakıldığında depremi yaşayan ve kapasiteleri azalan topluluğun tabandan örgütlenmesini olanaklı kılan bir yönü vardır. Dolayısıyla konteyner kent direniş depremin yarattığı kapasite yoksunlaşmasına ve felaketin topluluk üzerindeki yıkıcı etkisine karşı kolektif kapasitelerin arttırılması talebini gündeme getiren önemli bir direniş niteliği taşımaktadır.

Bu süreçte devletin kente ilişkin kurgusu ile konteyner kentlerin varlığı birbiriyle örtüşmedi ve felaketin mağdurları üzerinde daha fazla hissedilir hale geldi. Devletin bu alanları zorla tahliye etme isteğinin ardında örneklerini Marmara depreminde de gözlemlediğimiz gibi konteyner kentlerin yoksulluğun ve şiddetin yeni mekanları olma potansiyeline

sahip olması vardır. Diğer bir sebep konteyner kentlerin genel olarak kentin merkezi noktalarında kurulmuş olması nedeniyle yoksulları kentin çeperine gönderme isteği ve bu bölgelerin kentsel sorunlara neden olacak mekanlara dönüşme potansiyeline karşılık geliştirilen stratejidir. Bir diğer nedeni ise kamunun elindeki konteyner stokunun o dönem başlayan Suriye savaşı sonrası akın eden göçmen kitlelerin barınma sorununun çözümünde kullanılmak istenmesi oluşturmaktadır. Bütün bunlar bir araya getirildiğinde metropol kentlerde yıllardır sürdürülen kentsel dönüşüm projelerinin en temel meşrulaştırıcı söylemi olma özelliğini koruyan suç, şiddet veya yoksullukla ilişkilendirme söyleminin konteyner kentlerin tahliyesinde de ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Diğer bir boyutunu da TOKİ tarafından inşa edilen afet konutlarının teslimi ile birlikte deprem mağdurlarının tamamının konut ihtiyacının karşılandığı izleniminin yaratılmak istenmesi oluşturmaktadır. Oysaki konut sorunu devamlılığını sürdüren bir konuydu ve konteyner kentlerin varlığı bu sorunun gündemde kalmasına neden olacaktı. Felaketi fırsata çevirme stratejisi yoluyla mevcut durumu bir fırsat olarak gören TOKİ gibi bir kurum ve siyasal aktörler için konteyner kentlerin bir an önce tahliyesi elzemdi. Konteyner kent direnişinin ortaya çıkmasını sağlayanda bu sorunu çözmek yerine göz ardı etme yönündeki politik tutumdur.

“Toplu Konut İdaresi (TOKİ) bazı binalar yaptı. İşte birçok insan o binalara geçti. Konteyner kentlere çok fazla aile yerleşmiş değildi. Ve sadece devletin yapmış olduğu konteyner kentler yoktu. Başka kurumların da yaptığı konteyner kentler vardı. Orada uzun süre kaldılar. Mesela belediyenin yaptığı konteyner kent duruyor. Bir kısmında Kobanili aileler, bir kısmında deprem evi olmayan ve şu anda da evsiz olan insanların kaldığı yerler var. Biri Seyrantepe’de diğeri Özalp yolu üzerinde iki yerde var. Ama devlet kendi yaptığı konteynerleri Suriyelilere konteyner yetiştirmek için hızlı bir şekilde boşaltmaya çalıştı. Gerçekten de insanların kalacak yerleri olmamasına rağmen çıkarıldılar oralardan. Tabii beraberinde tramvatik bir sonuçta meydana getirdi. Bir kısımda konteyner sahipleri

konteynerlerini boşaltmak istemediler. Onların bir karşı duruşları oldu. Barınma hakkı üzerinden bir karşı duruşları oldu.”²¹⁹

Deprem sonrası özellikle resmi makamların 10 ay gibi kısa bir sürede inşa edilmeleri nedeniyle büyük bir başarı olarak sundukları kalıcı konutlara hak sahibi olanların taşınmasıyla birlikte geride kalan mülksüz bir kitlenin konteynerlerde yaşamaya başladığını görmekteyiz. Kalıcı konutlara geçişle birlikte yaklaşık 32 konteyner kentin büyük bir kısmı boşalmış ve geriye kalan nüfus ise üç konteyner kentte toplanmıştır. Konteyner kent direnişi de nihayetinde bu üç konteyner kentte yaşayanların tahliyesine yönelik resmi bildirimlerin sonunda ortaya çıkmıştır. Konteyner kent direnişinin nasıl başladığını direnişin sözcüsü Ali Ahi şu şekilde dile getirmiştir:

“Direniş nasıl ortaya çıktı. Bizim kaldığımız alanda 900 konteyner vardı. İnsanlara TOKİ’ler yapılmış, çıkmamız gerekiyor dediler. Bazılarının ekonomik durumları iyidir. Boşaltması gerekiyor. Mağdur kalanlara yönelik sözde bir çalışma yapılması gerekiyordu. Ben de o dönemde İŞKUR da çalışıyordum. Bize talimat geliyordu konteynerlerin boşaltılması için. Örneğin; Anadolu Konteyner Kentinin boşaltılması gerekiyor diye. Boşaltma işlemi 2013’ün başından itibaren başladı. Bir buçuk yıl konteynerde kaldık. Boşaltmalar gayri resmi şekilde yapılıyordu. Biz insanlara yönetmeliği imzalatmışız. Yönetmelik açık. Kalıcı bir barınma yeri tahsis edilene kadar vatandaş burada oturur. Buna istinaden ben dedim buradan çıkmayacağım. Hiç kimse beni çıkaramaz. Çünkü devlet suç işler. Ondan sonra biz boşaltacağız tabi ama mağdurlar var. Dedim ben çıkmayacağım, buradaki mağdurları da çıkartmayacağım. Müdür, Vali talimat veriyor. Gidin boşaltın. Yoksa elektrik, su kesilecek. Gayri resmi tehdit ediyor. Polis zoruyla. Bir iki ay böyle sürdü boşaltma işlemi. 200’e yakın aile kaldı. 32 tane konteyner kent vardı Van’da. Bunlar yavaş yavaş boşaldıkça orada

219 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

kalan aileleri bir araya getirdiler. Üç konteyner kent kaldı. Anadolu, Kayaçelesi ve Tahirpaşa. Üç merkezde topladılar. Biri Edremit yolunda, biri Erciş yolunda, biri Merkezde. Bu arada işten çıkarıldım. Konteynerden çıksam evden de oluyorum. Üç çocuk var. Okulları var. Okula da gidemiyorlar. İkametgah sorunu da var. Ben de dedim çıkmıyoruz”.

Konteyner kent direnişinin örgütlenme sürecinin en önemli noktalarından birini bu sürecin yürütülmesini kolaylaştıracak bir komisyon kurulması oluşturmaktadır. Yedi üyeden oluşan bu komisyonun dördü erkek, üçü kadından oluşmaktadır. Bu komisyonun amacı konteyner kent direnişinin taleplerini gerekli makamlara iletmeyi kolaylaştırıcı kurul olarak kararların alınmasını sağlamaktır. Komisyonun kurulması sonrasında barınma hakkını merkeze koyan bir bildiriyle direnişin başladığı kamuoyuna duyurulmuştur.

“Bir akşam konteyner kentte toplandık. Karar alacağız. Bir manifesto hazırlamamız gerekiyor. Bir yönetim seçmeye karar verdik. Bir komisyon oluşturduk. Ne yapacağız? Taleplerimizi nasıl yansıtacağız? İçerisinde 3 kadının olduğu toplam 7 kişiden oluşuyordu bu komisyon. Komisyonu oluşturduktan sonra aynı gece 57 tane üyemiz oldu. Ben resmileşip dernek olmayı önerdim. Bir dernek açalım resmi kanallardan ilerleyelim. Resmi olursak bu işi başarırız dedik. Dernekleşme önerisi kabul edilmedi. Bir basın açıklaması ile kendimizi duyurduk. Dedik ki biz buradan çıkmıyoruz. Burası bizim yaşam alanımızdır. Bize bir yaşam alanı hakkı tanınana kadar buradan çıkmayacağız.”²²⁰

Konteyner kent direnişinin hemen başlarında bu direnişi ortaya çıkaran koşullarının varlığı oradakilerin hızlıca örgütlenmelerine olanak sağlamıştır. Bu kitlenin daha öncesinde herhangi bir direniş tecrübesi olmaması, örgütlenme sürecinin el yordamıyla daha doğrusu “doğaçlama” bir tarzla yürütülmesine neden olmuştur. Doğaçlama örgütlenme,

220 Konteyner kent direnişin sözcüsü Ali AHİ ile 09.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, 38).

Türkiye tarihinde önemli bir dönemi kapsayan işçi grevlerinin oluşumunda da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu açıdan tarihsel kökleri olan bir örgütlenme tarzı olarak kendiliğinden bir görünüm sergilese de amaç belirli taleplerin kazanımı üzerine kuruludur. Konteyner kent direnişi başlangıçta barınma sorununun çözümü olarak ortaya çıkmış olsa da zamanla eğitim ve sağlık sorunlarının baş göstermesiyle birlikte topluluğun kolektif kapasitelerini arttıracak talepleri içeren bir mücadele sürecine dönüşmüştür.

“AFAD’dan, Valilikten elemanlar geldi. Nasıl çıkmıyorsunuz dediler. Sen insanları örgütlemeye çalışıyorsun. Beni kimse çıkaramaz dedim. Siz kendi yandaşlarınıza evleri dağıttınız. Evinin hasarı yokken ev alan insanlar var. Siz bu evleri kime yaptınız? Mağdurlara yapmadınız mı? Aileleri gezdim tek tek. Dedim ki arkadaşlar burada örgütlenme yapacağız. Bunun öncülüğünü ben yapmaktan şeref duyarım. İki kişi olduk. İki kişi, üç kişi olduk ve gittikçe çoğaldık. Üçüncü akşamda 150 aile olduk. Toplantı düzenledik. Toplandı da bu işin nasıl yürüyeceğini konuştuk. Benim daha öncesinde hiç bir siyasi yapıyla ilişkim, ilgimde yoktu. Doğaçlama bir şekilde örgütlendik. Evde toplandık. Bazıları diyor ki gidelim AKP il, ilçe başkanlığıyla görüşelim. Sorunumuzu halledelim. Bazı milletvekilleriyle, il başkanlığı ile görüştüler. Bir sonuç çıkmadı. O zamanın Valisi Münir Karaoğlu ile görüştük. Dedi ki kiracılara ilişkin herhangi bir şey yok. Herkes kiracı statüsündeydi. Taleplerimiz şuydu. Anayasanın 57. maddesi diyor ki vatandaşın barınma hakkı esastır. Sosyal devlet bunu karşılamak zorundadır. Üstelik biz bir deprem geçirmişiz. Bizim özel bir statümüz olması gerekir. Ev yok, iş yok, çocuklar okula gidemiyor, insanların psikolojik sorunları var. Bizde sosyal konut talebinde bulunduk. Devlet bunu karşılamak zorunda. Siz aldığınız yardımları nereye götürdünüz? Siz deprem fonuna aktardığımız yardımları ne yaptınız? AFAD diyor ki bir yerde deprem olduğunda biz bu parayı harcarız. Peki, bu insanlara kullanmıyorsunuz da nereye kullanıyorsunuz? Eğer ki ücretsiz vermiyorsanız her evden bir ki-

şıye iş imkanı tanınsın. Verilecek konutların en azından taksitlerini ödeyebilsin.”²²¹

Konteyner kent direnişini farklı aktörleri bir araya getiren sürecin de önünü açtı. Kentin BDP’li belediyeler tarafından yönetilmesi, Kürt sorunu eksenli çatışmalar nedeniyle siyasal örgütlülük düzeyinin yoğun olduğu bir kent olması aktörleri devletin hegemonyasına karşı bir araya getirecek zemini kolaylaştırdı. Deprem sonrası belediyenin afet yönetim süreçlerinden dışlanması ve iktidardaki siyasal partinin yerel aktörler üzerindeki dışlayıcı tutumu da bu ortaklığın genişlemesinde etkili oldu. Kentin üzerinde etkili olan bu aktörler konteyner kentlerin boşaltılmasına yönelik direnişe sahip çıktılar. Valiliğin konteynerlerin boşaltılmasına yönelik kararına karşı ortak platform etrafında örgütlenen bu gruplar Valilik makamıyla çeşitli görüşmeler yaparak elektriğin ve suyun tekrardan bağlatılmasıyla sonuçlanan bir kazanım elde etmişlerdir. Bu kazanım da temel çelişkiyi ortadan kaldırmak yerine kısmi ve geçici bir nitelik kazandı. O dönem bu platformun üyesi olan DTK sağlık meclisi üyesi sürecin nasıl işlediğine değinmektedir:

“Biz de bu barınma hakkının elde edilmesi için direnişin içinde yer aldık DTK sağlık meclisi olarak. Başlangıçta birçok kurumun da sahiplenmesiyle bu iş yürüyordu. İşte önce yıldırma süreci yapılmaya çalışıldı. Elektrikleri kesildi. Suları kesildi. Sonra demokrasi kurumlarından oluşan bir platformla Valiliği ziyaret ettik. Elektriği bağlatabildik. Olmazsa jeneratör bağlayacağız dedik. Elektriği bağlatabildik. Suyu belediyeyle görüşerek hemen bağlattık. Bu insanlar biraz daha orada kalmaya devam ettiler. İki yıla aşkın o insanlar orada kaldılar. Ama barınma hakkı istiyorlardı en temelde.”²²²

Konteyner kent direnişinin temel talepleri karşılanmasa da fiili olarak bu alanların kullanımına devam edildi. Direnişin fiilen başladığının

221 Konteyner kent direnişinin sözcüsü Ali AHİ ile 09.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, 38).

222 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

duyurulması sonrası kamuoyunun dikkatini çekti. Kamuoyunda bu denli bir ses getirmesi sonrasında devletin bu alana tekrar müdahale etmesi ve elektriğin kesilmesi, çamaşırhane, kreş, cami, çocuk oyun parkı, etüt salonu, kütüphane gibi temel ihtiyaçları karşılayan konteynerlerin sökülmesi yaşam alanlarını daraltacak düzeyde etkiye neden oldu. Konteyner kent direnişinde önemli anlardan biri de 27 Ağustos 2013 tarihinde başlanan açlık grevidir. Açlık grevi sonrasında Valilik tarafından konteyner kent direnişini kırmaya yönelik çeşitli stratejiler ortaya konuldu. Bu stratejiler zaten kötü koşullarda yaşayan ve ekonomik olarak geçim olanaklarından yoksun kişilerin savunmasızlığını kullanarak devletin kira yardımı yapacağı, işsizlere iş bulacağı söylemleri üzerinden konteyner kent direnişinin zayıflamasına neden oldu. Valiliğin bu eylemleri ideolojik grupların yönlendirdiğine yönelik söylemleri de direnişinin zayıflamasına sebebiyet verdi. Zamanla sayıları gittikçe azalan grup bu mücadeleyi yürütmeye çalıştı.

“Kamuoyuna yansidikça, görsel hale geldikçe, basına yansidikça elektriğinizi, suyunuzu keseceğiz, kar yağacak siz zaten kendiniz çıkacaksınız demeye başladılar. Bizde gidecek yerimizin olmadığını, yer gösterilirse çıkacağımızı söyledik. Resmi yazı getirin dedik. En sonunda bir yazı getirdiler. Elektrik paralarını ödemediğimizden TEDAŞ gelip elektrikleri kesti. Bunlar bize söz verdiler. Kesmeyeceğiz diye. Kısa bir süre sonra elektriği kestiler. Trafouyu parçaladılar. Biz elektriksiz kaldık. 120 aileden 20-30 aile bu sürede ayrıldı. Bir akşam yeniden toplandık. Açlık grevi kararı aldık. Ertesi sabah basını çağırıp deklare ettik. Dedik ki biz barınma hakkı için açlık grevini başlatıyoruz. Açlık grevini başlattık. Suyu kesmeye geldiler. Direndik. O zaman konteyner kentin suyu belediyede değildi. Açlık grevinin ikinci gününde devlet yetkilileri geldiler. Talepleriniz nedir? Liste çıkarmışlar ekonomik durumu iyi olanlar var diye. Bizde o sizin görevinizdir, ekonomik durumu iyi olanları çıkartın dedik. Açlık grevinin birinci haftasında bu defa öneriyle geldiler. Kimine iş, kimine 1+1 konut. Bunlar içinde dul olacak, 3 çocuğu olacak ya da biri engelli olacak gibi koşullar

öne sürdüler. Ama aramızda bu şartları taşıyan kimse yoktu. Biz bu önerilerin bizi ayırıştırmak için yapıldığını düşünüyorduk. Valilik önerileri yaptı. Biz dedik bunu kabul etmiyoruz. Sosyal-ekonomik bir araştırma yapılınsın. Mağdur olan aileler belirlensin. Bunlar üzerinden görüşme yapalım”²²³

“Açıkçası şunu söylüyorlardı. Bize bir ev vereceksiniz başımızı sokacağımız. Bu bizim temel anayasal hakkımızdır diyorlardı. Yüz otuz beş aile ile başlamıştı bu direniş fakat zaman içerisinde bazı kopmalar oldu. Bu kopmaların temelini şöyle söyleyebiliriz. Daha çok devletin kira yardımı veya sigortalı bir işte çalıştırabilirim mantığıyla insanlar bu mücadeleden vazgeçtiler.”²²⁴

Açlık greviyle birlikte konteyner kent direnişi yerel ve ulusal kamuoyunda daha fazla görünür hale geldi. Ülke genelinde yapılan kampanyalar sonrası STK’lar, siyasi partiler, öğrenciler, akademisyenler direnişi sahiplenmeye başladılar. Aynı zamanda sosyal medya üzerinden “Van Üşüyor” kampanyaları örgütlendi. Bu süreçte direnişin aktörleri Van kentinin sorunlarını dile getirecek ve bu sorunların çözümünde aracı olacak bir koordinasyon önerisi getirdiler ve il koordinasyon kurulu oluşturuldu. Bu kurul konteyner kent direnişinin genel taleplerini yetkili kurumlara iletecek aracı bir yapıya sahipti. Süreç içerisinde bu kurulun siyasallaşması konteyner kent direnişinin zamanla zayıflamasına ve toplumsal desteğini yitirmesine neden olmuştur. Direnişin sözcüsü Ali Ahi açlık grevinin nasıl örgütlendiğini ve etkilerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Açlık grevi 200 günü geçti. Dönüşümlü yapıyorduk. İlk başlarda çok yoğundu. Açlık grevine girenlerin sayısı çok fazlaydı. Sonrasında hem psikolojik yılgınlık hem de farklı nedenlerle sayı azaldı. Tek kişiye düştük. Grevin ikinci üçüncü gününde artık yerel

223 Ali AHI ile 09.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, 38).

224 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, 34).

medyada gündeme düştü. Basın ilgilenince sivil toplum örgütleri, gazeteciler, öğrenciler, siyasilerden herkes gelmeye başladı. Bu sefer ulusal basına yansıdı. Türkiye'nin her yerinden grup grup yüzlerce öğrenci, akademisyen ve politikacı ilgi gösterdi. Projeler yapmaya başladılar. Grev başladığında Ağustos ayıydı. İki ay sonrasında havalar soğuyunca anlayacaklar bizi diye konuştu arkadaşlarla. Havalar soğumaya başlayınca ulusal, uluslararası basın daha fazla ilgi göstermeye başladı. İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de destek eylemleri yapıldı. Şırnak'ta, Hakkari'de öğrenciler. Van Üşüyor diye Twitter ve Facebook'tan kampanyalar yapıldı. Sosyal medyada sayfalar açıldı. Ben o dönem ikinci bir Gezi eylemleri olmasından korktum. Biz de komisyon olarak konuşup bu işlerin yapılacağı ve il genelindeki sivil toplum, dernek, siyasi parti gibi oluşumların da içinde olacağı İl koordinasyon kurulu oluşturulmuş, bizim taleplerimizi gerekli yerlere iletinler dedik. 37 STK ve siyasi partiye çağrı yaptık. Bir koordinasyon oluşturulmuş ve Van'da sadece bu yüz aile için değil ne kadar mağdur aile varsa onların taleplerini de iletinler dedik. Bizim çağrımıza 13 ya da 14 tane STK ve siyasi parti temsilcisi geldi. Toplandık, belirlediğimiz talepleri iletmelerini istedik. Ama koordinasyon siyasallaştı. Biz ise bu sürecin siyasallaşmasından yana değildik. Çünkü bizim talebimiz dışında farklı bir yere çekilmesini istemiyorduk. Koordinasyonu oluşturduktan sonra Türkiye gündeminden düştük. Belediye başkanı çıktı açıklama yaptı. Yardımlar o kadar çok geliyordu ki biz gelmesini istemiyorduk. Yardım kampanyaları başlatıldı bu süreçte. Dünyanın farklı bölgelerinde destek kampanyaları oluşturuldu. Süreç siyasallaşınca biliyorsunuz Van'da iki farklı siyasi eğilim var. Hükümete yakın çevreler şöyle dedi. Orası marjinal bazı bir kaç kişinin içinde barındığı BDP'ye yakın kesimdir diye. BDP'den yapılan açıklama ise bunlar AKP'ye yakın diye. Biz arada kaldık. Hızlıca desteklerini çektiler. Belediye başkanı dedi ki kesinlikle yardımlar durdurulmalı”.

Direnış zamanla siyasal bir karakter görünümü sergilemesi ile birlikte toplumsal desteğini yitirmeye başlamıştır. Konteyner kent direni-

şinde dönüm noktalarından birini oluşturan Ankara yürüyüşü düşüşe geçen toplumsal desteği yeniden ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Bu yürüyüşün amacı barınma sorununa dikkat çekmek, konteyner kent direnişi içerisinde ortaya çıkmış eğitim ve sağlık haklarından yararlanma taleplerini ülke gündemine getirmektir. Böylesi bir yürüyüşe karar vermenin asıl nedeni il koordinasyonu olarak oluşturulan ve konteyner kent direnişinin taleplerini dile getiren yapının dağılması sonrası direnişin kamuoyunun gündeminden düşmesidir. Diğer bir nedeni ise Valiliğin sorunun çözümünde bir aktör olma vasfını yitirmiş olması ve çözümün Bakanlıkta görülmesidir. Yürüyüşün örgütlenme süreci de tıpkı başlangıçta olduğu gibi konteyner kent direnişi komitesinde tartışılmış ve kendiliğinden bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

“2014 yılında, koordinasyon dağıldı. Ama bazı STK’lar hala bizim yanımızdaydı. Onlarda dediler ki madem devlet bu sorunu çözmek istemiyor, biz farklı bir eylemlilik başlatalım; “Bir evde senden” diye. Bize ters geldi. Biz bir direniş başlatmışız, devletin yapması gereken şeyi neden birilerinden bekleyelim. O öneriyi kabul etmedik. Valilik bize şunu söyledi: Biz sizin bu taleplerinizi kabul edersek Türkiye’de ayaklanma olur. Herkes devletten ev ister. Dolayısıyla sizin işinizi bakanlık çözebilir. Bizde bu süreçte kamuoyundan düşmeye başladık. Ne yapalım diye düşünürken Nisan 2014’de Ankara yürüyüşüne karar verdik. Basın açıklaması yaptık ve 17 ya da 20 kişiyle yürüyüşe başladık. Valilik önlemini almış yürütmeyecek. Polis geldi. Bizim sayımız 50-60 kişiydi, 250 tane polis vardı. Polisle arbede oldu. Pankartımızı açtık ve yürüyüşe başladık. Güzergahımız şöyleydi. Edremit’ten başlayacağız. Bitlis, Batman, Diyarbakır üzerinden Ankara’ya gideceğiz. Yürüyüşe başladığımız zaman sonuçta sizin konaklayacağınız yerin, yiyeceğinizin hazır olması lazım. Yolun tamamını yürüyerek gitmeyeceğiz. Herkes dayanamaz. Ara mesafeleri araçla, şehir merkezlerini yürüyerek geçeceğiz diye karar verdik. Ama hiç bir şeyi ayarlayamadık. 17 kişi 1500 TL ile yola çıktık. Edremit’e kadar gittik. Baro geldi, insan hakları dernekleri geldi, milletvekilleri aradı. Yürüyüş-

şe izin verildi. Her gittiğimiz kentte jandarma, polis kontrolünden geçtik. İlk geceyi Tatvan’da geçirdik. Batman, Diyarbakır derken Ankara’ya vardık”²²⁵.

Ankara yürüyüşü sonrası KESK, DİSK, TTB, İnsan Hakları Derneği, Mazlum-Der ve Barolar Birliği gibi kurumlarla görüşen grup barınma sorununa ilişkin taleplerini burada dile getirmiştir. STK, sendika ve kitle örgütlerinin katılımıyla Ankara Güven Parkta eylem ve basın açıklaması yapılarak mesele tekrardan kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu süreçte en önemli olaylardan birini de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da katıldığı Danıştay’ın 146. yıldönümü kutlamalarında Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu’nun Van konteyner kent direnişini ve depremzedelerin koşullarını dile getirmesi oluşturmaktadır. Feyzioğlu konuşmasında şunları dile getirmiştir:

“Zat-ı Alinize ve buradaki muhterem heyete iletmek üzere üzerimde bir selam borcu var. Van’da konteyner kentte yaşamaya devam eden kiracıların selamı. Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Sosyal devlet, yurttaşın barınma ihtiyacını gidermek zorundadır. Deprem, kiracı-mal sahibi ayrımı yapmadan binaları yıkıp insanlarımızı öldürmüş, deprem konutları ise öncelikli olarak mal sahiplerine ve yalnızca bir kısım kiracıya ise kurayla tahsis edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu insanlarımızın mağduriyetini giderebilecek kudrete kuşkusuz sahiptir. Basit bir yönetmelik değişikliğiyle bile çözüm bulunabileceğini düşündüğümüz bu sorunun kısa sürede giderilmesini dileyerek bu selamı sizlere iletiyorum”²²⁶.

Bu konuşma sonrası dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Van konusunda önemli bir yanlış bilgi olduğunu söyleyerek salonu terk etmiştir. Ankara yürüyüşü sayesinde Van konteyner kent direnişi ülke

225 Ali AHİ ile 09.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, 38).

226 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/70527/Erdogan_i_sinirlendiren_Van_konusmasi.html Erişim Tarihi: 18.10.2016.

gündeminde yeniden yer buldu ve direnişin talepleri en üst makamlarda tartışılan bir konu haline geldi. Ancak Ankara yürüyüşü sonrası direniş yavaş yavaş son bulmaya başlamıştır. Bunun nedenlerinden birini direnişe destek veren sivil toplum örgütlerinin ve derneklerin tavrındaki değişim ve bölge üzerinde etkili olan Kürt siyasal hareketinin yasal temsilcisi partinin milletvekillerinin direnişten desteklerini çekmesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla kolektif kapasitelerin arttırılması sorunsalını merkeze alan bir direniş farklı toplumsal kesimlerin zamanla desteğini çekmesiyle alternatif kent ve felaket sonrası yeniden inşa kurgusunun hegemonik hale gelmesini olanaksız kılmıştır.

“Barınma hakkı üzerine, yine anayasal çerçeve açısından talepleri vardı. Konut istiyoruz. Tek bir şeyleri vardı. Konut istiyoruz, barınma hakkı istiyoruz. Tabi ki ilk çıkışta ciddi manada güvenlik gücüyle karşılaştılar. Müdahale gerçekleşti. Ama buna rağmen inatla yürüdüler. Çok ses getirmede bu yürüyüş. Ne yazık ki işte buradaki sivil toplum kuruluşlarının çok fazla sahip çıkmaması ya da partilerin çok fazla sahip çıkmaması, hükümetin de bunu görmezden gelişi onların bu yürüyüşlerinin sönük geçmesine neden oldu. Bunun da sebepleri vardı. İşin doğrusu buradaki sivil toplum kuruluşları ilk başlarda bu insanlar için ciddi adımlar atıldılar. Fakat iş uzadıkça birbirini kırmalar da ortaya çıktı. Ve gelinen noktada Van’da etkin olan siyasal partilerden o dönem BDP milletvekilleri bu platformdan kendilerini geri çektiler. Yani artık platforma girmez oldular. Ve akabinde devletin burayı görmemezliği de eklendi.”²²⁷

Direnişin başarısızlıkla sonuçlanmasındaki diğer bir etken de kent halkının konteyner kent direnişini sahiplenme konusundaki isteksizliğidir. Valiliğin konteynerlerde yaşayan çok küçük bir azınlığın gerçekten ihtiyaç sahibi olduğu, çoğunun evi ve arabası olduğu yönündeki

227 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

açıklamaları ve çeşitli basın yayın organlarına verdiği demeçler kentte yaşayanların bu direnişe duyarsız kalmasına neden olmuştur.

“Gerçekten de dertlerini çok iyi anlatamadılar. İşin doğrusu halkta şöyle bir inanış da vardı belki: Birkaç işe yaramaz insan bir araya gelmişler talepte bulunuyorlar. Zaten elektrik, su parası ödemiyorlar daha ne istiyorlar. Ya da iki üç yıldır konteynerde kalıyorsunuz, bir şey ödemiyorsunuz, artık yeter çıkın gibi bakıyordu halk. Yani biz halkı da o hususta politize edemedik, politikleştiremedik. Halkta onların bu haklı direnişlerine sahip çıkamadı diyebilirim.”²²⁸

Sonuç olarak konteyner kent direnişi kenti yeniden inşa etmek isteyen kent politikalarına en esaslı karşı çıkışı sergilemesine rağmen toplumsal desteklerini yavaş yavaş yitirerek başarısız bir oluşum olarak kent ve ülke gündemini uzunca bir zaman işgal etmiştir. Deprem sonrası şokun yarattığı kapasite yoksunlaşmasını dile getiren böylesi bir direniş en nihayetinde kolektif kapasitelerin arttırılmasını olanaklı kılacak politikaların oluşturulmasını gündeme getirirse de gerekli karşılığı bulamamıştır.

4.6. Sonuç

Deprem sonrası kentin yeniden yapılanma sürecine damgasını vuran birkaç tarihsel süreç vardır. İlk olarak, depremin hemen ardından kentin nasıl ve kimler eliyle planlanacağı sorunsalı; ikinci olarak, inşa edilen konut alanlarının kimler tarafından yapılacağı ve satışı; üçüncü olarak, kentin deprem sonrası nasıl bir gelişme çizgisi izleyeceği ve mekansal örgütlenmesinin hangi aktörlerin etkinliğinde düzenleneceğidir.

Deprem sonrası kent planlaması süreci belediye ve Çevre Şehircilik Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol eşliğinde merkezi bir aktörün kentsel kurgusunu mekan üzerinde inşa etmesine olanak sağlayacak şekilde ilerlemiştir. O dönemdeki tartışmalarda öne çıkan söylem

228 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

yerel aktörlerin planlama sürecine hiçbir suretle müdahale edemediği yönündedir. Kentin gelişme dinamiklerine yönelik oluşturulan “Van 2023 Vizyon Planı” ise yerel aktörlerin etkinliğinde kentin mekansal yapısına ve özgünlüklerine yönelik yarışmacı ve girişimci kent kurgusunu merkeze koyan bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Kentin turizm potansiyellerini açığa çıkarmayı hedefleyen ve kentsel gelişimi ticaret ve turizm üzerinden oluşturulacak pazarlama stratejileriyle ele alan bu yaklaşım kısmi de olsa büyüme koalisyonlarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Elbette, kentsel gelişme dinamiklerini neoliberal kent politikalarına dönüştürme amacı taşıyan bu planlama süreci depremin yarattığı koşulları bir fırsat olarak görmektedir. Deprem sonrası süreçte inşa edilen afet konutlarının satışı ve mekansal kurgusu en nihayetinde bu politik tutumun yaygınlaştırılmasında bir süreklilik hali olarak görülmelidir.

Depremin yarattığı ekonomik, psikolojik kırılmalıklar ve bu kırılmalıkların yarattığı kapasite yitimi, topluluğun afet konutlarını satın alma ve dolayısıyla borçlanma konusunda ikna olmasını sağlamıştır. Borçlu-alacaklı ilişkisinin oluşması, konutları satın alan kişilerin gelirlerinin büyük bir kısmını borç ödemelerine ayırmalarına ve bu sebeple kapasitelerini artırmaya yönelik alanlara yatırım yapacak olanaklardan yoksunlaşmalarına neden olmuştur. Bu açıdan konutların satışı zaten depremin yarattığı koşullarda kapasiteleri azalmış topluluğun çifte bir yoksunlaşma hali yaşamasına neden olmuştur. Elbette kentsel topluluğun kapasitelerinin azalmasına neden olan bir diğer faktör de kent ekonomisinin yaşadığı çöküştür. Konut alanlarının inşasına yerel firmaların değil de TOKİ’yle daha önce iş yapmış şirketlerin dahil edilmesi kentin ekonomik yıkımını beraberinde getirmiştir. Deprem sonrası iktidara yakın inşaat ve müteahhitlik şirketlerinin davet usulü yoluyla konut yapım işini kapmaları, Türkiye’de devlet-sermaye arasındaki grift ilişkiye bir örnek teşkil etmektedir. AKP hükümeti, sermaye sınıfının politik ideolojisini ve dini dünya görüşünü merkeze koyan bir bakış açısıyla, kendisine yakın sermaye sınıflarını destekleme yoluna girmiş-

tir. Bu durum, neoliberal politik söylemin aksine devletin kaynak dağıtıcı rolünü yeniden üreten bir politika olarak okunmalıdır.

Kentinden yeniden yapılanması süreci kazanları kadar kaybedenlerinin de olduğu bir sürece dönüşmüştür. Konteyner kent direnişi ülke genelindeki ve yerel Van depremi sonrası konut politikalarına en esaslı direniş olarak ortaya çıkmış, barınma sorununu ülke gündemine taşımıştır. Direniş depremin doğal bir olay olmaktan daha çok toplumsal bir süreç olduğu gerçeğini yeniden hatırlatmıştır.

Sonuç olarak; kentin deprem sonrası yeniden yapılanma süreci kolektif kapasitelerin arttırılmasını hedefleyen politikalar üretmek yerine, şok ve felaket koşullarını fırsat olarak gören ve topluluğun yaşadığı kapasite yoksunluğunu daha da derinleştiren bir hal almıştır.

5. DEPREMİN BEŞİNCİ YILINDA VAN KENTİ: KAPASİTELERİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

Van depreminin ardından beş yıl geçti ve kentin ekonomik, kültürel, sosyal ve politik durumu deprem sonrası süreçte önemli değişimler geçirdi. Kentin ekonomik hayatındaki değişim aynı zamanda toplumsal değişimi ortaya çıkardı. Deprem sonrası kentin yeniden yapılanma süreci bir bakıma topluluğunun ekonomik kapasitelerini arttıracak bir müdahale olmaktan daha çok mekansal, psikolojik ve çalışma kapasiteleri açısından önemli bir düşüşün ortaya çıktığı toplumsal bir duruma neden oldu. Felaketin toplumsal bir hal almasına neden olan bu süreç topluluğun kapasitelerinde meydana gelen yoksunlaşma süreciyle doğrudan ilişkilidir. Beş yılın sonunda kentin olası bir doğal afete karşı direncini arttıracak politikalar üretilmekten daha çok mekan politikaları yoluyla toplumsal ağların hızlıca parçalanmasına neden olan bir dizi müdahale ortaya çıktı. Bu müdahaleler doğal felaketin olarak görülen bir olayın toplumsal bir hal almasına neden oldu.

Bu bölümde farklı aktörler tarafından kentin yeniden yapılmasına neden olan kent politikalarının ekonomik, politik, kültürel, psikolojik ve mekansal boyutları ele alınmaktadır. İlk olarak, aradan geç beş yılda Van ekonomisindeki değişim istatistiki verilerle desteklenerek makro bir çözümleme yapılacaktır. İkinci olarak, değişen kent ekonomisinde bireylerin iş ve çalışma koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan gelir durumları ve buna istinaden bireysel kapasitelerindeki artış ve azalışlar ele alınacaktır. Üçüncü olarak, depremin yarattığı yıkımların psikolojik sonuçları ve eyleme kapasitesinin üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Dördüncü olarak, deprem sonrası inşa edilen kalıcı konutlardaki yaşamın gündelik hayat ve toplumsal kapasiteler üzerindeki etkisi ele alınacak ve son olarak ise, kentin depremden sonraki beş yıl içerisinde yaşadığı iki seçimdeki oy tercihleri üzerinde depremin etkileri tartışılacaktır.

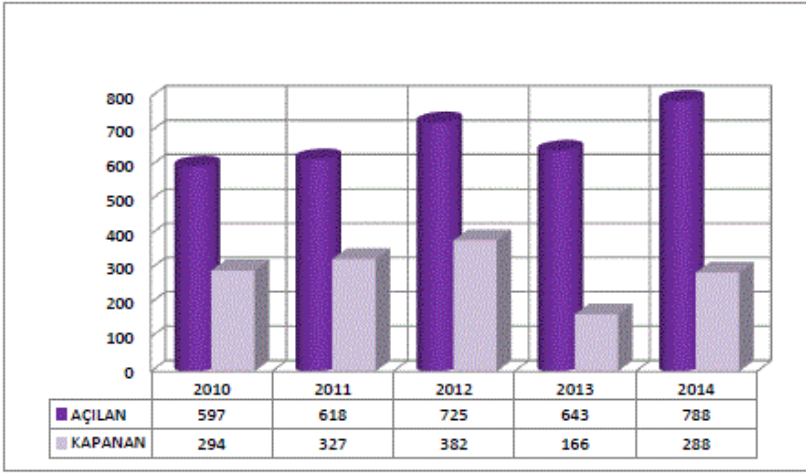
5.1. Ekonomik Hayat

2011 yılında meydana gelen deprem Van kentinin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında önemli bir değişime neden olmuştur. Deprem, nüfusunun büyük bir çoğunluğunun kentsel alanlarda yaşadığı Van kentinin mekansal değişimini beraberinde getirmiştir. Deprem sonrası yapıli çevrede meydana gelen değişime koştut olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıda da önemli değişimler yaşanmıştır. Depremle birlikte kentin ekonomik altyapısında meydana gelen zararlar nedeniyle farklı sektörlerde faaliyet yürüten şirketler kapanma sürecine girmiş, kentin geleneksel esnafları kepenk kapatmıştır. Ekonomik altyapının çöküşü yoğun bir işsizliği beraberinde getirmiştir. Aradan geçen beş yıl içerisinde kent ekonomisinde hızlı bir büyüme dinamiği ortaya çıkmamıştır. DAKA, Kalkınma Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Odası gibi kurumların kent ekonomisine ilişkin planlama süreçlerine karşın kentin ekonomik düzeyinde önemli bir sırcama görülmemektedir. Kent ekonomisinin yarattığı istihdam olanaklarındaki genişleme, yapılan planlamanın arzu ettiği düzeye çıkmamıştır. Deprem sonrası kent ekonomisinin büyüme dinamiklerinin oluşmamasında kentin afet bölgesi ilan edilmemesi etkilidir. Bugün büyük firmalar kadar yerel esnaf da kentin afet bölgesi ilan edilmemesinden kaynaklı olarak, aradan geçen beş yıla rağmen, biriken vergi borçlarının ağır yükleri altındadır. Deprem döneminde inşa edilen konutların yerel inşaat firmalarına ihale edilmemesi de kentin ekonomisini güçlendirecek olanaklardan yoksun kalmasına neden olmuştur.

Kentin ekonomik hayatında büyük zincir mağazaların etkinlik kazanması ve sayılarının artması, yerel esnafın ekonomik çöküşüne sebep olmuştur. Deprem sonrası işyeri kapatmalarında meydana gelen artış kentin ekonomik çöküşünü ortaya koyan en önemli göstergelerdendir. Ticaret Odasının rakamlarına göre 2011-2012 yılları arasında odaya kayıt yaptıran firma sayısı 1055 iken, 2013-2014 yılları arasında bu rakam 858'e düşmüştür. Bu dönemlerde firma kapatma sayıları dikka-

te alındığında 2011-2012 yılları arasında 709 firma kapanırken, 2013-2014 yıllarında 454 firma kapatma kararı almıştır. Bu süreçte imar planının gecikmesine bağlı olarak inşaat ekonomisinde yaşanan duraklama da kentin ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

Tablo 6: *Van İli Açılan - Kapanan Firma İstatistikleri*



Kent ekonomisinde yaşanan değişimle beraber son beş yıl içerisindeki işsizlik rakamlarına bakıldığında hem işgücüne katılımında hem de işsizlikte önemli dalgalanmalar meydana gelmiştir. 2008 yılında %13 olan işsizlik oranı 2009 yılında %15.6'ya, 2010 yılında %17.2'ye yükselmiştir. Deprem sonrası süreçte yaşanan yoğun göç nedeniyle 2011 yılındaki işsizlik rakamlarında düşüş görülmüştür. Kent nüfusundaki dramatik azalmaya ve deprem sonrası İŞKUR'un yarattığı istihdama bağlı olarak işsizlik oranı %7.8'e kadar düşmüştür. Elbette bu dönemde işsizlik oranında yaşanan bu düşüşe, işgücüne katılımındaki azalma da etki etmiştir. 2013 yılı itibariyle işgücüne katılımındaki düşüş devam etmiş ve işsizlik oranı %10.3'e çıkmıştır.

Tablo 7: Van İli İşgücü ve İstihdam Verileri

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
2013	46,2	10,3	41,4
2012	47,0	7,8	43,4
2011	48,1	12,6	42,0
2010	45,0	17,2	37,3
2009	41,6	15,6	35,1
2008	39,1	13,0	34,0

İŞKUR'un 2015 yılı "Van İşgücü Araştırma Raporu" da kentte meydana gelen işsizliğin boyutlarını ortaya koymaktadır. 2010-2015 yılında işsizlik başvurusunda bulunanların rakamlarında da önemli değişimler meydana gelmiştir. 2010 yılında İŞKUR'a 10.684 kişi kayıtlı iken, 2015 yılının ilk yarısında bu rakam 36.461'e yükselmiştir. İş arayanların içerisinde kadınların sayısındaki büyük değişim kadın emeğinin deprem sonrası süreçte çalışma hayatına girmek istemesiyle doğrudan ilişkilidir. 2010 yılında 2.192 kadın iş ararken bu rakam 2015 yılının ilk altı aylık döneminde 7.299'a çıkmıştır.²²⁹ Kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almak istemeleri aile geçimini sağlamaya yönelik erkek egemen kültürel yapının zorunlu da olsa dönüşme eğilimini göstermektedir. Kentin işgücü piyasasındaki mesleki dağılımına bakıldığında toplam 36.461 iş başvurusu içinden 11.442'si beden işçisi, 1.191'i temizlik işleri, 885'i temizlik işçisi ve 17.391'i diğer meslekleri kapsamaktadır.²³⁰ Bütün bu mesleki profile bakıldığında nitelik gerektirmeyen işlerin yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Van ilinde işverenlerin aradığı işçi profilinde kadınlar önemli bir yer işgal etmektedir. İŞKUR verilerine göre cinsiyete dayalı açık işlerin %33.8'i için kadın işçiler, %47.9'u için ise erkek işçiler talep edilmektedir. Özellikle kadın işçiye yönelik talep Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemektedir. Bu süreçte kadınların iş gücüne katılımı bölge açısından değerlendirildiğinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Kadın istihdamının yıllar içerisindeki değişimine ba-

229 İŞKUR, Van İşgücü Araştırma Raporu, 18.

230 Bkz. (199), İŞKUR, 47.

kıldığında kadınların tarım sektöründeki payında artış, hizmet sektöründeki durumunda ise dalgalanmalar meydana gelmiştir.

Van kentinin ekonomik üretkenliğini görebileceğimiz ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında yıllar içerisinde önemli değişim ortaya çıkmış; ithalat ve ihracat arasındaki makas açılmaya başlamıştır. 2011 yılındaki deprem sonrasında düşüş yaşayan dış ticaret hacmi, sonraki yıllarda yükselişe geçmiştir. 2012-2014 yılları arasındaki dış ticaret hacminin artışının temel nedeni deprem sonrası kentin yeniden yapılması sürecinde talepteki meydana gelen baskının sonucunda ithalat oranlarında önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Kentin üretim olanakları ve altyapısının güçlendirilmesi konusunda ortaya çıkan koşullar tüetime dayalı bir kentsel ekonomi inşa etmiştir.

Tablo 8: *Yıllara Göre İhracat ve İthalat Rakamları*

Yıllar	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)
2014	33.423	43.732
2013	26.655	51.206
2012	21.708	33.291
2011	20.127	38.566
2010	18.911	21.836

Kaynak: TÜİK

Kentin turizm göstergelerine bakıldığında beş yıl içerisinde turist sayısında önemli bir değişim gözlemlenmiştir. 2011 yılında toplam 525.417 kişi kente turistik amaçlı ziyaret gerçekleştirirken 2011 yılında meydana gelen deprem sonrası 2012 yılındaki rakamlara bakıldığında büyük bir düşüş meydana gelmiştir. Ancak 2013-2014 yılları içerisinde gelen turist sayısındaki artış deprem öncesi dönemin de üzerine çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni bölgesel turizme yönelik yatırımların artması, tesisleşme ve kent mekanında tüetime yönelik mekanların çoğalmasındır. Özellikle son yıllarda İranlı turistlerin sayısındaki artışla birlikte kentin merkezindeki dükkanların camlarında Farsça ilanları görmek mümkündür. Bu da kentin turizm merkezli kalkınma stratejisiyle uyumlu bir gelişme süreci içerisine girdiğini gösteren en önemli göstergedir.

Tablo 9: *Van İlinin Yıllara Göre Turist Sayısı*

Turizm Göstergeleri					
	2010	2011	2012	2013	2014
YERLİ	583.697	431.622	179.312	545.677	660.394
YABANCI	83.219	93.795	25.945	63.345	186.981
TOPLAM	666.916	525.417	205.257	609.257	847.375

Kaynak: TÜİK.

Kentin deprem sonrası yeniden yapılanması sürecinde ortaya konulan planlar teorik olarak kent ekonomisini değiştirme amacı taşısa da pratikte muazzam başarılar sağladığını söylemek mümkün değildir. Buna karşın kentin emek piyasasındaki kadın istihdamının zamanla artmaya başlamasına ve ithalat-ihracat oranlarına bakıldığında kentin, aradan geçen beş yıl içerisinde, yeni gelişme dinamikleri uyarınca biçimlenmeye başladığını söylemek mümkündür.

5.1.1. Gelir ve İşsizlik: Kapasitenin Düşüşü

Projeksiyonumuzu kentin son beş yılda geçirdiği ekonomik değişimden topluluğun ekonomik hayatında yaşanan değişime çevirdiğimizde, aradan geçen beş yılda topluluğun ekonomik kapasitelerinde önemli azalma ortaya çıkmıştır. Depremle birlikte kentin ekonomik altyapısı büyük zarar görmüş, birçok esnaf kepenk kapatmış, işsizlik oranlarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında doğal felaket kentin ekonomik hayatında yarattığı tahribat kadar topluluğun kapasitelerinde de önemli bir düşüşü beraberinde getirmiştir. Depremle birlikte çalışma ve iş koşullarındaki değişim bireylerin düzenli bir gelirden yoksun hale gelmesine neden olmuştur. Deprem sürecinde yardım dağıtımından, barınma ve göç süreçlerine kadar yaşanan kolektif eyleme kapasitelerindeki azalma aynı zamanda bireylerin gelirlerinde ani düşüslere neden olmuştur. Deprem sonrası süreçte yaşanan psikolojik ve bedensel yıkımların deprem öncesinde belli bir ekonomik gelire sahip bireylerin çalışma koşulları üzerinde yaratmış olduğu değişime gerçekleştirilen görüşmelerde de vurgu yapılmıştır.

“Deprem öncesinde ne iş olsa yapıyordum. Ama genelde inşaatlarda çalışıyordum. Van’da zaten çok iş olmaz; ya inşaat işi olur, ya lokantada, kahvehanede garsonluk olur. Başka da yapacak bir iş yoktur Van’da. Çoğunlukla gurbete çıkıyordum. İl dışında çalışıyordum. O şekilde hayatımı idame ettiriyordum. En azından ailemi geçindirecek kadar para kazanıyordum. Deprem sonrasında ekonomik olarak değişimler oldu hayatımda. Strese bağlı olarak dizlerimden sorunlar yaşadım, ayrıca şeker hastalığı başladı bende. Uzun zamandır inşaatta çalıştığımın fiziksel olarak da yıkıma uğradım. Doktor sakat kalma durum olacağını belirtti. Deprem sonrasında daha fazla strese girince bir kaç ay oturup kalkmakta sıkıntı yaşadım. Dediğim nedenlerden dolayı ağır işlerde çalışamaz hale geldim. Bir yerde iş bulamıyorum açıkçası. Arıyorum da iş yok. Daha kötüye gitti. Daha önce iyi kötü bir evim vardı en azından. O da yok şimdi. Gelirim de yok. Bir kaç aydır eşim çalışıyor. Bende iş arıyorum.”²³¹

Deprem nedeniyle hane gelirinde ortaya çıkan dramatik değişim ailelerin bu süreçten korunma stratejilerini de beraberinde getirmiştir. Depremle birlikte erkeğin geleneksel rolü olarak görülebilecek hanenin geçimini sağlama işi, çalışma koşullarındaki değişimlerle birlikte, kadınların iş hayatına dahil olma olanaklarını/zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Kadınların iş ve çalışma hayatına girmelerine neden olan diğer bir faktör de deprem sonrası büyük kentlere göç eden ailelerin gittikleri yerlerde yeterli gelire sahip olamamaları nedeniyle eşlerinin veya kız çocuklarının çalışmasına razı olmalarıdır. Bu açıdan deprem, kadınların sokağa çıkmalarını olanaklı kılacak bir zemin yaratmıştır. Kadınların çalışma hayatına girmesi elbette hane içerisindeki rollerini ortadan kaldırmamıştır. Çocukların bakımından, yemek ve temizlik işlerine kadar hane içerisindeki birçok geleneksel rolleri stabil kalmış; ev içi emeğin üzerine bir de dışarıdaki çalışma hayatının zorlukları ek-

231 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

lenmiştir. Erkeklerin kadınların çalışma hayatına girmesine razı olmasının en önemli nedeni ise kadının geçici bir süreliğine veya idareten çalışıyor olduğunu düşünmeleri ve iş bulduklarında kadınların eve geri döneceğine yönelik beklentileridir.

“Kadınların çalışmasında artış oldu. Şöyle bir şey oluştu. Ben hiç bir zaman eşimi sınırlamadım illa çalışmayacaksın diye. Kendisi nasıl isterse öyle yaşar. Ama deprem sürecinde beni tanıdı; benim onun kafasındaki insan olmadığını anladı. O yüzden çalışmaya başladı. Mesele ben akşamları geldiği zaman söylüyorum çalışma diye. Benim gibi birçok insan var bu durumda. Deprem sonrası birçok insan geldi Van’a, bu da etkiledi kadınları. Bir de insanlar il dışına çıkıp oradaki yaşamı gördüler. Depremden önce çok az kadın Van’ın dışına çıkma şansına sahip olmuştur. Genelde ev oturuyorlardı. Gidip il dışını görmeleri ve farklı kültürleri tanımasını geri döndüklerinde buradaki sosyal hayatlarına etki etti. Demek ki kadın da çalışabiliyormuş.”²³²

Kadınların çalışma hayatına girmeleri kentin kamusal alanlarında daha fazla görünür hale gelmelerine olanak sağlamıştır. Kadınların sokağa çıkmaları kentteki değişimin göstergesi olarak görülmektedir. Elbette bu süreç, kentin ve kentsel mekanın batılı şehirlerin görünümüne kavuşmasına neden olacak sürecin başlangıcı olarak anlaşılmaktadır.

“Van o kadar değişti ki depremden sonra. Hepimiz şahidiz Van’ın ne kadar değiştiğine. Daha açık oldu kadınlar. Daha özgür oldular. Eskiden böyle miydi? Ben çarşıya çıktığında kendi kendime diyorum ki gerçekten biz batıdan geçmişiz makyaj ve giyinme anlamında. Depremden sonra hem millet değişti hem de batıya gidenler doğuya döndüklerinde çok fazla değiştiler. Eskiden olsa makyaj yapmalarına izin vermezlerdi. Millet gitti batıyı görünce daha gözü açık oldu. Eskiden olsaydı eşim izin vermezdi çalışmama. Gerçekten izin vermezdi. Gidip batıdaki kadınları görünce;

232 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

onlar çalışıyor, neden bizimkiler çalışmasın dediler. Hayat müşterektir. Neden biz kazanıyoruz da kadınlar kazanmasın dediler.”²³³

Kadınların çalışma hayatına kolayca girebilmelerine olanak sağlayan şey kadın işi olarak görülen temizlik, çaycılık, yaşlı bakımı, açıcılık gibi geleneksel rollerinin yarattığı kapasitelerini çalışma hayatına aktarabilmeleridir. Erkekler ise mevcut kapasitelerini kısa sürede arttıracak olanaklardan yoksun olmaları veya iş ve çalışma hayatının değişimine cevap verecek kültürel sermaye olanaklarına sahip olmamaları nedeniyle değişen kent ekonomisinde yer bulma zorluğu çekmektedir. Eğitim ve mesleki becerilerde yeterli kapasiteye sahip olmayan bireyler, çalışma koşullarını değiştirecek olanaklardan yoksun hale gelmektedir. Deprem sonrası yaşanan hızlı gelir kaybı nedeniyle bireylerin eğitim, mesleki beceri kursları vb. gibi bireysel kapasitelerini arttıracak ve iş bulmalarını kolaylaştıracak alanlara yatırım yapma olanaklarından yoksun kalmaları da işsizliğin sürekli bir hal almasında önemli bir yere sahiptir.

“AVM’lerde iş baktık. Şuanda İş-Kur’da kayıtlı olan 99 bin kişi olduğu açıklandı geçen gün resmi olarak. Gayri resmi 200 bin işsiz vardır belki. İşyerlerine başvuruyoruz. Son zamanlarda bayan eleman aranıyor. İlanların büyük çoğunluğu bayan eleman arıyor. Geri kalan iş yerleri nitelikli eleman arıyor. Örneğin, en az iki yıllık yüksek okul mezunu olması isteniyor veya elektrik teknikeri aranıyor. Benimde herhangi bir sabit mesleğim yok. Düz eleman olarak iş bulmak zordur. AVM’lere de başvuru yaptık; hem nitelikli eleman istiyorlar hem de işe en az 200 kişi başvuruyor.”²³⁴

Doğal felaketler sonrası ekonomik hayattaki değişime cevap verebilecek kapasitelerden yoksun bireyler iş bulma konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Deprem kent ekonomisinin seyrini bir nebze olsun değiştirmiştir. Hizmet sektöründeki yükselme eğilimi beraber-

233 E. B. ile 30.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Kadın, İşçi, 42).

234 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

de nitelikli eleman ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaca cevap verecek kapasitelere sahip olmayan veya kapasitelerini arttıracak olanaklardan yoksun olan bireyler kentin değişen ekonomik hayatında yer bulamamaktadır. Son yıllarda yabancı turistlere yönelik mekansal düzenlemeler de kent merkezinde AVM, kafe gibi mekanların açılmasına neden olmuştur. Bu sektörde çalışacak kişilerin belirli vasıflara sahip olması gerekliliği bazı bireyleri dezavantajlı konuma getirmektedir.

5.2. Psikolojik Süreç: Bireysel Kapasiteler

Deprem bireylerin hayatında geri dönüşü olmayan psikolojik etkiler bırakmaktadır. Depremle birlikte varlıklarını kaybeden, yaşam alanlarını, ekonomik ve sosyal çevresini değiştiren bireylerin en önemli sorunlarından birini de felaketin yarattığı psikolojik süreçler oluşturmaktadır. Depremi hafızalarda bıraktığı iz kadar bireylerin eyleme yeteneklerinde yarattığı azalma da psikolojik süreçlerle baş etme konusunda önemli zorlukları beraberinde getirmektedir. Deprem sonrası kadın ve çocuklara yönelik çeşitli sivil toplum kuruluşları veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından psikolojik sorunlarla baş etme yolları öğretilmeye çalışılsa da depremin sıcaklığının yavaş yavaş kaybolmaya başladığı andan itibaren bireylerin yalnızlaşma süreci de beraberinde gelmiştir. Geçen beş yılda doğal felaketin yarattığı yıkımı tamir edecek çok boyutlu politikalar oluşturulamadığından bireylerde kaderlerine terkedildiğine yönelik inancın ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Depremi kentsel mekanda yarattığı tahribatı hatırlatan binaların enkazlarının kaldırılmaması da bireylerin hafızalarında o anları yeniden canlandırmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla bütün bu süreç felaketin toplumsal bir travma haline dönüşmesine neden olmaktadır.

Düzce depremi sonrası Marmara Üniversitesi sosyoloji bölümü tarafından yapılan “Depremden Beş Yıl Sonra: Düzce İlinde Değişen Toplumsal, Ekonomik ve Kişisel Yaşam” adlı saha çalışmasında deprem sonrası ekonomik ve sosyal yıkımın kentte yaşayanlar üzerinde yarat-

tığı psikolojik etkiler tartışmaya açılmıştır.²³⁵ Çalışma, deprem sonrası yıkıma uğrayan kentli kitlenin aradan geçen beş yıl içerisinde ekonomik ve psikolojik olarak ayağa kalkamamasının nedenini psikolojik destek hizmetlerinin ve uzmanlarının yetersizliği olarak açıklamıştır. Van depremi sonrası da görüleceği üzere bireyler aradan geçen yıllara rağmen depremin izlerini çok yönlü yaşamaktadır. Bu depremle beraber kırılğanlıkları artan bireylerin yaşadıkları yoksunlaşma süreci, hayata yönelik umutsuzluğu arttıran en önemli göstergedir. Bireylerin eyleme kapasitelerini düşüren bu umutsuzluk hali yaşanan ağır ekonomik zorluklarla birleşince hayata yönelik beklentiyi azaltmaktadır. İşsizliğin yarattığı bunalım ile gelecekte iş bulup bulamama kaygısının ne denli derin bir psikolojik travmayı tetiklediği gerçeği yapılan görüşmelerde de dile getirilmektedir.

“Fiziksel olarak, psikolojik olarak işsizlik beni iyice bunalıma sokmuş. Artık hayatta geleceğe dair bir inanç kalmadı. Eğitim alacağım, meslek eğitimi alacağım olanaklara da sahip değilim. Geleceğe dair umudum yok. Ekonomik durum beni buna itiyor. Beni şuanda düşündüren şey borcum. Defalarca belediye eleman aldı, başvurudum. Ama kimse durumuma inanmıyor. Bakın Van’daki gençlerin büyük çoğunluğu işsiz. Tabi psikolojik bozulmalar meydana geldi. Uzun süre ilaç tedavisi gördüm. Bırakmak zorunda kaldım. Artık beni sersemleştirmişti. Bildiğim şeyi bana unutturmuştu.”²³⁶

Değişen kent ekonomisine uyum sağlama konusunda yaşanan olumsuzluklar ve bireylerin yaşadığı işsizlik sorunu, psikolojik etkileri uzun zaman dilimleri boyunca sürecek kaygıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çalışma konusundaki kaygılar bireylerin sürekli çalışma arzularını tetikleyen ve çalışmaya yönelik güdülenmeyi arttıran bir durumu ortaya çıkarmıştır. Yaşanan psikolojik süreçlerin diğer bir etkisi ise bireyi toplumsal konumunu, akraba ve arkadaş ilişkilerini özgüven

235 İnci USER, “Düzce’ye Araba Çarptı”: Depremin Psikososyal Etkileri, 27-43.

236 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz 36).

kaybına neden olacak şekilde sorgulamaya iten bir halin içine düşürmesidir.

“Sürekli durduğum yerde, her saniye, istisnasız düşünüyorum. Bu sıkıntım var. Eşimin çalışması bende sıkıntı yaratıyor, bana etki ediyor. Acaba bir daha çalışabilir miyim diye bir kaygı içerisine giriyorum. Şuan ben geleceğe ilişkin hiç bir şeye inanmıyorum. Hiç kimseye inancım kalmadı. İnsanlara karşı hiç bir inancım kalmadı. İnsanlara güvenmiyorum. Toplumdan uzaklaştım. Diyebilirim ki paranoyak bir hale büründüm.”²³⁷

Bireyin ekonomik ağların dışında kalması bir yandan bireysel eyleme kapasitelerini azaltmış diğer yandan ise aile içerisindeki konumunu ve aile ilişkilerini sorgulamasını beraberinde getirmiştir. Deprem sonrası rehabilitasyona yönelik politikaların oluşturulmaması, bireylerin sorunlarını aile içerisinde çözmeye çalışmalarını zorunlu kılmıştır.

“Ben çocuklarımı çok seviyorum. Ayakta kalabilmişsem onların sayesinde ayaktayım. Kızım için yaşıyorum. Eşimin çalışma sebeplerinden bir tanesi de beni ayakta tutmak içindi. Çok üzülüyordu benim durumuma. Ben bir ara kendimi o kadar kaybetmiştim ki acaba ben deli miyim diyordum. Çünkü öyle bir algı yaratıyordu bende. Bu süreç asıl olarak konteyner kentte başladı. İster istemez beni bu hale getirdi. Sonrasında da işsizlik bunu tetikledi.”²³⁸

Depremin yarattığı bireysel eyleme yeteneklerinin azalışı bireysel olanın toplumsal bir görünüme bürünmesine ve travmatik bir duruma işaret etmektedir. Deprem sonrası ortaya çıkan travma felaketin yarattığı şokla birlikte bireysel ve kolektif eyleme yeteneklerinin azalmasına neden olan kapasite yoksunlaşması olarak kendini göstermektedir. Bu süreç aradan geçen geçen beş yılda daha dramatik boyutlara ulaşmıştır.

237 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

238 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

İş ve çalışma koşullarındaki değişime cevap verebilecek olanaklardan yoksun kişiler üzerinde daha yıkıcı hale gelmiştir.

5.3. Toplumsal ve Mekansal Değişim: Kolektif Kapasiteler

Deprem kentin yapılı çevresini dönüşüme uğratan ve mekansal koşullarını değiştiren önemli bir yıkımı beraberinde getirmiştir. Devletin deprem sonrası süreçte inşa ettiği TOKİ konutları da dışarıdan bakıldığında düzenli bir kentsel yerleşim yeri izlenimi vermektedir. Yüksek katlı ve nizami binalarıyla, bahçesiyle, oyun parklarıyla, kaldırımlarıyla ve birbirine simetrik olarak konumlandırılmış yapılarıyla “mutlu” bir yaşam alanı olarak görülmektedir. Buna karşın konutlar, kentsel topluluğun gündelik hayat pratikleri içerisindeki mekanda karşılaşma olanaklarını ortadan kaldıran bir mimari özellik taşımaktadır. Devletin mekana müdahalesi, daha öncesinde mahalle kültürüne alışkın olan kitlelerin kolektif ağlardan yoksunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Devlet yerel kültürel özellikleri dikkate almaksızın bir mekan örgütlenmesine gitmiştir. Bunun en önemli nedeni nüfusu yaşayan varlıklar olarak değil de ampirik veriler olarak ele almış olmasıdır.²³⁹ Nüfusun rakamsal ifadelerle tanımlanması modern devletin hem yönetsel alanda, hem politik tahayyülde hem de mekansal anlamda nüfusun okunaklı kılınmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan devletin gözünde insanlar mekanda hareket eden rakamsal varlıklar olarak görülmektedir. Deprem sonrası yapımına başlanan afet konutlarının mimarisi de yerel topluluğun gündelik hayat akışını, komşuluk ilişkilerini, çalışma koşullarını, aile yapısını görmezlikten gelen bir özelliğe sahip olmuştur. Bu bağlamda depremin yarattığı yıkıma devletin vermiş olduğu cevap yeni bir mekan inşasının insanların ekonomik, kültürel ve psikolojik kırılganlıklarını çözeceği varsayımı üzerinedir. Dolayısıyla devletin kurumsal anlayışında deprem bir “iskan sorunu” olmaktan öteye gidememiştir.

239 Partha CHATTERJEE, *Mağdurların Siyaseti: Halk Siyaseti Üzerine Düşünceler*, s. 199.

Konutların kentin uzak alanlarına inşa edilmesi, yerel ekonomik ağların çöküşüne neden olan bir süreci başlatmıştır. Türkiye kentlerinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde de çokça eleştiri konusu haline gelen ve yerel topluluğun ekonomik olanaklarını ortadan kaldıran bu eğilimi, inşa edilen afet konutlarında da görmek mümkündür.²⁴⁰ Öncelikle konutların kentin uzak bölgesine inşa edilmesinin topluluk üzerinde çok boyutlu bir etkisi vardır. Birincisi, iş yerine uzaklık ve çalışma koşullarında neden olduğu değişim; ikincisi, kadınların eski mahalle hayatında dışarıyla bağ kurmalarını sağlayan bahçeli ev ya da sokak fikrini ortadan kaldırması ve kadınların bu süreçte eve kapanmaları; üçüncüsü, sahip olduğu mimari özelliği nedeniyle mekanda karşılaşma olanaklarını ortadan kaldırması; dördüncüsü, tüketim alışkanlıklarında yarattığı değişim ve taşıt kullanımına olan bağımlılıktaki atış; beşincisi, gelensek esnaflara yer verilmemesi nedeniyle bireylerin alışverişini peşin para karşılığında yapma zorunluluğunun ortaya çıkması. Bütün bunlar bireylerin eski mahalle hayatında sahip oldukları “kolektif kapasite” olanaklarında önemli bir azalmaya neden olmuştur. Kolektif kapasite, bireysel kapasiteden farklı olarak toplumun tamamının katılımıyla ortaklık inşa etme olanaklarını ifade etmektedir. Bu açıdan kolektif kapasite yerel topluluğun belirli bir mekan ve zaman içerisindeki dayanışma ilişkilerinin tamamını nitelemektedir.

“Tabii o dönem uzağa yapılması ciddi manada eleştirilmişti. Ama sonuç itibarıyla orada konut yapılacaksa, konutların daha çok hazine malı üzerine yapılması gerekliliği de vardı. Muhtemelen hazine arazilerini orada bulabildiler. Ama özellikle Kalecik TOKİ konutlarının fay hattına yakın bir yerde inşa edilmesi o dönem en fazla eleştirilen konulardan birisi olmuştur. Neden böyle yapıldı. Ben burada böyle bir rant olduğunu düşünmüyorum. Ama yapılaş şekline daha fazla eleştirilerim var. Şöyle belirteyim, bir kere buranın yaşam tarzına uymayan bir yapılaş şekli var. Çünkü bu insanlar yani Van’da yaşayanlar toplumsal insanlar. Hayatlarını

240 Bkz. Asuman TÜRKÜN, Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm.

bir mahallede beraber sürdürmeye alışık insanlar. Sosyal insanlar aynı zamanda. Bir mahallede de genel olarak eşitler arası bir ilişki söz konusudur. Yani kişi yakın akrabasının olduğu yerde kendini daha fazla güvende hissediyor. Orada yaşamayı tercih ediyor. Ama TOKİ buna müsaade etmedi. Birçok yerden karma bir şekilde doluşturuldu bu insanlar. Ve bu insanların arasında bir kısım sınıf farkları da vardı diyebiliriz. Ama bizim şuan da ondan bahsetmemiz mümkün değil. Ama o dönem için öyle söyleyebiliriz. Bir de altlı üstlü oturmaya bu halk alışık değil. Birçok insan mesela kendi bahçesiyle uğraşmak ya da tandır yakıp tandırda ekmeğini pişirmek gibi bütün bu şeyleri yitirdiler. Bu tabii insanların eve kapanmasına hiç dışarı çıkmamasına neden oldu. Sadece küçücük alan içerisinde hayatlarını sürdürmelerine yol açtı. Bu beraberinde birçok rahatsızlığı getiriyor. Belki de Van'ı başka türlü tartışmak lazım. Yani bu ilerde bize ciddi bir problem olarak geri dönecek diye düşünüyorum"²⁴¹.

Gerçekleştirilen görüşmelerde de konutların mimari özelliklerinin eski mahalle hayatıyla kıyaslayınca karşılaşmaları önleyen özelliğine dikkat çekilmiştir. Konut alanında yaşayan bireylerin eski kültürel özelliklerini apartman hayatı içerisinde inşa etmeye çalıştıkları, mekanın yarattığı sınırları aşmaya çalıştıkları ama zamanla apartman kültürünün onlar üzerinde değişime neden olacağı vurgulanmıştır.

“TOKİ'nin mimari yapısı insanların karşı karşıya gelmelerini önüyor. Mesela balkonlar dışarıya bakıyor. Kafanızı uzatıp selam vermeniz mümkün değil. İnsanlar bu süreçte direniyor. Çünkü daha öncesinde bahçeli evlerde oturuyorlardı. Bahçelerine çıktıklarında komşularını görüp selam veriyorlardı. Şimdi bunlar kalmadı. Apartman hayatına da direniyorlar. Örneğin, apartman merdivenlerine veya boşluğa kilim serip oturuyorlar ya da apartman bahçe-

241 N. K. ile 02.04.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Sağlık Çalışanı, 34).

sinde semaver yakıyorlar. Ama bu zamanla dönüşecek, apartman baskın gelecek.”²⁴²

Depremın yaralarının sarılmaya çalışıldığı ilk zamanlarda konut alanında yaşayanların iktisadi özelliklerine bakıldığında önemli bir heterojenliğin olduğu ama zaman içerisinde zengin sınıfların yavaş yavaş mekanı terk etmeye başladığı ve boşalan konutların zamanla yoksul sınıfların mekanı haline geldiği dile getirilmiştir. Ayrıca diğer bir noktayı da TOKİ’lerin kira fiyatlarındaki düşüklük nedeniyle zaman içinde garsoniyer olarak kullanılmaya başlaması oluşturmaktadır. Ancak son zamanlarda çatışma koşullarından dolayı Yüksekova’dan göçle gelenlerin kira fiyatları üzerinde önemli bir baskı uyguladıklarını söylemek mümkündür.

“TOKİ’ler ilk zamanlar zengin sınıflar oturuyordu. Örneğin Van’ın en tanınmış doktorları gibi kapısında lüks araçları olan insanlar. Daha sonrasında yeni yapılan konutları satın alarak ya da eski evlerini tadilatından geçirerek taşındılar. Benim gibi maddi olanakları olan sınırlı sayıda insan yaşıyor. Gerisi orta ve alt sınıflardan oluşuyor. Bir de TOKİ’lerin kirası düşük olduğu için bekar evi olarak kullanılıyor. Çünkü çok kaliteli bir mekan. Kentin merkezine uzak. Kent merkezinde dolaştığınızda sürekli tanıdık birine denk gelirsiniz. Bir kadın arkadaşınızla iki kere görürseniz hemen dedikodu meydana gelir. Ama TOKİ’ler uzak olduğundan kimse görmez sizi. Bu da parası olanların garsoniyer olarak kullandıkları bir yere çeviriyor TOKİ’leri. Çünkü son döneme kadar kirası 100-150 TL idi. Yüksekova’dan savaşa nedeniyle göç, kira fiyatlarını 400-500 TL’ye çıkardı.”²⁴³

Konut alanındaki merkezi planlamanın en önemli sonuçlarından biri de kent ekonomisindeki artan rollerine rağmen geleneksel aile ilişkilerinin halen hakim olması nedeniyle kadınların eve kapanma sürecinin

242 M. S. ile 02.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Avukat, 32).

243 M. S. ile 02.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Avukat, 32).

ortaya çıkmış olmasıdır. Kadınların eski mahalle hayatında komşularıyla kurmuş olduğu sosyalleşme alanları apartman hayatında çokta mümkün değildir. Apartman hayatının ve kültürünün kendisi, apartman olgusunun kentin farklı bölgelerinden gelen bireylerin bir toplanma alanı olarak görülmesi sonucunu doğurur. Bu açıdan apartman karşılaşmaların sınırlı düzeyde kaldığı, oturanların kimlerden oluştuğu fikrinin aşındığı “açık zindanlar” olarak tanımlanmıştır.

“Kadınlar eve kapandılar. Daha fazla strese giriyorlar ister istemez. TOKİ’lerde yaşayanların büyük bir kısmı daha önce hiç apartman hayatını yaşamamış insanlardır. Ben ilk defa apartmanda yaşıyorum. Ortak bir yaşam alanına alışkın değilim. Örneğin eşim ve benim tanıdığım birçok insan ilk defa böyle bir yaşamın içine girdi. Daha önce eşimin ayağı toprağa değiyordu. Dışarı çıkıyordu. Bahçesi vardı. Yaz olunca bahçesinde çay içiyordu. Komşularıyla karşılaşırdı, sohbet ederdi. Aynı koridora çıkmıyorlardı en azından. Ses, gürültü yoktu. Yukarıdakilerin sesi aşağı kata geliyor. Bir şey diyemiyorsun. Hiç bir müdahale de bulunamıyorsun. Bu yaşama açık zindanlar diyebilirim. TOKİ’ler açık zindandır. Bizim için öyledir. Biz alışkın değiliz.”²⁴⁴

Konut mekanındaki değişim ve konutların farklı bölgelerden yerleşimcilerin oturduğu bir mekan halini alması beraberinde dayanışma ilişkilerinin zayıflamasını getirmiştir. Konutların mekansal uzaklığı böylesi bir ortaklık kurmayı engelleyen bir unsura dönüşmüştür. Mekansal değişimle beraber eski mahalle hayatının yarattığı güvenlik duygusunda bir azalma meydana gelmiştir. Mahalle kültürünün kendiliğinden yaratmış olduğu güvenlikteki azalma aynı zamanda ortaklığa dayalı dayanışma ağlarında bir çöküşe neden olmuştur. Elbette bunda farklı kültürel yapılara kapalı olan mahalle hayatının yerine çeşitli kültürel dünya görüşüne sahip bireylerin ortak bir alanı kullanma zorunluluğunun etkisi büyüktür. Temelde söylenmek istenen, mahallenin koruyucu

244 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

ve güven verici mekansal kurgusunun yeni mekanda bir değişim sürecine tabi olduğu gerçeğidir.

“Eski mahallede komşuluk ilişkileri daha iyiydi. Buradakilere göre daha iyiydi. Gerçi ben herkesle çok içli dışlı olmazdım ama iyiydi. Çoğunu tanırdım. 20 yıl o mahallede kaldım. Akrabalarım, ailem oradaydı. Şuan aynı durum yok. Komşularım iyi ama orası başkaydı. Güven vardı. Kendimi o kadar güvende hissederdim ki aylarca, günlerce tek başıma kalsam korkmazdım. Ama burası bana değişik geliyor. Çok değişik insanlar olduğu için korkuyoruz. Örneğin kızım kaybolurdu ya kız kardeşimde, ya babamlarda ya da akrabalar da bulurdum. Şimdi kaybolduğunda korkudan titriyorum.”²⁴⁵

“Şehir kültürü artık eski köy yaşamını bitirdi. Mahallede herkes bir birinden utanırdı, birbirine saygı gösterirdi. Düğünde, cenazede o dayanışma vardı, halen daha var. Ama TOKİ’lere her yerden bir insan gelmiş. Mesela geçen gün komşuyla kavga edecektim. Neden, izmariti benim kapımın önüne atıyor. Ben temizlemek zorunda kalıyorum. Ama mahallede olsa çöpünü benim kapımın önüne atmaz, saygı duyar. Atsa bile kendisi utanır. Ama burada öyle değil. Artık güven sorunu da var burada. İnsanlar birbirine güvenemiyor. TOKİ’ler yozlaşma alanları haline geldi. Deprem sonrası konteyner kent zamanında da vardı ama TOKİ’lerde şuan fuhuş aldı başını gidiyor. Özellikle TOKİ’lerde. Uyuşturucu aynı şekilde. İntiharlar Türkiye ortalamasının üzerine çıktı. Sadece bu sene 10-12 kişi intihar etti. Boşanma oranları arttı. Hepsi ekonomik nedenlerle ilgilidir. Biz eskiden boşanan insan gördüğümüzde şaşardık. Olur mu hiç öyle şey ya ölecek ya da kalacak derdik. Şimdi de çevremizde bir sürü insan görüyoruz çok basit sebeplerden dolayı boşanıyor.”²⁴⁶

Mekanın değişimi aynı zamanda bireylerin mekandaki kullanım alanlarını da değiştiren bir boyut kazanmıştır. Yapılan görüşmelerde de

245 S. A. ile 07.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Kadın, İşçi, 27).

246 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

geçmişle bugünü kıyaslayınca ortak alanların kullanımında yaşanan değişimin izlerini görmek mümkündür.

“Her yerin, her mekanın sakinler üzerinde etkisi vardır. Çünkü sakinlerin hayatı meskenlerle şekillenir. Arsamızda dört kardeşin evi vardı. Hepsi ayrı müstakil evlerdi. Herkesin evi ayrıydı. Şimdi biz on altı tane aile aynı blokta beraber yaşıyoruz. Merdivenimiz, çıkışımız, kaloriferimiz, suyumuz ortak.”²⁴⁷

Sonuç olarak deprem sonrası süreçte inşa edilen konut alanlarının hem kent merkezine uzaklıkları hem kültürel yapıyla çatışmalı durumu hem çalışma ve iş koşulları üzerindeki olumsuz etkisi hem de mekanın yarattığı güven hissindeki azalma deprem öncesi dönemle kıyaslanınca “kolektif kapasitelerin” azalmasına neden olan bir sürecin önünü açmıştır.

5.4. Politik Mobilizasyon ve Kent

Doğal felaketler; ekonomik, psikolojik, kültürel ve mekansal değişimlere neden olduğu gibi gerçekleştiği kentlerin politik değişiminde de etkili olmaktadır. 2011 Van depremi siyaset bilimi literatüründe hiç her verilmeyen “olağanüstü” koşulların seçmen davranışları üzerindeki etkisini olanaklı kılacak politik bir değişime neden olmuştur. Depremin beşinci yılında gerçekleşen iki seçimde de kentteki politik değişimi gözlemek mümkündür. Politik değişimin yerel dinamiklere bağlı gelişen özellikleri olduğu gibi bu değişimde aday profili, partinin politik ideolojisi ve dönemin yarattığı atmosfer de önemli bir yer işgal etmektedir. Van’ın politik değişiminde ve seçmen davranışlarının farklılaşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Deprem gibi doğal felaketlerin toplumlar üzerinde yarattığı etki kriz ve savaş gibi makro değişimlerin neden olduğu etkilerle benzerlikler göstermektedir. Özellikle Türkiye’deki politik değişimlerde

247 S. T. ile 27.03.2015 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Muhtar, 52)

krizlerin önemli bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin; 2001 krizinde dönemin koalisyon partilerinin krizin hemen sonrasında meclis dışında kalması, 2002 seçimleri sonrasında AKP'nin çok yüksek temsille mecliste tek parti iktidarını kurmasına olanak sağlamıştır. Seçmen kitlesinin politik tercihlerinin ekonomik yıkım süreci sonrasındaki değişimi kriz, savaş, doğal felaketler vb. gibi olağanüstü koşulların siyasal davranış biçimlerinin belirlenmesi üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Van kentindeki hem yerel hem de genel seçim sonuçlarına bakıldığında bahsi geçen politik değişimi gözlemlemek mümkündür. 2009 yerel seçim sonuçlarına bakıldığında toplam on iki belediyenin 5'ini AKP, 5'ini DTP, 1'ini Saadet Partisi ve 1'ini de DSP almıştır. Saadet Partisi ve DSP adaylarının seçimleri kazanmasında partilerin kent siyaseti üzerindeki etkinliğinden daha çok aday profilinin belirleyici olduğu söylenebilir. 2009 yerel seçimleriyle birlikte bir önceki dönem AKP yönetiminde olan Van belediye başkanlığını %53,5 ile DTP'li Bekir Kaya kazanmıştır. Van'ın yerel yönetimindeki bu değişim bir taraftan Kürt siyasetinin bölgede artan etkinliğine, diğer taraftan ise AKP'nin Türkiye genelinde almış olduğu %38,8'lik oy oranıyla bir önceki döneme göre yaşadığı düşüşe ve büyük kentlerde belediye başkanlığını kaybetme eğilimine bağlanabilir.

Tablo 10: Van ili 2009 ve 2014 Yerel Seçim Sonuçları

İLÇELER	AKP		DTP *		SP		DSP	
	2009	2014	2009	2014	2009	2014	2009	2014
Van Merkez	39,2	41,2	53,5	53,1	3,6	1,3	0,9	-
Bahçesaray	44,9	31,5	24,1	53,9	0,0	11,5	0,0	-
Başkale	12,9	7,2	59,3	90,9	26,6	0,2	0,1	-
Çaldıran	51,1	37,7	12,1	58,6	0,3	0,7	0,0	-
Çatak	29,2	29,4	11,0	67,7	28,3	1,5	0,0	-
Edremit	35,4	41,8	35,9	50,9	14,3	2,1	0,0	-
Erciş	48,2	42,9	34,3	49,4	4,2	0,8	0,0	-
Gevaş	28,1	47,2	27,2	47,1	21,3	2,3	0,0	-
Gürpınar	41,5	40,5	7,2	55,0	50,3	0,8	0,0	-
İpekyolu	-	45,9	-	48,3	-	1,8	-	-
Muradiye	43,7	43,5	54,4	50,9	0,3	0,5	0,4	-
Özalp	42,5	25,6	51,1	71,6	0,1	0,8	1,5	-
Saray	42,3	30,4	0,1	65,9	0,2	0,5	55,9	-
Tuşba	-	50,0	-	44,0	-	1,5	-	-

* DTP 11 Aralık 2009’da Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış, 2014 yerel seçiminde BDP adıyla seçime girilmiştir.

Van kentinin 2011 yılında yaşadığı iki büyük ve yıkıcı deprem sonrası ortaya çıkan travma politik değişimin işaretlerini vermiştir. Deprem sonrası 2014 yılında yapılan ilk yerel seçimde seçmenin oy verme pratiğinde bir değişim ortaya çıkmış; 2009 yerel seçimlerinde büyük bir çoğunluğunu AKP’li belediye başkanlarının yönettiği kentte BDP birinci parti olmuştur. 2014 yerel seçimleri öncesi Van ili sınırları içerisinde Büyük Şehir Belediyesi oluşturulmuş; il sınırlarının tamamının büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde tarif edilmesi kırsal nüfusun da yerel yöneticilerin seçiminde oy vermelerini olanaklı kılmıştır. Bu açıdan 2009 yerel seçimlerine kıyasla 2014 belediye seçimlerinin seçmen sayısında önemli bir değişim ortaya çıkmıştır. 2011 Van depreminin kentsel alanda yarattığı yıkım kadar kırsal alanda meydana getirdi-

ği tahribat da bu nüfusun politik tercihlerinde önemli bir etki yapmıştır. Politik değişimin oluşumunda önemli bir neden de hükümet ve Kürt siyasal hareketi arasında devam etmekte olan “çözüm sürecinin” politik alanda yarattığı rahatlatma oluşturmaktadır. Yerel yöneticilerin kırsal alanlara kadar inerek propaganda yapma olanaklarına kavuşmaları önemli bir etkidir. Ancak her ne kadar politik alandaki bu rahatlatmanın önemli bir rolü olsa da asıl olarak deprem ve deprem sonrası süreçte halkın devletle ya da iktidarla kurmuş olduğu ilişki yerel seçimlerin sonuçları üzerinde etkili olmuştur. 2014 yerel seçimlerinin gösterdiği bir diğer ayrıntı da bir önceki dönem kentin iki ilçesinde belediye başkanlığını elde etmiş Saadet ve DSP gibi farklı siyasal partilerin etkinliğindeki azalma ve kent siyasetinin iki partili bir yapıya bürünmüş olmasıdır.

Kentin değişen politik tutumunda deprem sonrası yardım dağıtımlarının siyasal yakınlığa göre belirlenmesinin önemli bir etkisi olduğu gerçekleştirilen görüşmelerde dile getirilmiştir. Deprem sonrası hükümet tarafından yapılan yardımların rakamsal değerine bakıldığında önemli meblağın aktarıldığını görmekteyiz. Buna karşın yardım dağıtımında yaşanan adaletsizlikler, çadır dağıtımında ortaya çıkan görüntüler, konteyner kentte deprem mağdurlarının yaşadığı hikayeler ve zaman zaman kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmelerine neden olan süreçler deprem mağdurları ile iktidar partisinin arasındaki mesafenin açılmasında önemli bir yere sahiptir. Diğer taraftan deprem döneminde yardımların AKP belediye başkanları ve milletvekilleri tarafından kendi çevrelerine dağıtıldığına yönelik inanç da yerel dinamiklerin değişiminde önemli bir faktördür. Yıllardır AKP’ye oy verdiğini belirten ve kendisini partiyle özdeşleştiren görüşmecinin anlattıkları da kentteki bu eğilimi doğrular niteliktedir.

“Belediye zaten ondan kaybetti. AK Parti, milletvekilleri Fatih Çiftçi ile Zülfiyar Arapoğlu’nun yüzünden bu belediyeyi kaybetti. Vatandaşa sahip çıkmadılar. Kendi çevresine sahip çıkıyordu. Mesela akrabası beş tane tır götürürken bir mahalleye hiç tır gitmi-

yordu. Bir kamyon yardım gitmiyordu. O akrabaların o yardımları nereye götürdüğü de belli değildi. Kime verdiği de belli değildi. Zaten on beş gün içinde bütün belediyenin elemanları kendi akrabalarına ve çevrelerine dağıttı. Milletvekili Fatih Çiftçi de kendi çevresine dağıttı. Ama çevresi kime verdi, nereye götürdü kimse bilmiyor. Biz almadık. Sadece ben değil, Erciş’in beşte dördü yardım alamadı. O yüzden seçimleri kaybettiler.”²⁴⁸

Deprem sonrası yapılan adaletsiz yardımlar kadar politik tercihlerin değişmesinde etkili olan başka bir konu da kentin yeniden yapılanması sonrası hayata geçirilen ve deprem mağdurlarının borçlanmalarına neden olan konut politikasıdır. Konutların yüksek fiyatlardan satıldığına yönelik inanç, seçmen üzerinde önemli bir değişimi tetiklemiştir. Deprem konutlarının taksit ödemelerinin başlama zamanı ile seçim döneminin çakışması, yerel gazetelerde buna ilişkin haberlerin sıkça çıkması ve TOKİ’de yaşayanların basın açıklamaları deprem meselesini kentin gündemine yeniden taşımıştır. Öyle ki 2015 yılında yapılan genel seçimler için yerele ilişkin oluşturulan politikalarda deprem sonrası yapılan TOKİ’lerin yüksek satış rakamlarına müdahale edileceği gündeme gelmiş; AKP milletvekili adayları bu konuda çeşitli beyanlarda bulunmuşlardır.

“Tabii yerel seçime yansdı. Tam deprem esnasında AKP’ye eğilim biraz fazlaydı. Nasıl ki deprem sonrası TOKİ’lere geçişler ve aidatlar başladı; hızla hükümetten kopuşlar da başladı. Çünkü şurada orada aidat sorunu, elektrik sorunu - ki bir kaç defa eylemde yaptılar TOKİ’dekiler- su sorunu var. Örneğin sular içilmiyor. Eskiden mahallede sular temizdi. Şimdi TOKİ’lerde temiz suya ulaşılmıyor. Hazır su almak zorunda kalıyoruz. Çünkü koku bile geliyor sudan. Genel olarak değişti. Büyük tepkilere yol açtı.”²⁴⁹

248 R. H. ile 05.04.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, Esnaf, 58)

249 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

2001 krizi sonrası koalisyon partilerinin meclis dışında kalmasının en önemli nedeni krize yol açan süreçlerle doğrudan ilişkili olmalarıdır. Tıpkı ekonomik krizlerde olduğu gibi doğal afetlerde yaşanan fiziksel, sosyal ve toplumsal yıkımlarda da birinci dereceden sorumlular iktidar ve iktidarın yerel temsilcileridir. Deprem sonrası süreçte iktidar çevrelerinin siyasal yakınlık, akraba, eş- dost ilişkileri üzerinden kentte yaşayanlara eşit muamelede bulunmamaları politik değişimde önemli bir yere sahiptir. Deprem sonrasında halkın kendilerini temsil edenlere karşı oluşan tavrını bu açıdan yorumlamak mümkündür. Elbette politik değişimlerde, alternatif partilerin politik tutumlarına yakınlıktan çok, iktidarın temsilcilerinin siyasal alandan dışlanarak cezalandırılması söz konusudur. Gerçekleştirilen görüşmelerde de politik temsilcilerin cezalandırılmasında deprem sürecinde halkla yeteri kadar ilişki kurulamamış olunmasına ve politik tercihlerin belirlenmesinde ideolojik tutumdan bağımsız olarak alternatifsizliğe dikkat çekilmiştir.

“Tabi ki politik cezalandırma vardı. Bunu o süreçte herkes de gördü. Denize düşen yılana sarılır. İki arada bir derede kalma meselesi de var. Genel olarak Kürt halkının bir tutumu var zaten ister istemez. Kürtlerin bir siyasi hareketi de var. Yerel için konuşacak olursak iki parti var memlekette zaten. Bugün hükümeti cezalandırdılar. Diğer tarafa geçtiler ama onları çok tasvip ettiklerinden dolayı da değil. Çünkü başka alternatif yoktu. Hem hükümetin temsilcileri hem de diğerlerinininki bu memlekette benimsenmiyor. Gerçek anlamda onları temsil etmediklerini, halka inmediklerini ve halkın sorunlarıyla birebir ilgilenmediklerini gördük. Depremi ilk birkaç aylık sürecinde hiç bir tanesi sokağımıza, mahallemize gelip yoksul insanlara geçmiş olsun demediler. Sorsanız insanlar bu gerçekleri size anlatmaz. Anketler zaman zaman yapılıyor. Anketlerin gerçeklik payı çok azdır bu konuda. Hükümete tepkide verseler, destek de verseler; aynı şekilde HDP’ye destek de verseler, tepki de gösterecek insanlar çelişkili ifade verirler. Çünkü korkarlar ya da endişe ederler.”²⁵⁰

250 A. A. ile 27.03.2016 tarihinde yaptığımız görüşmenin deşifre kayıtlarından alınmıştır. (Erkek, İşsiz, 36).

Seçim sonuçları açısından bakıldığında aradan geçen beş yıl içinde kentin politik tercihlerinde önemli bir değişim ortaya çıkmıştır. Kentin politik tercihlerinin değişiminde elbette ülke genelindeki politik rüzgar kadar yerel dinamiklerin de önemli bir etkisi vardır. Deprem bu politik etkinin büyümesinde önemli bir yerel dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Depremin yarattığı politik değişim Kürt siyasetine yakın partilerin etkinliğindeki artış olarak kendisini göstermiştir. Bu süreçte iktidar partisinin Van seçmeni üzerindeki etkisinin yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı azalmaya başladığını söylemek yanlış olmaz. Sonuç olarak kent beş yıllık bir süreçte hem mekansal hem ekonomik hem de politik bir değişim geçirmiştir.

5.5. Sonuç

Depremi izleyen beş yılda Van kentinin geçirdiği ekonomik, politik ve mekansal değişim süreci ve bu değişimin yerel topluluğun kapasitelerinde meydana getirdiği azalma, uzun zaman dilimlerini kapsayan toplumsal bir felaket örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Yerel iktisadi ağların parçalanmasına neden olan fiziksel yıkım kadar yerel topluluğun iş ve çalışma alanlarından koparılmasına neden olan yanlış politikalar da doğal felaketin toplumsal felakete dönüşmesinde etkili olmuştur. 2011 depremi sonrası Van kentinin makroekonomik göstergelerine bakıldığında zarar gören kent ekonomisinin iyileşme yönünde önemli bir yol kat ettiğini söyleyemeyiz. Depremin yerel ekonomik ağlar üzerinde yarattığı tahribatı, kepenk kapatmak zorunda kalan küçük esnaf ve orta ölçekli firmaların sayısal dağılımında görmek mümkündür. Kent ekonomisinin aradan geçen beş yılda önemli bir ivme kazanmadığını buna karşın hizmet sektöründe bir değişim dinamiği ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Elbette kentin turizm ve hizmet eksenli değişimini ön gören planlama süreçlerinin hizmet sektörünün gelişmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Hizmet sektöründeki artış, istihdam yapısında önemli bir farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Kadınların istihdamı konusunda artan talep ve kadınların çalışma hayatına girmeleri ile mevcut

kapasiteleri üzerinden değişen kent ekonomisine uyum sağlayamayanların yaşadığı işsizlik koşullarındaki artış, istihdam yapısındaki değişimlerden sadece birkaç tanesidir. Bütün bu makro değişim aynı zamanda gelire bağımlı bir kapasite düşüşünü beraberinde getirmiştir. İşsizlik oranlarındaki artışın yanı sıra inşa edilen afet konutlarının taksit ödemelerinin yarattığı ekonomik çöküş de hane gelirinde önemli bir düşüğe ve buna bağlı olarak kapasite yoksunlaşmasına neden olmuştur.

Deprem gelir ve istihdam üzerinde yarattığı uzun dönemli ekonomik etkiler kadar önemli diğer bir nokta da depremin bireysel ve kolektif hafıza da yarattığı psikolojik yıkımlardır. Psikolojik etkiler hem bireysel hem de kolektif kapasitelerin düşüne neden olan süreçleri içermektedir. Deprem sonrası psikolojik kırılğanlıklar bireyin eyleme yetenekleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığı gibi iş ve çalışma koşullarında kötüye gidişi de tetiklemiştir. Bu açıdan sadece deprem anının yarattığı olumsuz etkilenme süreçlerinden değil depremin toplumsal felakete dönüşmesine neden olan işsizlik, özgüven kaybı, ruhsal bozukluklar, toplumsal dışlanma gibi süreçlerden bahsetmek mümkündür. Bütün bu süreç bireysel kapasitelerin düşüşüne neden olmuştur. Deprem psikolojik etkilerinin aradan geçen beş yılda azalmaktan ziyade artış göstermesi, toplumsal bir travma halinin oluşumuna kapı aralamıştır. Bütün bu süreç kolektif kapasitelerin azalmasını beraberinde getirmiştir.

Deprem sonrası psikolojik travmayı arttıran diğer bir unsur kentsel mekanın yeniden planlanması sürecinde inşa edilen afet konutlarının mekansal dayanışma ağlarını ortadan kaldıran bir mimarı üslupla düzenlenmesi oluşturmaktadır. İnşa edilen konut alanları, eski mahalle hayatının yarattığı güven ortamını ve dayanışma ilişkileri yeniden sağlamak yerine karşılaşma olanaklarını ortadan kaldıran bir özelliğe sahiptir. İnşa edilen afet konutları mekanın kolektif ruhunu ortadan kaldırarak bireyselleşmeyi, yalnızlık hissini ve kadınlar açısından eve kapanma koşullarını yaratmıştır. Bu bağlamda değişen mekansal koşullar kolektif kapasitelerin azalmasına neden olmuştur. Mekanın

kolektif kapasiteler üzerinde yarattığı olumsuz hava toplumsal felaket koşullarının uzun zaman dilimlerini kapsayacak düzeyde etkili olmasına sebebiyet vermiştir.

Son olarak, deprem sonrası kentin politik atmosferinde ortaya çıkan değişim iktidar partisinin seçimleri kaybetmesine neden olmuştur. Deprem sonrası iktidara yakın çevrelerin siyasal ağ ve kapasiteler üzerinden ayrıcalıklı konum elde etmiş olmaları topluluğun siyasal bir cezalandırma yöntemiyle yöneticileri değiştirme talebini doğurmuştur. Bu talep depremin siyasallaşması sürecinin önünü açmıştır. 2014 yılında yapılan yerel seçim sonuçlarına bakıldığında AKP'nin Van'ın il ve ilçe belediyelerini kazanamadığı buna karşın Kürt siyasal hareketine yakın olan BDP'nin 14 belediyeden 12'sinde başarı kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla deprem gibi olağanüstü koşullarda siyasal tercihlerin dönüştüğünü, seçmen davranışlarının değiştiğini, politik mobilizasyonun arttığını ve bu olağanüstü koşullardan iktidarın ve iktidara yakın çevrelerin sorumlu tutulduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, 2011 Van depremini takip eden beş yıl içerisinde kentsel topluluğun ekonomik, psikolojik ve mekansal kapasitelerinde önemli değişimin ortaya çıktığını gözlemlemek mümkündür. Beş yılın sonunda ortaya çıkan atmosfer bir bakıma olası bir depremin maddi zeminini oluşturmaktadır. Deprem sonrası kentin yeniden yapılanma sürecini de dikkate alırsak topluluğun kapasitelerinin artırılması ve doğal afetlere dayanıklı bir kent inşa etme konusunda başarılı bir politika izlenmediği gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu söylemek yanlış olmaz.

SONUÇ

Bu çalışma Van depremi örneğinden hareketle felaketlerin neoliberal politikaların yayılmasında sağladığı olanaklara ve bireylerin/toplulukların kapasitelerinde azalmaya yol açan toplumsal süreçlere yönelik kapsayıcı bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Bu açıdan doğal afetleri sadece doğa-insan etkileşiminin bir ürünü olarak değil aynı zamanda ekonomik, politik, psikolojik sonuçları olan toplumsal felaket örnekleri olarak değerlendirmek gerekir. Doğal afetler meydana geldikleri coğrafyaların (kentlerin, bölgelerin, alanların) sadece fiziksel yapısında değil toplumsal süreçlerinde de önemli değişimlere neden olmaktadır. Kentsel siyasaların neoliberal bir tarzda uygulanması en nihayetinde kolektif kapasitelerin ve sosyal ağların parçalanmasına neden olan politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan belirli bir şok anı sonrası meydana gelen kapasite azalması neoliberal politikaların yayılmasını olanaklı kılan bir düzenleyici araca dönüşmektedir.

Elbette doğal afetleri ve toplumsal sonuçlarını yaşadığımız çağın ekonomik-politik dünya görüşünden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. 1980 sonrası hakim olmaya başlayan ve kamusal varlıkların özelleştirilmesine dayanan neoliberal ekonomi politikalarının neden olduğu toplumsal durum en nihayetinde topluluğun kamusal kaynaklarla olan ilişkisinde önemli bir dönüşüme neden olmuştur. Neoliberalizmin koruyucu devlet politikalarında yarattığı değişim beraberinde bireylerin ve toplulukların kapasitelerinde azalmaya neden olacak süreçleri ortaya çıkarmıştır. Temiz bir çevrede yaşama, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma, doğal felaketlere dayanıklı konut alanlarında yaşama gibi toplulukların sahip olması gereken kapasiteler, yaşanan neoliberal dönüşümlerle birlikte, piyasa mekanizmasının etkilerine açık hale getirilmiştir. Bu açıdan neoliberalizmi sadece kamusal kaynakların özelleştirilmesi, devletin eğitim, sağlık ve konut alanından çekilmesi olarak değil aynı zamanda bireysel ve toplumsal eylem kapasitelerinde azalmaya neden olan ideolojik bir tutum olarak değerlendirmek

gerekir. Bu bakımdan neoliberalizm sosyal ağların ve kolektif kapasitelerin hızlıca parçalandığı veya piyasa koşullarının yeniden üretimine sağladığı olanaklar açısından farklı bir toplumsal tarz inşa ettiği bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵¹

Türkiye örneğinde değerlendirildiğinde devletin kamusal hizmet vasfındaki değişim piyasa aktörlerini etkin bir konuma getirmektedir. 2002 sonrası AKP hükümetleri dönemi boyunca neoliberal politikaların yeniden restorasyonu yönündeki politikalar devletin kamusal olma özelliğini yeniden tanımlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesinde dikkat çekildiği gibi “teoride var olan neoliberalizm” ile “pratikte var olan neoliberalizm” arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. En belirgin farklılık ise devletin piyasadan çekilmesini ön gören neoliberal yaklaşıma karşın, devletin TOKİ aracılığı ile konut piyasasına müdahale etmesine olanak sağlayan kaynak dağıtıcı olma özelliğini koruyor olmasıdır. Konut ekonomisinin gelişimini ülke ekonomisinin gelişim dinamiği olarak görme eğilimi, kentsel alanların dönüşümünü rant mekanizmaları yoluyla gerçekleştirmeyi hedefleyen projelerin çoğalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda neoliberal kent rejiminin kentsel alanlardaki rant farkını arttırmaya yönelik uygulamalarının; i) Bir taraftan kenti, değişim değerinin hakim olduğu bir alana çevirdiği; ii) Diğer taraftan da kentsel toplulukların kent sürgünlerine dönüşmesine neden olduğu gözlenmiş; iii) Farklı kentsel dönüşüm uygulamalarında tartışma konusu haline gelen rantı yüksek alanlara yönelik projelerin geliştirilmesinin yarattığı sonuçlar bakımından ya kentsel mekanın terk edilmesine ya da iş ve çalışma olanaklarının kaybına neden olduğu tespit edilmiştir. Rant merkezli kent politikalarının diğer bir sonucu da doğal afetlere dayanıklı konut stokunu artırma yönünde gerekli planlamaların oluşturulamamasıdır. Bu açıdan neoliberal kentleşme sürecinin en tramvatik sonucunu doğal afetler sonrası ortaya çıkan görüntülerde görmek mümkündür.

251 Jamie GOUGH, *Neoliberalism and Socialisation in the Contemporary City: Opposites, Complements and Instabilities*, 406 - 410.

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen doğal afetlerin sonuçları kadar tartışmaya açılması gereken bir diğer konu ise doğal afetlere yönelik oluşturulan yasal-kurumsal dönüşüme rağmen neden etkili bir afet yönetim sisteminin kurulamadığıdır. Afet yönetimi konusunda yapılan yasal-kurumsal örgütlenme bir bakıma merkezileşme sürecine neden olmuştur. AFAD bu merkezileşmenin en önemli aktörlerinden biri konumundadır. AFAD’ın yasal-kurumsal yapısı kadar merkezileşmeye neden olan diğer bir yönü ise hazırladığı raporlara, afet ve acil eylem planlarına bakıldığında üst ölçekli planların bir devamı niteliği taşıyor olmasıdır. Merkezileşen afet yönetimi, yerel dinamiklerin etkinliğinde azalmaya neden olacak bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu nedenle doğal afetlerin risklerini ve olası zararlarını hesaba katma ve buna ilişkin politikalar oluşturma konusunda yeterli bir kurumsal kapasiteye sahip olunmadığını söylemek gerekir. Diğer önemli bir konu da doğal afetler meselesini sadece kurumsal müdahalelerle çözmeye yönündeki yaygın anlayıştır. Bu doğrultuda doğal afetlere salt kurumların afetlere uyarlanma süreci olarak yaklaşıldığı ve afet dönemlerinde toplulukların kapasitelerinin geliştirilmesi konusunun ise göz ardı edildiği görülmektedir. Oysaki doğal felaketler konusunda toplumun bilinçlendirilmesi, eğitim, sağlık ve konut sorununa ilişkin kapasitelerin artırılması ve sadece yapılı çevrenin değil aynı zamanda topluluğun da bu sorunla baş etme stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir.

2011 Van depremi sonrası ortaya çıkan yıkım görüntüleri kentsel mekanların yapı kalitesi düşük, imarsız ve plansız gelişme dinamiklerinin yarattığı sonuçları açıkça ortaya koymuştur. Van merkez ve Erciş ilçesindeki konutların büyük çoğunluğunun imarsız ve ruhsatsız olması, yaşayanların kaliteli ve sağlıklı konutlara sahip olma kapasitelerinin yoksunluğu doğal afetlere dayanıksız toplumsal bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Konut alanlarında ortaya çıkan yıkım ve gerçekleşen ölümler doğal afetlerin yarattığı kırılganlıkları daha dramatik boyutlara taşımıştır. Bu açıdan doğal felaketleri toplumsal felaket örnekleri olarak karşımıza çıkaran en önemli olgunun yapılı çev-

renin yıkımıyla ortaya çıkan ve hayatın olağan akışını sekteye uğratan bu koşullar olduğu görülmektedir. Bu da kent planlamasından, imar ve yapı denetimine; kentin afet ve acil durum planlarından, toplumun afete hazırlanmasına kadar birçok düzenlemenin doğal afet öncesi dönemde yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda Van depremi öncesinde şehrin kentsel planlama ilkeleri uyarınca yeniden inşa edilmediği, kamu kurumlarının afet ve acil durum planları doğrultusunda yapılandırılmadığı ve bunun yanı sıra toplumun afet konusunda bilinçlendirilmediği görülmektedir.

Depremi konut ve yapılı çevre üzerinde yarattığı yıkımın neden olduğu kırılabilirlik düzeyi deprem sonrası müdahale aşamasında gıda, barınma, tahliye, göç vb. konularda ortaya çıkan sorunlarla daha da dramatik boyutlara ulaşmaktadır. Yardımların kimler eliyle kimlere, nasıl dağıtılacağı meselesi önemli bir yere sahiptir. Van depremi örneğinde yapılan yardımların siyasal yakınlık, akraba, eş-dost ilişkileri üzerinden dağıtımı meselesi, konut alanındaki yıkımla birlikte kırılabilirlikleri artan kişilerin kapasitelerindeki ani azalmaya neden olan süreçleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle siyasal kapasitesi olmayan kişilerin yardımlara ulaşma konusunda zorlandığını söylemek mümkündür. Gıda dağıtımında ortaya çıkan durum çerçevesinde konuyu ele alırsak kolektif veya siyasal ağlardan bağımsız hareket eden bireylerin, felaketin boyutlarını daha yakıcı hissettiğini söyleyebiliriz. Özellikle gıda ve barınma imkanlarına ulaşma konusunda yaşanan sıkıntılar ve bu sıkıntıların etnik ve siyasi bir renk alması durumu, bireyleri siyasal kapasitelerini arttırmaya yönelik hareket etmeye zorlamıştır. Gıda dağıtımında ortaya çıkan görüntüler bireylerin eyleme kapasitelerindeki düşüşün kamuya yansımaları olarak görülebilir. Resmi rakamlara göre hükümetin deprem anından başlayarak gerçekleştirmiş olduğu yardımın rakamsal değeri yaklaşık beş milyon TL dolaylarındadır. Ayrıca çeşitli yardım kuruluşlarında ve TV kanallarında gerçekleştirilen yardım kampanyalarında depremin yaralarının sarılacağı anlayışı hakim olmuştur. Bu denli büyük bir maddi yardım ağına rağmen neden afet

sürecinde bireylerin koşullarında önemli bir değişim meydana gelmemiş, aksine yağma görüntüleri ortaya çıkmıştır? Temel sorun topluluğun eyleme kapasitelerini arttırmaya yönelik bir afet yönetim sisteminin inşa edilememiş olmasıdır.

Yardımların dağıtımında ortaya çıkan durumun aynısını barınma konusunda da görmek mümkündür. Barınma meselesi dört boyutta çözülmeye çalışılmıştır. Birincisi, çadır dağıtımları veya kişilerin kendi olanaklarla inşa ettiği barakalar yoluyla; ikincisi, çadır kentler kurarak; üçüncüsü, konteyner kentler kurarak ve dördüncüsü ise kamu kurumlarına ait misafirhanelere veya farklı kentlerde yaşayan akrabaların yanına yerleşerek barınma sorununa çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Geçici yerleşim alanlarının oluşturulması sonrasında yaşanan yangın, salgın hastalık, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanaklarının kısıtlılığı gibi olumsuzluklar topluluğu daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. İnşa edilen konteyner kentlerin barınma koşulları ve mekansal büyüklüğün bölgenin aile yapısı düşünüldüğünde yeterli ölçülerde olmaması bireylerin kırılganlıklarını daha fazla arttırmıştır. Diğer bir boyut ise bireylerin psikolojik kırılganlıklarında meydana gelen artıştır. Bireylerin kendilerini çaresiz hissetmeleri, artçı şokların fazla oluşu, gelecek belirsizliği vb. etkenlerin bu kırılganlığı arttırdığını söylemek mümkündür. Belirli siyasal çevrelere dahil olma kapasitesi barınma sorununu çözmede veya diğerlerine nazaran ayrıcalıklı bir konum elde etmede önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşım depremin yarattığı etkilerin doğal olmaktan çok toplumsal bir sorun olma yönünü iyice açığa çıkarmıştır. Doğal olanın toplumsal bir hal alması topluluğun kırılganlıklarının artmasını ve özgüçlerini yitirmelerini beraberinde getirmiştir. Tam da bu noktada topluluğun yaşadığı kırılganlığı piyasa fiyatı olarak değerlendirme anlayışının maddi temelinin oluştuğunu söylemek mümkündür. Örneğin; deprem sonrası inşa edilen deprem konutlarının satışı, topluluğun yaşadığı kırılganlığı piyasa fırsatına çevirme konusunda önemli bir yere sahiptir. Afet konutlarının maliyetlerinin üzerinde bir fiyattan satılması, depremle birlikte başı-

nı sokacak bir yer bulamayan veya kötü yaşam koşullarıyla yüz yüze kalan topluluğu hızlıca afet evlerini satın almaya itmiştir. Bu süreç bir taraftan konut sorununu çözme amacına hizmet ederken diğer taraftan topluluğun borçlanmasına neden olmuştur. Borçlu-alacaklı ilişkisinin oluşması, hane gelirinin büyük çoğunluğunu borç ödemelerine aktarmak zorunda kalan bireylerin kapasitelerinde önemli bir azalmaya neden olmuştur. Çünkü hane gelirinin büyük bir kısmının borç ödemelerine aktarılması, bireyleri kapasitelerini arttırmaya yönelik harcama yapma olanaklarından mahrum bırakmıştır.

Van depremin iş ve çalışma koşullarında yarattığı tahribat bireylerin kapasitelerinde meydana gelen düşüşü daha dramatik boyutlara taşımaktadır. Bireyleri dağıtılacak yardımlara bağımlı kılan bu süreç bireylerin dış etkilere açık hale gelmesine ve eyleme yeteneklerindeki azalmalara neden olmaktadır. İş ve çalışma koşullarının nasıl düzeltileceğine yönelik politikaların belirsizliği de bu eğilimi arttırmaktadır. İŞ-Kur'un geçici iş sözleşmesine dayalı istihdam etme politikası bireyleri güvencesiz koşullarda çalışmaya mahkum etmekte ve sözleşmenin geçici olması dolayısıyla bireylerin geleceğe ilişkin kurgularını sonuçsuz bırakmaktadır. Ayrıca belirli siyasal çevreye yakın olan deprem mağdurlarının İŞ-Kur tarafından istihdam edilmesi durumu, hükümete yakın gruplarla daha fazla ilişki kurmayı zorunlu kılmaktadır. Bu ilişki biçimi bazı bireylerin diğerlerine göre avantaj sahibi olmalarına ve kolayca işe girmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle afet sonrası yaşanan kapasite yoksunluğu açığının gidermek için bazı bireylerin siyasal ağ ve mekanizmalar üzerinden kapasitelerini arttırmaya yöneldiğini ve diğerlerine göre belirli bir avantaj sağladığını söylemek mümkündür.

Deprem sonrası kentin nasıl ve hangi aktörler aracılığıyla planlanacağı sorunsalı da topluluğun eyleme kapasiteleri üzerinde etkili olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 Van depremi örneğinde yerel dinamikleri ve özgünlükleri dikkate almayan afet yönetim uygulamaları çokça eleştiri konusu haline getirilmiştir. Yardım dağıtımından, afet ve acil durum planlarına kadar birçok konuda belediye ve merkezi dev-

let otoritesi arasında itilaf çıkması, afet sonrası yapılan müdahalelerde koordinasyon sağlanmasını engellemiş ve yerelle kurulacak ilişkileri hiyerarşik bir konuma getirmiştir. Bu anlamda Van örneğindeki göze çarpan nokta felaket sonrası kentin yeniden yapılanması sürecinde kent planlanmasından, afet konutlarının mimari özelliklerine ve kent dokusuyla uyumuna kadar birçok konuda merkezileşme özelliklerinin baskın bir nitelik kazanmasıdır. Merkezileşmenin yarattığı en önemli etki konut alanlarının eski mahalle hayatından farklı olarak karşılaşmaları önleyen, güvenliksiz bir mekan özelliği taşıyor olması ve eski mahal- lenin yarattığı kolektif ağlardan uzaklaşma görüntüsü sergilemesidir. Doğal afetler sonrası kentin yeniden yapılanması süreci, esas olarak, gelecekte olası felaketlere karşı toplumun yeniden güçlendirilmesini hedefleyen hazırlık aşamaları olarak değerlendirilmelidir. Ancak Van depremi sonrası kentin yeniden inşası kolektif kapasitelerin azalmasına neden olan bir durumu ortaya çıkarmıştır. Deprem sonrası inşa edilen konutların mekansal kurgusu ve yer seçimi, iş ve çalışma koşulları üzerindeki etkileri dikkate alındığında bireysel ve kolektif eyleme kapasitelerinin artışına olanak sağlayan bir planlamadan yoksun olduğu görülecektir. Dramatik olan nokta ise deprem sonrası kentin farklı bölgelerinde inşa edilen bu afet konutlarının depremde varlıklarını yitirmiş, geçici yerleşim alanlarındaki olumsuz koşullardan etkilenmiş, iş ve çalışma olanaklarını yitirmiş, psikolojik ve ekonomik olarak kırılğan hale gelmiş gruplara borçlandırma yoluyla satılmış olmasıdır. Kentin yaklaşık 22 km uzağında inşa edilen toplu konut alanları kentin çeperinde nüfus yoğunlaşmasına ve uydu kentleşme sürecine yol açtı. Böylesi bir kentleşme kurgusu kişilerin iş ve çalışma alanlarından uzaklaşmasına böylece işsizlikle karşı karşıya kalmalarına neden oldu. TOKİ tarafından 10 ay gibi kısa bir zamanda yapılması dolayısıyla önemli bir başarı olarak sunulan deprem konutları, yoksulluğun yeni mekanları olmaya aday bir niteliğe bürünmeye başladı.

Deprem sonrası Van kenti konut üretimi ve kentsel dönüşüm projeleri yoluyla sermaye birikimi için bir fırsat alanı olarak kurgulanmış-

tır. TOKİ öncülüğünde büyük ölçekte konut üretimine odaklanan bir sermaye birikimi süreci izlenmiştir. Depremin hemen ardından yerel halkın rıza üretimini sağlayacak ve devletin mekana müdahale olanaklarını arttıracak olan toplumsal meşruiyet zemininin oluşması, felaket kapitalizminin araçları niteliğindeki afet konutlarının inşasıyla ve kentsel dönüşüm projeleriyle mümkün olmuştur. Bu bakımdan Van kenti “doğal felaketi” fırsata çevirme amacı taşıyan neoliberal kentleşme pratiklerinin uygulama alanı bulduğu özgün bir mekan halini almıştır.

Neoliberal politik anlayış belirli bir şok anını ve bireylerin eyleme kapasitelerindeki düşüşü piyasa fırsatlarının yaratılması için bir fırsat olarak görmektedir. Yukarıda kısaca çerçevesini çizdiğimiz doğal felaketler ve neoliberal politikalar arasındaki bu ilişki yapılan saha çalışmasında da karşımıza çıkmıştır. Elbette topluluğun kapasitelerinin arttırıldığı, eyleme yeteneklerinin çoğaldığı, ekonomik ve psikolojik kırılmalıklarının oluşmadığı bir ortamda bireylerin varlıklarına el koyacak, borçlu-alacaklı ilişkisini inşa edecek bir toplumsal atmosferin oluşmasına imkan olmadığı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda küresel ölçekte afetlere dayanıklı bir toplum inşa etmek, felaket öncesi ve sonrasında, topluluğun bireysel ve kolektif kapasitelerini arttıracak ve özgüçlenmesini olanaklı kılacak mekanizmaların kurulmasıyla mümkün olabilir. Neoliberal politikaların krizlerden savaşlara, doğal felaketlerden ekolojik yıkımlara kadar bütün toplumsal süreçleri kendisi için yenilenme ve yayılma anı olarak işlevselleştirme anlayışına karşı alternatif bir eğilime yaslanmamız gerekmektedir. Öyle ki neoliberal politikaları sadece kamusal varlıkların satılması, eğitim ve sağlıktan devletin çekilmesi başka bir deyişle devletin küçülmesi olarak değil bütün bunlar olurken bireysel ve toplumsal eyleme kapasitelerimizdeki azalmalara neden olan bir süreç olarak görmek gerekir. Bu nedenle doğal felaketlerin sonuçlarını bir anda olup biten bir olgu olarak değil, toplumun uzun zaman dilimlerini etkileyen bir süreç olarak okumak gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

EKLER

EK 1: Örnek Görüşme

Görüşmeci: Aykut Aykuralp

Görüşülen: B.A

Meslek: Mimar

Yer: Van / Merkez

Tarih: 01.04.2015

Konuşma Süresi: 52 dk.

AA: Deprem sürecinde kentin yeniden yapılmasında nasıl bir yol izledi? Kentte yaşayanlar bu sürecin neresindeydi?

B.A: Buna en az katkıyı kentliler sundu. Sunmak derken bu isteksizlik anlamında değil, en az fırsat kentliğe verildi. Örneğin; mimarlar odası planın yapılmasına hiçbir şekilde dahil olmadı, belediye Van'ın imarına yada planına çok dahil edilmedi. Doğrudan çevre ve şehircilik bakanlığının Mekansal planlama Daire Başkanlığının yaptığı bir plandır. Tamamıyla kendi inisiyatifleriyle yaptıkları bir şeydir. Aslında Belediye, Mimarlar Odası ya da TMOBB planlamayı kentlilerin yapmasını istemişti. Van'ı biz yeniden planlayalım fakat Bakanlığın kendi başına plan yapma yetkisi var. Resen yapma yetkisi var. İsteseniz de istemesiniz de biz yapacağız. Ama gelin bize katılın. Belediyede mecbur kaldı protokol yapmaya. Fakat, planlamaya pek bir katkısı olmadığı gibi, sürece dahil de olmadı.

AA: Kentteki yerel aktörlerin kentin planlamasına katılamaması neyi beraberinde getirdi?

B.A: Bir kenti planlarken kentin sosyolojisini iyi tahlil etmek gerekir. Bunu da dışarıdan gelen birinin ya da Ankara'da veya İstanbul'da oturan birinin yapması zor. Plan olarak yapılabilir ama bunun sosyolojisini kentlilerin isteklerini çok da o plana yansıtamazsın. Dolayısıyla

çok da doğru bir şey çıkmıyor. Örneğin Van’da mesela bizim en çok zorlandığımız şey, Van neredeyse 500 ya da 600 bin nüfuslu koca bir köy gibidir. Cumhuriyet Cad. gündüz güzel bir havada yürüyemezsiniz. Yâda Maraş Cad. çünkü kentin bütün yükü oradadır. İşte bunu planlama yaparken görmemişler. Van’da ikinci bir kent merkezi oluşturulamamış. Örneğin İstanbul’u düşünelim İstanbul’da Eminönü ayrı bir merkezdir, oraya insanlar bir şey için giderler, oradan Karaköy’e geçerler Karaköy’de başka bir hareketlilik vardır. Oradan çıkarsınız Beyoğlu’na orada başka bir hareketlilik ve ticaret vardır. Oradan Beşiktaş’ta indiğinizde farklı bir sosyoloji vardır. Fakat Van’da kalabalık bir yer olmasına rağmen herkes aynı yerededir. Şuan da Cumhuriyet Cad. aksında ya da Maraş Caddesi aksında dört beş tane AVM projesi yürütülüyor.

AA: Şu an devam ediyor mu AVM projeleri?

B.A: Devam eden şantiyeler var zaten. Onlarda açılınca muhtemelen biz cadde de yürüyemeyeceğiz. Ya da ne bileyim caddelere giremeyeceğiz. Çünkü çok kalabalık. Burada yaşayan insan çok fazla fark etmiyor ama Batıdan gelip gözlemleyenler çok fazla rahatsız oluyor.

AA: Örneğin Van’da yaşayanlarda Van’ın deprem sonrası çok kalabalıklaştığını söylüyor. Nüfus olarak çok büyük bir değişim olmamasına rağmen kalabalığın nedeni nedir?

B.A: Van da deprem sonrası birçok bina yıkıldı ve insanlar kenti terk etmek zorunda kaldı. O dönem de çok yanlış karar olduğunu herkes söylüyordu. Ama buna rağmen belki de hükümetin istediği bir şeydi. Vanlılar başka şehirlere gittiler. Antalya’ya İstanbul’a İzmir’e Düzcce’ye Ankara’ya dağıtıldı. Muhtemelen insanlar geri gelince tüketim alışkanlıkları değişti. O nedenle merkez daha kalabalık olmaya başladı. Nüfusta azalma vardır. Çünkü merkezde oturanların insanların büyük çoğunluğu TOKİ konutlarına yerleşti. TOKİ konutları da şehrin çeperlerine yapıldı. Ama gördüğümüz herkes şehirde. Ve yürümüyor. Daha doğrusu yürüyemiyorsunuz şehir merkezinde. Buda şuanda ol-

masa bile beş on yıl içinde ciddi bir planlama hatasının olduğu gerçeğini yansıtacaktır zaten.

AA: Deprem sonrasında yıkılan kamu arazileri nasıl değerlendirildi?

B.A: Şimdi birkaç tane örnek var var. Ben size Cumhuriyet caddesinden bir örnek vereyim. Cumhuriyet caddesinde şunda sanat parkı diye bir park var. Hemen karşısında büyük bir AVM inşaatı var. Sanat sokağının ön cephesinde olan bir yer. Planlama yapılırken hali hazırdaki boşluk alanlarının tamamını park olarak planladılar. Dediler ki şehir park ihtiyacını karşılamak için planlamaya dahil edelim. Planlamada vardır. O alan park yapıldı. Fakat çok değerli bir arazi. Şuan orayı almak isteyen çok kişi var. Belediye dedi ki bir burayı park yapacağız. Emniyet dedi ki biz karakol yapacağız, Valilik dedi ki biz satıp AVM yaptıracağız. Derken bu böyle bir çatışma oldu. Belediye biraz uyanıklık yaparak orayı parka çevirdi. Şu anda orası güvenli bir alan. Boşluk bir alan şehrin en önemli caddesi üzerinde. Orası kurtuldu. Cumhuriyet caddesinin bir aks yukarısında yine askeri bir alan vardı. Orası TOKİ'ye devredildi ve konut yapılacağı söylendi. Yine belediye biraz daha erken davranarak o alanı ücretsiz otoparka çevirdi. Ücretli olsa muhtemelen TOKİ vermezdi. Ücretsiz otoparka çevrildi orası da kurtuldu. Ama başka alanlarda var. Örneğin; bunlar doğrudan depremlerle ilişkili değil ama örneğin eski Vali Konağının yeri, şunda orada büyük bir AVM ve Rezidans yapılıyor. Yüksek katlı bir blok yaklaşık 20 katlı. Hemen biraz daha ötede eski belediye garajı vardı. O alanda da büyük bir AVM yapılıyor. Bütün bunlar aynı aks üzerinde yapılıyor. Yine biraz önce bahsettiğim Cumhuriyet Caddesi üzerindeki parkın karşısında AVM inşaatı var. Orada eskiden İl Özel İdaresi'nin binası vardı arka tarafta da bir okul vardı. Komple onu otuz yıllığına bir müteahhitlik firmasına kiraya verdiler. Şunda orada AVM yapılıyor. Bütün bunlar aynı aks üzerinde olduğu için muhtemelen oradaki trafik sorunu birkaç sene içerisinde ortaya çıkacaktır. Ama şunda stabil devam ediyor.

Van’da trafik sorunu yok ama o AVM’ler açılınca iki aks ta tamamen kapanacak.

AA: Kent merkezindeki AVM’leşme, Rezidanslaşma ya da yüksek katlı binaların ortaya çıkması tüketime yönelik kent inşa etmekle yada turizm kenti oluşturmakla ilgisi var mı?

B.A: Şimdi şunun adını koymak lazım bence. AVM yaparsınız, otel yaparsınız, rezidans yaparsınız bir şey üretmiş olmuyorsunuz aslında. Yani onlar tüketimdir. Üretim fabrika olur, atölyede olur, sanat galerisinde olur ama AVM üretim yok. Tamamı tüketime yönelik. Van’da şu anda organize sanayi bölgesinin. Van tüketimin hemen hemen tamamı dışarıdan alan bir kenttir. Van belki de Türkiye’de bu kadar tüketimin olduğu buna karşın üretimin az olduğu başka bir il yoktur. 2023 vizyonu AKP’nin saçmalıkları. Aslında Türkiye’nin tamamına dair bir proje, Van’daki durumu Türkiye’nin tamamına yansıtabiliriz. Tamamen tüketime dayalı, zaten inşaat yani AVM yapmak, Rezidans yapmak inşaat yapmak bunlar inşaat sektörüyle alakalı şeyler. Bunlar geçici olarak ekonomiyi rahatlatan şeyler. Ama çokta yürümez. Ama dediğiniz gibi Van özellikle İran’a yakın olması nedeniyle yakın zamanda Irak’tan da çok turist çeken bir yer. Burası karıştı biraz çok gelmiyorlar. Ama İran’dan belirli dönemlerde müthiş bir turist akını var. Ve buradaki AVM’ler kozmetik ürünleri satan dükkanlar. İnsanlar İranlılar gelecek ona göre programımızı yapıyoruz diyorlar. Belirli dönemlerde geliyorlar. Ve silip süpürüp götürüyorlar. Böyle bir artışı var buraya ama bundan acaba kaç kişi faydalanıyor. Yani işi olmayan Vasıfsız işçiye iş mi sağlanıyor yok. Belirli yerlerde kozmetik ürünü satan adamlar para kazanıyor. Onun dışında yine ekonomiyi canlandırıcı bir durum ortaya çıkarmıyor. Belirli kesimlere para kazandırılıyor sonra bitiyor o. Özellikle Newroz döneminde İran’da Newroz tatili 15 gün sürüyor, 15 gün insanlar burada ama bunlar çok varlıklı insanlar değil. Özellikle ben 3 hafta önce İran’daydım. Bana aynen dedikleri şey şu biz size İran’ın fakirlerini gönderiyoruz. Zenginler zaten size gelmiyor. Zenginler An-

talya'ya gidiyor İstanbul'a gidiyor yada Avrupa'ya gidiyor. Vize konusunda rahatladıkları için yada uzak doğuya gidiyorlar. Bize fakirler geliyor. Dolayısıyla Bizim ekonomimiz çok fazla bir fayda sağlamıyor.

AA: Bu süreçten kimler karlı çıkıyor. Deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinden aileler, bireyler, şirketler bağlamında düşündüğümüzde?

B.A: Her yerde olduğu gibi bir kere inşaat sektöründen müteahhitler ve zenginler, politikacılar zengin oluyor. Onun dışında kalan taşeron İşçi kesimi tok karnına çalışan bir kesim ya da inşaatta çalışan vasıfsız eleman gününü kurtarmaya çalışıyor. Türkiye'nin genelinde olduğu gibi müteahhitler çok fazla para kazanıyor, politikacılar buradan ciddi rantlar elde ediyorlar. Onun dışında Van'ın yerli kesimi bu pastadan çok fazla pay alamadı. Van'da depremden sonra yaklaşık 18.000 konut yapıldı. TOKİ bunları yaptı. Ve hemen hemen tamamını dışardan getirdiği müteahhitler ihale etti. Daha da enteresan olanı bu müteahhitler vasıfsız işçilerini de dışarıdan getirdiler. Örneğin Karadeniz'den gelen müteahhit aynı zamanda taşeronunu da, sıvacıasını da, mühendisini de dışarıdan getirdi. Neden böyle olduğunu sordüğümüzde bize çok hızlı bir şekilde yapmalıyız, bitirmeliyiz, Van'ın şuanda durumu da ortada biz ne inşaat işçisi bulabiliyoruz ne mimar bulabiliyoruz ne mühendis bulabiliyoruz ya da zamanında bulabiliyoruz. O nedenle tamamı dışarıdan geldi. Malzemesini de beraberinde getirdi. Parke mi yapacak parkesini de dışarıdan getirdi. Van'ın o nedenle bir geliri olmadı yeniden yapılanma sürecinden. O dönem bütün bu işler Vanlılara yaptırılmış olsaydı, örneğin Vanlı müteahhit çalışmış olsaydı TOKİ inşaatlarında yada Vanlı taşeron çalışmış olsaydı belki çok daha kolay toparlanabilirdi. Şuanda mesela Van'da dolaşın doğru düzgün kiralık daire bulamazsınız. Tamamı satılıktır. Çünkü insanlar elindekini çıkarmaya çalışıyor. Buradan uzun vadeli bir gelir elde etmek yerine hemen elinden çıkarıp kendini garantiye almak istiyor.

AA: Konutları düşük rakamlara mı satıyorlar?

B.A: Tabi ki. Hem düşük rakamlara veriyorlar hem de ellerinde hazır para bulunsun istiyorlar. Çünkü ekonominin gidişini görüyor insanlar. Yeni şantiyeler yapılıyor ama diğer doğu illerine nazaran çok azdır. Örneğin geçen hafta Mardin’de Diyarbakır’daydım müthiş bir inşaat var oralarda. Ama burada yok. Çünkü insanlar bir şey almak istemiyor. Kendilerini güvende hissetmiyorlar. Paralarını bir yere yatırmak istemiyorlar ellerinde bulunsun istiyorlar zor zamanlar için. Buda tabi hükümetin genel politikasını inşaat ekonomisine dayandırdığı için ekonomi burada şuan dönmüyor açıkçası. Ben mimar olarak bu sene Van’da çok bir şey yapamadım. Hatta iki üç senedir bir şey yapamadım.

AA: İmar planıyla bir ilişkisi var mı bu durumun?

B.A: Tabi tabi imar planıyla bir ilişkisi var. İmar planı daha sonra rayına oturdu. İnsanlar yatırım yapmak istemiyor. İnşaat alanında yatırım yapmak istemiyor. Çünkü satın alacak kimseyi bulamıyorlar. Ya da düşündükleri karı elde edemiyorlar. Çünkü Van’da muazzam bir konut stoku var. Özellikle depremde önce yapılmış binalara hem insanlar güvenmiyor hem de niteliksiz konutlar oldukları için elde kalmış durumda. Bunlar olunca yenisini yapmak çok mantıklı geliyor.

AA: İmar planında kentin merkezi alanı daha çok hizmet alanı olarak mı planlanmış. Daha öncesinde esnafların ve atölyelerinin olduğu alanlar nasıl planlanmış?

B.A: Van’ın temel problemi o. Van’ın çeper Mahallerinde hayvancılık yoğun olarak yapılıyor. Meyve yetiştiriciliği de özellikle Edremit tarafında yapılıyor. Van’da gettolaşma söz konusu değil. Kentin bir tarafı sanayi bölgesi bir taraf konut bölgesi bir taraf ticaret bölgesi bir taraf hizmet alanlarının olduğu bir yer. Van’da böylesi bir gettolaşma olmadı. Modern kentlerin hemen hemen tamamında vardır. Örneğin; İstanbul’da çok rahat gözlenmeyebiliyorsunuz. Kartal ilçesi denizci-

likle faaliyetlerin yürütüldüğü, limanların olduğu Silivri tarafı yine öyle Başakşehir tarafı tekstil kentlerin olduğu bir yer, Beyoğlu ticaretin döndüğü bir yer daha doğrusu sosyal hayatın döndüğü bir yer. Van'da bu durumdan bahsetmek mümkün değil. Kent tam anlamıyla kaos içerisinde. Bir bakıyorsunuz kentin en işlek caddesinin ortasına AVM yapıyor. O cadde de bütün hizmet birimleri var. Bankalar oradadır mesela. Örneğin Edremit tarafında atölyede bulabiliyorsunuz mermerciler sitesi var. Tam tersi bölgede üniversite tarafında organize sanayi bölgesi var. Aslında bu bir plan program dahilinde olması gerekir. Bir taraf sanayi olacaksa bu plan dahilinde yapılması gerekir, bir taraf konut olacaksa orada ticaretin onun dışında olması gerekir. Bu gün konutla ticaret bir arada yürümeyen bir şey.

AA: İmar planında böylesi bir durum planlanmış mı?

B.A: İmar planı kurgulanmış bir şey değil sadece revize edilmiştir. Eski plan revize edilmiş. Ama bunu yaparken çokta bir planlarının olduğuna inanmıyorum. Yani biz Van'ı planlayalım derken aslında iki boyutta plan yapılmış. Yollar açılmış burası konut, burası merkezi ticaret alanı, burası zamanında ne yapılmış mesela Edremit'te mermerciler sitesi tasarlanmış tamam orası devam etsin. Burayı koruyalım. Üniversite tarafında organize sanayi bölgesi var tamam biz orayı koruyalım. İşte bu alanda sekiz katlı bir bina var onu koruyalım. Hemen yanına iki katlı bir bina yapalım. Böyle şeyler var. O yüzden plan belediye ye geçtikten sonra muazzam revizyonlara uğradı. Çünkü planlanmış bir şey değil. İhtiyaçları karşılayan bir şey değil. Ve en önemlisi sürdürülebilir değil. Örneğin Van'ın merkezindeki (eski çarşı merkezi) bütün alanlarda yüzde yüz yapılaşma ön görülmüş. Bir önceki planda da öyle şuan ki planda aynı doğrultuda ve biraz daha geliştiriyor. Çünkü düşündükleri şey şu açıkçası bu merkez Van'a dar geliyor. Biraz daha büyütelim. Halbuki vizyonları olsa gelecek ön görüleri olsa mevcut merkezi büyütme yerine ikinci bir merkez yaratırlar. Ve ikinci bir merkez yaratmak demek ekonomiye de bir canlılık getirmek demektir. Çünkü orayı

yeniden yapılandırıyorsunuz. Mesela merkezde inşa edilen AVM'leri oraya götürüyorsunuz. Kamu binalarını orada yapıyorsunuz. Belediye-nin bir hizmet birimi o bölgeye kaydırılır. Dolayısıyla bir insan sirkü-lasyonu olur. Hem mevcut merkezdeki kalabalığı oraya götürürsünüz hem de yeni kurduğunuz merkezde ciddi dönüşümler sağlıyorsunuz. Ama bunu yapmak yerine merkezi daha fazla büyüterek hava alacak bir yer bırakmadılar. Dünyanın hiçbir yerinde yüzde yüz yapılaşma diye bir şey yok. İstanbul'da yok bu Paris'te de yok bu İzmir'de de yok bu. Hava alacağının alanlar olur kültür merkezleri olur, kent parkları olur burada şuan da öyle bir şey yok.

AA: Deprem öncesi imar planıyla deprem sonrası imar planı ara-sında bir fark var mı? Varsa bunun nedeni nedir?

B.A: yoğunluk var insan yoğunluğu var. Bu insanları bir yere yerleş-tirmek gerekiyor. Planda şunu diyemezsiniz Van en fazla 500 bin insan taşır o zaman 500 binden fazla insan gelmesin. Böyle bir öngörüyle plan yapamazsınız. Bunun yerine kentin 20 yıllık 30 yıllık projeksi-yonlarını yaparsınız. Benim en başta söylediğim gibi kentliği siz bu plana dahil etmezseniz. Çünkü kentli kendi ihtiyaçlarını bilir. Ben Van'ın neye ihtiyacı olduğunu bilirim ya da Mimarlar Odası bilir ve belediye plancısı bilir. Ama siz kentliği planlama sürecinin dışında bırakırsanız ve tamamen bunu yetkimiz var, resen yaparız dersiniz böyle bir şey ortaya çıkıyor. Dolayısıyla olmuyor. O planlama projeksiyo-nuyla kent olmuyor.

AA: Kent merkezinde orta hasarlı, yıkılan evlerin boşaltılması sü-reci vardı. Boşaltılan evlerdeki insanların çoğunluğu TOKİ'lere ve Kentin merkezindeki alanlara gönderildi. Sizce deprem kentin merkezinde kalan alanların boşaltılması için bir fırsat olarak gö-rüldü mü?

B.A: Aslında dediğiniz doğru. Depremde özellikle kent merkezindeki eski binaların hemen hemen hepsi ya yıkılması gerekiyordu ya da orta hasarlıydı güçlendirilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla kent merkezinin

boşaltılması gerekirdi. Ya da madem böyle bir durum var binalarımızı hasarlı eski, orta hasarlı ya da ağır hasarlı yada yıkıldı. O zaman yeni merkezler oluşturalım. Bu süreç sonrası yeni merkezlerin oluşması gerekiyordu. Edremit'in sırtlarında yeni konutlar yapıldı ya da erik dağının eteklerinde. Keza, Erciş yolunda da yeni konutlar yapıldı. Belki burada biraz toplu konut mantığına girmek lazım. 1945'lerde ikinci dünya savaşı sonrası Avrupa'nın hemen hemen tamamı yıkılınca bu toplu konut mantığı ortaya çıktı. İnsanların bir şekilde bir yerlere yerleştirilmesi gerekiyordu. Yeni şehirler yeni gettolar yapıldı. Sosyal donatısı olmayan topografyasına tamam anlamıyla uymayan yeni kentler kuruldu. 1945 ikinci dünya savaşı birde 2011 yılı, her ikisi de aynı mantıkla yapıldı. Şimdi Edremit'in sırtlarına gidin orada 8000 bine yakın konut var nerdeyse. Fakat konutların hiçbir sosyal donatısı yok. Sağlık ocağı planlanmamış, hastanesi planlanmamış, doğru düzgün okul planlaması yapılmamış, park alanı planlanmamış. Sadece konutlar yapılmış. İnsanları bir şekilde yerleştirelim mantığı var. Bunun biraz hükümet politikasıyla ilişkisi var. Biz mümkün olduğu kadar insanları bir yere yerleştirelim açıkta kalmasınlar gerisi nasıl olsa gelir. Ama o gerisi gelmedi. Örneğin Edremit'e gidin sağlık ocağından reçetenizi alın ilaç alacak eczane bulamazsınız. Üstelik aşağı merkeze inmek zorundasınız. Çünkü bir plan yok bir öngörü yok, bunların neye ihtiyacı olur ön görüşü yok. Sağlık ocağı şuanda var ama yapılırken planlanmadı. Fakat çok güzel planlanmış şeyler var. Örneğin Camii, her TOKİ'ye bir yada iki Camii yapıldı. Ve yerleri de özellikle seçilmiş güzel yerler. Olması gereken yerde. Ama olması gerekirken bir kültür merkezi var mı, yok. Sağlık ocağına ulaşma kolaylığı var mı, yok. Okula doğru düzdün ulaşabiliyor mu, ulaşamıyor.

AA: Neden Camii?

B.A: Bizim halkımız muhafazakar bir yapıya sahip. Gözüne de geliyor Camii. Camii yaptığımız zaman oradan bir geri dönüşte alabiliyorsunuz. Politik ve seçim gibi geri dönüşler.

B.A: TOKİ evleri yapıldı fakat insanlara pahalıya verildi. Ben bir Mimar olarak bir evi kaç mal edersiniz. TOKİ kaç mal eder onu bilirsiniz. Hızlı bir şekilde yapar malzemeyi olduğu kadar az kullanır. Kalitesiz malzeme kullanır. Böylece konutun bir fiyatı çıkar. Bunun dışında bunu halka satarsın. Konut yaptığında, gerçi sosyal bir devletiz. Devlet herkese barınma hakkı sunar gibi bir şey var anayasada. Ama bunu da satıyor. Bunu anlayışla karşılıyorsun. Fakat bunun dışında, örneğin; devlet size yol yapmak zorunda ücretsiz bir şekilde, size okul yapmak zorunda, sağlık ocağı yapmak zorunda, diyanet işleri başkanlığı var size camii yapmak zorunda. Bütün bunlar depremden sonra yapılan konutların fiyatına eklendi. Normalde yüz liraya mal ettiğiniz bir konutu yüz on liraya müteahhittin karıyla beraber vatandaşa satıyorsunuz. Fakat yüz liraya mal ettiğiniz şeyi vatandaşa iki yüz liraya satılar. Çünkü fiyatın içerisinde yolu da, soktular biz size yol yaptık, cami yaptık, okul yaptık, sağlık ocağı yaptık onunda parası vatandaştan alındı. Hükümet söylüyor biz 2 milyar TL yatırım yaptık çok hızlı bir şekilde. Ama aslında hükümet buradan çok karlı çıktı. Çünkü ücretsiz yapması gereken yolu vatandaşa sattı. Cami'yi bile sattı.

Ben burada bir şey anlatmak istiyorum. Benim dayımın evi de yıkıldı. O dönem şehir merkezinde bir sitede oturuyordu. Evleri yıkıldı ve TOKİ evleri verdiler onlara. Yüzünden, o masrafları karşılayamadıklarından geri geldiler. TOKİ'de daha çok memur kesim yaşıyor. Van'ın dışından gelen öğretmen, doktor, memur gibi mesleklere sahip olan insanlar yaşıyor. Çünkü dışardan gelen insan öyle bir konfor istiyor. Ev iyi ısınsın, güvenli site olsun, otoparkı olsun ne bileyim kendini deprem karşı güvende hissetmek istiyor.

AA: Sizde Van nereye gidiyor. Deprem Van'ın yeniden yapılanmasına olanak sağladı mı? Örneğin kentte yaşayan herkesin mi yoksa küçük bir azınlığın fırsatı olarak mı kendisini gösterdi?

B.A: Deprem bir fırsattı ama o fırsatı yakalayamadık yani o elden kaçtı. Hem planlama açısından bir fırsattı hem yeniden yapılanma bağla-

mında bir fırsattı. Konut stokunun, okul stokunun değişimi anlamında biraz daha nitelikli yapılar elde edilebilirdi. O anlamda da bir fırsattı. Ekonomi açısından da zaten bütün gözler Van da kent nerdeyse ekonomi sıfıra inmiş yeniden bir sanayi işletmeleri açılabilirdi. Öyle bir fırsatımızda vardı. Fakat bunların hiç birini yakalayamadık. Özellikle planlama açısında fırsatı kaçırdık. Çünkü planlamayı kentliler yapamadı. Dışarıdan bize dayatıldı. İkinci olarak mekansal olarak daha zengin mekanlar elde edebilirdik. Örneğin, şehrin daha çok hava alabileceği alanlar elde edebilirdik. Riskli alanlar var Van'da. Özellikle göl kıyısındaki mahallerin birçoğu aslında su altında kalma riski olan alanlar ve onlar bir şekilde tahliye edile bilirdi. Onlar hala yerlerinde duruyorlar hala aynı riski taşıyorlar. Dolayısıyla fırsatı da kaçırdık. Biz en azından ağır sanayi hamlesi de olmasa inşaat hamlesiyle Van ekonomisinin düzeltebilirdi onu da daha önce belirttiğim gibi 18000 konutun hemen hemen tamamı dışarıdan gelen müteahhitlere ihale ettiler. Onu da biz yapamadık paranın tamamı dışarı çıktı. Depremden sonra insanlar ticaretlerini, işletmelerini bırakıp Van dışına çıktıkları için geldiklerinde çokta umdukları ortamı bulamadılar. Dolayısıyla Van kendi imkânlarıyla da ekonomi yaratamadı. O yüzden aynı sefirde devam ediyor. Gittikçe elimizdekini tüketiyoruz. Yani ekonomik açıdan fırsat yakaladı ama.

AA: Kim karlı çıktı öyleyse bu durumdan?

B.A: Van'da depremden sonra çok fazla bir şey yok aslında. Hem inşaat anlamında hem tarım anlamında ya da ekonomik anlamda çok fazla bir şey yapılmadı aslında. Çok fazla konut yapıldı ama onu da biz yapamadığımız için Karadenizli, Orta Anadolu müteahhitler zengin oldu bundan. Satılan kamu arazilerinin çoğunu kentte gözü olan örneğin Global AVM diğer bir şey yapılıyor Vanlı değil mesela. Şurada Van City adlı AVM yapılıyor onlarda Vanlı değil. Diyarbakırlı. Zamanında onlara satılmıştı. Daha da satılacak çok alan var fakat biraz daha kentlilerin direnişi söz konusu. Örneğin, şurada Hükümet binası var. Oda

bir önceki Vali ben burayı satıp AVM yapacağım demişti oda satamadı her halde. Kent biraz direniş gösterince şunda hala kamu binası olarak kalıyor. Çok fazlada kalmaz çünkü çok değerli bir alan orası da elimizden gider yakında. Valilik binası Van'ın en eski binasıdır. Çirkin bir bina diye söyleniyor. Fakat ben o binayı beğeniyorum çünkü devletin 1970'lerde 1980'lerde otoritesini simgeleyen bir bina o yüzden yıkılmasından, yıkılıp yerine yeni bir şey yapılmasındansa korunması daha iyi olur. Neyse ki böyle düşünen insanlar var ki hala ayakta ama çokta ayakta duramaz herhalde. Çünkü muazzam değerli bir alan. Fazla olması, hem malikleri arasında gelir dengesizliğinin olması dolayısıyla binalar yapılamıyor şuan o alanlarda. Ama o alanlar hep boş kalmaz. Ve değerli alanlar örneğin; 2 Nisan aksında çok güzel siteler vardı, konutlar vardı. Şuan onların hemen hemen tamamı yıkıldı. Hepsi de şuan da boş. Çünkü çoğunun sahibi memur, orta gelirli yada orta alt gelirli insanlar. Dolayısıyla o binalar yenide yapılamıyor.

AA: Ne olacak o araziler sizce?

B.A: O araziler muhtemelen şunda mal sahipleri direniyor müteahhitte vermemek için ya da müteahhitte ucuz bir şekilde vermemek için. Muhtemelen bir kaç sene içerisinde hepsi daha iyi teklifler veren müteahhitlerin eline geçer. AVM, Rezidans yapmak için ne bileyim bunun gibi tüketime dayalı şeyler. Çünkü Van muazzam bir nüfusa sahip şuan da örneğin bugüne kadar Van'da doğru düzgün AVM yok. Şuan yapılan beş altı tane büyük AVM dışında daha faaliyete geçmiş durumda değiller. AVM yok. İstanbul, İzmir, Ankara'dakine benzer türde AVM'ler yok. Dolayısıyla bu alanlar onların gözünü kamaştırıyor. Önümüzdeki dört beş sen içerisinde muhtemelen değişecektir. İnsanların tüketim biçimleri de değişiyor. Eskiden mahalle bakkalından ne bileyim çarşıdaki esnaftan alışveriş yapan adam şunda daha çok markete gidiyor örneğin. Depremden sonra öyle bir durumda ortaya çıkacaktır. İnsanların tüketim alışkanlıkları biraz değişti. Örneğin, Van'da kahve kültürü yok aslında daha çok kahvehaneler var ve kahvehanelerde hiçbir

şekilde kahve yapılmaz. Çay yapılır sadece ve çok ucuzdur çay. Fakat depremden sonra müthiş bir kafeler zinciri olmaya başladı. Kahve di-yarı, kahve deryası, kahve durağı gibi şeyler açıldı ve bunlar muazzam rağbet gören şeyler. Aslında kültürümüzde olmayan şeyler. kapalı bir mekanda akşama kadar oturuyorsun. Halbuki bunun yerine dışarda oturup, kahvede oturup çay içmek bizim daha fazla kültürümüz. Ama şuanda örneğin kahvede 50 kuruş verip çay içmektense Özsüt'e gidip 3 TL'ye çay içebiliyoruz yani. Rahatlıkla da o parayı veriyoruz. Bundan Van'ın bir karı var mı bu durumdan. Verdiğimiz 3 TL çayın bir faydası olur mu Van'a.

AA: Çok teşekkür ederim.

B.A: Ben teşekkür ederim.

EK 2: 2011 Van Depremleri Fotoğrafları



Fotoğraf 1: Depremde Yıkılan Binalar

<http://www.dunya.com/guncel/vanda-7-2-buyuklugunde-deprem-135810h.htm> Erişim Tarihi: 21.03.2016



Fotoğraf 2: Yaralı Kurtarılmasına Rağmen Hayatını Kaybeden ve Depremın Sembolü Haline Gelen Küçük Yunus

<http://www.milliyet.com.tr/niye-dayanamadin-cocuk-/gundem/gundemdetay/26.10.2011/1455188/default.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2016).



Fotoğraf 3: Arama-Kurtarma Çalışmaları

<http://fotogaleri.ntvmsnbc.com/vanda-siddetli-deprem.html?position=13>

Erişim Tarihi: 21.03.2016)



Fotoğraf 4: Vatandaşlar Yaralı Kurtarma

<http://www.milliyet.com.tr/van-da-7-2-buyuklugunde-deprem/gundem/gundemdetay/24.10.2011/1454183/default.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2016).



Fotoğraf 5: Depremde Yıkılan Bayram Otel

<http://t24.com.tr/haber/vanda-ilk-iddianame-tamamlandi-bayram-otelinin-sahibine-22-yil-6-ay-hapis-cezasi-istemi,209312> Erişim Tarihi: 21.03.2016).



Fotoğraf 6: Yıkılan Okul Binası

<http://www.milliyet.com.tr/depremden-once-bu-bina-okul-du/gundem/gundemdetay/26.10.2011/1455385/default.htm> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 7: Kamu Binası

<http://www.milliyet.com.tr/buyuk-sorusturma/gundem/gundemdetay/01.11.2011/1457612/default.htm> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 8: Van Depremi Çadır Dağıtım İzdihamı

<http://www.milliyet.com.tr/yardimda-dagitim-rezaleti/gundem/gundemdetay/25.10.2011/1454901/default.htm> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 9: Van Depremi Yardım Dağıtım İzdihamı

<http://www.objektifhaber.com/vanda-yagma-basladi-97151-haber/> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 10: Van Depremi adır Kent

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/vanda-kar-yagisi-basladi> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 11: Van Depremi Çadır Kent

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/vanda-her-sey-normalmis-1074259/>

Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 12: Van Depremi Çadır Kent

<https://www.dunyabulteni.net/yurt-haberleri/100-gun-gecti-cadirlar-kalkmadi-h195056.html>

Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 13: Van Depremi adır Kent

<https://www.e-psikiyatri.com/vanda-cadir-yanginlari-travmasi-uyutmuyor> Erişim Tarihi:
21.03.2016.



Fotoğraf 14: Van Depremi Konteyner Kent

<https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/01/11/vanda.konteyner.kent.calismalari.suruyor/644337.0/index.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 15: Van Depremi Konteyner Kent

<http://www.sozcu.com.tr/2012/gundem/konutlari-birakip-konteynere-yerlestiler-158202/>
Erişim Tarihi 13.03.2016.



Fotoğraf 16: Van Depremi Konteyner Kent

<http://www.sozcu.com.tr/2012/gundem/konutlari-birakip-konteynere-yerlestiler-158202/>
Erişim Tarihi 13.03.2016.



Fotoğraf 17: Van Depremi Konteyner Kent Direnişi Açlık Grevi

<http://www.haberercis1.com/van/vanda-depremezdedelerin-sesini-duyan-yok-h34122.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 18: Van Depremi Konteyner Kent Direnişi Açlık Grevi



Fotoğraf 19: Van depremi Konteyner Kent Direnişİ Ankara Yürüyüşü

<http://www.gazetevan.com/vanli-depremzede-44-aile-ankaraya-yuruyor-68114.html>

Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 20: Van depremi Konteyner Kent Direnişİyle Dayanışma



Fotoğraf 21: Van depremi TOKİ Afet Konutları

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/26>
Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 22: Van depremi TOKİ Afet Konutları

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/17>
Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 23: Van depremi TOKİ Afet Konutları

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/24>

Erişim Tarihi: 21.03.2016.



Fotoğraf 24: Van City AVM Projesi



Fotoğraf 25: Van AVM



Fotoğraf 26: Van Rezidans ve arŐı AVM

EK 3: 2011 Van Depremi Gazete Manşetleri



Yeni Şafak

TÜRKİYE'NİN BİRİNCİSİ

24 EKİM 2011 PAZARTESİ

44 SAYI

DOĞU SALLANDI YÜZLERCE ÖLÜ

ALLAH'IM YARDIM ET



Başlangıçları Van'da
Van'da meydana gelen depremde binlerce vatandaşın hayatını kaybettiği, binlerce insanın yaralandığı, binlerce evin, işyerinin ve diğer yapıların yıkıldığı bir felakete sebep oldu. Van'da meydana gelen depremde binlerce vatandaşın hayatını kaybettiği, binlerce insanın yaralandığı, binlerce evin, işyerinin ve diğer yapıların yıkıldığı bir felakete sebep oldu.

7.2 büyüklüğündeki deprem Van'ı vurdu. İl merkezinde 10 bina, Erçiş'te ise 30 bina ve 1 öğrenci yurdu, 5 atom bombası etkisi oluşturan sarsıntıyla çöktü. İlk belirlemelere göre 150'ye yakın kişi hayatını kaybetti. Butün dualar, enkaz altında hayat mücadelesi veren canlar için...

PKK JITEM OLDU KÜRTLER RAHATSIZ



ÖLDÜRÜN TALimatı CLINTON'DAN

Clinton'ın ölümlerine sebep olduğu iddia edilen...
Clinton'ın ölümlerine sebep olduğu iddia edilen...
Clinton'ın ölümlerine sebep olduğu iddia edilen...

Dışişleri Bakanlığının terör suçlarının tedbirleri için uyguladığı Kürt aydınlarını Mützin Karlıoğlu, devletin atdığı ödeneklerle aktarıcı örgütünde PKK'nın JITEM faaliyetleri sızdı. Pazarcıkoğlu "Öğüt 1996'daki deprem depremci devlet, Kürtler barındırılmadığı" dedi.

İHTİYARLAR SİYİTİRER GENÇLER ÖLÜYÜR

Karlıoğlu, 11 Temmuz'da evine PKK'nın devletin ilk kez sızdırılması sonucu öldürüldü. "Bütün bu suçların sorumlusu Clinton Karlıoğlu, Abdullah Karlıoğlu, Mustafa Karlıoğlu ve diğerleri. Kürtlerin bu suçları..."

KÜRTLER ARTIK PKK'YI SORUŞULUYOR

Karlıoğlu, devletin JITEM'i sızdırılması sonucu...
Kürtlerin artık PKK'yı soruşturduğunu söyledi.

8 SİDDEYİNDE İHRAÇ EDİLDİ

Morikova İslam Van'a 30 kilometre uzaklıktaki Tahran...
Morikova İslam Van'a 30 kilometre uzaklıktaki Tahran...

KANDILI DEN KORKUTAN TAHHİN

Van'da meydana gelen depremde binlerce vatandaşın hayatını kaybettiği...
Van'da meydana gelen depremde binlerce vatandaşın hayatını kaybettiği...

KANIZDAN 500 YAKALI DÖKÜ

Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...
Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...

8 KEMERLİDEN ÖZEMİR ÖLDÜ

Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...
Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...

100 YAKALI ÖLDÜ

Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...
Özdemir'in ölümüne sebep olduğu iddia edilen...

www.netgazete.com
%7.62
%4.33
%4.01
alBaraka

evrensel başyazı
İstanbul... Van... deprem!
Kari Müry, şeytani,
"teşviiyetçi" çözümlerini
"meydan"ı "özümler" ile
"kendi"yi ilahlaştırıyor!
25 Temmuz'da... s.3

www.evrensel.net

GÜN LİK

emek evrenseldir 11 Kasım 2011 Cuma Yıl: 10 Sayı: 3734

Fiyatı: 75 Kuruş

MESANİ GARANİ



TAAMMÜDEN GİNAYETİ!

Bakan Erdoğan Bayraktar'ın 'Söylentilere itibar etmeyin. Şu an için deprem açısından en güvenilir yer" dediği Van'ı yine deprem vurdu. 7 kişi öldü, enkaz altında onlarca kişi var.



Şeytani Bakan'ın depremi ile ilgili en güvenilir yerini söylüyor. Van'da bu sözün peşinde...
Van'da her yöreliklerin bu korkusu hakim.

HESAP VERİN!

ÖNCEKİ gece her kez daha depremi sarastan Van'da tren bir facia yapılmış, beşte bu kadar olmak üzere hükümet yetkilileri ve valinin ilk depremden dönen almıştıkları da gördüklerini senin. Çözüme ve Şifanıklık Bakan Erdoğan Bayraktar daha 10 gün önce, "Depremde en güvenilir yer" Van ve Erzurum hükümetleri yapılmıştı. Diğer bazıları için deprem. 7 kişi öldü, enkaz altında onlarca kişi var.

DEPREM VAN'I BİR KEZ DAHA VURDU

VAN'DA 23 Ekim'de meydana gelen ve 6.0 RT'de açıklanan büyüme yapılmış, depremin yozlaşmış hükümetin, önceki gece yapılmış depremden sonra 7 kişi öldü, 29 kişi yaralı kaldı. Enkaz altında ise hükümetler için hükümetler. İçişleri Bakanı Erdoğan Bayraktar, "Bu depremde en güvenilir yer" Van ve Erzurum hükümetleri yapılmıştı. Diğer bazıları için deprem. 7 kişi öldü, enkaz altında onlarca kişi var.

ŞPEKÜLASYONLARA İNANMAYIN

ÇÖZÜM EN GÜVENİLİR YERİNDİR. BİR KAVANLA SAKI GÖZLENDİĞİNİ SORARIN!
Şeytani Bakan'ın depremi ile ilgili en güvenilir yerini söylüyor. Van'da bu sözün peşinde...
Van'da her yöreliklerin bu korkusu hakim.



Facia böyle gelmiş!

DEPREMDE yozlaşmış hükümetin, önceki gece yapılmış depremden sonra 7 kişi öldü, 29 kişi yaralı kaldı. Enkaz altında ise hükümetler için hükümetler. İçişleri Bakanı Erdoğan Bayraktar, "Bu depremde en güvenilir yer" Van ve Erzurum hükümetleri yapılmıştı. Diğer bazıları için deprem. 7 kişi öldü, enkaz altında onlarca kişi var.



İMO: Can kayıplarından afet yönetimi sorumludur

İMO'da depremin en güvenilir yerini söylüyor. Van'da bu sözün peşinde...
Van'da her yöreliklerin bu korkusu hakim.

Depremzedeğe gaz bombası

VAN'da meydana gelen 5.2 büyüklüğündeki depremin ardından yozlaşmış hükümetin, önceki gece yapılmış depremden sonra 7 kişi öldü, 29 kişi yaralı kaldı. Enkaz altında ise hükümetler için hükümetler. İçişleri Bakanı Erdoğan Bayraktar, "Bu depremde en güvenilir yer" Van ve Erzurum hükümetleri yapılmıştı. Diğer bazıları için deprem. 7 kişi öldü, enkaz altında onlarca kişi var.

Kıranlık: Hesap sorulması gerekiyor

İMO'da depremin en güvenilir yerini söylüyor. Van'da bu sözün peşinde...
Van'da her yöreliklerin bu korkusu hakim.



İZLENİM

İYİ HAN HERŞEY KONTROL ALTINDAYMI?
VAN'da depremin en güvenilir yerini söylüyor. Van'da bu sözün peşinde...
Van'da her yöreliklerin bu korkusu hakim.



ekonomi zincirinin
güven halkası :
ÇAĞDAŞ Faktoring

ÇAĞDAŞ
Faktoring
Sistem Faktörleri
444 18 80

Taraf

BÜYÜKMEK TARAF OLMAKTIR 24 İYUN 2011 CUMARTESİ 10.000 TL

TÜRKİYE gün ortasında sarsıldı. Merkez üssü Van'a bağlı Tabanlı Köyü olan ve yerin 5 km altında meydana gelen depremde, 100'ün üzerinde can kaybı ve binlerce yaralı var. En büyük hasar 54 binanın yıkıldığı Erçiş'te

7.2



HEP AYNI SAHNE

1939 Erzincan, 1966 Varto, 1975 Lice, 1976 Çaldıran, 1999 Kocaeli... Devletin ihmalkârlığının bedelini bu depremlerde yitirdiği onbinlerce canla ödeyen Türkiye, dün Van'da yine aynı acıyı, yine aynı acıı yaşadı

Dünya Van'a elini uzattı...

Kandilli 6.6 zannediyor
Kandilli 6.6 zannediyor acısının buçukünlü acısını...
Kandilli 6.6 zannediyor acısının buçukünlü acısını...
Kandilli 6.6 zannediyor acısının buçukünlü acısını...



EN BÜYÜK DEPREMLERDEN BİRİ

ERÇİŞ ÖLÜ KENTE DÖNDÜ
ANKARA, VAN'A TAŞINDI

ERÇİŞ ÖLÜ KENTE DÖNDÜ
ANKARA, VAN'A TAŞINDI

Merkez üssü mucizesi...



Susurluk'ta medya patronları da var...

Kaddafi'nin son günleri

24.06.2011 Pazartesi 06:00

7.62% 4.33% 4.07%

www.netgizli.com

AtBaraka

FIYATI: 48 KURUŞ

HER GÜN 4 SAYFA BULMACA

Takvim

HALKIN GAZETESİ www.takvim.com.tr 24 EKİM 2011 PAZARTESİ

VAN'DA 7.2'LİK FELAKET

13:41 ACISI

Deprem kâbusu doğudan vurdu. Van, 25 saniyede yıkıldı. En ağır hasan Erciş aldı. Yüzlerce kişi enkaz altında kaldı.



139 ÖLÜ 900 YARALI

Merkez üssü Van'a 30 km. uzaklıktaki Tabanlı Köylü olan 7.2'lik deprem Türkiye'yi yasa boğdu...

Kandilli Rasathanesi, ölü sayısının bine ulaşabileceğini açıkladı. 9 kişi ise enkazlardan sağ çıkartıldı...

17 EKİM 5 Milyonluk deprem saat 13:41'de meydana gelen 7.2'lik deprem Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Ağır hasar Diyadin'de kaydedildi. Van'da 13 kişi yaralı olarak çıkarıldı.

18 DEPREM Van'da deprem 13:41'de başladı. Kandilli Rasathanesi, ölü sayısının bine ulaşabileceğini açıkladı. 9 kişi ise enkazlardan sağ çıkartıldı.

19 VAN'da 13 binlerce evin hasarı olduğu bildirildi. Erciş'te en ağır hasarlar görüldü. 10 kişi yaralı olarak çıkarıldı. Van'da 13 kişi yaralı olarak çıkarıldı.

20 KANDILLI Depremi Kandilli Rasathanesi Van'da 7.2'lik deprem olduğunu açıkladı. 9 kişi enkazlardan sağ çıkartıldı. 10-15'te

7.2

'lik deprem Van'ı vurdu...
1000'den fazla ölü - yaralı var

YIL 5 SAYI 1561 40 Kurus

24 EKİM 2011 PAZARTESİ

SÖZCÜ

ACI ÜSTÜNE ACI

En büyük 6.5 olan 7.0 afta yarandı

Enkaz altında 5 aramaya katılmaya çalışan vatandaşlar, enkazı yapmaya baştı

7.2'lik deprem Van'da 1000'den fazla ölü yaralı yarandı

Şehit acısıyla yanan Türkiye, şimdi de deprem acısı yaşıyor. Felaket çok büyük... Devlet alarma geçti

SİKİNTİLİ günde bir Van'da 100'den fazla kişi yaralı olarak tedavi edildi. Marmara'da meydana gelen deprem, 27 saatte seldi. Van'ta en az 1000'den fazla kişi yaralı olarak kayıtlara geçti. Bu yıl en büyük deprem Van'da yaşandı.

Kırsal binaları çöktü
ÖZELLEŞTİRİLMİŞ binaların çökmesi Van'da en büyük felakete sebep oldu. Çökme hızları 100 km/s'e kadar ulaştı. Çökme hızları 100 km/s'e kadar ulaştı. Çökme hızları 100 km/s'e kadar ulaştı.

Kentten kaçış başladı
ÇEVRE dışı binaların çökmesi, Van'da büyük bir paniğe sebep oldu. Kentliler, Van'dan kaçmaya başladı.

Enkaz altında 5 aramaya katılmaya çalışan vatandaşlar, enkazı yapmaya baştı

7.2'lik deprem Van'da 1000'den fazla ölü yaralı yarandı

ANKARA afet bölgesinde!

Mehmetcik'ten büyük destek

Kuzey Anadolu Fayı etkilendi

İsrail yardım önerdi... / En büyük depremler... / Facianın fotoğrafları... / HESPEİ 6'9 DA

TOKMAK İnfaz ve petrol!
İnfaz ve petrol...
İnfaz ve petrol...

Operasyonlar sürüyor. 4 halin daha öldürüldü
Dün 4 şehit verdik
Operasyonlar sürüyor. 4 halin daha öldürüldü. Dün 4 şehit verdik.

Kaddafi'nin sulama projesi
Kaddafi'nin sulama projesi...
Kaddafi'nin sulama projesi...

Türkiye'den yeni hamle / 168 milyar \$'lık servet ne olacak / Terör saldırısı gibi kaza / MÖCÜRÇÜRÜM / Feci sorun!

HER GÜNÜMÜZE BİR HADİS 35 KUPONA GERÇEKTEN HABER VERİR

Her yeni gün, yeni bir hadis kapayın. Akademiye katkı için her ay bir kupa kazanın.

YENİASYA

İLK KUPON YARIN

ASYA'NIN BAHTININ MİFTAHI, MEŞVERET VE SÜRADİR 34 EKİM 2013 PAZARTESİ 75 KR. www.yeni-asya.com.tr



Van'da deprem

VAN'DA MEYDANA GELEN DEPREM ÇOK SAYIDA BİNAVI YIKTI. CAN KAVIPLARI VAR. BİRCÖK KİŞİ ENKAZ ALTINDA KALDI

7.2

Van'da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki deprem, manye hatta hafif seismogen çukuk kayıpları var. Vanlıların 15. Dönemsel Top Farklılık Hattında yeni gelen 35 günün yerli. Erzurum, Ağrı, Mardin, Diyarbakır, Muş, Hakkari, Şırnak, Batman, Van ilmi ve ilçelerinde de meydana gelen deprem çok sayıda can ve maddi kayıplara sebep oldu.



ORTAK PAYDA ATATÜRKÇÜLÜK DEĞİL, DEMOKRASİ

CELİNERİN NOKTADA NEREDEYSE ATATÜRKÇÜ SAVINCA FARKLI ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI ORTAYA ÇIKMIŞ DURUMDA VE HEPSİ BİRBİRLİLE KAVGALI.

ARALARINDA ÇOK DERİN UÇURUMLAR VAR

12 Eylül Anayasasının 38. maddesi kapsamında, her iki taraf da kendi çıkarını koruyarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin en geniş ve en büyük devletidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin en geniş ve en büyük devletidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin en geniş ve en büyük devletidir.

KEMALİZME TOPLULUN DOKUSU UYUŞMUŞTUR

Kemalizm, topluluğun en büyük sorunu ve en büyük sorunu. Kemalizm, topluluğun en büyük sorunu ve en büyük sorunu. Kemalizm, topluluğun en büyük sorunu ve en büyük sorunu.



SELMA SEVİKLİ:

Bugünün dünyasında Kemalizme yer yok

“

Dünya hergizkinde olduğu gibi, dünyamızda da olduğu gibi, bugünün dünyasında Kemalizme yer yok. Bugünün dünyasında Kemalizme yer yok. Bugünün dünyasında Kemalizme yer yok.

ÇUKURCALI ÇOCUKLAR:

21 yıldır her hafta, 100 bin çocuğa yardım ediyoruz. Çukurcalı Çocuklar için yardım ediyoruz. Çukurcalı Çocuklar için yardım ediyoruz. Çukurcalı Çocuklar için yardım ediyoruz.

Artık yeter

Anayasa için uzmanlar heyeti
Din eğitimi 25 yıl ara, büyük bir kavay

Sizin de kâr payına yüksek olum...

TL	USD	EURO
%9.61	%4.66	%4.34

Size en yakın şube



www.netgaz.com.tr

KÖK ÖZEL TARIFLER
KURABİYELER
TAM SAYFA POSTA'DA

Cilt Bakımı ve Güzellik
TAM SAYFA POSTA'DA
BULMACA GAZETESİ
HER GÜN BEKLENEBİLİR

DR. ENDER SARAC
AGRILARLA NASIL BAŞA ÇIKARIZ?

KURDELE NAKIŞLARI
TAM SAYFA POSTA'DA

TAVUK YEMEKLERİ
YARIN TAM SAYFA POSTA'DA

POSTA
Türkiye'yi ve insanları çok seviyoruz
34 EKİM 2011 PAZARTESİ www.posta.com.tr HAFTA İÇİ 45 KURUŞ Sabırsız 1 TL

KARŞI CİNSİ ETKİLEME YOLLARI
BİRİNCİ AŞAMA YARIN BAŞLAR
ESRA SAYG
BORSADA NELER OLUYOR?

VAN'DA 7.2'LİK DEPREM ÖLÜ SAYISI 1000'İ AŞABİLİR

YIKILDIK

Cukurca'da şehit olan 24 askerinin yasını tutan Türkiye'yi dün bir deprem vurdu. Merkez üssü Van'ın Tabanlı köyü olan ve 29 saniye süren deprem en fazla hasarı Erciş'e verdi. Erciş'te yüksek binaların neredeyse tamamı çöktü. Ölü sayısının 100'ü aştığı, 346 kişinin de enkaz altında olduğu açıklandı. 1500 yaralı var

ENKAZDA KADINLAR VE ÇOCUKLAR VAR

Depremi izleyen binlerce insanın haberi beklerken beklenen haberi aldı. 17:15'te ilk 7.2'lik deprem geldi. İlk deprem 29 saniye sürdü. Depremden önce Erciş'te yağmur yağmıyordu. Erciş'te deprem 29 saniye sürdü. Depremden önce Erciş'te yağmur yağmıyordu. Erciş'te deprem 29 saniye sürdü. Depremden önce Erciş'te yağmur yağmıyordu.

KIZ ÖĞRENCİ YURDU ÇÖKTÜ

Merkez üssü Erciş'te 20 kilometre uzaklıktaki Tabanlı köyü olan 7.2 büyüklüğünde deprem dün saat 17:15'te ilk meydana geldi ve 29 saniye sürdü. Depremden önce Erciş'te yağmur yağmıyordu. Erciş'te deprem 29 saniye sürdü. Depremden önce Erciş'te yağmur yağmıyordu.

BİLANÇO ÇOK AĞIR OLABİLİR

Karadibi Belediyesi'nde depremde yıkılan binaların 1.5'ini tahmin ediyor. Karadibi Belediyesi Başkanı Mustafa Yılmaz, depremde yıkılan binaların 1.5'ini tahmin ediyor. Karadibi Belediyesi Başkanı Mustafa Yılmaz, depremde yıkılan binaların 1.5'ini tahmin ediyor.

Hürriyet

Acının merkez üssü **VAN**

YIKILDIK 7.2

7 katlı bina tek kat oldu

ATES YAKIP SABAHLADILAR

Hastalar bahçede

Terör yüzünden unutmak istediğimiz haf-tanın son günü, acı haber Van'dan geldi. 7.2 büyüklüğündeki depremde çok sayıda bina yıkıldı. Enkaz altında kalanlar var.

DOĞU'DA BÜYÜK FAYLAR
Rize'de Çarşamba faylında oluşan 3.2'lik de-prem, Van'da 7.2 büyüklüğündeki depreme sebep oldu. Depremi dünya çapında hissettiren Van'da, 10 kişi yaralandı.

Erciş'te, enkazı gezdi
Erciş'te enkazı gezdi. Erciş'te enkazı gezdi. Erciş'te enkazı gezdi.

VAN VE ERCİŞ'TE 5.00 ÖLDÜ
Van ve Erciş'te 5.00 kişi öldü. Van ve Erciş'te 5.00 kişi öldü.

30 ALDEN 1225 İKAF GELDİ
30 alden 1225 kişi ikafa alındı. 30 alden 1225 kişi ikafa alındı.

Çezaevinden 150 kişi kaçtı
Çezaevinden 150 kişi kaçtı. Çezaevinden 150 kişi kaçtı.

İsrailli yardım elini uzattı
İsrailli yardım elini uzattı. İsrailli yardım elini uzattı.

KPSS HAZIRLIK SETLERİ GELİYOR

- 275 -

VAN'DAKİ ŞİDDETLİ DEPREM, TÜRKİYE'Yİ YİNE ACIYLA SARSTI

17 AĞUSTOS GİBİ

1999'daki 7.4'lük Marmara depremi kadar yıkıcı olan Van'daki 7.2'lik deprem ilk belirlemelere göre 139 can aldı, yüzlerce kişi yaralandı. En ağır yıkım Erciş'te...

30 SANİYELİK DEHŞET VERLE BİR İTTE
20 bine yakın can alan 7.4'lük Marmara depreminin aynası Türkiye bu kez 7.2'lik şokuyla yaralandı. 13.40'ya yakın yerden büyüğü olan 25 saniye sürdü, binlerce kişi, halkın parmak kırıldığı evlerden çıktı. Van merkezde 100, Erzurum'da 40, Sivas'ta 3 binde biraz 130 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı. 3.7'ye varan aftılar hafta boyunca...

TRC'İN FERMADI: YETİŞİR ÖLDÜYÖRÜZ
Fırtına yıkıldı, medyanın 17 Ağustos depremi kolları yorulmuştu. Depremde katliam ve utanç aynı anda yaşanıyor. En ağır yıkım, Erzurum'da oldu. Erzurum'da 40 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı. Çarşı yığıla çöken İncesu'da 20 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı. Erzurum'da 40 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı. Erzurum'da 40 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı.

HABER TÜRK

24 BİRİM 2011 PAZARTESİ GÜNCÜ ÖZGÜRLEĞİNDE PİYASALI 10 TL

7.2



2 KADIN ENKAZ ALTINDAN BOYLE KURTARILDI
Van merkezinde çıkan 7 saat sürdü can kaybı 139 kişiye ulaştı. Erzurum'da 40 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı. Çarşı yığıla çöken İncesu'da 20 kişi ölü, yüzlerce kişi yaralandı.



Kandilli: Bin ölü olabilir | 14 şehirde hissedildi | Cezaevi çöktü | 6,5 saatte kurtarıldı | Van Gölü taşabilir | Başbakan Erciş'e gitti | Peres aradı: Yardım edelim

TÜRKİYE'Yİ SANSAN DEPREM FELAKETİNDEN HABERLER VE FOTOĞRAFLAR 2, 3, 4, 5, 6, 7 VE 8'İNCİ SAYFALARDA

İLK KUPON BUGÜN
Etkinlikte katılanlar EKİLENE artık her pazartesi olarak
CAILLOU EĞLENCE SİHİRBAZI
HANGİ YETİ BİRİM 25 gıyap ilme 10 gıyap ilme
SADECE 59 KUPONA

Hakkâri'de 3 şehit daha
Bir astsubayımız çatışmada, 2 asker mayyina şehit düştü
TRC'nin birim üyesi Hakkâri'de 3 asker şehit oldu, 4 asker yaralandı.
Çatışmada TRC'nin birim üyesi Hakkâri'de 3 asker şehit oldu, 4 asker yaralandı. Çatışmada TRC'nin birim üyesi Hakkâri'de 3 asker şehit oldu, 4 asker yaralandı.

Tentire karşı on binler yarıldı

www.gunes.com HALKIN CESUR SESİ

GÜNEŞ

24 Ekim 2011 Pazartesi Piyas: 40 Kuruş İKTEC 1 Lira

Van'da 7.2'lik deprem

ACI ÜSTÜNE ACI



Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu

Van merkezinde meydana gelen 7.2 büyüklüğünde deprem, Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu.

Çukurca'da verdiğimiz şehitlerin acısı dinmeden Türkiye, Van'da meydana gelen şiddetli depremle yıkıldı

Van merkezinde meydana gelen 7.2 büyüklüğünde deprem, Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu.

3 şehit verdik 4 PKK'LI öldürüldü

Van merkezinde meydana gelen 7.2 büyüklüğünde deprem, Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu.

Yüzlerce insan enkaz altında...

Van merkezinde meydana gelen 7.2 büyüklüğünde deprem, Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu.

En az 1000 kişi can verdi

Van merkezinde meydana gelen 7.2 büyüklüğünde deprem, Van'da büyük yıkıma sebep oldu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu. Vatandaşlar kazma kürekle yardıma koştu.

Bu kez Doğu yıkıldı, manzara 1999 Marmara ile aynı: Katil yine çürük binalar



AKSAM

TÜRKİYENİN GAZETESİ

24 EKİM 2011 PAZARTESİ

56 KURUŞ 10 TL



Kaos planı deşifre oldu

Vatandaşlık tanımını sarti değil

TRAM Başbakan Çiçek'in yeni imzalı Vatandaşlık Kanunu'na (6092 Sayılı Kanun) ilişkin olarak vatandaşlık tanımını sarti değil, vatandaşlık tanımını sarti değil, vatandaşlık tanımını sarti değil...

Asker-polis-sivil-kadın-erkek demeden, yağ gazetmeden vurulan PKK, son çare olarak gözünü devlete dikti. Üst düzey simleri hedefleyen hain plan istihbarat engeline çarptı

HAKKARİ'DE 3 ŞEHİT 6 YARALI

(DHA) Hakkari'de bir hafta önce gerçekleştirilen bir çatışmada en az üç asker şehit oldu. Çatışmada bir asker yaralı olarak kurtarıldı. Şehit olan askerlerin isimleri şu şekilde: Yılmaz, Mehmet ve Ali. Yaralı asker ise Mustafa'dır.

BAŞBAKAN ERDOĞAN'IN SİYASİ YERİNE Başbakan Erdoğan'ın siyasi yerini belirleyen bir karar alındı. Erdoğan'ın görevi sadece başbakanlık değil, aynı zamanda hükümetin liderliği de olacaktır.

SOKAKLAR KIRMIZI-BEYAZ

İstanbul sokakları kızılcık renge boyandı. Polis ve vatandaşlar arasında bir çatışma yaşandı. Sokaklar kızılcık renge boyandı.



'TERÖRE LANET' PAZARI

Türkiye'nin en büyük terör pazarı İstanbul'da kuruldu. Pazar, terörle mücadele için yapılan çalışmaların sonuçlarını gösterdi. Pazar, terörle mücadele için yapılan çalışmaların sonuçlarını gösterdi.

'Kartı verdiniz, orduvevine de alınız'



AKKARİ'nin en büyük terör pazarı İstanbul'da kuruldu. Pazar, terörle mücadele için yapılan çalışmaların sonuçlarını gösterdi. Pazar, terörle mücadele için yapılan çalışmaların sonuçlarını gösterdi.

Şehit yasadaki Türkiye, deprem şokunda... 25 saniye süren 7.2'lik sarsıntı Van'ı yıktı. Erçiş yerle bir... Çok katlı binalar enkaza döndü. Her yerden feryatlar yükseliyor

MİRZECİ ilinde Van'da 30 kilometre yarıçapında, Türkiye'nin en büyük deprem 7.2'lik sarsıntıyla yıkıldı. Sarsıntı Van'ın Erçiş ilçesindeki çok katlı binaları enkaza döndürdü. Her yerden feryatlar yükseliyor.

KİM YAPTI BU ÖĞRENCİ YURDUNU? ER'ın ağır basan Erçiş, Van'da 25 saat boyunca devam eden deprem 7.2'lik sarsıntıyla Van'ın Erçiş ilçesindeki çok katlı binaları enkaza döndürdü. Her yerden feryatlar yükseliyor.

HAVA BUZ GİBİ HALK SOKAKTA GECELEDİ İstanbul'da yaşanan bir fırtınanın etkisiyle sokaklar buzla kaplandı. Halk sokaklarda geceledi.



Başbakan afet bölgesinde

Başbakan Erdoğan, Van'da afet bölgesinde incelemelerde bulundu. Başbakan Erdoğan, Van'da afet bölgesinde incelemelerde bulundu.

DEPREM FIRAKALENİ CEZAEVİ YIKILDI 150 MAHKUM KAÇTI Van'da yaşanan deprem, Van'da bulunan bir cezaeviye de zarar verdi. Cezaevi yıkıldı ve mahkumlar kaçtı.

ERDOĞAN depreminin hemen sonra uçakla Van'a gitti. Başbakan Erdoğan, Van'da afet bölgesinde incelemelerde bulundu.

KARDEŞLİĞİN KOKULAN SAKARYA'DA ÖLÜ SAYISI BİRİNİ BULABILIR Sakarya'da yaşanan bir depremin etkisiyle Sakarya'da ölü sayısı birini bulabilir.

Sizin de kâr payınıza yüksek olalım...

TL	USD	EURO
9.51	4.46	4.34

Size yakın şube

HABER TÜRK

10 Kasım 2011 PERŞEMBE GÜÇLÜ ÖZGÜRLÜĞÜNDE Fiyatı: 50 Knt

BUGÜN 10 KASIM 73 YIL OLDU...

ONU ÖZLERKEN YİNE YIKILDIK

Cumhurbaşkanlığı Kurucusu Atabürk Ökmen'in 73'üncü yılında anılıyor. Gök yıldırımını mesajında, "İnsanlık bugün de Atatürk'ün eserine hayranlık duyuyor" dedi. Erdoğan'ın mesajı "Türkiyeyle anıyoruz" oldu.

1881-1938

KÂBUS DÖNDÜ

23 Ekim'deki 7.2'lik depremin yaralarını saramadan Van dün 21.23'te 5.6'lık kâbusla sarsıldı. 2 si otel 27 bina yıkıldı. 17 kişi kurtarıldı, 100'e yakın yaralı var

VAN 5.6'YA DA DAYANAMADI!

18 GÜN BOMBA YİNE DEHŞET

Van ve Erzurum 18 gün önce yılın 7.2'lik depreminin yaralarını sarmaya çalışan Türkiye, Haziran'da geniş boyuttan yeni bir kâbusla oldu. Van-Erzurum merkezli 5.6 büyüklüğündeki depremin, il merkezinde pastanelerin de kaldığı 5 katlı Dayanam Otel'de yapı 11 katlı Adnan Özalp Apartmanı oldu. 21 1 bina 27 kişi enkaz haline geldi.

ÖLÜ VE YARALI SAYISI BİLİNİYOR

DHA muhabiri Cem Eray ve Sebahattin Yılmaz'ın da Bayram Özalp'ın enkaz altında olduğu bildirildi. 2 ölümlü enkaz altında 17 kişi sağ olarak, ayrıca bayram tabiri nedeniyle kapalı olan bir dernekte ve daha önce boşaltılan restorant katında da yeni bir ölü, enkaz altındaki diğer hayvanları da kapsıyor. 55 banyosu 4.5'lik 10 aracı oldu.

ENKAZ ALTINDAKİ GAZETECİDEN MESAJ VAR: İYİYİM, ŞARJIM BİTİYOR

OTELEDEKİ HASARI MAKYAJ MI GİZLEDİ?

Enkaz altında kalanlar...
20 bina 11 ölü...
17 kişi sağ olarak...
kayıp 10 kişi...
yeni mesaj...
enkaz altında...
paralı olarak...
soyge çıkarıldı.

Kızılay'dan bölgeye 15 bin çadır daha | UDİM: Artçı değil farklı bir kırılma | Dönen ekipler bir kez daha Van'a koştu | 4 bakan Van'da: İvedi tedbir alıyoruz | Çürük binayı yargı yıkacak

KAYNAKÇA

- ABALI, O., TÜZÜN U. ve Diğerleri (2002), “**Acute Psychological Reactions Of Children And Adolescents After The Marmara Earthquake: A Brief Preliminary Report**”, Clinical Child Psychology and Psychiatry, ss. 283-287.
- AFAD (2012), **Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları**, Ankara.
- AFAD (2014), **Müdahale İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi**, Ankara.
- AKGÜNGÖR, Çağlar (2010), **Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek**, EUL Journal of Social Sciences, ss. 3-22.
- AKTEL, Mehmet (2010), **5902 Sayılı Yasa ile Türkiye’de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 27, Ss. 169-480. s. 170.
- ALAEDDİNOĞLU, Faruk ve Diğerleri (2013), **Van Turizmini Geleceğini Arıyor: Çalıştay Kitabı**, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- ALKAN, N., BALTA, E., KARANCI, N., AKŞİT, B. (1997), “**Dinar Halkının 1995 Depremi Sonrası Psiko-sosyal Durumu ve Afet Yönetimi İle İlgili Görüşleri**”, Dördüncü Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı Basılmış Tebliğler, ODTÜ, Ankara, 17 - 19 Eylül 1997, ss. 647-654.
- ATAMAN, Oral (1977), **Devletin Doğal Afetlere İlişkin Politika ve Uygulamalarının Eleştirisi**, Mimarlık Dergisi, Sayı: 4, ss. 33-35.
- BALABAN, Osman (2013), **Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak**, İçinde İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- BALAMİR, Murat (2004), **Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler**, Planlama Dergisi, sayı: 2004/1. ss. 15-28.

- BALAMİR, Murat (2007), **Afet Politikası, Risk ve Planlama**, TMMOB Afet Sempozyumu 5-7 Aralık 2007, Ankara, ss.31-43.
- BALTA Evren ve PAKER Murat (1999), **Afet: Doğal mı, Toplumsal mı?**, Birikim Dergisi, ss. 38-44.
- BARKA, A.A. ve KADINSKY-CADE, K. (1988), **Strikeslip Fault Geometry In Turkey And Its Influence On Earthquake Activity**, *Tectonics*, Vol 7, ss. 663-684.
- BEDİRHANOĞLU, Pınar (2010), **Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü**, içinde İlhan Uzgel ve Bülent Duru (der.). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- BORA, Tanıl (2000), **“Demirel”**, Birikim Dergisi, Say: 132, ss. 3-6.
- BORATAV, Korkut (2008), **İktisat Tarihi (1981-2002)**, İçinde Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye 1980-2003, Cem Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Korkut (2009), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, İmge Kitabevi, Ankara.
- BRENNER, Neil ve THEODORE, Nik (2002), **“Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism”**, *Antipode*, Vol. 34, Number 3, ss. 349-379.
- BUĞRA, Ayşe (2003), **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe ve SAVAŞKAN, Osman (2015), **Türkiye’de Yeni Kapitalizm: Siyaset, Din ve İş Dünyası**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- CHATTERJEE, Partha (2006), **Mağdurların Siyaseti: Halk Siyaseti Üzerine Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Erbatır (2011). **İslamcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetishi ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hâle**, Birikim, Sayı 270.
- DAKA (2011), **TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi: Turizm Sektörü**, Van.

- DAKA (2014a), **Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı**, Van.
- DAKA (2014b), **Van’ın Sanayi Envanterinin Oluşturulması Fizibilite Çalışması**, Van.
- DAKA (2014c), **2014-2023 Dönemi TRB2 Bölgesi: Bölge Planı**, Van.
- DAVİS, Mike (2007), **Gecekondu Gezegeni**, Metis Yayınları, İstanbul.
- DENİZ, Orhan (2008), **Van Kent Merkezine Yapılan Göçler ve Göçün Kentsel Gelişim Üzerine Etkisi**, TÜCAUM V. Coğrafya Sempozyumu. ss.177-187. s. 184.
- DOĞAN, A. Ekber (2007), **Eğreti Kamusalılık**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DUMENİL, Gerard ve LEVY, Dominique (2009), **Kapitalizmin Marksist İktisadi**, (Çev. S. Pelek), İletişim Yayınları, İstanbul.
- DUPUY, Alex (2010), **Disaster Capitalism to Rescue: The International Community and Haiti After Earthquake**, NACLA Report on the Americas, Vol. 43 Issue 4, ss. 14-19.
- ECEVİT, M., KASAPOĞLU, A. (2002), **Demographic and Psychological Features and Their Effects on The Survivors of The 1999 Earthquake in Turkey**”, Social Behavior and Personality, 30:195-202.
- ELMASTAŞ, Necmettin ve ÖZCANLI, Mehmet (2014), **Arazi Kullanımı ve Deprem İlişkisi Bağlamında 2011 Van Depremlerinin Erciş Şehri’ne Etkileri**, Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014, ss. 825-847.
- ERCAN, Fuat (2004), **“Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”**, içinde Neşecan Balkan, Sungur Savran (der.), Neoliberaliz-

- min Tahribatı, Türkiye’de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erciş Milli Eğitim Müdürlüğü, **2011-2014 Stratejik Planı**, http://ercis.meb.gov.tr/ercis_str.pdf Erişim. 13.03.2016.
- ERDER, Sema ve İNCİÖĞLU, Nihal (2013), **Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERDİK, M., DEMİRCİOĞLU, M., SESETYAN, K. , DURUKAL, SİYAHİ, E. B. (2004), **Earthquake Hazard in Marmara Region, Turkey**, Soil Dynamics and Earthquake Engineering, 24, ss. 605-631.
- ERDİK, Mustafa (2012), **İstanbul’da Deprem Riski**, <http://www.yi.yildiz.edu.tr/kentsel/1.doc>
- ERENÇİN, Arif ve ÇAKIR, Barış (2008), **Türkiye’de Belediyelerde Afet ve Acil Durum Yönetimi**, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 17, Sayı: 4, ss. 23-43.
- ERGÜNAY, O. ve ÖZMEN, B. (2013), **Afet Yönetimi Açısından Van Depreminden Elde Edilen Dersler**, 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, Hatay. ss. 1-8.
- FEDERİCÍ, Silvia (2004), **“Savaş, Küreselleşme ve Yeniden Üretim”**, Conatus, sayı:2, Temmuz-Ekim 2004, ss. 115-121.
- FLETCHER, Robert (2012), **Capitalizing on Chaos: Climate Change and Disaster Capitalism**, Ephemera, Volume 12 (1/2), ss. 97-112.
- GERAY, Cevat (1977), **Türkiye’de Yıkım (Afet) Olayları Karşısında Önelemler ve Örgütlenmeler**, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 10/3. ss. 91-114.
- GOUGH, Jamie (2002), **Neoliberalism and Socialisation in the Contemporary City: Opposites, Complements and Instabilities**, Antipode, Vol. 34, Number 3 July 2002. ss. 405 - 426.

- GOTTDIENER, Mark (2001), **Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kent-
sel Praksise Doğru**, Praksis. Sayı: 2, ss. 248-269.
- GUNewardena, Nandini and SCHULLER, Mark (2008), **Capitali-
zing on Catastrophe: Neoliberal Strategies in Disaster Reconst-
ruction**, Lanham, Md. Alta Mira Press.
- GÜLALP, Haldun (2003), **Kimlikler Siyaseti: Türkiye’de Siyasal İ-
lam’ın Temelleri**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gündem Çocuk Derneği (2011), **Van-Erciş Depremi Sonrasında Çadır
kentlerde ve Bölgede Yaşayan Çocukların Durumuna İlişkin Bil-
gi Notu**, <http://www.gundemcocuk.org/kaynak-belgeler>
- Gündem Çocuk Derneği (2013), **Van-Erciş Depreminin İkinci Yılında
Durum Değerlendirme Raporu**, [http://www.gundemcocuk.org/
kaynak-belgeler/](http://www.gundemcocuk.org/kaynak-belgeler/)
- HARVEY, David (2002), **Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Ku-
ramı**, 20. Yüzyıl Kenti İçinde (ss. 147-173), İmge Yayınları, Ankara.
- HARVEY, David (2004a), **“Yeni Emperyalizm: Mülksüzleştirme Yo-
luyla Birikim”**, Praksis Dergisi, Sayı 11, ss. 23-47.
- HARVEY, David (2004b), **Yeni Emperyalizm**, (Çev. H. Güldü), Everest
Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford Uni-
versity Press, Newyork.
- HARVEY, David (2012), **Sermaye Muamması ve Kapitalizmin Krizle-
ri**, (Çev. S. Savran), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- HARVEY, David (2013), **Asi Şehirler: Kent Hakkından Kentsel Devri-
me**, Metis Yayınları. İstanbul.
- İNSEL, Ahmet (2008), **Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili, Biri-
kim Yayınları**, İstanbul.
- İŞKUR (2015), **Van İşgücü Araştırma Raporu**.

- KADIOĞLU, M. (2008), **Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri**, Kadioğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler). “Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri”, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, ss. 1-34.
- KARANCI, A. Nuray, KALAYCIOĞLU, Sibel ve Diğerleri (2011), **Tabanlı – Van (23 Ekim 2011) ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu**, ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara. https://www.metu.edu.tr/system/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf
- KARANCI, A.N. ve RÜSTEMLİ, A. (1995), **Psychological Consequences of the 1992 Erzincan (Turkey) Earthquake**, Disasters, Vol: 19 (1), ss. 8-18.
- KASAPOĞLU, K.E., ULUSAY R. ve Diğerleri (1999), **17 Ağustos 1999 Doğu Marmara Depreminin Jeoteknik Saha İnceleme Raporu**, H.Ü. Müh. Fak. Uygulamalı Jeoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- KASAPOĞLU, Aytül ve ECEVİT, Mehmet (2001), **Doğu Marmara 1999 Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplum Depreme Hazırlıklı Kılma**, Sosyoloji Derneği Yayınları, No:8, Ankara.
- KENEŞ, Hatice Çoban (2011), “**Depremin Görünürleştirdiği Yeni İrkcı Söylemler: “İlahi Adalet” ve “Kürt Depremi”**”, İletişim: Araştırmaları Dergisi, 9 (1-2), ss. 47-72.
- KESER, İnan, (2011), **Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- KESKİNOK, Çağatay (2001), “**17 Ağustos Depremi, Kentleşme ve Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler**”, Planlama Dergisi, Sayı: 3, ss. 33-39.
- KESKİNOK, Çağatay (2009), **Van Kentinin Kentleşme Sorunları**, Van Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, ss. 205-226.

- KEYDER, Çağlar (2004), **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KIZILKANAT, Ahmet ve Diğerleri (2011), **23 Ekim 2011 Van Depremi Teknik İnceleme Raporu**, Yıldız Teknik Üniversitesi Teknik Rapor, İstanbul.
- KLEIN, Naomi (2005), **Felaket Kapitalizminin Yükselişi**, <http://acik-radyo.com.tr/arsiv-icerigi/felaket-kapitalizminin-yukselisi>
- KLEIN, Naomi (2010), **Şok Doktrini Felaket Kapitalizminin Yükselişi**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- KOÇYİĞİT, A. ve BOZKURT, Erdin (1999), **“17 Ağustos 1999 Gölçük-Arifiye (Kuzeydoğu Marmara) Depremi Jeolojik Ön Raporu”**, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- KOZANOĞU, Hayri, GÜR, Nurullah, ÖZDEN, Barış Alp (2008), **Neoliberalizmin Gerçek 100’ü**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KUYUCU, Tuna ve DANIŞ, Didem (2013), **“Neoliberalizmin Orta Ölçekli Kentlerde Yansımaları: Anadolu Kentlerinde Sümerbank Fabrikalarının Dönüşümü”**, KBAM 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, “Neo-liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları”, Bildiri Kitabı, Mersin.
- KUYUCU, Tuna ve ÜNSAL, Özlem (2011), **Neoliberal Kent rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası’nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş**, İçinde İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa (Der. D. Göktürk, L. Soysal, İ. Türel), Metis Yayınları, İstanbul.
- MUNCK, Ronaldo (2008), **“Neoliberalizm ve Siyaset”**. **Neoliberalizmin Siyaseti** içinde: Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki (ss.106-121), (Editörler: Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston), Yordam Kitap, İstanbul.
- ODTÜ Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi (2011), **23 Ekim 2011 Mw 7.2 Van Depremi Sismik ve Yapısal Hasara İlişkin Saha Gözlemleri**, Rapor No: METU/EERC 2011-04, Ankara.

- OLİVER-SMİTH, Anthony (2006), **Disasters and Forced Migration in the 21st Century**. <http://understandingkatrina.ssrc.org/Oliver-Smith>
- OLİVER-SMİTH, Anthony (2009), **Climate Change and Population Displacement: Disasters and Diasporas in the Twenty-First Century** (116-136), *Anthropology And Climate Change From Encounters to Actions*. (Ed. Susan A. Crate and Mark Nuttall). Left Coast Press, California.
- ÖNEN, Y., BEŞİKTEPE, C. ve Diğerleri (2000), **17 Ağustos 1999, 12 Kasım 1999 Doğu Marmara Depremleri ve Türkiye Gerçeği**, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ankara.
- ÖNİŞ, Ziya (2010), **Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ekonomi Politikası**, İçinde Hakan Yavuz (der.). AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörü, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ÖZCAN, Dilek, ve COŞKUN, Erman (2012). “**Van Depremi Sonrası Yaşayanlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarını Önemi**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:7, ss.167-186.
- ÖZMEN, B. (2000), **17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle)**, Türkiye Deprem Vakfı.
- ÖZMEN, Bülent ve ÖZDEN, Ali Tolga (2013), **Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme**, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 49, ss.1-28.
- ÖZMEN, Bülent, GERDAN, Serpil, ERGÜNAY, Oktay, (2015), **Okullar İçin Afet ve Acil Durum Yönetimi Planları**, Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi-EJOIR, Sayı: 3, ss.37-52.
- PİNCHA, Chaman (2009), **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi: Uygulamacılar İçin El Kitabı**, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, No: 362.
- RİCE, Alice (2005), **Post-tsunami Reconstruction and Tourism: a Second Disaster?** London: Tourism Concern.

- ROSS, Andrew (2013), **Creditocracy**, OR Books, New York - London.
- SALTMAN, Kenneth J. (2007), **Schooling in Disaster Capitalism: How the Political Right Is Using Disaster To Privatize Public Schooling**, Teacher Education Quarterly, Spring, 131-156.
- Sanayi Bakanlığı (2013), **81 İl Sanayi Durum Raporu**, Ankara.
- SEN, Amartya (1981), **Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation**, Clarendon Press, Oxford.
- SEN, Amartya (2003), **Etik ve Ekonomi**, Doğan Kitap, İstanbul.
- SEN, Amartya (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SJOBERG, Gideon (2002). **Sanayi Öncesi Kenti**, 20. Yüzyıl Kenti İçinde, Ankara: İmge Yayınları. ss. 37-55.
- SMİTH, Neil (2007), **“Disastrous Accumulation”**. South Atlantic Quarterly, Vol: 106 (4), ss. 769-787.
- SRİNİVAS, Nidhi (2010), **Disaster Capitalism And Disaster Managerialism: What Recent Earthquakes Tell Us About Management**.
- SUCUOĞLU, Haluk ve Diğerleri (2000), **Marmara ve Düzce Deprem-leri Mühendislik Raporu**, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, ODTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü, Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi, Minpa Matbaacılık, Ankara.
- ŞEKER, Fahri (2009), **Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 32, ss.259-280.
- ŞENGÜL, Mihriban ve TURAN, Menaf (2012), **“Erciş Depremi Örneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları”**, Mülkiye Dergisi, Sayı: 274, ss. 113-148.
- ŞENGÜL, Tarık (2001), **“Doğu Marmara Depreminin Kent Planlama-sı Üzerine Düşündürdükleri”**, Planlama Dergisi, Sayı:3, ss. 24-32.

- ŞENGÜL, Tarık (2002), **Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme**, Planlama Dergisi, Sayı: 2-3, ss. 8-30.
- ŞENGÜL, Tarık (2009), **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, İmge Yayınevi, Ankara.
- ŞENTÜRK, Yıldırım (2009), **Fragman Bir Kent Kurgusu: 2010 Avrupa Kültür Başkenti**, Mimar İst Dergisi. İstanbul, ss. 72-76.
- ŞENYAPILI, Tansı (2006), **“Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar”**, Değişen Mekanlar, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bir Bakış: Derleyen: Ayda Eraydın, Dost Yayınları, Ankara.
- TBMM, **Tutanak Dergisi 12’nci Birleşim**, Yasama Dönemi:24, Cilt: 3, 26 Ekim 2011 Çarşamba.
- TBMM, **Tutanak Dergisi 12’nci Birleşim**, Yasama Dönemi:24, Cilt: 3, 26 Ekim 2011 Çarşamba.
- TBMM, **Van Milletvekili Özdal Üçer’in “Van Depremin Sağlık Kuruluşlarına Verdiği Zararlar”**. Yazılı Soru Önergesi. 02 Şubat 2014.
- TBMM. **Milletvekili Ahmet Duran BULUT Soru Önergesi**. 27 Mart 2012.
- TBMM. **Milletvekili Mehmet Ali EDİPOĞLU Soru Önergesi**. 03 Mart 2012.
- TBMM. **Milletvekili Özal Üçer Soru Önergesi**. 11 Kasım 2013.
- TEKELİ, İlhan (2009), **“Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”**. Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi İçinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- THEODORE, Nik, PECK Jamie ve BRENNER, Neil (2012), **Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği**, İdeal Kent Dergisi, Sayı 7, ss.21-37.

- TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası (2011), **Van Depremleri (Tabanlı - Edremit) Raporu**, Jeoloji Mühendisleri Odası Yayın No: 110, Ankara.
- TMMOB Kentleşme Ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu (2004), **Kaçak Yapılaşma İle İlgili Süreçler, Sorunlar, Çözüm Önerileri Değerlendirme Raporu**, Planlama Dergisi, Sayı: 2004/3, ss.95-105.
- TUNA, Korkut, PARİN, Suat ve Diğerleri (2012), **Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu**, Çocuk Vakfı Yayınları 101, İstanbul.
- TÜMTAŞ, Mim Sertaç ve ERGUN, Cem (2014), **Göç ve Yoksulluk Kısacında Yıkılan Bir Kent: Van**, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2. ss. 1-23.
- TÜRKÜN, Asuman (2014), **Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜZÜN, Abalı O., GÖKTÜRK, U., GÜRKAN, Ü., ALYANAK, K., GÖRKER, B., (2002), **“Acute Psychological Reactions Of Children And Adolescents After The Marmara Earthquake: A Brief Preliminary Report”**, Clinical Child Psychology and Psychiatry 7 (2), ss.283-287.
- USER, İnci (2006), **“Düzce’ye Araba Çarptı”: Depremin Psikososyal Etkileri**, Toplum Bilim Dergisi. Deprem Özel Sayısı, Sayı: 21. ss. 27-43.
- UZUN, Nil C. (2006), **Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri**, Planlama Dergisi, Sayı: 2. ss. 49-52.
- Van Büyükşehir Belediyesi (2015), **Van İli Stratejik Mekansal Planı**, Haz: İnkarya Danışmanlık.
- YALÇINTAN, Murat Cemal, ÇALIŞKAN, Çare Olgun ve Diğerleri (2014), **İstanbul Dönüşüm Coğrafyası**, İçinde Yeni İstanbul Çalışmaları, Metis Yayınları, İstanbul.

- YAMAN, Ömer Miraç ve AKTURT, M. Ali (2013), “**Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği**”. Sosyoloji Dergisi, Cilt 3, Sayı 26, ss.105-144.
- YANKAYA, Dilek (2012), **28 Şubat İslami Burjuvazinin İktidarı Yolunda Bir Milat**, Birikim Dergisi, Sayı: 278-279, ss. 29-37.
- YANKAYA, Dilek (2014), **Yeni İslami Burjuvazi: Türkiye Modeli**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YELDAN, Erinç (2001), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YENİCERİ, Nur (2008), **Deprem Sonrası Psikolojik Tepkiler**. G.O. Fişek ve H. Kabasakal (Der.) Afet ve İnsan içinde (s. 35-59), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- YYÜ ve VATSO (2006), **Van İl Sanayi Envanteri**, Van.

İnternet Kaynakları

- <http://bianet.org/biamag/kriz/133890-felaket-kapitalizminin-cirkin-sovu>
Erişim. 15.04.2016.
- <http://bianet.org/bianet/yasam/141624-van-daki-afet-konutlari-yuzde-50-karla-verildi>
- <http://t24.com.tr/haber/istanbuldaki-deprem-toplanma-yerleri-rezidans-ve-avm-doldu,237056>. Erişim. 15.03.2016.
- <http://www.aksam.com.tr/guncel/muge-anlidan-skandal-yorum--75093h/haber-75093> Erişim. 24.03.2016.
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/70527/Erdogan_i_sinirlendiren_Van_konusmasi.html Erişim.18.10.2016.
- http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140812 Ebola_ilac.
Erişim. 07.05.2016.
- http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/van_icdr2011.pdf Erişim.
08.03.2016.

- <http://www.deprem.gov.tr/depbolge/van.gif> Erişim. 13.03.2016.
- http://www.gabb.gov.tr/doc/van_sonuc_bildirgesi/DepremÇalıştaySonuçBildirgesi.pdf.
- <http://www.haberturk.com/yasam/haber/688326-1-milyonun-350-bini-kacip-gitti>
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19125059.asp>.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19845390.asp>. Erişim. 13.01.2015.
- http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/TanitimKitabi/Attachments/1/KB_tanitim_kitabi.pdf Erişim. 13.04.2016.
- <http://www.milliyet.com.tr/van-da-7-2-buyuklugundedeprem/gundem/gundemdetay/24.10.2011/1454183/default.htm> Erişim. 05.06.2015
- http://www.mimarlarodasi.org.tr/_docs/vanhasartespitocak2012.pdf
- <http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/10/26/basbakandan-deprem-aciklamasi>
- <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim. 07.03.2016.
- https://dask.gov.tr/content/pdf/2011faaliyet_raporu.pdf Erişim. 13.03.2016.
- <https://www.toki.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F-8892433CFFAAAF6AA849816B2EFDAFD5C843E8B303B>. Erişim. 03.01.2015.
- <http://www.objektifhaber.com/vanda-yagma-basladi-97151-haber/> Erişim Tarihi: 21.03.2016.
- <http://www.aljazeera.com.tr/haber/vanda-kar-yagisi-basladi> Erişim Tarihi: 21.03.2016.
- <http://www.radikal.com.tr/turkiye/vanda-her-sey-normalmis-1074259/> Erişim Tarihi: 21.03.2016.
- <https://www.dunyabulteni.net/yurt-haberleri/100-gun-gecti-cadirlar-kalkmadi-h195056.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<https://www.e-psikiyatri.com/vanda-cadir-yanginlari-travmasi-uyutmuyor> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<https://www.cnntrk.com/2012/turkiye/01/11/vanda.konteyner.kent.calismalari.suruyor/644337.0/index.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<http://www.haberercis1.com/van/vanda-depremzedelerin-sesini-duyan-yok-h34122.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<http://www.gazetevan.com/vanli-depremzede-44-aile-ankaraya-yuruyor-68114.html> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/26> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/17> Erişim Tarihi: 21.03.2016.

<https://www.finansgundem.com/foto-galeri/yeni-bir-kent-kullerinden-doguyor-galeri/308051/24> Erişim Tarihi: 21.03.2016.